

QUARTA PART

LA VELLA I LA NOVA POLÍTICA EN UNA SOCIETAT CANVIANT

CAPÍTOL VIII

VIII- EL MÓN DE LA POLÍTICA EN UNA SOCIETAT CANVIANT

8.1. L'univers de la política en els orígens de la democràcia liberal

En aquest capítol ens interessa analitzar com era l'univers de la política de la Manresa de la Restauració i com canvia en el decurs d'aquesta etapa. Aquest camí ens ha de dur inexorablement a endinsar-nos en les profunditats del món de la política. És a dir a definir la cultura política dels ciutadans manresans en el decurs d'aquesta època en la qual té lloc a tots els països occidentals un fenomen de massificació de la vida pública i d'assimilació dels principis democràtics. El fet de focalitzar la problemàtica que estudiem en un cas local ens permetrà d'accedir en les interioritats de la política, i de definir amb molta més precisió en què consistia aquest món complex i molt sovint escassament intel·ligible.

Sense oblidar, tal com hem vist en el capítol anterior, que la política té uns noms i cognoms, uns protagonistes, uns lideratges que tenen ascendent sobre els ciutadans, que dirigeixen la comunitat política i que són fills d'un temps i d'una època, i miralls on es reflecteixen les inquietuds i el malestar de tota una societat. Intentarem, per tant, explicar com funcionava la lògica de la política, com l'entenien els que professionalment s'hi dedicaven, és a dir, els polítics, però també com els ciutadans actuaven i percebien les singularitats d'aquest món tan particular, si bé de tan àmplies repercussions col·lectives.

Com assenyala amb encert l'eminent sociòleg alemany Max Weber l'any 1919 en la vetlla de la revolució espartaquista, tots els ciutadans en tant que membres d'una mateixa comunitat som o hem estat en algun moment de la nostra existència col·lectiva polítics ocasionals. Entre tots, governants, polítics i

ciutadans fem allò que col.loquialment anonemem política, perquè tots plegats expressem unes actituds i adoptem una determinada conducta en les nostres actuacions o bé omissions en el quefer diari de la vida pública. Naturalment la vida política en la Manresa de la Restauració discorria per uns viaranyts molt diferents als que es dibuixen en les democràcies contemporànies del present. En l'actualitat, anar a votar constitueix un acte gairebé ritual perquè ha esdevingut rutinari i sistemàtic. Poc o molt sabem què ens hi juguem quan acudim a les urnes. Hem après els avantatges i els inconvenients del dret de sufragi, però com tot procés d'aprenentatge ha calgut un temps d'habitució.

L'època a la qual ens transportem els ciutadans manresans tot just començaven a aprendre que ells eren o podien ser subjectes políticament rellevants, això és, que podien participar en la conformació de la voluntat política de l'Estat, que les regles de joc del sistema polític els contemplava com els pilars bàsics en què s'havia de consolidar una democràcia en molts aspectes encara molt embrionària. En tots els països europeus aquest llarg procés d'aprenentatge de la democràcia va revestir episodis d'avenços i de reculades, d'èxits i fracassos, on no fou gens fàcil assumir un talant que permetés integrar la discrepància i que permetés el diàleg i la confrontació sense excloure i marginal les opinions contràries.

Valors com el pluralisme ideològic, la llibertat, i la igualtat es començaren a incorporar en les constitucions de l'època com a primer pas per a institucionalitzar un espai de competició electoral on els partits polítics, veritables instruments de democratització, poguessin representar els interessos dels ciutadans i aspirassin legítimament, amb la voluntat de la majoria, a governar. La voluntat decidida o per contra pusil.lànim d'institucionalitzar uns espais públics de lluita políticoelectoral, de manifestació dels moviments socials i d'expressió de l'opinió pública, conjuntament amb les pròpies experiències viscudes pels ciutadans en la dimensió pública de les seves vides quotidianes; tot plegat, va anar configurant unes *fílies* i unes *fòbies* envers els diferents elements que teixeixen l'imbricat món de la política.

Com a rerefons del procés que estem definint, cal no perdre de vista que aquests valors democràtics encaixaven malament en el coixí jurídic i institucional de l'estat de dret i del pensament polític liberal en general. Això a totes les democràcies occidentals. Si bé algun estats van ser més reticents que

d'altres a acceptar la dimensió democràtica, perquè exigia ineluctablement l'assumpció del valor de la igualtat, ja no tan sols jurídica, més defensable per a una comunitat política de propietaris, sinó la política, que passava per l'ampliació del sufragi i la incorporació de les classes populars en la ciutadania¹.

Començarem parlant de les divisòries polítiques que expliquen els aliniaments electorals i el sorgiment dels partits polítics en les democràcies liberals europees, però ubicades en el cas local que analitzem. Tot seguit tractarem les cultures i tradicions polítiques que aquestes fractures socials han donat lloc en l'univers polític local. Després farem una mirada al discurs dels polítics, i contrastarem la gestió i la pràctica política d'aquests des de l'activitat desenvolupada en les institucions, així com farem una ullada a la intermediació d'interessos a través de l'estudi de les demandes que els electors efectuaren en el decurs de la legislatura de 1919 a 1920.

8.2. Les divisòries polítiques

Les principals fractures històriques o eixos de conflicte que expliquen els aliniaments electorals i la formació i desenvolupament dels sistemes de partits en les democràcies occidentals es van formar a l'entorn de les revolucions liberal burgeses que van desencadenar els antagonismes i les solidaritats entre els diversos grups i classes socials. De forma paral·lela, el procés d'industrialització i de la construcció de l'estat-nació van originar els seus propis eixos de conflicte, respectivament de caràcter funcional i de caràcter territorial. Les clivelles situades en l'eix funcional consistirien en l'oposició entre propietaris i assalariats, i l'enfrontament entre l'Església i l'Estat. Les clivelles situades en l'eix territorial derivarien en l'oposició industrial/agrari, i en la de centre/perifèria. Si ens fixem en el sistema polític català i el local que estem analitzant, aquestes clivelles o eixos de conflicte no van començar a funcionar per diferenciar les dretes i les esquerres fins al segle XX. No pas amb anterioritat, tot i que les bases arrencarien de les tradicions polítiques i de lluita desenvolupades en la centúria dinovena.

¹ Sobre l'encaix problemàtic del tàndem liberalisme i democràcia, vegeu especialment Norberto Bobbio, *El futuro de la democracia*, Barcelona, Plaza i Janés, 1985, i, Ferran Requejo, *Las democracias. Democracia antigua, democracia liberal y Estado de Bienestar*, Barcelona, Ariel, 1990.

Per tant, els eixos de conflicte esmentats començarien a funcionar com a claus explicatives dels aliniaments electorals una vegada es produeixi l'adveniment de la democràcia de masses. Tot i que és ben conegut que en el llarg procés de democratització de les estructures polítiques i d'extensió del sufragi, que cal situar *grosso modo* entre la segona meitat del segle XIX i el final de la Primera Guerra Mundial, es van produir avenços i reculades segons les condicions polítiques i institucionals eren més favorables o més adverses ². Mentre entre el Partit Liberal Conservador i el Partit Liberal Fusionista les diferències ideològiques eren minses, i les seves bases sociològiques força semblants, entre els nous partits que hegemonitzaven la vida política del moment existien fondes divergències tant d'interessos ideològics potenciat, com de sectors socials integrats, mobilitzats o reclutats.

Una altra prevenció que hem de fer és la que ens porta a acceptar més o menys unànimament que en les societats locals els fonaments del debat polític eren més primaris, i per tant, menys sofisticats que no en societats de llarga tradició de politització urbana, com la ciutat de Barcelona. No obstant això, el cert és que en una època en què tot just es revolucionaven els transports i els mitjans de comunicació en general i encara no s'havia assolit una articulació integral del territori, es justificava una certa impermeabilitat als corrents polítics generals i una afirmació de la dinàmica local: els interessos de la ciutat prioritàriament legitimaven la batalla política essencial. Aquest aspecte té molt a veure, d'altra banda, amb el fenomen que la politòloga Christine Guionnet ha anomenat l'aprenentatge de la política moderna i que situa al voltant de la nacionalització del procés polític i de la construcció de la identitat política ³.

² El llarg procés de reivindicació, implantació i aprenentatge del sufragi universal es troba analitzat en un esplèndid llibre elaborat per Raymond Huard, *Le suffrage universel en France, 1848-1946*, Paris: Aubier, 1991; vegeu també la perspectiva oferta per Pierre Rosanvallon sobre com el sufragi universal configurà les pautes essencials de la cultura política dels francesos, una cultura molt estretament lligada amb la "marianne", la dona victoriosa que simbolitza la república, i amb el sorgiment de l'individu-ciudadà a *Le sacre du suffrage. Histoire du suffrage universel en France*, Paris: Gallimard, 1992. L'assumpció concreta del sufragi universal respon a les característiques pròpies dels estats-nació i del procés també concret de revolució liberal que duen a terme. La història d'aquest fenomen encara està per fer al nostre país, de manera que no disposem, de moment, bibliografia que frontalment consideri aquest tema com a un repte. També, vegeu, per exemple, S. Bartolini: "Partidos y Sistemas de Partidos" dins G. Pasquino: *Manual de Ciencia Política*, Madrid: Alianza Universidad, 1988.

³ Christine Guionnet, *L'apprentissage de la politique moderne. Les élections municipales sous la monarchie de Juillet*, Paris, L'Harmattan, 1997.

8.2.1. La divisòria religiosa.

En una societat eminentment religiosa com la manresana del moment, en què centres catòlics de tota mena i confraries diverses eren els principals llocs de socialització existents per a una gran part de la població, el poder social de l'Església en tant que institució arrelada era ben fort. L'Església exercia un control social poderós, i regentava les institucions d'ensenyament privat, amb les quals des de sempre havia educat a les classes dirigents. El pas pel seminari constituïa per a les classes humils un dels escassos mitjans de promoció social. En definitiva, el pes de la religió dins l'estructura social era determinant i tota la simbologia religiosa acompanyava els actes de la vida quotidiana, bo i alimentant les barreres existents entre els grups socials dominants i les classes populars.

Tot i que no existia un partit confessional pròpiament dit, llevat de l'intent nocedalià de convertir el carlisme en un partit articulat al voltant dels principis religiosos, no per això la defensa del catolicisme no havia d'esdevenir una bandera ideològica a promoure. Especialment en una societat tan levítica com la manresana on l'anticlericalisme estava a l'ordre del dia, un fenomen que venia alimentat per la presència totpoderosa dels elements religiosos en la vida pública. L'article 11 de la constitució canovista de 1876 va anar encaminat a aprofundir en la laïcització de l'estat, conferint, tanmateix, un estatus privilegiat a la religió catòlica.

Hem pogut comprovar en el capítol IV com la recristianització de la societat, malgrat els propòsits constitucionals en aquesta matèria, va ser un dels objectius que més èxit va assolir amb la restauració monàrquica. Certament, la religió va ser l'aglutinant necessari per tal de satisfer tots aquells sectors polítics que havien quedat defraudats respecte de les expectatives del Sexenni, i que estaven demandant la restauració de l'ordre i el control social de les classes populars. En el govern local es formaria així un potent bloc format per ultracatòlics i conservadors que van començar a jugar la carta canovista sense arribar a compartir encara la filosofia del torn. A tenor de la importància que els catòlics i els carlins van tenir en aquests primers consistoris de la Restauració, era força impensable amb quina impunitat el carlisme sortia a la llum pública quan la ciutat havia estat assetjada dues vegades per les seves

partides. Mentre es postergava el republicanisme i l'associacionisme obrer aprofitant la legislació prohibitiva que el redreçament conservador havia comportat.

Malgrat això, no tot el conservadorisme manresà entenia que la religió havia de tenir un protagonisme especial en els afers públics, ni havia de ser objecte de discòrdia constant. Naturalment formava part de la idiosincràcia conservadora guardar les formes en públic i participar de totes les manifestacions religioses. A nivell privat, però, no es defensaven a capa i espasa els interessos eclesiàstics, i menys els de la companyia de Jesús, una de les grans forces vives de la ciutat. Tal vegada, el fracàs de la segona alcaldia del canovista Pere Arderiu a retenir els jesuïtes com a regentadors del col·legi de Sant Ignasi explicaria en part aquesta desavinença. Per la seva banda, la identificació amb els interessos religiosos i de l'Església sí que era una constant entre carlins i integristes declarats, com entre aquells catòlics que tenien clar que havien de participar de la vida política amb l'única finalitat de defensar els interessos de l'Església en la societat. La persecució dels actes del carnaval i el tancament de les escoles laiques serien dos episodis d'aquesta política.

Al llarg de tot el període estudiat, l'oposició entre clericalisme/anticlericalisme va alimentar de valent la lluita política local ⁴. El tombant de segle es va caracteritzar per la polèmica que va generar la distribució gratuïta de plaques del sagrat cor de Jesús a iniciativa del Bisbe de Vic Josep Morgades, i que fins i tot va comportar la divisió interna de la comunitat de canonges de la basílica de la Seu. Especialment la col·locació el 1898 d'una placa en el canelobre de l'escala principal de la casa de la vila. Un cop els republicans el 1902 van assumir el govern de la ciutat van acordar en ple retirar aquesta placa. Immediatament es van rebre les protestes aïrades de la congregació del Sagrat Cor de Jesús, que en la ciutat tenia 3.000 associats, i de la influent Acadèmia de la Joventut Catòlica.

Els sectors regionalistes van considerar aquesta conducta com a "*innoble y jacobina*" i per això demanaven al Bisbe de Vic que dels seus llavis sortís "*una anatema contra d'aquests falsos redemptors del poble que ab doctrines*

⁴ Sobre l'anticlericalisme, vegeu l'interessant estudi d'E. La Parra López i M. Suárez Cortina, *El anticlericalismo español contemporáneo*, Madrid, Biblioteca Nueva, 1998.

ben exòtiques al nostre modo d'ésser cristià y català, enganyan miserablement á aquell y'l duen, pel viarany d'una exaltació malastruga (...)"⁵. L'Acadèmia de la Joventut Catòlica pretenia que l'ajuntament participés de la processó del Corpus a fi de fer-lo còmplice de la protesta que havia despertat la qüestió del Sagrat Cor⁶. També l'arxiprest Joxsep Alabern protestaria des de la trona, tot i que no aprovava que es fes des de la premsa i per això es negava a la politització dels capellans. Per la seva banda, el capellà Josep Vidal i Bres, que estava al servei de la campanya recatolitzadora amb la seva tasca catetètica, repartiria 800 fulls de propaganda "*para reparar de alguna manera lo haber tret lo Ajuntament del Sr. Fius la placa del Sagrat Cor de Jesús*"⁷.

El sincretisme entre la pàtria i la religió farà possible en el cas manresà l'aliniament polític dels sectors socialment conservadors, catòlics i regionalistes, units pel desig de fer front a l'ascens polític del republicanisme local. Aquesta convergència es faria patent amb la publicació a principi del segle XX del diari *La Veritat*. Aquesta va ser la primera publicació diària escrita en català. Estava dirigida per l'eclesiàstic Josep Servitja, el qual, l'octubre de 1902, dies abans d'abandonar la direcció, informava al Bisbe de Vic de la situació que travessava el diari i li deia que si aquest desapareixia emmudia "*l'única veu enèrgica que procura conservar el caliu religiós y patriòtic entre'ls bons y s'esforça en desemmascarar als perversos*"⁸. Tot i que els sectors eclesiàstics estaven dividits, i un bon grapat de catòlics i de sacerdots donaven recolzament a la política de Fius i Palà.

Mentre per als carlins, la defensa de la societat tradicional era inseparable de la lluita per la religió, en el cas dels regionalistes, tot i ser representants d'una ideologia netament conservadora, la utilització de la religió i dels valors catòlics fou més de caire instrumental, amb fins merament electorals. Amb això els homes del Casal s'atansaven als carlins. D'una manera diferent, regionalistes i carlins aparellaven l'amor a la terra amb una visió

⁵ Correspondència amb el Bisbe de Vic (1902). Arxiu de la Secretaria del Bisbat de Vic.

⁶ Vegeu la sessió del ple municipal del 20 de maig del 1902. Actes del ple de l'Ajuntament de Manresa. Any 1902, p. 86b. Arxiu administratiu de Manresa.

⁷ *Crònica i fets de Mossèn Josep Vidal i Bres*, Manuscrit inèdit, s/d. Arxiu de la parròquia de Sant Josep del poble nou de Manresa, p. 55b.

⁸ Carta de Josep Servitja al Bisbe de Vic del 7 d'octubre del 1902. Carpeta "Manresa. Periòdics. Varis- 1936". Arxiu de la Secretaria del Bisbat de Vic.

concreta de la Catalunya a què aspiraven. El sentiment catalanista restava així lligat al religiós i els símbols religiosos s'associaven als símbols patriòtics.

Contràriament, els republicans eren per antonomàsia laics d'esperit i de convicció, i partidaris de la separació de l'Església i de l'Estat. Si bé no de manera automàtica cal establir una relació de causa-efecte entre el seu laïcisme i el foment de l'anticlericalisme, de què demagògicament les classes d'ordre els acusaven. Es més, sembla que el líder indiscutible del republicanisme manresà del moment, Fius i Palà, mantenia unes estretes i cordials relacions amb els canonges de la Seu, i singularment amb l'arxiprest, el Dr. Josep Alabern. Tampoc no era rar trobar l'integrisme manresà aliant-se amb els republicans de la Unió. Per a Fius i Palà, exseminarista, els lligams amb la jerarquia eclesiàstica, encara que circumstancials, podien arribar a ser políticament molt rendibles, almenys com a mitjà per a dividir l'adversari i desarmar-lo ideològicament.

Sorprèn a primer cop d'ull que el profund anticlericalisme de les classes populars manresanes, que es va traduir en la crema d'esglésies i convents durant la Setmana Tràgica de juliol de 1909, no fos una qüestió encara més polititzada i explotada pels sectors republicans. És evident que eren conscients que aquesta via era arriscada i no volien tampoc ser identificats amb simples incendiàries ara que estaven moderant el seu discurs polític. Tot i així, els republicans van ser acusats d'haver atiat el foc i d'haver empès les masses a cometre els incendis.

Amb anterioritat, durant l'època més populista de la carrera política de Fius i Palà, la qüestió religiosa sí que va constituir un cavall de batalla en el debat polític ciutadà. Fins al punt que els sectors més ultracatólics a principi del segle XX estaven convençuts que Fius i Palà estava treballant a l'ombra "*per enderrocar una institució secular manresana (el Sometent), a fi de que no trobi destorbs el dia que les turbes a les seves ordres creguessen arribada l'hora de donar un cop de mà contra'ls convents de la ciutat*"⁹. En realitat, l'únic que estava succeint és que Fius s'estava aliant amb la màxima autoritat eclesiàstica de la ciutat, l'arxiprest, i això despertaria els atacs furibunds dels sacerdots més reaccionaris. Aquests es van veure envalentonats per a discutir en públic

⁹ *Ibidem*.

l'actuació de l'arxiprest, cosa que finalment va haver de ser frenada pel Bisbe davant del risc que corrien els interessos de l'Església i sobretot la seva imatge, molt delmada per un desprestigi creixent.

D'altra banda, veurem de forma reiterada com els blocs polítics locals s'enfrontaven en les discussions dels plens municipals a l'entorn de qüestions polèmiques com el cementiri civil o les escoles laiques. La cúria vigatana controlava els articles considerats als seus ulls com a perniciosos sobre aquests temes i d'altres com l'amor lliure, el matrimoni civil, i la justícia divina, entre d'altres ¹⁰. Paral·lelament els republicans demostraven tenir bones relacions amb els dinàstics conservadors. Precisament aquests serien els que farien possible el retorn de les monges caputxines i de l'ensenyança als seus respectius convents després dels fets de la Setmana Tràgica. Igualment serien ells els que respondrien a la súplica de l'arxiprest Josep Alabern per tal que els pares jesuïtes retornessin a Manresa i es fessin càrrec del col·legi de Sant Ignasi l'octubre de 1912, sense que finalment ho arribessin a fer ¹¹.

El tancament de les escoles laiques va ser probablement un dels darrers episodis d'enfrontament públic dels dos blocs polítics a l'entorn de la qüestió religiosa. Recordem que aquesta clausura va ser una conseqüència immediata dels fets de juliol de 1909 i que els catòlics van aprofitar per a mobilitzar-se en contra de l'anticlericalisme. Una mostra la tenim en els mítings de protesta que el Patronat Obrer, institució auspiciada pels jesuïtes, va organitzar el 13 de febrer de 1910 en contra de la reobertura d'aquestes escoles. El míting celebrat al matí va estar presidit pel diputat a Corts per Manresa Leonci Soler i March i anava dirigit al públic en general, mentre que el que va tenir lloc a la tarda s'havia organitzat per a mares de família en la seva pràctica majoria. També el ple consistorial es feia ressò del fons malestar que la notícia de la reobertura havia produït entre els sectors catòlics. Amb tot, el consistori presidit de nou per

¹⁰ Els rotatius de la premsa manresana que van ser expressament condemnats pel prelat foren *La Montaña Republicana* i *El Diario de Avisos*, ambdós controlats per Fius i Palà, i també l'òrgan del CNR *Bages-Ciutat*. Al final de l'etapa examinada, seria censurat el portaveu de la CNT *El Trabajo*.

¹¹ Carta de Josep Alabern al Bisbe de Vic, del 8 d'octubre del 1912. Carpeta "Jesuïtes". Arxiu de la Secretaria del Bisbat de Vic.

Fius i Palà va acordar d'aprovar la proposta de reobertura sempre i quan estiguessin legalitzades ¹².

8.2.2. La divisòria social.

Aquesta és una de les fractures històriques que Stein Rokkan situa com a una de les grans línies de ruptura sobre les quals s'han estructurat els sistemes de partits en les democràcies d'Europa occidental ¹³. Aquesta clivella derivada de la revolució industrial que oposa el capital al treball alimenta l'oposició entre dretes i esquerres, i també en la Manresa de la crisi de la Restauració. Aquesta distinció està basada no solament en la clàssica contradicció marxista entre detentadors dels mitjans de producció o capitalistes i posseïdors de la força de treball o obrers, sinó que també estava determinada pel pes de tradicions històriques i col·lectives.

Era una fractura plenament present en l'estructura socioeconòmica de la ciutat que s'havia anat consolidant com a conseqüència del procés d'industrialització. No obstant això, com hem fet notar en el capítol tercer, paral·lelament a l'obrer de fàbrica coexistien una gran munió de petits tallers que funcionaven com a apèndixs de les grans fàbriques de les quals depenien, de manera que hom es veia abocat a la proletarització d'una manera intermitent a cavall de les oscil·lacions del mercat. D'altres mitjans de proletarització eren les petites explotacions agrícoles familiars que, en desvaloritzar-se la terra com a bé de riquesa i minvar els preus agraris, tendiren a arruïnar-se i enviar els seus conreadors a la misèria. La por a la proletarització en les societats en transició -que combinen trets d'Antic Règim amb les característiques pròpies dels medis industrialitzats- que patia la petita burgesia urbana la conduïa a manifestar conductes polítiques més aviat conservadores en defensa dels seus béns. Per aquest motiu, les estratègies de classe variaven en funció de la naturalesa del conflicte social, i de les reivindicacions concretes.

¹² Actes del ple de l'Ajuntament de Manresa. Any 1910. Sessió plenària del 31 de gener de 1910. Arxiu administratiu de Manresa.

¹³ Stein Rokkan, "The Growth and Structuring of Mass Politics in the Smaller European Democracies" a *Comparative Studies in Society and History*, nº 10, 1968; així com, del mateix autor, conjuntament amb d'altres, *Citizen, Elections, Parties. Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*, Oslo 1970.

La consciència de classe era prou intensa com per manifestar el conflicte social d'una forma oberta, cosa que es feia patent en els successius episodis vaguístics que des de 1883 tenien lloc en la ciutat, sense oblidar les vagues de 1890, 1897 i 1900, per esmentar les més importants. L'enfrontament entre classes es vivia en la quotidianeïtat, en el vestit, els actes socials, la diversió, des del naixement fins a la mort. Una tensió latent que malgrat tot no s'expressava amb tota la virulència, probablement perquè es vivia en una societat trabada pel caciquisme, sinònim de coerció, i, per tant, amb la por constant a perdre la feina. Però això no impedí pas la mobilització d'alguns sectors del moviment obrer per a reorganitzar-se al marge de qualsevol lligam amb el republicanisme. Aquests sectors vinculats amb l'anarcosindicalisme optaren pel replegament més absolut enfront de les lluites electorals que consideraven un afer exclusivament burgès ¹⁴. D'acord amb aquest desenvolupament complex del capitalisme, amb les seves contradiccions inherents, en aquest marc local, les actituds polítiques també van ser ambivalents. Ni tota la classe obrera es decantava per opcions polítiques d'esquerres, ni les classes mitjanes i la petita burgesia eren en la seva totalitat conservadores.

Entre 1917 i 1923 es visqueren les conseqüències socials de la Gran Guerra que se saldaren el 1919 amb un perllongat lockout que no fou seguit amb la mateixa intensitat per tota la patronal manresana. Precisament fou aquest afer el que vertebrà la campanya dels comicis legislatius de 1920. El recurs a la repressió, a l'amenaça i a la intimidació constants caracteritzaren l'actitud poruga d'una part de la burgesia més intransigent. Els republicans acusaren els catalanistes del Casal Regionalista de participar en l'acció antiobrera de la patronal, i recordaven amb sorna a l'electorat obrer les promeses d'arbitratge amb què s'havia compromès el diputat i advocat Antoni Arderiu el 1919. Ja des de sempre els homes del Casal Regionalista havien estat considerats com a cacics segons la premsa republicana, cacics en el sentit d'explotadors de la classe obrera, i de nous senyors feudals de terres i fàbriques. Encara que aquest fenomen no hagi estat encara estudiat amb tota l'atenció necessària, pensem que el feudalisme industrial, terme molt emprat en

¹⁴ És útil consultar l'òrgan d'expressió de la C.N.T. local *El Trabajo* en especial al llarg de l'any 1923 abans no fou prohibida la seva publicació.

l'època, també era present en la comarca, i la seva existència va condicionar en bona mesura el comportament polític del districte ¹⁵.

La política municipal republicana es distingia de la dels regionalistes sobretot en la concepció del problema social. Estaven convençuts que l'única manera de solucionar les diferències entre obrers i patrons era a través de la intervenció directa de les autoritats públiques, en especial municipals. En una ocasió, l'alcalde Maurici Fius i Palà va ser entrevistat per una revista especialitzada en Administració local, i respecte de la política municipal mantenia que era prioritària *"la profilaxis social antes que las medidas gubernativas para reparar cualquier conflicto"*. Els republicans eren partidaris, doncs, d'una solució jurídica i conciliatòria del problema social. En realitat, Fius i Palà gaudia de prou experiència pel fet que durant molts anys havia exercit d'advocat laboralista, i intercedit en els moviments vaguístics que tingueren lloc a Manresa durant els anys noranta del segle XIX ¹⁶.

D'altra banda, tal com hem vist anteriorment Fius i els republicans tenien clar que havien de ser els ajuntaments els que procuressin la pensió de jubilació als obrers més grans de 60 anys. Com ell mateix escriuria en un manifest electoral presentat en les eleccions municipals de maig de 1909, *"es bochornoso, es injusto é inhumano el hecho de ver como pasan por éstas calles multitud de pobres, viejos y viejas, honrados tejedores de velos, cinteros, labradores, obreros fabriles y otros dignos ciudadanos de un sin fin de ocupaciones e industrias, que habiendo llegado a la vejez, después de una vida laboriosa y de honradez acrisolada, que fueron buenos padres de familia, e íntegros ciudadanos, se ven obligados a implorar la pública limosna de puerta en puerta, por no poder ganar el mendrugo de pan que les falta para su alimento"* ¹⁷.

En aquest sentit, els republicans apostaven decididament per la intervenció directa dels poders públics per tal de pal·liar els problemes derivats de la vellesa. En la sessió del ple municipal celebrada el desembre de 1909,

¹⁵ El concepte de "feudalisme industrial" ha estat tractat pels historiadors J. Albareda i J. Figuerola a "Una visió de la comarca d'Osona: anàlisi del control social en una comarca d'economia dual" dins C. Mir (a cura de): *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, op. cit., pp. 171-190.

¹⁶ *Pequeña Gaceta del Régimen Local*, nº 82, desembre de 1915.

¹⁷ M. Fius y Palá, *Manresanos*, Manresa, 30 Abril de 1909, Manresa, Imp. Comercio, 1909.

Fius i Palà va debatre aquesta qüestió, un dels pilars de l'estat del benestar, amb el carlí Joaquim Gomis. Fius felicitava a aquest darrer per tenir cura del problema de la invalidesa i dels ancians, tot i que no participava dels mitjans que aquell proposava. Així, sostenia que les institucions privades solament resolien el problema dels seus associats. Per això creia que *“la protección y tutela que procuran las entidades mutualistas debían dispensarlas el Estado y los Ayuntamientos no con el carácter de caridad, sino como un deber exigible por las personas que por su edad avanzada o por sus achaques se vieran imposibilitadas de subvenir con su individual esfuerzo a sus primeras necesidades”*¹⁸. Estava reclamant, en una paraula, un dret de naturalesa social i econòmica. Finalment, el desembre de 1917 es va acordar la creació d'una institució manresana de protecció a la vellesa.

La manera de solucionar el conflicte social singularitzava, com veiem, la política seguida pels republicans. En les vagues de 1897, van ser els únics que van intentar de presentar una proposta de solució del conflicte des del consistori. Aquesta consistia en la formació d'un tribunal d'honor que havia d'examinar l'aplicació del conveni de 1890 que regulava els sous de les teixidores i que alguns fabricants havien estat incomplint sistemàticament. Aquest fet va ocasionar un aldarull en la sala de plens que va acabar amb el processament de la minoria republicana.

L'abril de 1901 hi havia en la ciutat 200 famílies sense feina. L'alcalde Fius considerava en aquells moments que s'aprofitava l'estat de guerra decretat contra l'aixecament carlí i les manifestacions regionalistes per anar contra els obrers. Així mateix, proposava de denunciar el treball dels menors en les fàbriques, seguint la nova legislació social impulsada per Eduardo Dato el 1900 de protecció del treball dels nens i les dones a les fàbriques.

D'altra banda, la Junta Local de Reformes Socials funcionava amb més agilitat quan els republicans la presidien. Mentre detenien la majoria consistorial vetllaven perquè se celebressin reunions periòdiques, fomentaven les institucions assistencials per tal d'acollir la població flotant que baixava de la muntanya a la recerca de treball en els centres industrials, s'ocupaven de

¹⁸ Actes del ple de l'Ajuntament de Manresa. Any 1909. Sessió plenària del 6 de desembre de 1909, p. 5 v-6. Arxiu administratiu de Manresa.

proporcionar feina als obrers en atur forçós elaborant prèviament un registre, etc...¹⁹. Aquestes solidaritats contribuïen a forjar les aliances de classe entre la petita i mitjana burgesia amb els obrers en un mateix front comú de lluita política durant la Segona República, exemplificat en el partit d'Esquerra Republicana de Catalunya.

El tractament que feien els regionalistes i els tradicionalistes de la qüestió social era ben diferent. La visió que tenien era molt paternalista i les solucions, més que formar part d'un programa preconcebut per a pal·liar la problemàtica, tendien a ser receptes individualitzades i que no exigien una protecció social proveïda per l'estat. No podem negar la cura que fabricants carlins com Fermí Coma o catalanistes com Ignasi Lluvià i els germans Bertrand i Serra tenien de cara a facilitar la integració laboral de les seves treballadores des del moment que els oferien guarderies en les seves respectives fàbriques.

Soler i March mai no va presentar un programa electoral on fes patent el seu discurs polític. Respecte de la qüestió social solament coneixem les declaracions que va fer en el decurs d'un míting celebrat al municipi de Sant Vicenç de Castellet l'any 1903. En aquest afirmava que calia que s'organitzés *“el seguro, la mutualitat; que la llei protegeixi a la dona, al noy y al vellet, que s'estableixin caxes de retiro, bancs populars de préstams per a matar l'usura y altres institucions de caràcter econòmic; que s'apliquin les regles d'higiene, que's vetlli per la seguretat dels treballadors y que's reprimeixin els abusos”*²⁰. En definitiva, unes solucions sobre les quals la globalitat de patrons i d'obriers podien estar més aviat d'acord, molt respectuoses amb la nova legislació social promoguda pel govern conservador d'Eduardo Dato, i que no reclamaven en cap cas la intercessió dels poders públics. Uns pal·liatius que havien de partir, per tant, de la iniciativa privada i que no exigien una organització més eficaç del proletariat.

¹⁹ El regidor republicà socialista Andreu Clari va proposar la creació d'una casa alberg per als pobres transeünts. Actes del ple de l'Ajuntament de Manresa. Any 1911. Sessió plenària del 18 d'octubre del 1911. Arxiu administratiu de Manresa.

²⁰ Afirmacions recollides pel diari *La Veritat*, 14-IV-1903.

8.2.3. La divisòria nacional.

Aquest eix de conflicte de naturalesa territorial es concreta en la dialèctica que s'estableix entre el centre i la perifèria del sistema polític per la distribució del poder. Va sorgir dels desajustaments produïts entre els processos simultanis de construcció de l'estat i de la nació, i es manifesta en estats on la nació política no integra les cultures anteriors a la creació d'aquests. El mal encaix d'aquests territoris dins de l'estat genera tensions i el sorgiment de moviments autonomistes, regionalistes o independentistes. El naixement històric del catalanisme polític podria veure's així com a una resposta de la perifèria a l'articulació de l'estat liberal espanyol i al procés concret de construcció de l'estat-nació. Retinguem només que la causa catalanista, la lluita per l'autonomia de Catalunya, introduí una nota diferenciadora en la vida política catalana, i aquest suposà un element important de mobilització política.

A Manresa l'oposició catalanisme/espanyolisme, tan vivament sentida en el marc polític barceloní, sembla que no actuà com a element catalitzador principal del combat polític. El primer allau immigratori important que rebé la comarca no es produí fins als anys trenta amb la vinguda de mà d'obra forània que es col·locà en les mines de potassa de Sallent, Súria i Cardona. Per contra, la població manresana havia anat creixent gràcies al saldo natural vegetatiu, i també a la immigració procedent de l'alta muntanya. Per tant, davant d'una població majoritàriament d'arrel autòctona poc efecte podia tenir l'oposició al·ludida. En tot cas, en la ciutat de Barcelona aquesta distinció es reforçava per la fractura que donà lloc al conflicte de classes, la qual cosa incidia en un major poder de mobilització que fou hàbilment explotat per Lerroux, a qui votaven tant els obrers autòctons com foranis ²¹.

Els republicans no podien basar la seva estratègia políticoelectoral en aquesta oposició perquè no hagués trobat prou audiència. Davant del catalanisme del Casal Regionalista, no responien amb declaracions espanyolistes, sinó que simplement es consideraven catalans partidaris de

²¹ J. B. Culla: Op. cit.

l'autonomia de Catalunya, de la descentralització administrativa, encara que aquesta no era una qüestió que els preocupés gaire. Com a federals que eren estaven en desacord amb l'Estat centralista que s'havia implantat a Espanya, però per a ells hi havia prioritats més importants com lluitar per la República des del municipi. Tot ho subordinaven a aquest objectiu immediat.

Amb tot, la visió federal de la qüestió nacional no era la majoritària dintre del republicanisme. Ho veurem corroborat quan examinem les declaracions institucionals que el grup municipal republicà feia en discussions que es generaven a l'entorn de la bandera, de la llengua catalana o del naixement de la Mancomunitat de Catalunya. Amb ocasió de la guerra de Cuba, aquests s'havien manifestat particularment patriotes i poc sensibles a les demandes autonomistes de les darreres colònies espanyoles. Amb el despertar del segle XX, els regidors republicans no admetien que el consistori acceptés documents escrits en català, com s'edevingué el juliol de 1902.

Arran de l'aparició en l'escenari polític del nacionalisme republicà, la qüestió nacional va adquirir un nou talant. Perquè d'aquest sector procedirien les propostes més agosarades com la demanda de col·locació de la bandera catalana en la façana consistorial (1911). Els regidors republicans no estaven d'acord amb aquesta iniciativa, tota vegada que es van proclamar patidaris de la pàtria universal. Tres anys més tard, Fius i Palà assenyala que en la bandera espanyola *"estaban representadas la catalana y las demás regionales"*²². Fruit d'una intensa discussió al ple consistorial, es va acordar d'issar la bandera catalana i la de la ciutat en dates importants per a Catalunya.

Quant al projecte de creació de la Mancomunitat, mentre entusiasmava als grups catalanistes, perquè deien que comportaria descentralització, els fiiuistes no el compartien perquè desaprovaven el fet que l'estat es buidés de competències que li eren inherents²³. Tot i aquests embats, a la llarga els republicans acabarien per acceptar una realitat consumada que dia a dia els recordarien els republicans. Així, el gener de 1918 es va acordar d'aprovar la proposició presentada per la minoria regionalista d'adopció del català com a

²² Actes del ple de l'Ajuntament de Manresa. Any 1914. Sessió plenària del 15 d'abril de 1914, p. 23 bis. Arxiu administratiu de Manresa.

²³ Actes del ple de l'Ajuntament de Manresa. Any 1911. Sessió plenària del 13 de desembre del 1911. Arxiu administratiu de Manresa.

llengua a emprar en les sessions plenàries, i en tots els actes, comunicacions o manifestacions del consistori.

Naturalment, el catalanisme polític implantat a Manresa, d'arrel fonamentalment catòlica, era quelcom que els molestava perquè eren conscients que havia dut a la discòrdia als sectors republicans, tal com s'havia esdevingut amb la Solidaritat Catalana, per bé que s'intentaria dramatitzar el mínim possible l'afer. No pogueren evitar, però, l'escissió de l'ala republicana nacionalista que s'enfrontà sistemàticament a la Unió Republicana fins el 1915, any en què finalment els primers s'adonaren que les divergències que els separaven en la "qüestió catalana" eren secundàries, i que el més important era lluitar conjuntament per la democratització del districte.

La prioritat bàsica per als catalanistes era, per contra, la consecució de l'autonomia de Catalunya, i amb aquesta bandera obtingueren un fort i sostingut suport electoral. Però caldria analitzar en què es basava l'expansió del catalanisme fora de les fronteres barcelonines. Al districte de Manresa, el catolicisme regionalista primer, i el catalanisme, després, vingué a substituir el conservadorisme xaruc de tall centralista, fou una ideologia prou afí amb els postulats carlins com per acomodar-s'hi fàcilment, i alhora era una ideologia interclassista que contribuïa a integrar un determinat tipus de comunitat política. Irònicament, els republicans nacionalistes parodiaren aquest fet en un article titulat "*A la Lliga hi cap tothom*" ²⁴.

Es tenia la impressió que el catalanisme havia penetrat en totes les esferes de la societat, i sobretot els liberals romanonistes quan decidiren organitzar-se políticament en la ciutat, i compregueren que l'única possibilitat d'èxit s'havia de canalitzar per l'assumpció dels ideals autonomistes, sobretot després del prestigi assolit per la Lliga Regionalista. Ens podem preguntar tanmateix si l'èxit del catalanisme conservador a Manresa fou causat per aquest prestigi de què parlem com a un efecte d'irradiació, o, per contra, els sufragis aconseguits pel Casal Regionalista eren un mèrit propi? El diari barceloní *La Lucha* es plantejava aquesta qüestió, i afirmava el març de 1917 que "*existen muchos barceloneses de sentimiento democrático que votan a los Señores de la Lliga*", però que a fora de Barcelona, "*los candidatos*

²⁴ *Bages-Ciutat*, 10-III-1917.

regionalistas que triunfan, deben ese triunfo al prestigio que les conceden esos éxitos de Barcelona, y a una serie de combinaciones y miserias que saben explotar" ²⁵.

8.3. Les cultures i les tradicions polítiques

En politologia, les apreciacions i sentiments subjectius dels ciutadans en relació amb el món polític s'estudien a través del concepte de cultura política. En efecte, la cultura política dels ciutadans tamisa i processa totes aquestes experiències subjectives en les quals la pròpia ideologia política hi té un paper rellevant per bé que no pas exclusiu. Les tradició política de la família on el ciutadà se socialitza, els valors transmesos pel sistema educatiu, la seva inserció en el teixit associatiu de la ciutat, la seva adhesió en moviments socials, la militància política, i la seva posició en relació amb el món del treball i de la producció, constitueixen tots ells elements que interactuen a l'hora d'aconformar el talant i el caràcter de la seva cultura política.

Des de la perspectiva històrica, entenem per cultura política el conjunt de principis ideològics, actituds, valors i comportaments, assumits en diversos graus pels membres d'un moviment polític. Així, els elements integrants d'una cultura política serien, a banda de la ideologia, l'existència d'una simbologia i d'un vocabulari propis, un calendari commemoratiu i una memòria tamé específiques ²⁶. Al mateix temps, aquests elements estarien acompanyats per la presència viva d'un panteó particular de màrtirs i herois, i de pràctiques polítiques que acabarien de donar una major cohesió interna i sentit de pertinença al grup.

Les cultures polítiques no han de ser vistes com a compartiments estancs, sinó que entre elles es produeix un cert grau de permeabilitat, com podria esdevenir entre el moviment catòlic integrista i el carlisme. No obstant això, en la mesura que el carlisme i el republicanisme –aquest en les seves versions més extremes- es van veure relegats per l'estat liberal, aquests moviments van reforçar les seves pròpies identitats, tal vegada molt més del que ho

²⁵ Citat per *Bages Ciutat*, 8-III-1917.

²⁶ Les observacions que fem en aquest apartat són en part deutores de l'article realitzat conjuntament amb Lluís Ferran Toledano, "El carlismo en la Cataluña contemporánea: tradición histórica y cultura política" a *Trienio*, nº 33, maig 1999, pp. 117-140.

necessitaven altres grups polítics. En aquest sentit, el carlisme es va presentar també com a una contrasocietat en termes de comunitat enfront de la societat liberal. Una comunitat que responia a un doble fenomen. D'una banda, a la reacció de determinats grups que es trobaven més còmodes amb la pervivència dels seus privilegis a través de la relació súbdit-monarca, que no pas la nova vinculació entre ciutadà o individu i l'Estat. D'altra banda, la comunitat carlista subratllava la pervivència d'una identificació de caràcter universal amb l'Església catòlica davant els processos de secularització i de burocratització creixents de la societat ²⁷.

L'ús del concepte que fem es desmarca del que en el seu dia van encunyar els sociòlegs funcionalistes Gabriel Almond y Sydney Verba (1963). Aquest és un terme expressament elaborat per a l'estudi del comportament polític de les societats actuals. La finalitat que perseguïen aquests autors era la de conèixer les bases de sustentació de la legitimitat i estabilitat dels sistemes polítics democràtics, i poder definir així les pautes de la cultura política pròpia de les societats desenvolupades. Van definir la cultura política (cívica) com el conjunt d'orientacions vers els objectes polítics, és a dir, els valors, percepcions, actituds i coneixements relatius de la política i de les institucions de poder ²⁸.

Una de les crítiques que va rebre aquest terme fou el del seu immobilisme: com vincular aquests valors, actituds i coneixements amb els canvis que experimenten els sistemes polítics? D'altra banda, es va criticar l'enfocament etnocèntric en el qual havia estat concebut, per tal com al·ludia a

²⁷ Agraïm els comentaris personals que sobre la distinció entre comunitat i associació ens ha fet l'historiador Pierre Vilar. Vegeu directament F. Tönnies, *Comunitat i Associació*, Barcelona: Edicions 62/ Diputació de Barcelona, 1984.

²⁸ A. Almond y S. Verba, *La cultura cívica. Estudio sobre la participación política democrática en cinco naciones*, Madrid: Fundación Foessa, 1970. Este libro publicado en 1963 recopilaba y analizaba los resultados de una macro-encuesta realizada en cinco países, Gran Bretaña, Estados Unidos, Alemania, Italia y México, de los que derivaron unos resultados que sirvieron con posterioridad como marco de referencia obligatorio a todo estudio de cultura política. Sobre el origen histórico del término, ver Harry Eckstein, "Culture as a foundation concept for the social sciences", en *Journal of Theoretical Politics*, 1996, 8 (4), pp. 471-497. Per a l'anàlisi de la cultura política dels espanyols, centrat en l'actualitat, veure especialment, J. Cazorla Pérez, "La cultura política en España", en Salvador Giner (dir.), *España. Sociedad y Política*, Madrid: Espasa Calpe, 1990, vol. I, y J. Benedicto; M.L. Morán, *La cultura política de los españoles*, Madrid: CIS, 1995, i, més recentment, "Los estudios de cultura política en España" a *Revista española de investigaciones científicas*, nº 85, enero-marzo 1999, entre d'altres. També el llibre de Serge Berstein (sous la dir.), *Les cultures politiques en France*, Paris, Éditions du Seuil, 1999.

una presumpta superioritat del model liberal anglosaxó, vist com a tiups ideal i universal. Estudis posteriors han preferit posar l'accent en els factors econòmics com les variables rellevants en l'anàlisi de la cultura política, i sovint s'està tractant de reivindicar la importància de les variables culturals en els canvis que experimenten els hàbits polítics. Finalment, una definició d'aquestes característiques no permetia discriminar l'existència de diferents sub-cultures polítiques durant el període de formació de l'estat-nació, ni tampoc aquest concepte no donava compte de la construcció social i històrica d'aquestes darreres ²⁹.

Un concepte plantejat amb aquests continguts perd la capacitat explicativa necessària per tal que sigui plenament útil a l'historiador dels fenòmens socials i polítics, i permeti d'analitzar la formació històrica d'una cultura o subcultura política. Jean-François Sirinelli, per la seva banda, ofereix una definició històrica, per bé que no exempta de dificultats, de cultura política. Aquest autor tan sols en delimita l'àmbit: la cultura política se situaria en el terreny d'òsmosi i de contacte entre la cultura i la política.

Certament, la cultura i la política s'alimenten mútuament, i de vegades es fa molt difícil de desllindar els aspectes derivats de l'experiència cultural acumulada, d'aquells que són producte del seu ús per a finalitats culturals. No obstant això, aquesta juxtaposició continua essent un problema teòric, sobretot perquè no resulta fàcil contornejar-ne les fronteres. La política es pot veure com l'expressió d'un mode codificat de representacions i pràctiques, de rites i de símbols, de cultures i tradicions organitzatives. Malgrat això, la política no s'ha de reduir mai a una simple expressió cultural globalitzadora de la "sensibilitat"

²⁹ Una crítica interessant al concepte de Cultura Cívica a G. Fedel, "Cultura e simboli politici", a A. Panebianco (a cura di), *L'analisi della politica. Tradizioni di ricerca, modelli, teorie*, Bologna: Il Mulino 1989, pp. 365-390. Fedel exposa que els autoris d'aquest treball no van encertar a precisar les imbricacions que uneixen els dos components essencials del concete, això és, les expressions culturals i les pràctiques socials, per una banda, i el món de la política, per l'altra. Vegeu també, R. Inglehart, "Cultura política y democracia estable", en *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, abril-junio 1998, pp. 45-65. En el camp historiogràfic, el més gran esforç ha esta el realitzat per Justo G. Beramendi, "La cultura política como objeto historiográfico. Algunas cuestiones de método", a *Culturas y Civilizaciones. Tercer Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 1998, pp. 75-94.

d'una societat o d'un col·lectiu determinat, que rebaixi fins a l'absurd la centralitat del canvi econòmic i social ³⁰.

Fetes aquestes consideracions prèvies, assentim tot seguit que és força difícil parlar d'una sola cultura política comuna als manresans del darrer terç del segle passat i primer de l'actual. Podem assenyalar uns denominadors comuns, però alhora també unes distintes percepcions i experiències polítiques que ens porten a parlar de diferents subcultures que també reben el nom de tradicions polítiques. Per posar un exemple: què podia separar un republicà d'un carlí. Doncs moltíssimes coses. Prioritàriament a nivell doctrinal. El carlí somniava amb una monarquia paternal de caràcter religiós presidida pel pretendent Carles VII (més tard Jaume), mentre que un republicà ho feia en una república laica i democràtica. Ara bé, els instruments de mobilització política i d'adoctrinament dels seus acòlits probablement eren molt similars. Uns i altres aprofitaven el marc jurídic que permetia la llibertat d'associació per a organitzar-se en cercles i ateneus on desenvolupar unes relacions de sociabilitat i on el militant se sentia com a casa i en família.

En un article anteriorment esmentat ja reflexionàvem sobre la llarga pervivència del carlisme com a tradició i cultura política, un fenomen que encara no ha trobat una resposta convincent. En aquelles línies, afirmàvem que un concepte històric de cultura política hauria de resoldre el problema de l'entrellaçament intern de diverses subcultures polítiques i la seva participació en un ampli terreny ideològic comú. En el cas de la cultura política del carlisme això esdevé ben patent. En efecte, les respostes polítiques en l'espai de les dretes semblen ser molt variades en funció de les conjuntures i condicionants de la vida política, de l'estructura social i dels contextos locals. Encara, però, queda per resoldre com es fixa i s'ubica dins d'un espai sociocultural que és comú a d'altres cultures o subcultures polítiques, com la catòlica -l'integrisme-, el "vigatanisme"- i, esporàdicament, en certs llocs, la catalanista. En aquest sentit, com dèiem en aquell article, la formació de l'ampli bloc de la dreta catalana, incloent el carlisme, es va inspirar en dues fonts després de les dues guerres civils (1833-1849). En primer lloc, de la reacció enfront els problemes polítics i de control social derivats de l'intens procés d'industrialització: la por a

³⁰ J.F. Sirinelli, "Des cultures politiques", a *Histoire des Droites en France*, Paris: Gallimard, 1992, vol. II: *Cultures*.

la revolució. En segon lloc, l'assumpció creixent del catolicisme polític com a argamassa social per un part gens menyspreable de la burgesia catalana, i que va posar de manifest els vincles establerts entre els grups socialment dominants amb l'Església i la cultura catòliques.

D'altra banda, en el si de les seves associacions reproduïen una comunitat política recreada com a contrasocietat, és a dir, contrària als fonaments de la societat de la qual sorgien. Però aquest fenomen el van acusar molt més els carlins que no pas els republicans. Mentre els primers es van escindir el 1888, quan un sector va preferir oblidar-se del pretendent i el seu lema va passar a ser "Déu i Pàtria", els republicans no van ser capaços, llevat de conjuntures puntuals, de caminar units i les divisions internes van estar sempre a l'ordre del dia. Els carlins reproduïen al si del seu moviment la comunitat tradicional anhelada del vell ordre social que reposava en la figura del rei i en els dictats de l'Església. Els republicans, contràriament, desitjaven, com a bons liberals, una societat basada en els pressupòsits de l'individu i en unes relacions eminentment contractuals.

Tant carlins com republicans celebraven unes commemoracions distintes, d'acord amb els esdeveniments fundacionals de les respectives tradicions polítiques. Aquestes celebracions donaven sentit permanent a la seva existència i actuació en l'univers ciutadà. Pel cantó republicà, les seves commemoracions les van començar a celebrar durant el Sexenni Democràtic. Abans de la proclamació de la República, el club republicà de Manresa va celebrar el 29 de setembre de 1872 el tercer aniversari de la sublevació federal. Ho féu amb gran magnificència: la façana del club estava il·luminada, i estava presidida per un quadre amb una figura al·legòrica de la república. La Marsellesa i el Trágala van ser els himnes que va tocar la banda de música. Més lluïda encara va ser la celebració de l'adveniment de la república el 16 de febrer de 1873. El club republicà estava adornat amb profusió de damascos, banderes i medallons, així com el quadre representatiu de la República que estava envoltat d'inscripcions que al·ludien a la justícia per a tots, l'ordre i la llibertat i el respecte a la propietat. Joaquim Sarret i Arbós recorda així la processó cívica que va sortir del club republicà en direcció a la plaça de l'Ajuntament:

*"Iba delante un carruaje adornado, en el que se veían sentadas dos hermanas niñas vestidas de blanco con el llamado gorro frigio en la cabeza; seguían detrás en número incontable, con varios pendones alegóricos, entre los que se contaban los de los Comités de Navarclés y San Fructuoso y del de las asociaciones obreras de esta ciudad"*³¹

Més tard, en els banquets republicans de l'11 de febrer, es realimentava any rera any la necessitat de reinstaurar el règim republicà que havia durat escassament un any, concretament de febrer a desembre de 1873. Si bé aquest fet havia d'anar precedit de manera forçosa per la unió de les diferents famílies republicanes. El triomf electoral de la Unió Republicana a Madrid, Barcelona i València el març de 1893 va suposar un motiu de festa i alegria per als republicans de la ciutat. Aquests van celebrar profusament la victòria i una vegada més la iconografia republicana servia per a engalanar els balcons del Centre de la Unió Republicana de Manresa *"con colgaduras de raso encarnado, con una corona de laurel en medio y a los dos lados dos grandes medallones con las siguientes inscripciones: Al triunfo electoral de la U.R. de España. La unión de hoy nos dará la república de mañana"*³².

Per als carlins, l'aniversari i l'onomàstica del pretendent servien, entre d'altres festes del seu calendari, per revitalitzar els ànims i recuperar energies. En aquestes festes comunitàries i gairebé patriòtiques, carlins i republicans reconstruïen el seu ideal de comunitat. Les esquerdes entre liberals i carlins, que havien presidit la inestabilitat política del segle dinou i que a Catalunya aquestes diferències es van saldar en tres guerres civils, van continuar durant molt temps vives.

Uns i altres havien construït els seus mites. L'arbre de la llibertat esdevingué per als republicans un dels seus punts de referència cabdals. Es van apropiat així de l'herència de la setembrina. Aquest simbolitzava la saviesa i l'expansió de l'individu lliure enfront la ignorància i l'obscurantisme propugnats, al seu parer, per l'Església catòlica. No en va una de les places més centrals i entranyables de la ciutat de Manresa és aquella presidida per un om monumental. Per aquest motiu s'anomena la Plana de l'Om. En efecte, l'11 de febrer de 1869 es va procedir a plantar l'arbre de la llibertat, que es

³¹ Joaquim Sarret i Arbós, *Historia de la ciudad de Manresa. Siglo XIX*, Inèdit, s/p.

³² *La Montaña*, 19-III-1893.

tractava en aquest cas d'un roure de 25 pams, "*joven y lozano como era joven aún la revolución setembrina*"³³. L'arbre simbolitzava el lema de la revolució francesa: llibertat, igualtat i fraternitat.

Durant la Restauració, a l'entorn d'aquest arbre de la llibertat, els republicans feien notar la seva singularitat en tota mena de manifestacions públiques³⁴. L'any 1880 el fèretre del fabricant republicà Esteve Burés i Soler, que havia estat un dels membres capdavanters del federalisme del Sexenni, president de la junta revolucionària definitiva constituïda després de la Gloriosa de 1868 i, amb posterioritat, alcalde, va ser transportat en comitiva per aquells indrets de la ciutat on els republicans consideraven que eren els seus espais *sagrats*. Un d'aquests indrets era la Plana de l'Om i aquí l'incansable Burés retrià el seu darrer homenatge a la llibertat. La premsa filocatòlica va percebre com a insultant i irreverent aquest acte, vist com a un autèntic desafiament als costums imposats per l'Església, pel que fa a l'itinerari i seguici fúnebres.

Els carlins, per la seva banda, havien mitificat l'episodi luctuós dels "Tres Roures", esdevingut el novembre de 1822 i en el qual 24 reialistes havien estat assassinats en aquest indret pels liberals. En aquest cas, es tractava d'un esdeveniment local que, juntament amb les festes oficials del calendari carlí, dinamitzaven els actes commemoratius dels seus centres. Cent anys després d'aquest episodi es va commemorar amb molta més profusió i, fins i tot, foren examinades les restes dels cadàvers.

Una missa exprofesso en recordança de les seves ànimes constituïa la forma habitual de celebrar aquest fet que irreconciliava permanentment carlins i liberals. Va ser l'únic episodi que va romandre en la memòria col·lectiva fins ben bé la postguerra, perquè ni tan sols les entrades dels carlins a la ciutat de Manresa, el 1872 i el 1874 respectivament, havien deixat en la memòria dels republicans i liberals una petjada de la mateixa magnitud. És més, durant els primers anys de la Restauració es recordaran aquestes entrades en la premsa republicana amb l'única intenció de desacreditar el carlisme local, quan es recordava l'ànim bel·licós i saquejador manifestat en les guerres civils passades.

³³ *Ibíd.*

Estem davant de tradicions polítiques molt oposades, però que sublimaven la politització d'una part important de la societat manresana. Durant la primera etapa de la Restauració (1875-1900), la principal divisòria que enfrontava àmplies capes de la societat manresana era la clerical versus anticlerical, això és, el vell ordre social on el subjecte polític havia de ser la comunitat ordenada pels principis religiosos respecte a una societat liberal on el subjecte polític havia de ser l'individu i les relacions socials havien de ser d'interès egoista en profit de tots.

Al nostre parer, la recuperació o, millor dit, la conservació de la comunitat passaria per l'emergència i consolidació de la cultura catalanista ³⁵. Aquesta hipòtesi que plantejem aquí revesteix una gran dosi de versemblança quan l'apliquem al cas local que examinem. En efecte, el catalanisme conservador, prioritàriament de signe catòlic, molt deutor del missatge del bisbe Torras i Bages, serà el que amb més empenta assolirà la creació d'un espai polític propi en la Manresa de principi de segle. La invocació de la pàtria catalana i l'apel·lació de l'interclassisme pretendran esdevenir factors aglutinadors i integradors de la nova societat de masses que es forja progressivament en aquest nou escenari social. Aquesta nova cultura catalanista pretindrà superar les oposicions tradicionals en la forma de govern, entre república i monarquia, clericalisme/anticlericalisme, propietaris/assalariats sense aconseguir-ho en la seva totalitat. Però l'intent de fer fructificar una societat cohesionada i integrada a través de la invocació a la nació es plasmarà en un potent bloc de dretes on conviuran carlocatòlics, integristes i alguns sectors procedents de l'esmicolat partit liberal fusionista.

La iconografia d'aquesta nova cultura, la catalanista, passaria per la reivindicació i capitalització dels mites patriòtics locals com els herois del Bruc i la resistència davant de l'invasor francès ³⁶. Encara que també els referents nacionals comuns a Catalunya rebrien una atenció privilegiada. Com per exemple el dramaturg molt estimat per les classes populars, Àngel Guimerà,

³⁴ Sobre mites, monuments i commemoracions a la Catalunya de la Restauració vegeu l'interessant i suggerent estudi de Stéphane Michonneau, *Barcelona: Memòria i identitat. Monuments, commemoracions i mites*, Vic, Eumo Editorial, 2002.

³⁵ Sobre el respecte, vegeu l'estudi de Joan Lluís Marfany, *La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis*, Barcelona, Editorial Empúries, 1995.

³⁶ Sobre el respecte vegeu Lluís F. Toledano, "Els fets del Bruc: quatre mots sobre els nostres invents de tradicions" a *El Pou de la Gallina*, Manresa, octubre de 1991, pp. 52-53.

tindria un dels carrers més cèntrics de la ciutat a partir de 1911. Aquesta cultura també generaria una sociabilitat pròpia centrada fonamentalment en la fundació de dues entitats emblemàtiques i pedrera de dirigents catalanistes, tant de la Lliga com del republicanisme nacionalista i més tard d'Acció Catalana, l'Orfeo Manresà (1902) i el Centre Excursionista de la Comarca del Bages (1904).

Carlins i integristes, republicans i catalanistes, i anarcosindicalistes van constituir, en l'època que estudiem, els autèntics partits socials. No obstant això, curiosament els partits que monopolitzaven la representació política i el govern de la ciutat eren els partits dinàstics. Liberals i conservadors eren els tradicionals partits de notables, estructurats de forma piramidal i supeditats a les respectives direccions estatals. No estaven permanentment organitzats i solament es mobilitzaven amb ocasió de la celebració de comicis electorals. Els mateixos candidats s'autofinançaven les despeses derivades de l'òrgan de premsa propagandístic que molt sovint s'editava expressament per a l'ocasió, la impressió i distribució de manifestos electorals i, sobretot, el pagament dels agents o homes de confiança que els candidats tenien als pobles del districte o als barris de la ciutat i que eren els encarregats de fer els treballs electorals, és a dir, la tasca feixuga de negociar el vot dels ciutadans. Aquesta maquinària es posava en funcionament cada vegada que hi havia eleccions, però un polític que volgués tenir èxit havia de teixir i mantenir viva tota una gamma de relacions clientelars amb les forces vives i amb els grups de pressió dels pobles i de la ciutat de Manresa.

8.4. El discurs polític: el llenguatge dels manifestos i proclames

Com que estem treballant en la línia de la història de la política, ens sembla obligat tenir en compte no solament què deien els polítics, sinó també com ho deien. Aquest serà un element que ens permetrà apropar-nos a la cultura política dels governants i representants del districte de Manresa. De la mateixa manera que ens conduirà a fer una anàlisi del llenguatge i dels continguts.

Entre 1875 i 1899, la ciutat de Manresa i el seu districte van viure, igual com la resta de Catalunya i de l'estat espanyol, l'època daurada del caciquisme i de la política de l'encasellat oficial. Arran de la crisi de 1898 i de la conjuntura

del tombant de segle, Catalunya, si més no les ciutats més dinàmiques i amb una societat civil més articulada, entren en una dinàmica de confrontació oberta amb la política oficial del règim restauracionista. Dit d'una altra manera, el regeneracionisme català s'identifica prioritàriament amb el catalanisme conservador, és a dir, amb el projecte polític de la Lliga Regionalista. Aquest tombant de segle s'allarga des del punt de vista polític, si més no per a la ciutat de Manresa, fins a la Setmana Tràgica de juliol de 1909. Aquesta conjuntura constitueix un punt d'inflexió en la construcció de les dretes i de les esquerres manresanes, és a dir, en la politització de les masses ciutadanes. A partir d'aquests fets, es dibuixen amb nitidesa els blocs políticoelectorals que van polaritzar la ciutadania.

Això significa que la democratització de la vida política i el sorgiment de la política de masses requereix un període de gestació que es caracteritza per unes especificitats pròpies. Durant aquest temps coexisteixen elements embrionaris de la política de masses amb els elements específics de la política clientelar. Així mateix, el principal debat polític encara es vertebrava a l'entorn dels interessos locals, i no pas dels interessos nacionals. És a dir, la nacionalització de la vida política arribarà amb la Segona República, quan desapareguin els districtes uninominals –reforçadors dels vincles territorials locals i personals-, i siguin substituïts per les circumscripcions provincials i pel vot de llista, per bé que amb un sufragi majoritari. Ara bé, des de 1910 aproximadament es fixen les bases de les característiques essencials de la politització del sexenni republicà, i comencen a actuar amb força les fractures o clivelles que al final conduiran al trencament que significarà la guerra civil.

A la llum d'aquestes consideracions i tenint en compte les peculiaritats de l'etapa de transició entre la política clientelar o caciquil i la política de masses pròpia de les societats democratitzades ens disposem a analitzar els continguts de les proclames i manifestos polítics. Destacarem en primer lloc els trets més singulars de la política dels notables. No pas sense recordar que aquesta política o la vella política es caracteritzava per la presència d'un sufragi restringit que solament permetia el dret a vot o a ser elegit a una minoria oligàrquica de la població, que els partits eren formats per notabilitats que depenien d'uns lideratges nacionals i que accedien a l'esfera política com a una forma de ratificar el seu ascendent social, l'element que coronava un estatus

privilegiat i hegemònic en una societat de classes ja consolidada. Eren els partits de l'honor tal com els anomenava Max Weber ³⁷. Després, ens concentrarem en aquells elements més propis d'una política que té més present els elements ideològics a l'hora de copsar l'atenció de la ciutadania a través dels seus vots.

8.4.1. El discurs de l'apoliticisme

En primer lloc, cal remarcar l'apoliticisme latent en tots els discursos i manifestos dels notables. En si, això representa una flagrant contradicció per tal com qui no desitja fer política, no es presenta a les conteses electorals. L'apoliticisme és vist com a sinònim d'administrativisme. Constitueix la negació de la política, però no pas de qualsevol mena de política, sinó estrictament de la política del desacord, de la confrontació, dels debats sovint considerats estèrils i de la demagògia. Estava profundament arrelat en l'ànim d'aquests polítics liberals que la política, entesa d'aquesta manera, representava un greu entrebanc al progrés i el benestar del poble, perquè obstruïa la tasca de governar, és a dir, la d'administrar els recursos públics, i qui en sortia perjudicada era la ciutadania. Tal com molt bé expressava el fabricant i candidat carlí a les eleccions generals de 1891, Ignasi Vidal i Balet quan utilitzava com a lema el de "*poca política, molta administració*". No deixava de ser una mera fal·làcia, perquè la gestió dels recursos no consisteix en una activitat neutra, ja que la manera com es du a terme sempre obeeix a un determinat i específic projecte polític. En aquest sentit, no hi ha neutralitat possible. L'apoliticisme administrativista estava molt estès en l'esfera municipal, i s'entenia que en el municipi no hi havia cabuda per al debat polític. Efectivament, els electes havien estat designats per a administrar, no pas per a fer política des de la corporació municipal. El consens sobre aquesta neutralitat estava estès a tots els segments polítics, des del carlisme al republicanisme federal, passant per l'anarcosindicalisme.

D'altra banda, aquest suposat apoliticisme responia a una negació de la legitimitat dels partits polítics, i en aquest sentit a una negació de la política

³⁷ Max Weber, *El político y el científico*, Madrid: Alianza Editorial, 1994., .

partidista. Es creia així que els partits solament perseguïen els seus interessos de grup, i que no lluitaven en general pels interessos del conjunt dels ciutadans. De fet, aquesta visió pejorativa dels partits en relació amb el sistema polític està en consonància en l'època en què el liberalisme oligàrquic era del tot reticent a acceptar-los com a protagonistes indiscutibles de la vida política tal com ho són avui dia. Ben al contrari, els partits eren identificats amb bàndols o faccions que dividien gratuïtament l'opinió dels ciutadans, en lloc d'agregar-la o aglutinar-la. El primer liberalisme era reticent a acceptar els partits polítics en virtut de la prohibició del mandat imperatiu per la qual els electes no podien defensar els interessos dels seus electors, ni de cap col·lectiu o del districte pel qual havien estat elegits, sinó els de la nació en el seu conjunt. Així es pretenia combatre els interessos dels poders locals. Per aquest motiu, els partits se'ls equiparava a la política de campanar, a la mala política, a aquella que enfrontava el veïnat a l'entorn de sengles personalitats, famílies o clans ³⁸.

L'apoliticisme de què parlem no era ideològicament inocu, sinó que, per contra, estava al servei normalment dels interessos de les classes hegemòniques. No es volia donar opció al fet que en l'arena política, en condicions de competència real, la seva autoritat fos discutida. O era reivindicat quan uns quants partits polítics decidien superar les seves diferències ideològiques i propugnaven una candidatura administrativa. Això solia ocórrer en l'elecció dels ens locals, fossin ajuntaments o diputacions provincials. Precisament amb aquest lema les dretes manresanes van intentar de fer front a la candidatura unitària republicana en les eleccions municipals de 1901, i tornaren a anar coaligades amb ocasió dels comicis de 1909. Es reivindicava la bona administració gestionada per homes honrats i sincers amants dels interessos del comú. Una correcta administració suposava també una excel·lent salut financera de l'ens local, cosa ben difícil d'aconseguir pel fet que estaven supeditats a les directrius del govern central, i la seva autonomia financera era molt precària i limitada. La bona salut també es referia a la inexistència de corrupció, és a dir, a l'apropiació dels recursos públics en benefici privat.

Una darrera accepció de l'apoliticisme reivindicat insistentment per les classes conservadores era la que el vinculava estretament amb la defensa de

³⁸ Sobre el respecte, consulteu l'obra de Giovanni Sartori, *Partidos y sistemas de partidos*, Madrid, Alianza Editorial, 1982.

l'interès general. En l'ànim d'aquests homes, es confonia el fer política amb el promoure el personalisme, és a dir, aquells que eren tinguts per "polítics d'ofici", "*els vividors paràsits del interès públic, de la hisenda municipal, de tot allà hont se poden agafar*"³⁹. Fer política significava defensar únicament i exclusivament els interessos personals i els dels acòlits o la clientela que esperava beneficis tangibles en recompensa a la fidelitat demostrada al líder. És clar que per interès general no s'entenia sempre el mateix. Així, el candidat carlí Ignasi Balet afirmava el 1891 que pretenia anar al Congrés per defensar els interessos dels contribuents, d'aquells que pagaven impostos. El patriotisme havia tret de la passivitat a Josep M. Cornet, el diputat conservador escollit en les eleccions generals de 1891, perquè en propis mots les lluites polítiques "*casi siempre perturban la marcha de los asuntos económicos*".

El possibilista Emili Junoy entenia en aquest mateix any 1891 que no aspirava a ser un diputat mut, ni un diputat xerraire, sinó simplement un diputat treballador. La defensa de l'interès general l'identificava Junoy amb el treballar pels objectius fixats en el seu programa electoral que es resumia així:

"Sinceridad electoral, moralidad administrativa, presupuestos nivelados, economías verdad, protección positiva para la industria, leyes útiles para la clase trabajadora, libertad de asociación, jurados mixtos, prohibición del trabajo de noche y de los menores, enseñanza gratuita industrial y agrícola, ley de accidentes de trabajo, planteamiento de la asistencia médica gratuita, emancipación de los ayuntamientos (...), fundación del crédito agrícola, biblioteca para vuestros centros de labradores, paz, libertad, el gobierno del pueblo para el pueblo". Una bona colla de bons propòsits, però al capdavall massa promeses per complir.

Amb ocasió de les eleccions generals de 1905, els partidaris del candidat regionalista Leonci Soler i March es defensaven de l'acusació que els detractors feien sobre aquest de fer política. A la qual respongueren: "*¡ Com si al fer política no fes pàtria, igual que l'ha feta reconstruint biblioteques y arxius, estudiant els monuments de la terra, ilustrant la nostra història, fentse un nom dintre la nostra agricultura y sent un dels grans precursors del gran moviment nacionalista català*". Com veiem, aquest patriotisme és diferent al sustentat per Vidal o bé per Josep M. Cornet. En la Manresa de la Restauració el mot

³⁹ "Als comarcans de Bages. La tasca destructora". Manifest electoral regionalista de les eleccions generals de 1905 (A.H.C.M.).

patriotisme va variar de contingut en el decurs del temps. Primer significava la defensa de la producció nacional catalana davant dels governs de Madrid, i després va passar a ser sinònim de la pàtria catalana, accepció amb la qual se sentien còmodes catalanistes i carlins, si bé aquests darrers jugaven amb un doble patriotisme.

Ben diferent era l'apoliticisme que propugnaven els anarquistes en les seves allocucions. Certament, l'apoliticisme que predicaven era una manifestació més de la seva negació a tota mena d'autoritat. El 1910 el grup "La Humanidad Libre" preconitzava davant la imminent celebració dels comicis generals al mes de maig l'abstencionisme dels obrers quan els exhortava que "*votar es abdicar, es anularse: no abdiquéis, no os anuléis*". Per contra, postulaven el dret a governar-se a si mateixos en la línia de negar tota legitimitat al sistema representatiu.

8.4.2. La defensa del proteccionisme econòmic

La defensa de la indústria fabril i de l'agricultura catalanes va presidir els debats polítics més importants de la primera etapa de la Restauració. Aquesta lluita es traduïa per la lluita per l'arancel o de les barreres econòmiques que permetessin incrementar la competitivitat dels productes catalans. Durant la dècada dels anys vuitanta les manifestacions proteccionistes se sovintejaren i van revestir un caràcter interclassista. Fabricants i obrers anaren plegats a l'hora d'enarborar la mateixa bandera proteccionista. No en va, els candidats que aspiraven a la representació del districte de Manresa tenien molt clar que havien de presentar-se com a capitans del proteccionisme, amb independència de la seva ideologia política.

Així, el fabricant seder barceloní Eduard Reig i Carreras considerà una flagrant calúmia el fet que fos conceptuat com a lliurecanvista. En el manifest que adreçà a l'opinió pública amb ocasió de les eleccions generals de 1879, recordà als electors que era el vicepresident del Foment de la Producció Nacional, institució que aplegava als fabricants catalans, que era membre de la Junta d'Agricultura i Comerç i de la Societat d'Amics del País, i que finalment era vocal del Centre Industrial i Fabril de Barcelona. Que com a propietari de diferents fàbriques era el primer interessat a defensar la producció nacional. En

un sentit similar es va pronunciar el jurisconsult i economista barceloní Joan Baptista Orriols quan es va presentar en les eleccions generals de gener de 1881.

O el pròcer possibilista Eusebi Coromines, director del diari republicà *La Publicidad* de Barcelona quan en les eleccions generals de 1887 assenyalava que "*los más grandes intereses de Cataluña están en peligro. Nos amenazan nuevos tratados de comercio, y los catalanes debemos defendernos por nosotros mismos*". Per la seva banda, el candidat carlí Ignasi Vidal i Balet en l'extens manifest que va redactar amb ocasió de les eleccions generals de 1891, entre d'altres qüestions, va esmentar el temor de la signatura de tractats de comerç que fossin lesius per a l'economia catalana. I en aquestes mateixes eleccions sortí victoriós el candidat liberalconservador, Josep M. Cornet i Mas que no es va estar de recordar que era un proteccionista de pro, per tal com ostentava la presidència del Foment del Treball Nacional, i era membre de la *Junta de Aranceles y Valoraciones*. Tots aquests candidats s'enaltien com a portaveus de la defensa de la producció catalana. Per això s'emfasitzava la seva pertinença als poderosos grups de pressió econòmica que lluitaven per afavorir una legislació favorable als interessos catalans. En aquest sentit, els partits polítics catalans se supeditaven als dictats d'aquestes veteranes entitats.

8.4.3. Mobilització i sinceritat electoral

Arran de la reintroducció del sufragi universal masculí el 1890, les primeres eleccions generals celebrades, les de 1891, al districte de Manresa en concret van comportar una inusitada febre electoral. Es presentaven tres candidats que competien per la representació parlamentària del districte: un conservador, un republicà possibilista i un carlí. Els partits situats en l'oposició tenien la secreta esperança que el Govern no utilitzaria els seus ressorts per condicionar els resultats electorals. Aquesta fe es reflecteix en els manifestos emesos durant la campanya.

Tots tres eren candidats novells, si més no al districte de Manresa. Josep M. Cornet, el candidat del govern, no tenia necessitat d'apel·lar a la sinceritat dels comicis, perquè podia comptar amb tota la protecció oficial. Però, en canvi, sí que ho van fer el carlí Ignasi Balet i l'advocat republicà Emili Junoy.

Aquest darrer demanava així uns comicis purs i honestos, i amb la seva eloqüència habitual sentenciava que preferia aquesta "*inocencia al impudor del chanchullero, la buena fe a la astucia de los mercaderes electorales*". Mentre Ignasi Balet apostava pel trencament de l'apatia i la desmobilització. Ell mateix es posava com a exemple de persona d'ordre que havia sortit de l'anonimat per presentar-se en la competició electoral, i que això li comportava molts sacrificis personals, familiars i professionals.

Es tractava, tanmateix, d'unes falses esperances. Perquè l'adveniment de nou del sufragi universal masculí no va impedir en la mateixa circumscripció de la ciutat de Barcelona que les rodes falses d'electors escandalitzessin amb estupefacció al cònsul francès radicat en la ciutat comtal. S'ha demostrat prou que aquest gest no va moralitzar ni regenerar la vida política de la Restauració, sinó que per contra, les pràctiques vulneradores de la voluntat de l'electorat se sofisticaren en lloc de suprimir-se. Al districte de Manresa la voluntat del Govern va prevaldre per sobre de la bona fe dels electors que confiaven en la sinceritat de les eleccions, i així ininterrompudament fins al tombant de segle.

Fins i tot en les eleccions generals de 1893, en què sota l'ègida d'un govern liberal, un nombre no negligible d'actes van ser obtingudes per candidats republicans. L'acta de Manresa va ser aconseguida per aquell qui era acusat sovint de demagog i de pertorbador. Es tractava del periodista i advocat barceloní Emili Junoy. Va obtenir aquesta acta gràcies a la protecció del Govern i el suport dels republicans possibilistes del districte, però no de la resta de les diferents fraccions republicanes. Aquestes van preferir recolzar i presentar a un republicà de tota la vida que ja tenia experiència com a diputat a Corts durant el Sexenni democràtic, Joaquim Escuder. Per bé que aquest lluitador empedreït el veurem en aquesta conjuntura cansat i escèptic respecte del panorama polític espanyol. En el seu manifest electoral assenyalava que "*España se halla cansada de vivir milagrosamente, ya ningún alivio espero de Congresos siempre compuestos de suegros, yernos, papás y tíos de los ministros que gobiernan*", en al·lusió directa al nepotisme sistemàtic practicat en l'Espanya canovista. Quatre anys més tard Junoy era acusat d'haver creat una xarxa caciquil, d'haver desvirtuat la reputació del republicanisme, i d'adular indistintament a conservadors i a republicans.

El segle XX s'inicia amb una voluntat decidida de revitalitzar les eleccions i de lluitar fermament per purificar el sufragi. Aquesta fou una empresa desenvolupada tant per regionalistes com per republicans. Els primers s'alçaren en contra dels corruptes polítics de Madrid, i en benefici d'una Catalunya autònoma. Per conquerir l'espai polític català havien de fer dues coses. Primer, supplantar als conservadors com a la nova classe d'ordre a Catalunya, i en segon terme, guanyar la batalla electoral, i per això, calia autenticar el sufragi. Per la seva banda, els republicans manresans, com que solament vivien per implantar la república, i consagraven totes les seves energies a conquerir el poder municipal, havien d'estimular a tota costa la participació electoral i combatre la passivitat usual de les classes mitjanes i treballadores en matèria electoral. En tota mena de manifestos electorals s'intentava d'esperonar les anomenades classes neutres amb promeses de sinceritat i amb programes netament ideològics.

L'advocat i hisendat regionalista Leonci Soler i March en les eleccions generals de 1903 recordava que calia estar amatent per evitar el falsejament de la voluntat del cos electoral. El cèlebre polític republicà Nicolás Salmerón, que es presentava per acumulació de vots a les eleccions generals de setembre de 1905, aconsellà enardidament evitar el retraïment electoral, pràctica tant prodigada pels republicans en la centúria anterior. Hom era molt conscient que solament es podria trencar amb la perversitat del sistema caciquil si es combatia el retraïment i la passivitat electorals, amb la qual cosa s'impediria que els governs de Madrid utilitzessin a la seva conveniència el districte de Manresa. En l'àmbit municipal, les dretes manresanes van continuar lluitant per a combatre l'abstenció, a la qual consideraven el *crim de la ciutadania*⁴⁰.

O des de la perspectiva regionalista es fes el possible per frenar la candidatura del fabricant conservador Lluís Vila i Miralles, tot alertant del perill que suposaria a les alçades de 1910 posar "*a mercè del Govern Central el districte de Manresa junyintlo com era abans, a la roda de l'encasillat oficial y sustrayentlo pera seu profit del lliure arbitri dels electors*". Els temors confessats eren totalment certs, no tant perquè el triomf de Vila comportés la revitalització del caciquisme, com perquè amb el suport oficial del Govern,

⁴⁰ "Electors". Manresa, Impremta Rubiralta, 1915.

Soler i March no hi tenia res a fer. Tal com es demostraria, perquè seria destronat després de deu anys de ser el diputat permanent del districte.

Els anarquistes, com hem remarcat anteriorment, detestaven la immoralitat electoral que tenia lloc quan se celebraven eleccions. El 1910 el mateix grup "La Humanidad Libre" manifestava que les eleccions suposaven un:

"tráfico indigno de las conciencias, de las infamias, de las grandes iniquidades que en todos los tiempos se cometen para sacar triunfantes a los candidatos". Al seu parer, "monárquicos y republicanos mantienen el menudo en la esclavitud, en la división de castas, en la propiedad individual, que es el privilegio del monopolio y la usura. Izquierdistas y lerrouxistas no prometerán quizás mentida igualdad ante la ley, pero os dejarán de hecho esclavos los unos de los otros mediante el jornal, que es la sanción del derecho de propiedad a favor de unos cuantos escogidos. Hispanistas y catalanistas os ofrecerán una libertad escrita en un pedazo de papel, pero mantendrán uno o más poderes que os cohiban en todos los restantes de vuestra vida. Monárquicos y republicanos os prometerán el reino de la justicia, y continuarán reverenciando al ladrón atildado que estafa a la nación y al capitalista que roba al obrero y castigando al hambriento que se apodera de un panecillo" ⁴¹.

Un altre aspecte que indica l'avenç de la política de masses i que commina a la mobilització de l'electorat és la voluntat de representació genuïna dels districtes municipals amb candidats arrelats o bé l'aparició de candidatures independents. També és cert que una voluntat estratègica expressada pels partits polítics a l'hora de repartir els seus candidats entre els districtes igualment reforça aquesta tesi. Ara bé, sí que aquesta intenció de no deixar el districte a mans de candidats poc o gens representatius indica un salt qualitatiu endavant en la lluita per la sinceritat electoral. Aquest seria el cas de la candidatura que es va presentar a les eleccions municipals de maig de 1909, al districte quart composta per un cafeter i un estanquer, designats per un grup d'electors que van considerar que ambdós candidats eren "*ben independents en política y ben dependents del districte*" ⁴².

Un altre exemple de candidatura independent és el de la presentació d'un únic candidat pel districte segon en les eleccions municipals de 1903. En aquest cas el motiu de la discòrdia era la voluntat d'aportar candidats que

⁴¹ "A los obreros de Manresa y su distrito. Trabajadores, antes de votar leed:" (Grup "La Humanidad Libre", Manresa, 4 mayo de 1910".

⁴² "Votans de aquest districte". Manresa, eleccions municipals de 1909. (A.H.C.M.).

defensessin honestament els ideals religiosos i reformessin l'impost dels consums, i per tant, es tractava d'una candidatura díscola que es desmarcava de la candidatura administrativa de signe dretà ⁴³. En el cas anterior, la disconformitat s'expressava en contra del republicà Francesc Llatjós, l'etern regidor del districte quart, a qui s'acusava de no defensar els interessos de les classes populars en la qüestió dels consums i dels pagesos, molt nombrosos en aquest barri.

8.4.4. La qüestió social

En general, els manifestos presentats pels candidats dinàstics en el decurs de la primera etapa de la Restauració solien obviar una qüestió tan palpitant com era la social. En nom d'una nebulosa harmonia d'interessos, i d'anhel de la pau social al districte, ventilaven una problemàtica que fuetjava periòdicament la situació laboral de la nombrosa classe obrera que treballava en les fàbriques de la ciutat. Les primeres vagues d'una certa importància que es van viure van ser les de 1883, seguides per les de 1887, fins arribar a les de 1890 que prengueren com a epicentre la mateixa ciutat de Manresa, i van afectar tota la conca alta i mitja del Llobregat. La tranquil.litat es va trencar de nou quan es van declarar unes vagues interminables que van paraitzar la vida ciutadana durant tot l'any 1897, i que van comportar unes palpables conseqüències polítiques. El tombant de segle va sorprendre al moviment obrer molt desorganitzat, i els episodis vaguístics van sovintejar des de 1900, en què les organitzacions obreres van quedar particularment delmades, i de forma intermitent per oficis fins al 1917 i la conjuntura de la crisi de la Restauració.

Si els dinàstics no encaraven frontalment aquesta qüestió en les seves proclames electorals, no podem dir el mateix dels republicans. Aquests conjuntament amb els carlins, des d'òptiques diametralment oposades, van demostrar tenir la suficient sensibilitat com per intercedir per la dissortada classe obrera, i no solament recordar-ho en les promeses electorals sinó en la seva pròpia actuació política. Certament, quan l'ampliació del sufragi va permetre una expressió política més contundent de les oposicions al sistema,

⁴³ "Als electors del districte segon". Manresa, 7 Novembre 1903. Manresa, Imp. Viñals, 1903.

els republicans es presentaran com a portaveus dels interessos de la classe obrera.

Al manifest electoral que els republicans federals van presentar amb ocasió de les eleccions municipals de 1891, a banda de desacreditar els possibilistes, indicaven que ells portarien al consistori la representació de les classes obreres. Unes classes que tenien el mateix dret a intervenir en política que els propietaris. En concret, especificaven que *“allí en medio del propietario, del fabricante, del industrial, del agricultor, del abogado, podrá el obrero hacer sentir sus quejas, bogar por los intereses de su clase y al mismo tiempo y lo que más le interesa, vigilar por los intereses de todos protestando contra toda malversación de fondos y contra los onerosos y pesados impuestos que nos rijen como el de consumos, pues al fin y al cabo quien en definitiva los paga es el obrero, es el pobre”*⁴⁴.

Les dretes manresanes tampoc no eren insensibles a les limitacions d'elegibilitat que tenien els obrers, quan en els comicis municipals de 1901 manifestaven deplorar que la vigent normativa electoral no permetien *“elegir regidor al pobre y honradísim obrer á qui, sols per ésser pobre, li nega la Lley electoral l'indiscutible dret de ciutadania de prepresentar ab la major dignitat al seu estament”*⁴⁵. En els comicis municipals de 1903, fins i tot van presentar un candidat obrer pel districte quart.

En tot cas, el que és interessant és analitzar les relacions fluctuants que el republicanisme local va mantenir amb la classe obrera i especialment amb els comitès socialistes. Des de ben aviat, les candidatures republicanes aglutinaven el vot dels obrers quan aquests no es deixaven endur per l'apatia o per les consignes dels partits de dretes mobilitzats a l'entorn del catolicisme polític. Entrat el segle XX, aquestes relacions cada vegada van esdevenir més tenses. No només a nivell de cultura popular que començava a evidenciar un cansament en relació amb uns republicans que veien conservadoritzar de forma accelerada, sinó en referència al fet de votar⁴⁶. Així, en les eleccions

⁴⁴ “A los republicanos de Manresa”. Manresa, 7 de Abril de 1891 (A.H.C.M.).

⁴⁵ “Manresans”. Manresa, Imp. De Luis Roca, 1901.

⁴⁶ Vegeu a tall d'exemple les lletres de les caramelles que van ser impreses a principi del segle XX. En concret, les titulades “Coplas novas y molt frescas” en les quals la tonada centra l'atenció en la conservadorització de l'element republicà: “Ya molts republicans que s'han fet conservadors”. (A.H.C.M.)

municipals de desembre de 1909 van circular candidatures en sentit contrari que recomanaven per una banda el vot en blanc, i per l'altra el vot per a la Unió Republicana. En la primera, s'assenyalava que en cap candidatura hi figurava un obrer, ni tampoc en la del partit radical d'unió republicana, malgrat la promesa reiteradament feta d'aportar dos candidats obrers. Igualment, se sentenciava que *“el que quiera ser caudillo y redentor nuestro que abandone primero sus propiedades y riquezas y se haga obrero como nosotros. Entonces creeremos que sus intenciones son honradas y sus palabras sinceras”*⁴⁷.

No obstant aquestes desconfiances, van ser els republicans els que més van vetllar per la sort de les classes desvalgudes. Així, Maurici Fius i Palà en els comicis municipals del mes de maig de 1909 va prometre la dispensa d'una pensió diària per als vells i impossibilitats d'ambdós sexes. En el manifest que la candidatura republicana va presentar ell mateix escrivia que era *“bochornoso, injusto e inhumano el hecho de ver como pasan por estas calles multitud de pobres, viejos y viejas, honrados tejedores de velos, cinteros, labradores, obreros fabriles y otros dignos ciudadanos de un sin fin de ocupaciones e industrias, que habiendo llegado a la vejez, después de una vida laboriosa (...) se ven obligados a implorar la pública limosna de puerta en puerta (...)”*⁴⁸. Una actitud que veurem plenament corroborada quan analitzem la gestió municipal del grup republicà en l'apartat que segueix.

8.5. La pràctica política: l'actuació dels polítics en les Corts i en el Consistori.

En l'apartat anterior hem analitzat el discurs dels polítics. En aquest farem atenció a l'activitat pròpiament dita desenvolupada pels polítics en l'àmbit municipal, aquell que privilegiem en primera instància, i en el de la representació parlamentària. No ens fixarem en l'esfera de la diputació provincial perquè la defensa d'interessos es duia a terme conjuntament amb els districtes electorals amb els quals el de Manresa s'integrava, cosa que dificulta un seguiment més sistemàtic de l'activitat dels diputats provincials manresans.

⁴⁷ “Obreros”. El comité socialista. Desembre de 1909 (A.H.C.M.).

⁴⁸ “Manresanos”. Manresa, 30 Abril de 1909. Manresa, Imp. Del Comercio, 1909 (A.H.C.M.).

8.5.1. Activitat política i representació parlamentària

Aquest epígraf pretén esbrinar quin va ser el rendiment de la representació parlamentària per al districte de Manresa durant l'època que considerem. A tenor del seguiment de l'activitat dels diputats a partir dels diaris de sessions a Corts, hem de convenir que s'estableix una diferència fonamental en funció del caràcter de vinculació que unia el diputat amb el districte. En efecte, la relació és instrumental. Els diputats necessitaven un districte per estar presents al parlament, i els districtes un diputat a través del qual expressar la seva voluntat. Tot i tenir molt present que les tasques de representació política no s'esgotaven amb la participació dels diputats en les diverses comissions de treball, ni amb la seva brillant oratòria quan s'adreçaven a la tribuna per expressar una convicció ideològica o defensar interessos concrets.

Si ens hem de fiar del protagonisme dels diputats manresans al fòrum del parlament, aquest va ser fins la irrupció del catalanista conservador Leonci Soler i March en la conjuntura decisiva del tombant de segle més aviat escàs i discret. És més, quan es tractava de defensar els interessos de la ciutat i dels pobles, fossin sectorials o no, eren d'altres diputats, considerats més influents, els que intercedien en nom del districte, de vegades sense ni tan sols fer-ho explícit. Aquest va ser el cas del debat que es va establir a l'entorn de l'avalot dels consums de 1878, i que va enfrontar Víctor Balaguer i el Govern a través del Ministre de Governació, aleshores Francisco Romero Robledo, sobre la forma com les forces d'ordre públic l'havien reprimat. O també, per triar un altre exemple, l'exposició que va fer el diputat Diego Martínez demanant la clausura immediata del setmanari *El Cardoner*, d'inspiració republicana i demòcrata, perquè, al seu entendre, atemptava “*sobre nuestra sacrosanta religión, sobre sus ministros y sobre las clases más respetables de la sociedad*”⁴⁹.

Aquests i d'altres exemples ens porten a fer un parell de reflexions. La primera: els diputats catalans es repartien entre si la tasca de defensar els interessos de la societat i economia catalanes. La segon ens duu a considerar que, al marge de la representació territorial, es produïa una certa

⁴⁹ Sessió de l'11 d'ejuliol de 1879. *Diario de Sesiones del Congreso. Legislatura 1879-1880*, Tomo I, p. 524.

especialització per matèries entre els diputats. Altrament no s'entendria com el diputat Villalba Hervás en la sessió celebrada al Congrés el 14 de juny de 1890 denunciava, conjuntament amb d'altres fets, la indefensió jurídica en què es trobava la Societat Venatòria de Manresa, dedicada a la caça i la pesca legals, quan davant d'un litigi amb un particular el jutge municipal de la ciutat li havia negat la capacitat de litigar. En realitat, aquest diputat estava denunciant la parcialitat amb què molt sovint actuaven els jutjats municipals⁵⁰. Evidentment la resposta continuava estant en mans dels tribunals i no del Ministre de Gràcia i Justícia.

Tot i així, ens podríem preguntar quins eren els interessos puntuals que els nostres diputats representaven prioritàriament. Fonamentalment, la defensa dels interessos globals de l'economia catalana i del proteccionisme econòmic a fi de preservar-la, per bé que molt sovint aquesta activitat no era més que un ressò de la tasca de pressió que exercien les poderoses corporacions econòmiques. Així, quan l'Estat signava un tractat comercial que es considerava que lesionava els interessos de l'economia catalana, hom es pronunciava al Congrés denunciant el fet. Entre d'altres, aquest fou el cas del diputat Ramon de Rocafort que, en la sessió del Congrés celebrada el 4 de març de 1885, va presentar una exposició que elevaven diferents societats i centres del districte de Manresa, amb l'objecte que la cambra desestimés el projecte de llei que sobre el modus vivendi amb la Gran Bretanya estava en aquells moments sotmès a deliberació.

Un altre focus d'atenció eren les infraestructures viàries, ferrocarrils i carreteres. Els nostres diputats formaven part de les comissions de treball que elaboraven proposicions de llei encaminades a autoritzar la construcció de ramals o d'ampliacions de les línies existents. Pel que fa al districte de Manresa, durant els primers anys de la Restauració es va lluitar per la construcció de la línia fèrria que havia d'unir Manresa amb Guardiola, la qual havia de subministrar el carbó per a les fàbriques tèxtils. O també la línia que havia d'unir el poble de Monistrol amb el monestir de Montserrat i que mai no s'arribaria a construir.

⁵⁰ Sessió del 14 de juny de 1890. *Diario de sesiones del Congreso. Legislatura 1889-1890*, pp. 6145-6149.

De vegades, els diputats s'entestaven a denunciar fets concrets, encara que en aquells moments no estiguessin representant el districte on es produïen. En la legislatura 1894-1895, Emili Junoy, que havia estat diputat pel districte de Manresa en el mandat anterior, va suplicar que les quantitats que havia defraudat el recaptador de contribucions de la ciutat, i que s'havia fugat, fossin descomptades a les hisendes dels municipis. Per a Junoy, fer justícia en aquest extrem era molt convenient per tal que *“en aquel distrito no se considere a la Administración como suele considerársela, como el primer enemigo de los intereses de los españoles”*⁵¹. El cert és que Junoy havia intercedit en la legislatura anterior pels deutes que l'ajuntament de Manresa tenia amb l'Estat anteriors a 1885. Ara bé, la seva celebritat no va procedir de la seva activitat com a representant del districte de Manresa, malgrat la seva evident vinculació.

En resum, fins a la legislatura que s'enceta l'any 1899 i que suposa el trencament del torn al districte de Manresa, l'actuació dels diputats elegits per aquest fou més aviat escassa. Això no treu que es mobilitzessin per d'altres qüestions més genèriques que afectaven la delegació parlamentària catalana, primer encapçalada per Víctor Balaguer, i després per Manuel Duran i Bas. Després dels treballs de Joan Palomas, coneixem perfectament quina va ser l'estratègia parlamentària de les grans corporacions econòmiques, i com, de vegades, eren els mateixos dirigents els que directament es presentaven com a candidats a la representació parlamentària. Igualment, sabem com s'organitzaven els parlamentaris catalans com a grup de pressió dins de les cambres legislatives, almenys per al període 1876-1885⁵².

Pel que respecta al districte de Manresa, el fabricant Eduard Reig el 1879 era el vicepresident del Foment del Treball Nacional, i després d'ell, Joan Baptista Orriols estava directament implicat en la defensa del proteccionisme català a través de la seva eloqüent oratòria. El diputat i advocat liberal Josep Mas i Martínez va combatre el tractat de comerç amb França, així com seria un dels organitzadors de la manifestació proteccionista realitzada a Manresa el 1881. La llista continua amb noms com Josep Maria Cornet, Domènec Sert, Emili Junoy, etc. Tot i que ignorem quina va ser l'actuació d'aquests diputats

⁵¹ Dictamen nº 137. *Diario de sesiones del Congreso. Legislatura 1894-1895*, pp. 4245-4246.

⁵² Joan Palomas i Moncholí, *El rerefons econòmic de l'activitat dels parlamentaris catalans, 1876-1885*, Tesi Doctoral inèdita, UAB, 2002.

davant dels ministeris de cara a l'agilitació d'expedients administratius o a la consecució de prebendes i favors.

Un salt qualitatiu important el va protagonitzar la llarga representació ostentada per Leonci Soler i March, entre 1899 i 1910. Recordem que aquest hisendat manresà va poder desenvolupar una llarga carrera al Congrés en ser capaç d'enfeudar el districte de Manresa. Aquesta capacitat solament estava lligada a la vinculació territorial amb la societat civil del districte i a la defensa d'interessos econòmics, cosa que ell, a diferència dels diputats anteriors, tenia. Igualment, un altre avantatge concorre en aquesta personalitat: el gran patrimoni que posa a disposició d'aquesta carrera política i que dilapida en part. Les llargues estades a Madrid requerien un finançament elevat i per força constant. Certament, molts dels diputats del període anterior sí que tenien suficient capacitat financera per a costejar-se la seva estada, però com que sovint la seva vinculació al districte es reduïa a una sola legislatura, preferien dispersar els seu centres d'atenció i no concentrar-se solament en la voluntat dels seus electors. D'altra banda, Soler intentaria esdevenir un dels portaveus de la Lliga Regionalista al Congrés, per bé que actuava, com els altres diputats de la seva filiació, per lliure. Una forma de fer de caràcter individualista que canviaria a partir de 1910 quan ell esdevingui senador.

En la biografia política que Pilar Martínez-Carner realitza sobre la figura de Soler i March fa un repàs a la intercessió que aquest va dur a terme davant de projectes de llei que podien beneficiar o perjudicar els interessos agrícoles i industrials del districte ⁵³. Tot i que no sempre la defensa d'aquests interessos era exitosa als ulls dels principals destinataris de les disposicions legislatives. Com per exemple la Llei d'Alcohols de 1905. Un sector ben important dels interessos alcoholers, encapçalats pel fabricant vinater Valentí Cura, com a senyal de rebuig a la política desenvolupada per Soler en la tramitació de la llei, decidien promoure una candidatura alternativa en les eleccions municipals de 1905, integrada per candidats liberals. Malgrat aquests petits "fracassos", Soler va ser prou hàbil com per esdevenir primerament el diputat del consens, i després aglutinar els sectors i col·lectius que li proveïen el vot conservador i catalanista en el seu districte.

⁵³ Pilar Martínez-Carner i Ascaso, *Els inicis del catalanisme polític i Leonci Soler i March (1858-1932)*, op. cit., pp. 209-369.

La rècula d'èxits fou així bastant extensa. Recordem d'entrada la brillant defensa que féu del concert econòmic i del tancament de caixes en la primera legislatura que s'encetava l'any 1899, i amb posterioritat intercediria en benefici dels industrials manresans empresonats com a conseqüència d'aquests fets. La intervenció a favor dels obrers empresonats arran de les vagues de 1900 que havien sacsejat la ciutat. El febrer de 1900 defensaria davant el parlament les Bases de Manresa i la llengua catalana, juntament amb el diputat pel districte de Vic, Raimon d'Abadal. Finalment, la consecució per a Manresa d'un institut d'ensenyament secundari per a commemorar les batalles del Bruc, o bé la subvenció per a la construcció d'un digne edifici de correus i telègrafs del qual estava mancat la ciutat, són d'altres beneficis aconseguits per aquest diputat. D'altra banda, no cal oblidar la defensa dels interessos agraris del districte, o dels religiosos davant de la nova Llei d'associacions l'any 1906.

Soler i March va construir una xarxa de fidelitats i de connivències molt extensa, si bé no va ser capaç de resistir l'ofensiva conservadora i republicana que va triomfar en les eleccions generals de 1910. En substitució d'aquella xarxa, se'n va refer una altra basada en les relacions teixides pels republicans, però també en els suports que els conservadors planistes tenien en el districte de Manresa. El 1916 els regionalistes van tornar a recuperar l'escó. Els diputats posteriors, Claret, Arderiu i Creixell estarien molt més integrats dins de l'organització territorial de la Lliga, i serien, pel que fa a la seva actuació parlamentària, més depenents de la voluntat del seu comitè d'acció política. Tanmateix, utilitzaran els mateixos mitjans i unes mateixes relacions personals i institucionals per a revalidar, elecció darrera elecció, el vot dels ciutadans. Perquè el model ja s'havia definit en temps de Soler i March.

8.5.2. Pràctica política i govern local

Durant els primers anys de la Restauració, difícilment podríem delimitar diferències palpables entre projectes de govern estructurats i diferenciats en l'esfera local. El balanç es decantaria per una hegemonia conservadora, catòlica i carlina, en detriment dels períodes de govern liberal i republicà. Ara bé, aquest decalaix no és garantia suficient d'implementació de polítiques antitètiques a l'hora de considerar la ciutat com a objecte d'aquestes o en

relació amb les demandes expressades per la societat. És ben sabut que l'esfera local va ser un terreny privilegiat per a la dominació dels interessos caciquils, i que la inèrcia administrativa caracteritzava una vida política municipal més aviat avorrida, on el debat era pràcticament inexistent.

Els grans centres d'atenció de la política conservadora foren per una banda el redreçament de la hisenda municipal, molt malmesa arran de la tercera guerra carlina, en especial com fer front als cups de l'impost de consums i a les contribucions; i, per l'altra, la lluita per evitar la marxa dels pares jesuïtes que regentaven el col·legi de Sant Ignasi. Propi de la política dels sectors catòlics i carlins políticament més mobilitzats fou la recatolització de la societat manresana que es va manifestar en la persecució dels republicans, dels seus centres polítics i de lleure, i dels seus òrgans d'expressió, en la creació d'associacions obreres de signe catòlic, alternatives a les existents, i en definitiva, en la confessionalitat de la política local. Per això, fins allà on pogueren, van potenciar l'enquadrament de la societat manresana en associacions religioses, cofradies i arxiconfradies, congregacions i conferències diverses, així com també les processons de lluïment de la preponderància catòlica al carrer, procurant al mateix temps que el pendó de la festa major el portessin les autoritats eclesiàstiques. Eren diferents estratègies per a ofegar l'expressió política de les classes populars.

Per un altre cantó, una font de conflicte constant foren les obres d'urbanització que comportaren quantiosos beneficis als agents de la propietat urbana, però que no deixaren indiferents als sectors més progressistes que denunciaven, quan la censura no els ho impedia, la connivència dels equips de govern municipal en aquestes operacions. Aquestes denúncies eren contestades per part de la corporació amb la interposició de querelles davant la justícia. Aquest és el cas de la subhasta de béns propis destinada a l'adjudicació d'obres públiques que tingué lloc el 1882 i que va generar una denúncia sobre el procediment seguit per part del setmanari federal *El Eco de la Montaña*, un fet que seria considerat del tot ofensiu, i en el qual intercedirien els tribunals ⁵⁴.

⁵⁴ Actes del ple de l'Ajuntament de Manresa. Any 1882. Sessió plenària del 6 de febrer de 1882. A.H.C.M.

La divisòria religiosa era la que enfrontava sistemàticament els dos blocs polítics de la ciutat. Així, una de les primeres mesures que dugueren a terme els liberals, un cop dominaren el govern local l'any 1884, després de molt temps de marginació, fou la de cessar l'exempció del pagament de l'impost de consums als pares caputxins, perquè estaven entrant de forma clandestina càrregues de vi, una mesura del tot impensable en els anys anteriors ⁵⁵. Igualment, se'ls recriminava durant l'epidèmia del còlera ocorreguda el 1885 el fet d'enterrar els seus difunts al pati del convent quan la normativa sanitària ho obligava a fer al cementiri municipal. D'altra banda, aquestes tendències polítiques també seran les primeres interessades a fiscalitzar la programació dels teatres abans de representar les obres, o bé de suprimir el carnestoltes, com es procedí el febrer de 1896 quan es va prohibir la circulació de màscares en el primer diumenge de carnaval ⁵⁶.

En matèria de fiscalitat, el bloc liberal desenvoluparia una política més sensible a les necessitats de les classes populars, per la qual cosa tendiria a suprimir els drets sobre alguns articles de consum, com per exemple, les farines, cosa que repercutia en el preu del pa. Per contra, s'incrementaria la pressió sobre el vi en una conjuntura especialment expansiva en el decurs dels anys vuitanta, amb la qual cosa s'enfrontarien amb els fabricants vitivinícoles. De fet, una dels majors fraus comesos en l'administració de consums es produïa precisament en el ram dels vins, i més d'una vegada va afectar a regidors en exercici, sobre els quals van pesar acusacions d'incompatibilitat entre el seu càrrec i la seva condició de proveïdors de la corporació. Amb l'ascens al poder per part dels conservadors l'any 1890, els drets que gravaven sobre les farines van tornar a ser restaurats, en un moment de gran precarietat econòmica ateses les vagues del sector tèxtil.

Amb tot, el control del frau en l'administració de consums va ser un maldecap que van patir tots els equips municipals. Amb la revisió del cens de població de 1887, a la ciutat li va correspondre un augment notable del cup que havia de presentar a Hisenda, donat que passava de tenir una població de fet

⁵⁵ Actes del ple de l'Ajuntament de Manresa. Any 1884. Sessió plenària de l'11 de març de 1884. A.H.C.M.

⁵⁶ L'ajuntament presidit pel conservador Francesc Gallifa va veure amb satisfacció el febrer de 1896 la comunicació feta pel Bisbe de Bic encaminada a demostrar la conveniència de suprimir el carnestoltes, o bé de moderar-ne les diversions.

de 18.979 a 22.635 habitants ⁵⁷. A aquest efecte, el 1892, la corporació manresana presidida per l'alcalde conservador Pere Arderiu es va comissionar a Madrid per a negociar la rebaixar del cup de consums, cosa que es va aconseguir en part.

Envers les situacions d'atur, republicans i liberals van manifestar una més gran inclinació per solucionar les condicions de misèria, per bé que al mateix temps, compartiria amb els conservadors, catòlics i carlins la necessitat que la ciutat tingués una guarnició pròpia amb caràcter definitiu de cara a reprimir possibles avalots, una realitat que no arribaria fins a la instal·lació del batalló de caçadors de Figueres el setembre de 1894. Això no treu que un alcalde conservador com Pere Arderiu el 1890 decidís de combatre l'increment inusitat del preu del pa quan no ho havien fet paral·lelament les farines, o que el tinent d'alcalde carlí Fermí Roca a les acaballes de 1899, a banda de sanejar l'administració dels consums, s'entestés a fer rebaixar el preu de la carn en una conjuntura de precarietat econòmica. Respecte de la higiene i la salubritat públiques, igualment es percep un més gran capteniment. Ho hem vist amb anterioritat respecte de les condicions requerides per efectuar els enterraments, si bé també amb la clausura que l'alcalde republicà Francesc Llatjós va manar de procedir el gener de 1894 perquè no reunia les condicions higièniques adients.

Finalment, en matèria d'ensenyament també serien els republicans i els liberals els que tindrien una més especial cura. Pere exemple per a sol·licitar la creació d'una escola d'arts i oficis o l'obertura d'escoles nocturnes per a obrers, totes elles de caràcter municipal. Un extrem que no compartia l'altre bloc polític especialment interessat en l'ensenyament religiós, i sobretot en el fet que l'institut d'ensenyament secundari s'havia de confiar a un ordre, tal com finalment es va fer amb l'arribada dels germans maristes a partir de 1900.

Tanmateix, uns i altres manifestaven uns vicis similars quan accedien al govern municipal. Per començar, es produïen els habituals canvis ens els llocs de treball municipals i sobretot del secretari municipal, un costum que l'arribada de la democràcia de masses no acabaria per suprimir, mentre no es professionalitzés la carrera funcional. Igualment, amb comptades

⁵⁷ R.O de 3 d'abril de 1892.

excepcions, els equips municipals no demostraven prou habilitat a l'hora de negociar les indemnitzacions en concepte d'expropiació quan s'urbanitzaven espais de naturalesa agrícola. Altrament, l'erari municipal se n'hauria beneficiat notablement, cosa que no es produïa atès el dèficit constant que arrossegava. D'altra banda, uns i altres afavorien interessos particulars concrets a l'hora de contractar els serveis públics. És el cas del contracte avantatjós que la companyia d'electricitat dels germans Gallifa havia subscrit amb la corporació municipal data de 1894, un contracte que el 1922 encara continuava vigent, després d'haver estat font constant de conflicte entre conservadors i regionalistes.

Al tombant de segle, s'adverteixen uns certs canvis que ens porten a considerar un fenomen nou, escassament estudiat, el de la conquesta de l'espai polític local. Certament, l'espai municipal era, entre d'altres coses, un lloc de trobada i de confrontació d'interessos econòmics. El cas manresà revela a la perfecció com una de les principals motivacions, per no dir l'única, que empenyia als propietaris manresans a formar part del consistori era la de potenciar directament els seus interessos particulars, cosa que es reflecteix en el caòtic desenvolupament urbà de la ciutat. Amb el canvi de segle, però, sorgeixen uns nous liderats que són exponents d'autèntiques forces polítiques representatives que focalitzen directament l'atenció en el municipi, i que discrepen essencialment per motius ideològics, però també en estils de gestió.

Aquest fenomen, va anar acompanyat per l'accés al poder municipal de les classes mitjanes, els sectors socials emergents beneficiaris del creixement econòmic i del progrés social, que substitueixen a hisendats, propietaris i fabricants en tant que la nova classe política ascendent. Aquests claudiquen de les seves obligacions polítiques locals, i prefereixen anar-se'n a Barcelona a lluir les seves flamants fortunes i a gaudir d'aquelles comoditats que Manresa ja no era capaç d'oferir. No obstant això, la ciutat passa a desenvolupar un paper polític actiu, i són els grans projectes de millora urbana els protagonistes del debat polític, i no la característica monotonia de la gestió administrativa ordinària. Paral·lelament, la hisenda municipal es ressenteix de l'escanyament lògic originat per la inveterada manca de recursos propis. Tanmateix, el caciquisme sobreviu i adopta nous i subtils mecanismes de control polític.

Els republicans, que ja havien fet l'aprenentatge oportú en les darreries del segle XIX des de les minories consistorials, si bé també ocupant llocs de responsabilitat claus, com la tinença d'alcaldia de Maurici Fius al consistori de 1899, van aprofitar l'ocasió daurada per a fer realitat el seu somni de la república municipal. Per la seva banda, en aquesta ciutat levítica, els catalanistes conservadors i els carlins, amb escassa experiència política, si bé hereus del bloc catòlic conservador que havia governat fins als anys 90, es convertien en la nova classe d'ordre, i en els fidels guardians de la tradició, de la religió, i dels mites patriòtics locals. Encara que, això sí, com sovint manifestaven compartien amb aquells els valors del progrés i de la modernitat, com a sinònims de confiança en el futur, juntament amb els de la tradició.

En aquest marc políticament bipolaritzat, els republicans van intentar de governar imposant un nou estil, per bé que van haver d'aprendre a moure's amb habilitat dins del complicat tramut polític i administratiu del sistema restauracionista. Ells representaven els anhels polítics d'àmplies capes liberals i democràtiques de la societat manresana, però es trobaven constrenyits per les regles de joc d'un sistema polític que es desarticulava progressivament. Tot i que, paradoxalment, va ser la decadència del sistema la que va permetre la preponderància de republicans i de regionalistes com a alternatives viables en el govern de la ciutat.

Entrats ja al segle XX, hauríem de parlar de la gestió política dels republicans i sobretot d'un nom propi: Maurici Fius i Palà. Aquest polític va inaugurar amb la seva primera alcaldia, estrenada el gener de 1902, l'hàbit d'especificar un programa de govern coherent i estructurat ⁵⁸. En el discurs d'inici del seu mandat va invocar les valors de democràcia, llibertat i benestar, i a banda, de prometre reformes de caire administratiu, com l'extinció del dèficit municipal, i la reforma de l'impost dels consums, va plantejar les línies essencials d'aquest programa i que desenvoluparia amb posterioritat. Resumidament són:

1- La necessitat de reformar el sistema impositiu dels consums que gravava els articles de primera necessitat, i que feia encarir notablement el preu de les

⁵⁸ G. Rubí, "Maurici Fius i Palà (1863-1920). Un polític republicà de la Catalunya de principi de segle", op. Cit., pp. 360-361.

subsistències, en comparació amb l'estancament dels salaris. Quan fou aprovada la llei de 1911 que reformava aquest impost indirecte, Fius considerà contraproduent aplicar-la a la ciutat de Manresa, perquè els arbitris que havien de substituir l'extingit impost de consums no compensarien l'alt nivell de contribució que l'Estat exigia a la ciutat, la qual cosa faria augmentar la pressió fiscal.

2- En l'àmbit de la salubritat pública, es proposà construir un nou escorxador dotat amb les condicions higièniques més avançades (fou inaugurat el 1909 sota l'alcaldia de Pere Armengou i Manso); i el cobriment dels torrents de Predicadors i de Sant Ignasi, considerats els dos grans focus d'infecció de la ciutat. El torrent de Sant Ignasi fou cobert parcialment l'any 1911, durant el seu segon mandat municipal. En aquest àmbit, cal recordar el notable impuls que va donar a l'extensió i ampliació de la xarxa de clavegueram; la conducció d'aigua potable als barris emergents; i, les campanyes periòdiques de vacunació per prevenir les endèmies. Durant l'any 1903, es va sotmetre a tractament més d'una quarta part de la població ⁵⁹. En aquest àmbit, també cal tenir present que va fer construir un nou pabelló a l'Hospital de Sant Andreu, i aconseguí també la instal·lació de calefacció, i d'un tren de desinfecció en aquesta institució sanitària.

3- Pel que fa a la instrucció pública, es disposava a potenciar al màxim les classes nocturnes gratuïtes per als obrers. En un altre sentit, va veure materialitzada una vella aspiració: la creació de l'Escola d'Arts i Oficis, inaugurada per José Canalejas, Ministre d'Agricultura, Indústria i Comerç, i Obres Públiques, el maig de 1903. Aquest tipus d'ensenyament anava adreçat fonamentalment a la formació de la classe obrera ⁶⁰. D'altra banda, el 1917 gestionaria l'establiment d'una escola de comerç, institució que s'acabaria creant dos anys més tard.

4- En política social, vetllà pel compliment de la legislació sobre el treball dels nens i les dones, i fomentà la inspecció de la maquinària de les fàbriques per tal d'evitar els accidents de treball. Així mateix, es mostrà ferm partidari que l'Ajuntament, o l'Estat, es fes càrrec dels invàlids i dels ancians, en lloc de les

59. M. Fius y Palá, *Datos sobre la viruela, tifus y tuberculosis en Manresa*, Manresa: Sociedad Editorial manresana, 1915, p. 5.

60 M. Fius y Palá, *La lluita per la vida ...*, op. cit. pp. 52-53.

societats mutualistes, "no con el carácter de caridad dino con un deber exigible por las personas que (...) se viesen imposibilitadas de subvenir con su individual esfuerzo a sus primeras necesidades" ⁶¹.

5- La reforma urbanística de la ciutat. Com explico en un altre lloc, Manresa a mesura que deixava de ser una ciutat manufacturera per esdevenir industrial, creixia desordenadament, amb l'absència d'unes normes urbanístiques de planificació, i d'una entrada digna i adequada a la importància de la ciutat ⁶². Fius i Palà dóna una nova empenta a la reforma de la ciutat, sobretot pel que fa a l'entrada sud que havia de permetre'n l'accés des de l'estació del Nord cap al centre neuràlgic. Aquesta reforma, projectada per l'arquitecte Modest Fossas l'any 1867 havia estat encallada diverses vegades, fins que l'any 1910 l'alcaldia de Fius aconseguí d'enderrocar l'antic escorxador i les darreres cases del carrer de les Piques, i urbanitzar, amb això, una nova plaça, als peus de la basílica de la Seu, dita de la Reforma.

No oblidem, d'altra banda, que Fius seria sempre designat per Reial Ordre, que va rebre distincions per part de l'Estat, però que, al cap i a la fi, tindria el privilegi de ser el primer alcalde d'elecció popular. Com ell mateix recordà el desembre de 1917, sempre havia estat partidari de les idees federalistes i nacionalistes, i que per això procuraria dignificar el principi d'autonomia de les corporacions locals ⁶³. El somni de la república municipal entroncava així amb les velles idees federalistes. Després del seu traspàs ocorregut el novembre de 1920 tot van ser lloances. L'anomenat lletrat dels pobres tancava la seva vida amb un haver considerable de reformes per a la ciutat, com la generalització de pràctiques de vacunació, el sanejament de la població (clavagueres, cobriment de torrents, i la dotació d'aigües potables als nous barris i de fonts a carrers i places. El seu company polític, el metge Josep Arola i Sala, republicà nacionalista, que el va succeir com a portaveu del grup republicà al consistori qualificà a Fius com a un sociòleg eminent "*dando la fórmula de solución de los conflictos que se planteaban entre el capital y el trabajo, ya evitando o atenuando huelgas, prestando inapreciables beneficios a la ciudad (...)*" ⁶⁴.

⁶¹ Vegi's les visions antitètiques sobre el mutualisme que sostenien Fius, i el regidor carlí Joaquim Gomis i Cornet en el Llibre d'Actes dels Plens Municipals, Ple del 6 de desembre de 1909 (Arxiu Administratiu de Manresa).

⁶² Aloy i Bosch, J.; Rubí, G., *Història gràfica de Manresa. La Restauració (1875-1931)*. Volum I: *El paisatge urbà*, op. cit., pp. 51-78.

⁶³ Actes del ple de l'Ajuntament de Manresa. Any 1920. Sessió plenària del 10 de novembre de 1920. Arxiu administratiu de Manresa.

⁶⁴ Actes del ple de l'Ajuntament de Manresa. Any 1917. Sessió plenària del 5 de desembre de 1917. Arxiu administratiu de Manresa.

En definitiva, la política municipal republicana es distingia de la dels regionalistes sobretot en la concepció del problema social. Estaven convençuts que l'única manera de solucionar les diferències entre obrers i patrons era a través de la intervenció directa de les autoritats públiques, en especial municipals. En una ocasió, Fius i Palà va ser entrevistat per una revista especialitzada en Administració local, i respecte de la política municipal sostingué que era prioritària *"la profilaxis social antes que las medidas gubernativas para reparar cualquier conflicto"*. Els republicans eren partidaris, doncs, d'una solució jurídica i conciliatòria del problema social. Nogensmenys, Fius i Palà gaudia de prou experiència pel fet que durant molts anys havia exercit d'advocat laboralista, i intercedit en els moviments vaguístics que tingueren lloc a Manresa durant els anys noranta del segle XIX ⁶⁵.

El bloc polític dretà, compostat per regionalistes, carlins i liberals romanonistes, no revelaria l'afany d'especificar un programa de govern local. Amb tot, sí que podem establir-ne algunes pautes. Així, el gener de 1904 s'iniciava la llarga alcaldia de Pere Armengou i Manso ⁶⁶. Aquest va manifestar en el discurs de presa de possessió que faria una atenció especial a la instrucció, a la beneficència pública i privada, i a la salubritat. Igualment, en atenció a l'especial interès que es tributava als mites patriòtics locals, prometia la construcció d'un monument en honor dels iniciadors del canal de la Sèquia, i manifestava el desig d'elevat un monument a la plaça de l'ajuntament dedicat als manresans de l'any 1808 ⁶⁷.

Unes prioritats que perseguïen en particular els regionalistes, i que finalment es van materialitzar en un institut públic de segon ensenyament, una idea de servei públic proposada, tanmateix, pels republicans. El seu successor en l'alcaldia, el carlí Joaquim Gomis i Cornet, no va plantejar cap programa de govern *"por tratarse de un Ayuntamiento que es continuación del anterior y de*

⁶⁵ *Pequeña Gaceta del Régimen Local*, nº 82, desembre de 1915.

⁶⁶ El carlí i fabricant Joaquim Gomis i Cornet digué de Pere Armengou, glossant la seva figura amb ocasió del seu traspàs, que era un home dotat d'una clara i potent intel·ligència, i d'exquisit tracte, i que reunia en la seva personalitat voluntat, desinterès, virtuts cíviques, rectitud de criteri, i justícia, entre d'altres. Actes del ple de l'Ajuntament de Manresa. Any 1909. Sessió plenària del 8 de febrer 1904. Arxiu administratiu de Manresa.

⁶⁷ Actes del ple de l'Ajuntament de Manresa. Any 1904. Sessió plenària de l'1 de gener de 1904. Arxiu administratiu de Manresa. El canal de la Sèquia es va construir el segle XIV per tal de proveir d'aigua a la ciutat.

carácter transitorio”⁶⁸. En un mandat posterior, el que s’inicia el gener de 1914, Gomis assenyalaria els problemes més importants i urgents de la ciutat, els quals, eren al seu entendre, l’edificació del Grup Escolar (l’institut de segona ensenyança), la reforma urbanística de la ciutat i la reorganització de la beneficència municipal.

Al meu parer, va ser Josep Coll i Roca, un polític que estava al servei de la Lliga Regionalista, que va impregnar al discurs dretà d’una nova pàtina, més adaptada als nous temps. Recordem que després de Fius, va ser el segon alcalde d’elecció popular. Tot i que en el seu primer discurs com a alcalde, el juliol de 1916, manifestaria no formular cap programa municipal a causa de l’estat difícil de la hisenda municipal, i que, en tot cas veia molt necessari d’enfortir l’erari i de reorganitzar els serveis municipals. També assenyala que seguiria l’actuació política dels seus antecessors Arderiu, March, Armengou i Gomis, tots ells alcaldes pertanyents a la tradició política dretana. Amb anterioritat, havia expressat la seva voluntat de combatre la crisi social creant una borsa de treball des de la Junta Local de Reformes Socials (1914), o bé la municipalització del servei d’enllumenat, fins aleshores confiat a una companyia privada (1915), aliada dels seus adversaris polítics, conservadors i republicans.

Tot i així, Coll va haver de fer front durant els seus mandats al capdavant de l’alcaldia manresana a l’embargament a què la hisenda estatal va sotmetre l’erari municipal, després de llargs anys de demores i d’incompliments. No és estrany així que després de ser nomenat altra cop alcalde per designació reial el març de 1921, proposés la creació d’un consell municipal de caràcter permanent format per 7 regidors i amb competències executives, representatiu de tots els grups polítics del consistori. Un any més tard, després de l’escissió del bloc de dretes, Coll repassava la seva gestió que havia donat com a resultat la reducció del dèficit municipal, la reorganització dels serveis administratius i de la recaptació dels arbitris municipals, i s’alegrava de la col.laboració de les esquerres.

⁶⁸ Actes del ple de l’Ajuntament de Manresa. Any 1909. Sessió plenària del 2 de maig de 1909, p. 125. Arxiu administratiu de Manresa.

8.6. El rol del polític en el mercat social: entre l'oferta i la demanda. La intermediació d'interessos durant la legislatura de 1919/1920 sota el mandat del diputat Antoni Arderiu i Pascual.

Per a la realització d'aquest apartat hem comptat amb la documentació molt valuosa que ens ha proporcionat l'arxiu familiar del diputat de la Lliga Regionalista, l'advocat Antoni Arderiu i Pasqual. Aquest va ocupar l'escó parlamentari del districte de Manresa durant la curta legislatura de 1919 al 1920. La troballa documental, juntament amb la brevetat del seu mandat, ens ha permès de resseguir amb molt deteniment el rol que el diputat desenvoluparia de cara a la satisfacció d'interessos puntuals, i a la intermediació pròpiament dita, dels pobles del districte. Igualment, l'anàlisi d'aquest pòsit documental ens servirà per a detectar el pols de la vida política en la crisi de la Restauració monàrquica.

Antoni Arderiu va ser un brillantíssim advocat, si bé el seu pas per la vida política professional va ser molt provisional, sobretot quan ens referim a l'exercici d'un càrrec polític electe. Nascut el 24 de gener de 1892, provenia d'una nissaga d'advocats i polítics, ja que el seu pare, Pere Arderiu i Brugués (1853-1895), havia estat el cap dels conservadors canovistes en la ciutat, i alcalde durant dos mandats entre 1879 i 1893. Es va llicenciar en Dret a la Universitat de Barcelona i va començar a exercir com a advocat l'any 1914. Es va fer militant de la Lliga Regionalista, i va formar part de les Joventuts del Casal Regionalista de la comarca del Bages. Entre 1921 i 1941 va presidir la Cambra Oficial de la Propietat Urbana de Manresa; va ser membre de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació; i, entre 1935 i 1966, fou degà del Col·legi d'Advocats de Manresa. Va morir a Barcelona el 25 de març del 1966.

Als vint-i-set anys, en la mateixa edat que el seu pare s'havia convertit en un dels alcaldes més joves de Manresa, va ser proclamat candidat de la Lliga Regionalista per a l'elecció de diputats a Corts del juny de 1919. Durant aquesta curta legislatura el jove advocat es bregaria en l'experiència parlamentària, que no renovaria en els mandats posteriors. Sí que és cert que Arderiu continuaria treballant pel districte de Manresa més enllà de la seva condició de diputat, i es posaria a les ordres de Josep Creixell i Iglésias, el darrer diputat de la Lliga abans de la Dictadura. Certament, el nostre diputat faria d'intermediari permanent davant de la figura de Creixell. Tot i que aquesta

funció Arderiu la desenvoluparia d'una forma públicament poc visible. Així ho confessava a un ciutadà de Monistrol de Montserrat interessat a ocupar la secretaria del seu consistori, a qui li aconsellava que sol·licités directament la plaça com si no anés recomanat per ningú. En paraules d'Arderiu, *“el consell llealment puc donar-li és el de que V. demani la plaça i com vulgarment es diu, per sota mà apoiar-lo a V., ja que si l'apoi fos directe i públic, segons com, fora contraproduent”* (el subratllat és nostre) ⁶⁹.

Desconeixem quina seria la relació d'intermediació que van establir els diputats predecessors, però sospitem que no deuriem canviar excessivament els termes d'aquesta vinculació. En aquest sentit, el diputat acomplia una sèrie de funcions que podríem resumir en les següents. Especialment, era la figura que intercedia davant de l'administració provincial i estatal per tal d'agilitar i controlar el curs de la tramitació dels expedients administratius. Era aquell qui es preocupava per conèixer de primera mà quin era l'estat vigent de la tramitació dels assumptes que els consistoris dels municipis del districte tenien entre mans. Fossin expedients sobre la construcció de carreteres, ponts i d'altres obres públiques majors, com la selecció del mestre nacional, el carter o el jutge municipal. En tots aquests aspectes, el diputat, quan seriosament es prenia la seves responsabilitats, havia d'intervenir i d'intercedir a favor dels seus representats. Tal vegada aquesta era la demanda més recurrent.

Els afers davant dels quals el diputat Arderiu va intercedir foren principalment la provisió de llocs de treball relacionats directament o indirecta amb l'administració pública (carters, mestres, jutges municipals, secretaris d'ajuntament, caporals del Sometent, etc.), o la seva destitució si convenia als interessos políticament dominants; concessions administratives com la venda de tabacs o de rendes estancades, l'establiment d'una administració de loteries, o l'exempció de subhasta en la concessió del subministrament del fluid elèctric; la creació de serveis públics com l'establiment d'una escola; la construcció d'obres públiques com ponts i carreteres; l'autorització de la construcció d'equipaments sense subhasta com escorxadors; redempcions del servei militar; l'aprovació dels estatuts d'associacions; rectificacions del cup de

⁶⁹ Carta d'Antoni Arderiu a la Secretaria de Monistrol de Montserrat, del 20 de setembre del 1921. Correspondència amb Monistrol de Montserrat. Arxiu familiar d'Antoni Arderiu i Pascual (A.H.C.M.).

consums; la concessió de préstecs als tresors municipals; i, la intercessió davant de les autoritats judicials per a la consecució de l'alliberament de presos, entre d'altres. Ara bé, els límits de l'actuació del diputat eren els terminis legals, que eren inexpugnables, com corresponia a un estat de dret.

Els representats amb els quals Arderiu va tenir més relació eren aquells que podem considerar amics polítics, fossin electors, agents electorals o simplement homes de confiança i confidents. Això no treu que ciutadans políticament contraris a les seves idees provessin sort a l'hora d'obtenir recomanacions o consells. El cert és que en aquells moments la recomanació era un mitjà sistemàtic i institucionalitzat de relació entre els ciutadans i els seus representants polítics. No era un canal excepcional, ni clandestí. Per exemple, el Centre Republicà Radical de Sant Vicenç de Castellet es va adreçar a la seva persona per a demanar-li consell sobre l'arrendament del seu local social, per tal com el contracte s'havia finalitzat. Els monàrquics de la població van aprofitar l'avinentesa per a brindar el seu concurs i oferir-los el seu local, que reunia totes les comoditats, a canvi de reformular la denominació política i deixar de ser republicans. Davant d'aquesta disjuntiva, el Centre demana a Arderiu *“qué debemos hacer, aceptar un local con comodidades y abandonar la República o bien seguir siendo republicanos aunque tengamos que reunirnos en la calle”*⁷⁰. Com veiem, una demanda que produeix perplexitat.

Quan eren ciutadans els que expressaven les seves demandes, normalment per a obtenir recomanacions o influències directes per ocupar un lloc de treball dins de l'administració o per ser redimits de la quinta, sempre feien saber i constataren les seves afinitats polítiques i el seu impecable comportament cívic. A Balsareny, dos obrers catalanistes es lamentaven d'haver perdut la feina a causa *“de los corrents sindicalistes que hi ha en aquest poble, perquè nosaltres som amants del treball com que som els menys hem tingut que parar per la força”*⁷¹. En conseqüència li demanaven un lloc de treball en una casa de comerç o indústria o en algun despatx.

⁷⁰ Correspondència amb Sant Vicenç de Castellet. Arxiu familiar d'Antoni Arderiu i Pascual (A.H.C.M.).

⁷¹ Carta adreçada per dos obrers del 16 d'octubre de 1919. Correspondència amb Balsareny. Arxiu familiar d'Antoni Arderiu i Pascual (A.H.C.M.).

Si es tractava d'alcaldes addictes, les fidelitats eren força precàries i molt sovint supeditades a la consecució de prebendes administratives o de béns materials. En dos casos s'amenaçava al diputat de retirar el suport polític a la Lliga si no es resolva la situació que ho impedia. Al poble de Monistrol de Montserrat, el municipi políticament més complicat del districte, el metge Remigi Juncàs, després d'haver-li comunicat tots els treballs de naturalesa electoral que estava duent a terme per tal de consolidar la candidatura de Josep Creixell de cara a les eleccions generals de desembre de 1920, inclosa l'edició d'un número extraordinari de la revista *Ressorgiment* que ell dirigia, li diu molt compungit que es retira de la palestra electoral. El motiu era una resolució de la Comissió Provincial sobre el camí veïnal que unia el poble amb el monestir de Montserrat i que ell va considerar que era lessiva per als interessos del poble.

A Sant Vicenç de Castellet, el comerciant i alcalde catalanista Àngel Vilà, va fer saber a Arderiu que tenia la intenció de dimitir de forma irrevocable perquè no s'havia complert la promesa de construcció d'un pont sobre el riu Llobregat. La veritat és que les inundacions que s'havien produït el mes de maig de 1919 havien inutilitzat la passarel·la de ferro i la Unió Monàrquica Nacional havia manifestat la intenció de reconstruir-la. En mots de l'alcalde: “y nosaltres si no podem comensá el Pont abans que ells facin la passarel·la per dignitat haurem de deixa els carrecs verdaderament avergonyits y convensuts barem enguenyar al poble per les promeses quels habiem fet (sic)”⁷². En efecte, totes les gestions que l'alcalde havia dut a terme davant de la Mancomunitat de Catalunya havien resultat infructuoses. Amb tot, les amenaces van desencadenar una acceleració plausible del projecte de construcció del pont en els despatxos del Ministeri de Foment, un pont que finalment i feliçment inauguraria el diputat de la Lliga, Josep Creixell.

Tanmateix, el rol del diputat no es reduïa a satisfer únicament les demandes dels seus representats. Calia assegurar la seva reelecció o bé la de la força política per la qual lluitava. I això costava diners. Tant la campanya electoral com la compra de lleialtats. Així, de cara a obtenir el suport electoral

⁷² Carta d'Àngel Vilà a Arderiu, del 27 de maig del 1919. Correspondència amb Sant Vicenç de Castellet. Arxiu familiar d'Antoni Arderiu i Pascual (A.H.C.M.).

dels obrers de la societat coral de Navarcles, es feia imprescindible la concessió d'alguna mena de gratificació, tal com li aconsellava el seu home de confiança en aquest municipi, Jaume Niubó, com a estratègia per a la preparació de les eleccions generals de desembre de 1920. Si Arderiu i Creixell s'introduïen en aquesta societat coral, *“allavors seria molt guanyada la cosa, car aquests tenen molts vots i és l'element obrer”*⁷³. A Sallent, Arderiu va haver de fer un donatiu a l'Orfeó, format per obrers, perquè se sentia discriminat davant del Foment Català, l'entitat política de la Lliga en aquest municipi, qui s'atribuïa tots els èxits dels treballs electorals.

El cost de les eleccions l'havia de suportar directament el diputat. De vegades, els agents electorals demanaven bestretes per tal de finançar els seus treballs. A Castellbell, el carnisser Jacint Vila li demana diners per *“gastos de viatges, sopars y demás”*. Així mateix, li pregava que li fes el favor d'enviar-li una quantitat *“per anar fent caliu y contraresta la propaganda desenfrenada que fa el (...) contra la Lliga Regionalista y contra també els seus homes”*. I afegia que *“oportunament li passaré el compte detallat dels gastus efectuats durant les Eleccions presents, com sa fet en totes les eleccions que ha celebrat el Casal durant la epoca den Leonci hasta la fecha”* (sic)⁷⁴. A Sant Mateu de Bages, el cost de les eleccions ascendia a 261,80 pessetes, el sou anual d'una obrera del tèxtil. En efecte, l'activitat del diputat era molt costosa des d'aquest punt de vista crematístic, fins al punt que molt sovint es podia comprometre seriosament la seva fortuna i fins el seu patrimoni. Leonci Soler i March n'havia estat víctima durant el temps que havia enfeudat el districte de Manresa. Per això, tal vegada aquesta seria una de les causes per les quals Arderiu abandonaria la carrera de parlamentari.

Les forces vives dels pobles també treballaven a favor del candidat addicte. Aquestes eren essencialment els alcaldes, els jutges i els rectors de parròquia. De vegades també s'hi afegien els metges i els mestres. A Rajadell, el mestre fou durament combatut pel secretari de l'ajuntament, perquè estava introduint nous mètodes d'ensenyament en el col·legi de nens, i això era vist

⁷³ Carta de Jaume Niubó a Antoni Arderiu, del 9 de desembre del 1920. Correspondència amb Navarcles. Arxiu familiar d'Antoni Arderiu i Pascual (A.H.C.M.).

⁷⁴ Carta de Jacint Vila a Antoni Arderiu, del 6 de desembre del 1920. Correspondència amb Castellbell. Arxiu familiar d'Antoni Arderiu i Pascual (A.H.C.M.).

com un autèntic perill desestabilitzador per a l'ordre social de la població. Per la seva banda, el mestre nacional del poble de Sant Mateu de Bages va comunicar a Arderiu que les eleccions de 1920 les tenia guanyades el candidat de la Lliga Josep Creixell. En definitiva, era molt important assegurar la lleialtat política de les forces vives dels pobles, tant a l'hora de reclutar vots, com per a dur a terme treballs electorals. Com per exemple, la recerca del llistat d'interventors i d'apoderats que contribuïssin al triomf de la candidatura, en aquest cas, regionalista.

CAPÍTOL IX: DE LA VELLA A LA NOVA POLÍTICA. LES LIMITACIONS DEL PROCÉS DE CANVI POLÍTIC I DE DEMOCRATITZACIÓ.

El propòsit d'aquest capítol és dur a terme una anàlisi diacrònica que ens permeti de percebre l'evolució de la vida política manresana entre el temps dels notables i l'era de les masses. No sense abans recordar que a partir del tombant de segle s'inaugura una nova etapa caracteritzada per unes peculiaritats pròpies en què perviuen els trets específics de la política clientelar, conjuntament amb la política de masses insinuada de forma embrionària. La nostra hipòtesi parteix del supòsit que en la Catalunya urbana de les ciutats mitjanes es va desenvolupar un model de canvi polític induït per les transformacions experimentades per la societat local i pels efectes mimètics dels canvis i esdeveniments produïts a la ciutat de Barcelona.

9.1. De la política de notables a la política de masses.

9.1.1. La política dels notables: amiguisme i favoritisme

La vella política es caracteritzava per una sistemàtica manca de competitivitat electoral entre els partits polítics. Amb tot, això no significava inexistència de lluita electoral. No es tractava de guanyar les eleccions, perquè molt sovint si les coses estaven "amanides" a la bestreta, l'únic que mancava era ratificar el candidat governamental o addicte. Per ratificar-lo calia connivència i promeses a canvi. És a dir, calia pactar amb els poders locals. Ara bé, de tant en tant hi havia candidats que es feien il.lusions de participar i confiaven en què el Govern deixaria lliure al districte. L'obediència o la llibertat del districte en cada comici electoral era una cosa que no se sabia pràcticament fins a la vigília de les eleccions i algunes vegades, fins i tot, mentre aquestes es desenvolupaven.

Naturalment, no era una lluita electoral de masses. La confrontació era de caràcter oligàrquic. Eren persones i forces vives les que intervenien en el terreny de la negociació. El Govern disposava de molts mecanismes per a imposar la seva voluntat. El més utilitzat era la suspensió d'aquelles

corporacions municipals que no li eren addictes. Un cop havia designat per Reial Ordre un alcalde obedient, aleshores tenia la garantia que les operacions de rectificació del cens i les d'escrutini que duia a terme la Junta electoral local presidida per la primera autoritat del municipi, serien favorables als seus designis. Molt sovint hi havia protestes i reclamacions que es presentaven a la Junta del Cens, però aquesta declinava tota responsabilitat i no les acceptava, tot alegant que no alteraven la validesa de l'elecció. Però la decisió última l'havia de prendre la Comissió Provincial per indicació del Governador civil de la província. La resolució d'aquesta variava en funció de la correlació de forces existent al seu si. Tampoc no representava cap garantia d'autenticitat. I si s'havien comès actes delictius, aleshores era l'Audiència del Criminal la que sentenciava.

Mitjançant aquest engranatge la llei era utilitzada com a procediment merament formal de ratificació d'uns resultats electorals que en molts casos s'escriuien a priori. Això no vol dir que els electors més adeptes no votessin. Ho feien, però els seus vots molt sovint no eren suficients i calia recórrer a la tupinada (o canvi d'urna en un col·legi electoral), a la manipulació del cens electoral (com afegir noms de persones difuntes o que havien emigrat de la ciutat), intimidacions, coaccions i xantatges, compra de vots, etc. Des d'un bon principi, les irregularitats en els processos electorals eren degudament denunciades quan els candidats ministerials perillaven de no sortir elegits. Però normalment la possibilitat de la protesta o de la reclamació la utilitzaven els candidats que tenien menys probabilitats de governar, aquells que el règim sistemàticament marginava de la vida política oficial.

La veritable lluita electoral no tenia lloc en les urnes sinó en l'etapa immediatament prèvia, en el moment que es negociaven les actes. Els manifestos electorals servien per a donar a conèixer quins eren els individus o associacions que es mostraven partidaris de cada candidat. O simplement servien com a rebuig quan el partit decidia practicar el retraïment electoral. Eren la caixa de ressonància de l'estat d'ànim d'aquells que calia tenir en compte a l'hora de negociar, no de tota l'opinió pública ciutadana. En absolut eren pamflets mobilitzadors de l'electorat. Eren baròmetres que indicaven la correlació de forces, perquè sospesaven els suports i la predisposició a acceptar un candidat o altre. Ja ens podem imaginar que aquest no fou un

escenari d'aprenentatge de les bondats del sufragi, sinó d'alliçonament de pràctiques clientelars, de domini classista, de manteniment de quotes de poder, de corrupteles, etc...

Tot i que, l'anomenat vot veritat va ser una realitat més o menys constant durant l'etapa de la política de notables i de sufragi restringit en la ciutat de Manresa, cosa que no succeïa als municipis del districte. Cal pensar així en l'elecció parcial de maig de 1887, molt renyida, en què el candidat oficial, el magistrat Francisco Toda y Tortosa es va fer amb la victòria amb un 67,41% dels sufragis, uns vots que procedien de les seccions del districte, però no pas de la ciutat, on havien guanyat els possibilistes. En l'elecció parcial següent, la d'abril de 1889, el candidat addicte no tornaria a guanyar en la ciutat de Manresa, on amb una participació irrisòria, de l'11,05%, hi triomfaria el candidat d'*Izquierda Dinástica*, el jove advocat Maurici Vidal i Quer. Una acta que finalment seria declarada nul·la. Les altres eleccions evidencien en conjunt un més alt nivell de competitivitat, a diferència de la majoria dels municipis del districte, on el candidat governamental solia guanyar de forma aclaparadora.

No és estrany així que la desvirtuació de la voluntat popular conduís inexorablement a la identificació de la representació política amb una simple paròdia. Per això, quan s'al·ludia a la vella política es diferenciava una vida política oficial, que tenia molt sovint un caràcter de pantomima, respecte d'una vida política soterrada, on competien els partits situats fora del sistema, els quals estaven obligats a mantenir-se des de l'arrelament popular, a diferència dels partits dinàstics, que eren de naturalesa oligàrquica. En conseqüència, l'abús i la corrupció sistemàtiques cristal·litzaren en la consolidació d'un tipus de cultura política basada en l'allunyament i l'aversion de la cosa pública, i dels polítics en general. Això comportaria l'apatia i el desinterès de l'electorat, per la qual cosa la desmobilització electoral fou una característica predominant en la majoria de districtes. Tanmateix, les eleccions no eren tampoc *tout court* una simple paròdia, sinó que exercien una doble funció, de plebiscit de l'acció de govern, i de recol·locació de les forces polítiques.

En aquest sistema, la figura del cacic tenia un paper clau. Era l'intermediari entre la societat local i l'administració, solia ser un personatge preeminent de la localitat, i solia gaudir d'una gran autoritat i d'un cert poder de coacció. L'elevat analfabetisme, en especial entre la població rural, afavoria les

relacions de patronatge ¹. En els pactes previs a les votacions entre els cacics locals i el poder central a través dels seus representants, els governadors civils, decidien la nominació o no del candidat ministerial, que havia d'assegurar la confiança al cap polític estatal i havia de poder concedir favors concrets, que el cacic tenia cura de distribuir entre la seva clientela. D'aquí que sovintejaven les cartes de recomanació a persones influents dels pobles i les reunions electorals amb els alcaldes per tal d'assegurar uns resultats favorables. A vegades, aquests pactes anaven acompanyats de fortes tensions, sobretot quan el districte era rebel, sigui perquè els cacics no coincidien amb la majoria del torn o amb la seva fracció dominant, sigui perquè el candidat proposat era rebutjat.

Una concepció tan oligàrquica de les eleccions i de la política en general, materialitzada en l'ús del sufragi restringit, personalitzava al màxim les competicions electorals. La veritable confrontació s'establia a priori, abans que els ciutadans acudissin, si és que ho feien, a les urnes. De vegades, més que d'enfrontament, hauríem de parlar de negociació. Quan un partit decidia abandonar la lluita, aquest gest podria significar dues coses: o bé que s'havia convençut de la seva inferioritat de forces, o bé que havia pactat amb el vencedor virtual la seva derrota d'avui, però potser el triomf del demà. Per bé que cada conjuntura electoral constituïa un món aïllat on res no estava segur ni

¹ Les relacions de patronatge han estat tractades principalment per antropòlegs, i ho han fet especialment en els medis rurals de la conca mediterrània. Vegeu un clàssic en la matèria com el de Ernest Gellner et al, *Patronos y clientes en las sociedades mediterráneas*, Madrid: Júcar Univ., 1986, i, el recull sistemàtic dels estudis que analitzen aquesta qüestió a Itàlia fet per Salvador Cruz Artacho, "Clientelismo, patronazgo y estrategias de poder en la sociedad rural italiana contemporánea. Una primera aproximación bibliográfica" a *Noticiero de Historia Agraria*, Julio-Diciembre 1991, nº 2, pp. 123-126; tanmateix, nosaltres examinem el patronatge exercit en un medi urbà i industrialitzat com el nostre, i en realitat comptem amb pocs estudis. Malgrat això, en aquest punt fem referència a unes relacions clientelars específiques, les que tenen lloc en la vida política oficial de la Restauració, és a dir, aquelles que s'estableixen entre els poders locals i el govern central, que constitueixen la faceta més coneguda i alhora folklòrica del caciquisme. Però el concepte de patronatge va molt més enllà del que una anàlisi ràpida i superficial del caciquisme ens donaria a entendre, ja que es troba intrínsecament vinculat amb la naturalesa de l'estructura i relacions socials. Per tant, en aquest sentit, exemples de patronatge no serien exclusius del corrupte sistema restauracionista, sinó que també en trobaríem en el que es considera el model paradigmàtic de democràcia liberal, és a dir, el britànic. Consulteu, així, J. M. Bourne, *Patronage and Society in Nineteenth-Century England*, Baltimore: Edward Arnold, 1986. Així mateix, en les societats de l'Europa moderna, tal com ho demostra S. Kettering, *Patrons, Brokers, and Clients in Seventeenth-Century France*, New York, 1986. Una aproximació teòrica molt elaborada, per bé que no sempre aclaridora, a Javier Moreno Luzón, "Teoría del clientelismo y estudio de la política caciquil" a *Revista de estudios políticos*, nº 89, 1995, pp. 191-224 i més recentment, del mateix autor "El clientelismo político: la historia de un concepto multidisciplinar" a *Revista de estudios políticos*, nº 105, 1999, pp. 73-95. I, finalment, un recull d'aportacions que analitzen el clientelisme a l'estat

garantit. Ni tan sols per als candidats dinàstics. I no diguem per als candidats de l'oposició. Tot i així, sempre hi havia un petit o més gran marge d'incertesa.

Ara bé, ens podríem preguntar com era possible que malgrat la denúncia constant de les perversitats del sistema polític, cap dels partits polítics desistia totalment de participar en unes regles de joc que sistemàticament criticaven. Fins i tot els partits dinàstics, profunds creients en les virtuts de l'estat de dret, es retreien mútuament l'escàs o nul respecte per la llei quan calia recórrer als coneguts mecanismes desvirtuadors de la voluntat del sufragi. Fins i tot aquests partits que configuraven l'*establishment* tenien necessitat de justificar-se, tota vegada que consideraven com a naturals les pressions oficials, sobretot si els candidats eren, des de la seva òptica, els adients.

Per a les forces polítiques que se situaven en les antípodes del sistema, com els republicans històrics i els carlins, sempre hi havia alguna esperança, per remota i llunyana que fos, d'aprofitar les engrunes que benignament el sistema reservava a les minories oposidores. Això ja els valia per tal de fer notar una presència institucional, que per reduïda que fos, mai no s'equiparava amb la seva força social real. Tota vegada que per aquestes esclatxes les classes populars es veien recolzades en uns representants que concebien com a propis o si més no com a molt propers. Simultàniament, integristes, regionalistes i bona part del republicanisme adoptaven un retraïment gairebé permanent.

La mecànica de l'alternança pacífica al poder durant el període històric que és objecte d'estudi no es va perfeccionar fins al decenni dels anys noranta, un cop s'havia reintroduït el sufragi universal masculí, i les oposicions al sistema havien ja fet el seu període d'aprenentatge, tot fluctuant de la participació al retraïment. Igualment havia transcorregut el temps suficient com perquè els partits del torn haguessin assimilat l'autèntic significat del règim canovista, que avantposava l'estabilitat política pel damunt de tota ideologia o projecte legítim. Davant la lògica estupefacció d'aquells que lluitaven per la puresa del sufragi i en definitiva per l'avenç de la democràcia, se succeïen aliances contranaturals, sovint qualificades com a escandaloses, però que el règim restauracionista promovia conscientment quan podia manipular les forces

polítiques que participaven en les conteses electorals i podia interferir en les seves relacions mútues.

La reintroducció del sufragi universal el 1890 no es va traduir en una competició electoral oberta entre els partits del sistema ja que es va continuar prescindint de l'electorat. Ara bé, sí que és cert que les majories es prefabricaven des del Ministeri de la Governació, però cada vegada va resultar més costosa aquesta activitat. Tant durant el període de sufragi restringit com en l'universal, no totes les eleccions eren fraudulentos, com tampoc no totes eren netes. Allò que sí que podem verificar és que l'ampliació del sufragi als varons més grans de 25 anys va comportar més feina administrativa per aquells òrgans encarregats de decidir la validesa o nul·litat de les eleccions. Uns mecanismes que es van posar al servei de tots els competidors, amb l'esperança naturalment que la presentació de proves i la recerca de les influències necessàries per a convèncer els membres dels tribunals decisors fessin viable un resultat favorable.

El *Setmanari Català*, portaveu de l'associació catalanista de recent creació, la Lliga Regional, es mostrava escèptic davant la recuperació del sufragi universal masculí en les eleccions generals de 1891. Així, l'octubre de 1890 descrivia el procés electoral com segueix:

“S’atansa lo temps d’eleccions y ¿estrany fenomeno! Tothom s’olvida de los interessos generals de la terra, de la agricultura, de la industria; pero en cambi raya en verdadera febre l’activitat dels homes que’s troban afiliats als diferents partits, pera’l triomf del candidat que representa’ls principis respectius, quals principis no son mes, en realitat, que fins particulars, Y treballen, treballa la gent del govern, treballa la de l’oposició y aquesta triomfa si la situació, si’l ministre vol concedir-los lo diputat; pero triomfi l’un o triomfi l’altre, la victoria es pel cacique. Y’ls politichs que han eixit ab la seva en lo seu districte, estan segurs, seguríssims, -al menos així ho dihuen- de que la cosa marxa y que’l país esta salvat porque son candidat ha obtingut l’acta, que no’s pot dir los vots. Y la gran pantomima va fent lo seu curs ...”².

A continuació, es lamentava de la passivitat de les classes contribuents i de la responsabilitat que tenien aquells que es queixaven sistemàticament de la pantomima, però que eren incapaços d’acabar amb la seva indiferència.

² *Setmanari Català*, 23-X-1890.

9.1.2. El trencament del torn dinàstic, la consolidació dels partits d'arrelament social i el sorgiment de la política competitiva.

El panorama va canviar profundament al tombant de segle. Els anys noranta de la centúria dinovena van ser certament molt agitats. Les vagues del principi de la dècada que van tenir Manresa com a epicentre del moviment, les de 1897 que van deixar mig aturada la ciutat durant pràcticament un any i mig i, finalment, les de 1900, el degoteig incessant d'episodis vaguístics sectorials (paletes, vetaires, metal·lúrgics, etc), el colofó de la pèrdua del mercat d'ultramar el 1898 i el tancament de caixes. Tot plegat, va anar configurant un estat d'opinió favorable a cercar un diputat de consens, un home d'opinió que representés la pluralitat d'interessos, que fos el portaveu de la majoria ciutadana. Els conflictes socials, la revolta dels contribuents, les manifestacions proteccionistes, la sensibilització carlocatòlica i l'eterna desunió del bloc liberal van ser factors que van coadjuvar a un capgirament de la situació política local. El primer símptoma d'aquest gir fou el canvi operat en la representació del districte de Manresa a les Corts.

Així, la primera vegada que va entrar en crisi la mecànica del torn es va produir el 1899 quan hom s'oposà a la decisió del governador civil de destituir el consistori existent. Així l'estil de fer política pròpia dels partits del torn començà a desprestigiar-se d'una manera generalitzada, cosa que s'evidencià en la marginació relativa d'aquests en benefici de l'ascensió de noves forces polítiques (com la regionalista) o l'afirmació de les existents, exteriors al règim (republicans i carlins). A recer de les escletxes que obria el sufragi universal, sorgiren unes noves pautes d'acció política que es plantejaven com a horitzó la participació activa dins del sistema, amb l'esperança de renovar-lo en un sentit democratitzador.

Al tombant de segle es va posar en qüestionament un estil concret de fer política que deixava en mans del caciquisme governamental el relleu en el govern local. Durant els anys noranta, s'havien teixit aliances de tot tipus que instrumentalitzaven les oposicions, republicans i carlins, en benefici dels interessos del torn dinàstic. A canvi, sota la capa del conservadorisme de signe planista els fabricants de l'enllumenat elèctric es lucraven a costa del veïnat subministrant el fluïd a la ciutat. Si bé, al mateix temps els principals fabricants del tèxtil se servien dels liberals i de la minoria consistorial republicana

desencantada amb la gestió dels conservadors per aconseguir els seus propòsits i donar una solució per acabar la vaga de 1897 que s'havia iniciat en els seus establiments. Aquests sectors són els que amb posterioritat als comicis locals de 1897 van propiciar el canvi d'alcalde a favor d'un candidat liberal emparentat amb el fabricant Manuel Bertrand. D'altra banda, els resultats d'aquestes eleccions, que donaven per vencedors als conservadors, van posar al descobert la teranyina d'interessos que unia els planistes, els carlins, alguns republicans no possibilistes (com Fius i Palà) i alguns fusionistes. El descrèdit se'l van endur els conservadors, però tant aquests com els republicans havien experimentat els avantatges d'una aliança que prometia ser molt profitosa en el futur.

La legitimitat de les noves forces polítiques emergents, que partien de l'oposició al sistema polític imperant s'hagué de fonamentar en uns requisits diferents als tradicionals. Van haver d'oferir alguna cosa més que el benefici derivat de les clientele personals, i hagueren de persuadir a l'electorat d'objectius més generals. Amb tot, van ser forces polítiques que es desenvoluparen dins d'aquest sistema polític, que criticaven per diferents raons, la qual cosa les condicionava poderosament en el sentit d'intentar aprofitar en benefici propi aquelles regles de joc que les podien afavorir per tal de consolidar i de reforçar el seu pes electoral. Així, veurem utilitzar a la pràctica totalitat dels partits de l'espectre polític d'una manera o altra, els mecanismes de suport governamental, imprescindibles per poder assolir la vara d'alcalde de Reial Ordre per exemple, o per pressionar sobre l'administració central per tal d'obtenir influència política.

9.1.2.1. L'autenticació del sufragi i la creació d'un mercat electoral

Un dels supòsits essencials de la democràcia és la massificació del procés polític a través de l'acte de votació, manifestació col·lectiva de la voluntat dels ciutadans respecte als titulars de les institucions representatives. En definitiva, la política competitiva. Només quan el fer política comportà una ampliació tant del sufragi actiu com del passiu, la política va deixar de ser concebuda com a un fenomen oligàrquic, com a un afer de minories il·lustrades i clarividents, de ciutadans productors i capacitats intel·lectualment. Quan el

sufragi va passar a ser considerat un dret democràtic i no pas una funció que només podien desenvolupar els ciutadans més capacitats. Aquest procés de socialització democràtica s'encetà amb la instauració del sufragi universal, però aquest fou condició necessària, però no suficient ³. El sorgiment del ciutadà conscient dels seus drets i deures cívics, i de la transcendència de l'acte individual del vot, és un fenomen que progressivament s'anà consolidant però que no es va produir d'una manera sobtada, sinó ben al contrari, d'una manera gradual. És a dir, en la mesura que es reconeixia el sufragi universal, lliure, directe i secret, punt d'arribada de les democràcies liberals.

Per això, estem davant d'un fenomen complex en el qual el rol dels partits polítics i dels creadors de l'opinió política (en especial de la premsa) va ser fonamental. Al respecte M. Offerlé manté que els emprenedors polítics no van fer el ciutadà gràcies a qualitats demiúrgiques, sinó que ells "*van tenir la possibilitat de fixar els termes de l'intercanvi i d'imposar el reconeixement o l'acceptació progressiva de la legitimitat dels procediments de representació*" Això darrer sempre i quan es reunissin les condicions de base que ho permetessin, és a dir, l'existència d'un electorat predisposat, potencialment conscient i informat de les diverses ofertes polítiques ⁴.

En aquest procés de transició de la concepció de la política com a una activitat d'intercanvi de béns privats i divisibles (favors, obres puntuals (carreteres, ponts, ferrocarril, ...), a una activitat d'intercanvi de béns col·lectius i indivisibles (ideologies, símbols, ...), aquella es despersonalitzarà i deixarà de ser patrimoni dels notables, i esdevindrà ideologitzada. La lluita política s'establiria aleshores entre tendències ideològiques en controvèrsia que pugnaven per dominar el mercat electoral com a objectiu principal de la seva existència, i així incidir directament en la distribució del poder polític.

Paral·lelament a l'autenticació del sufragi també es van anar introduint formes d'acció política pròpies de la política democràtica. Una realitat que es faria patent ja amb les primeres eleccions celebrades amb el sufragi universal

³ Guy Hermet, *Sociologie de la construction démocratique*, Col. "Politique Comparée", Paris: Ed. Economica, 1986.

⁴ "*ont la possibilité de fixer les termes de l'échange et d'imposer la reconnaissance ou l'acceptation progressive de la légitimité des procédures de représentation*" M. Offerlé, "Mobilisation électorale et invention du citoyen. L'exemple d'un milieu urbain français à la fin du XIXème siècle" dins D. Gaxie (dir), *Explication du vote. Un bilan d'études électorales en France*, Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1985, p. 162.

masculí, les legislatives de 1891. En aquests comicis, els republicans van utilitzar fins allà on van poder els mecanismes orientats a la captura de vots, com les reunions electorals i la propaganda. Maurici Fius i Palà, que aleshores era el corresponsal del diari *La Publicidad*, feia una crònica de l'efervescència electoral que aquests comicis van despertar en la ciutat i les formes tan dispars de fer campanya electoral que manifestaven els republicans i els ministerials. S'expressava així: *"Por todas partes, hay reuniones, conferencias y cabildeos. Los republicanos, emparándonos en la propaganda, en ella fiamos el triunfo completo de D. Emilio Junoy. Los otros lo fían en la coacción, la amenaza o el chanchullo. De ahí que mientras por una parte se celebran reuniones públicas, por otra se verifican conferencias secretas, reuniones de alcaldes convocadas por los caciques que esperan por el temor lograr el triunfo de la candidatura oficial"*⁵.

És ben conegut que malgrat l'ampliació del sufragi, el govern no va deixar lliures els districtes on creia que podia guanyar la majoria parlamentària necessària. El districte de Manresa era un d'ells. Els republicans es van fer il·lusions de poder guanyar gràcies a l'expressió autèntica del vot dels obrers i de les classes populars. Tot plegat va quedar en una mera quimera. El dia en què es feien públics els resultats electorals, favorables naturalment al candidat ministerial, el conservador Josep M. Cornet, molts ciutadans van reclamar el compliment de la llei davant de fets anòmals com el segrestament d'actes en blanc per a omplir-les al lliure arbitri.

Un cop apresada la lliça els republicans possibilistes, emparats en el favor governamental del partit sagastí, van obtenir el preuat escó en els comicis següents de 1893. Es va inaugurar a Manresa una era d'hegemonia possibilista que també es faria patent en el govern local fins 1895, per bé que se segellaria una aliança entre aquesta família republicana i els conservadors planistes. Així els possibilistes participaven de ple en la política caciquil, mentre els seus correligionaris, federals i progressistes, continuaven confiant en l'obtenció del vot porta a porta i en d'altres mitjans honestos d'atracció de l'electorat.

L'autenticació del sufragi no arribaria fins que les forces polítiques contràries al sistema utilitzin d'una manera sistemàtica els mitjans de la política

⁵ *La Publicidad*, 30-I-1891.

competitiva. Aquests mitjans combinaven la propaganda en la premsa amb els mítings, les reunions electorals a petita escala, la presència d'apoderats i interventors en tots els processos electorals, la depuració del cens, el vot porta a porta, i el combat de l'abstencionisme electoral, entre d'altres. Aquestes formes de fer política les utilitzarien els republicans, però també els catòlics regionalistes, integristes i carlins.

Per tant, la lluita per interessos abstractes i col·lectius es traduiria en el desenvolupament d'eleccions competitives. Excepte les eleccions provincials que no despertaven gaire interès entre l'electorat, els altres tipus de consultes, sobretot les municipals, solien ser eleccions molt renyides. Aquesta competitivitat entre candidatures de signe ideològic oposat es manifestava tant en els graus de sofisticació dels treballs electorals (campanyes de propaganda, mítings, banquetes, etc...) com en l'ús de pràctiques orientades al frau electoral o bé a la corrupció.

Els catalanistes de la Lliga també van inaugurar una nova manera de fer política. Així, des de les planes de *El Pla de Bages*, l'òrgan de propaganda d'aquesta opció política, es condemnaven les pràctiques caciquistes orientades a desvirtuar el sufragi, es rebutjava el personalisme estèril del tarannà polític local, s'intentava de mobilitzar per tots els mitjans l'electorat, evitant que s'abstingués, etc... Es vindicava, en un mot, la lluita d'opinió enfront l'estèril lluita personalista. Tanmateix, amb prou feines es presentaven programes electorals amb uns punts concrets i detallats, si bé sí que es tenia cura de passar factura o fer balanç de la gestió duta a terme tant per alcaldes com per diputats catalanistes. Contràriament amb una declaració vaga de principis (patriotisme, catalanisme i catolicisme) es pretenia obtenir el vot de l'electorat manresà. La propaganda en la premsa, conjuntament amb els laboriosos treballs d'organització de les candidatures i la recerca personal del vot (trucant porta a porta a oferir la candidatura i probablement la compra de vots), i col·lectiva, mitjançant la celebració de mítings, la redacció de pamflets i fullets, eren normalment els mitjans utilitzats per a atraure el vot en les disputades consultes electorals.

L'important doncs és la lluita per la distribució del domini del mercat electoral, l'avantsala del control del poder polític. En primer lloc, és rellevant la creació d'aquest mercat electoral i la seva ampliació, estroncada, però, en part

pel retraïment del vot obrer. En segon lloc, la consciència per part de les forces polítiques que la seva font de legitimació, bàsica o no, en funció dels canals d'influència de què disposaven sobre la classe política estatal, provenia de l'existència d'un electorat, d'un conjunt de ciutadans preocupats pel destí de la comunitat local i interessats a contribuir directament en la representació política de les institucions locals i estatals. Segons Offerlé,

“un electorat és una construcció simbòlica, producte objectivat del treball d'una multiplicitat d'agents (homes polítics, periodistes, analistes polítics) que són cridats a imposar la idea que es podria explicar de manera unitària, és a dir, el resultat de mecanismes molt complexos i molt diferenciats que empenyen els electors a votar un mateix candidat per raons diferents (i a *fortiori* pels candidats d'una mateixa etiqueta)”⁶.

Aquests mecanismes complexos engloben els processos de socialització política que d'una manera indirecta contribueixen a mobilitzar políticament diferents sectors de l'electorat. Un factor de mobilització clau per als catalanistes era la defensa de l'autogovern; per als republicans, la lluita entre capital i treball. Els liberals, per contra, no disposaven de cap element aglutinador de mobilització, llevat d'ideals genèrics de democràcia i liberalisme, que eren compartits alhora pels mateixos republicans. Es significatiu, doncs, que el fracàs dels liberals romanonistes provingués de la seva incapacitat per a mobilitzar l'electorat, i per molt que haguessin assumit els ideals autonomistes, aquests eren patrimoni exclusiu dels regionalistes. Així també ho acabaren d'entendre els carlins, els quals es van veure decebuts i utilitzats pel Casal Regionalista quan a l'hora de governar van ser marginats. Aleshores van adoptar estratègies electorals pròpies que tendien a controlar el govern local per ells mateixos: per això en les eleccions locals de 1922 foren els principals promotors de la candidatura administrativa que aconseguí el major nombre de regidors. Però els interessos en el si d'aquesta coalició eren massa heterogenis, i en el fons no s'havia pensat en cap programa de govern, com no fos el sanejament de l'erari municipal, d'aquí el seu fracàs sorollós.

⁶ “un électorat est une construction symbolique, produit objectif du travail d'une multiplicité d'agents (hommes politiques, journalistes, commentateurs politiques) qui sont parvenus à imposer l'idée que l'on pouvait expliquer de manière unitaire ce qui est le résultat de mécanismes très complexes et très différenciés qui ont amené des électeurs à voter pour des raisons différentes pour un même candidat (et a fortiori pour les candidats d'une même marque)” a M. Offerlé, op. cit., p. 163.

A les acaballes del període, enmig d'una profunda crisi política que en la ciutat es traduïa per la descomposició dels partits, la desmobilització electoral, l'accentuació de l'absentisme de les classes dirigents en la gestió dels afers de govern local, etc..., només l'organització política que disposava d'una maquinària electoral més sòlida, el Casal Regionalista, es mantingué en peu i reeixí a preservar l'hegemonia política aconseguida en el districte. Els republicans ja no eren un rival important perquè, abandonats pels obrers, poca força política els restava, i si bé disposaven del vist-i-plau dels governs conservadors, això simptomàticament ja no era suficient; el seu electorat, defraudat, optava per la inhibició.

Els partits dinàstics es van reacomodar en la nova conjuntura política articulada entorn la lluita entre catalanistes i republicans. Els conservadors van optar per pactar reiteradament amb els republicans de la Unió, mentre els liberals romanonistes esdevingueren satèl.lits del Casal Regionalista. En el terreny de la lluita pròpiament electoral, deixant de banda si el sufragi estava més o menys adulterat, els dinàstics -acostumats a decidir el destí de la col.lectivitat mitjançant pactes entre notables- demostraren no comptar amb bases electorals pròpies. Els temps havien canviat, i no n'hi havia prou amb comptar amb el suport d'amics polítics. A més a més calia no negligir ni el nou actor polític, l'opinió pública, ni l'existència d'un electorat cada cop més independent, disposat a participar en el joc polític i a obtenir beneficis simbòlics.

9.1.2.2. La persistència de la política caciquil

Si en la cultura política de la societat manresana de finals de la Restauració, la individualització dels beneficis polítics derivats del control del poder és ja una cosa rebutjada en favor de la consolidació de corrents d'opinió, amb programes específics i estratègies electorals pròpies, per què l'enfrontament personal i l'esperit de campanar continua essent la pedra de toc de la política local? Si la lluita ideològica era considerada un signe de modernitat enfront de la manipulació del poder en benefici privat (amb fins egoistes) que adreçava màximes com el progrés de la ciutat, la llibertat, l'autonomia de govern, l'ordre, etc..., així com l'apel.lació a la participació

electoral (recordem que aquesta minva progressivament al llarg del període) i al necessari concurs de l'opinió pública, ens trobem que aquests elements no són suficients per evitar que les relacions clientelars continuïn essent presents en l'intercanvi polític.

És cert que no totes les forces polítiques recorren a les relacions clientelars en la mateixa mesura. Són denominador comú per al nucli conservador datista sense que suposin cap trauma sinó una manera normal d'entendre la política, com sempre havia estat així. Pel contrari, els liberals romanonistes -compungits per la seva impotència a l'hora de controlar una petita porció de l'espai electoral- denuncien a les acaballes del període la inexistència d'opinió política en la ciutat, o la timidesa d'aquesta darrera en observar segons el seu parer el desenvolupament d'un joc polític brut encaminat a satisfer les vel.leïtats i ambicions personals dels anomenats polítics d'ofici.

Els catalanistes, com els republicans, tenien segura una part de l'opinió política manresana, i l'únic que els calia era atreure's aquells sectors de l'electorat més inhibits. Per als republicans era un repte convèncer a les classes mitjanes, ja que el vot obrer fins al triomf de les consignes abstencionistes predicades per la CNT el tenien controlat a través de les organitzacions d'enquadrament de base (ateneus, sindicats d'ofici, escoles nocturnes per a obrers, etc...). Per als catalanistes constituïa una utopia atreure's les masses obreres més conscients. De fet, no fou tampoc la seva pretensió més immediata, si exceptuem algun esforç dirigit en aquest sentit com la creació d'una Associació Obrera Catalanista el 1899. O l'orientació del seu missatge electoral a la classe obrera en un intent desesperat de captar vots d'origen popular, una vegada que els carlins s'allunyaven de la política del Casal Regionalista. Sense oblidar que catalanistes de dreta i republicans recorreran a l'ús de la política clientelar per a assegurar-se fidelitats en cada elecció, una forma de política basada en el vot clientelar o d'intercanvi.

Les renyides eleccions generals de 1916 ens posen de relleu la utilització sistemàtica d'aquest tipus de vot. En aquest sentit, el candidat conservador Lluís Vila i Miralles es va veure obligat a captar el vot procedent dels interessos organitzats de la comarca. Així, el centre republicà de Sant Vicenç de Castellet ofería vots a canvi de l'alliberament d'un pres. El centre

liberal romanonista de Sallent estava disposat a vendre 70/80 vots al republicà Maurici Fius i Palà a canvi de 250 ptes. Al cap i a la fi, un mercat on el vot s'intercanviava per beneficis puntuals.

Tot i que, de vegades, es variava la destinació del vot per disconformitat amb la gestió de l'anterior diputat, com succeí a Balsareny, on el fill del director de la fàbrica Soldevila estava disposat a aportar una quarentena de vots proporcionats per electors "*que siempre votaban con el rector mediante el pago de los gastos de la elección*"⁷. O es realitzava un vot d'intercanvi o el vot es pactava. Així, a l'Estany es van posar d'acord per afavorir a ambdós candidats perquè els electors estaven satisfets per igual de les seves respectives gestions, o bé pactaven la confecció de l'acta electoral com a Aguilar de Segarra, on es va acordar de donar 52 vots de majoria al candidat regionalista.

Al final del període que estudiem, es manifestarà una impossibilitat de supervivència de projectes polítics globals amb un tarannà ideològic coherent dins un marc institucional pensat per a canalitzar les lluites partidistes entre grups de poder consolidats a l'entorn de l'amiguisme i el favoritisme. Aquest constituirà un dels límits de la modernització política entesa en termes de socialització democràtica. Per aquesta raó, durant aquests anys assistirem a una etapa de transició en què cristal·litzaria un model híbrid, que combina elements de la vella i la nova política. De totes maneres, no podem oblidar que el teló de fons constituït per la normativa legal que condicionava tant el sistema electoral com el marge de maniobra dels partits, així com la seva estructura interna, esdevé l'obstacle principal a la seva adaptació a un marc de lluita política democràtica.

Una altra forma d'analitzar la pervivència de les relacions clientelars és observant els vincles que mantenien els partits polítics entre si, o bé en relació amb les seves respectives clienteleles internes. Però, això solament ho podem comprovar si estudiem les estructures d'enquadrament i les formes d'adhesió. Així, per sota de formes organitzatives orientades a la mobilització del vot i estructurades a l'entorn de corrents d'opinió, els interesos puntuals continuaren regint l'acció política. No obstant això, la nota de progrés respecte de la situació

⁷ Carta del Centre Instructiu de Balsareny a Lluís Vila, del 29 de març de 1916. Documentació de la Junta de l'Hospital de Sant Andreu (A.H.C.M.).

anterior és que coexisteixen interessos puntuals que són evidents en les campanyes electorals quan es dóna compte del rendiment de la gestió dels diputats sortints, i interessos abstractes, idees rectores que mobilitzen realment l'electorat.

9.1.2.3. Més corrupció política, menys frau electoral

Hem pogut constatar abastament en capítols anteriors quan analitzàvem la vida política durant l'etapa del sufragi censitari com el frau electoral era moneda corrent i com aquest revestia modalitats més o menys vistoses. Va ser usual així segrestar actes en blanc per a omplir-les a conveniència, endarrerir el rellotge dels col·legis electorals per a despistar els electors, la formació irregular de les meses electorals, la inclusió de noms de difunts al cens electoral, i la manipulació dels resultats de l'escrutini, entre d'altres. De vegades, aquesta rècula de maniobres orientades a l'adulteració de la voluntat popular es coronava amb la presència coactiva i amenaçadora de les forces d'ordre públic o bé amb la intervenció de delegats governamentals. Tot plegat es resumia en un abús de poder la cristallització més important del qual es donava amb l'ús de la violència.

Les eleccions generals de gener de 1881 van estar plenes d'irregularitats fins al punt que la premsa no addicte recomanava que el diputat més valia que fos proclamat per Reial Ordre en lloc de contemplar tanta farsa. Essencialment el frau es va cometre als municipis del districte i va revestir totes les modalitats a l'ús. Així, al col·legi de Santpedor la mesa electoral s'havia constituït d'una forma il·legal, perquè qui la presidia, que era l'alcalde, no va acceptar la presència dels interventors nomenats pels candidats contraris. Mentrestant dos serenos es dedicaven a arranjar les llistes de votants. Totes les candidatures duïen imprès el nom del candidat del Govern, i cap la dels candidats oponents. La llista de votants contenia noms de difunts, d'electors absents i de ciutadans que ja havien votat en d'altres municipis. A més a més, aquesta observava una pulcritud encomiable, especialment pel que feia a l'ordenació alfabètica dels

noms dels electors que havien acudit a votar, talment com si es tractés del mateix *Boletín Oficial de la Provincia*⁸.

No per casualitat l'alcalde i tinent d'alcalde d'aquest poble van efectuar un canvi de filiació política, ja que pertanyien al partit constitucional, i de sobte, van canviar de lleialtat i de pertinença, i van abocar tota la seva influència i relacions socials per tal de fer sortir triomfant al candidat ministerial d'adscripció conservadora. Al municipi de Fonollosa, un delegat del Govern civil, just tres dies abans de les eleccions, es va dedicar a recórrer els pobles que engloba aquest col·legi, per a convèncer mitjançant la propaganda i/o suborn els pagesos. El moment de constituir-se la mesa electoral aquest agent va intentar monopolitzar l'acte per tal d'assegurar la llibertat electoral, cosa que no va aconseguir davant la negativa de l'alcalde, el secretari d'ajuntament i els interventors.

Falsedats, coaccions i infraccions de la llei electoral també van caracteritzar les eleccions al municipi de Balsareny. En aquest col·legi, igual que a Santpedor, es va personar un agent del Govern de la província i va fer fora els interventors nomenats a l'efecte. En segon lloc, aquest delegat va manar la Guàrdia civil que impedís el pas dels electors que volien presenciar les eleccions per tal que no es cometés cap infracció. I, finalment, l'escrutini es va realitzar sota la mirada atenta de la força armada, i les protestes no van ser acceptades ni per descomptat consignades en l'acta electoral. En un sentit similar, tant a Súria com a Sant Fruitós de Bages, sengles delegats del govern civil van influir directament en els resultats de les votacions "*atemorizando y retrayendo a muchos electores introduciéndose con mucha frecuencia en el local de la elección*"⁹.

Naturalment era més fàcil cometre infraccions en els col·legis electorals dels municipis del districte. Tant es podia realitzar un frau molt elaborat com el que acabem de descriure, o les mateixes autoritats municipals actuaven com a agents electorals al servei del Govern quan es limitaven a omplir els certificats d'escrutini sense que ni tan sols les eleccions se celebressin. A la ciutat de Manresa, era més complicat cometre frau electoral, la qual cosa no vol dir que no n'hi hagués, però aquest no era ni tan sistemàtic, ni tan generalitzat. En els

⁸ *La Montaña*, 13-II-1881.

⁹ Protestes publicades pel setmanari *La Montaña*, 13-II-1881.

comicis locals de març de 1877 van aparèixer noms en les llistes de votants que no estaven inclosos en el cens electoral i presumptament s'havien recollit vots d'electors difunts. Podríem allargar molt més la llista d'exemples. Tot i que en el govern local sovintejaven més d'altres pràctiques com el processament de regidors o bé la seva suspensió per motius d'incapacitat o d'inelegibilitat.

Els anys noranta del segle XIX van ser especialment prolífics en la comissió de frau. Així, la suspensió d'ajuntaments en ple va estar a l'ordre del dia. En un mateix sentit es van fabricar resultats electorals com mai. El sùmmum de la vulneració del sufragi el tenim en les eleccions generals de 1896. Els partits dinàstics van pactar un candidat, mentre els republicans possibilistes optaven pel retraïment. Per això, els conservadors, sobrats de cinisme, demanaven des de la premsa que els electors dignifiquessin aquests comicis acudint a les urnes.

Els fets més escandalosos continuaven passant als pobles del districte. A Navarcles, en les eleccions legislatives de 1891 l'alcalde va obrir una hora més tard; va expulsar els apoderats dels candidats opositors i va negar el dret electoral als regidors del consistori suspesos i processats. Així com va fer custodiar el col·legi amb homes armats amb escopetes ¹⁰. En aquest mateix col·legi electoral, en els comicis de 1901 hi van haver trets i ferits, "*en donde se trataba de burlar la verdad electoral y en donde no sabemos hayan sido detenidos y puestos a disposición del juez los presidentes y interventores que provocaron el conflicto*" ¹¹.

A Manresa, en les eleccions generals de 1905, es van presentar denúncies per falsificació de documents públics, ja que en els dues seccions del districte segon les actes d'escrutini havien estat lliurades fora del termini legal. Aquests fets van commoure i colpir fortament a l'opinió pública, fins al punt que això va tenir un efecte regenerador i pedagògic. Així, no tenim constància de la realització de fets tan escandalosos com aquests amb posterioritat. En aquest sentit, convenim amb José Varela que el frau electoral anirà reculant en la mesura que l'opinió pública esdevingui més independent i alhora intolerant amb aquest tipus de pràctiques ¹². Tota vegada que deduïm

¹⁰ *La Publicidad*, 5-II-1891.

¹¹ *La Publicidad*, 21-V-1901.

¹² J. Varela, "De los orígenes de la democracia en España" a S. Forner (coord.), *Democracia, elecciones y modernización en Europa. Siglos XIX y XX*, op. cit., pp. 129-201.

que la denúncia d'aquestes pràctiques (rodes falses d'electors, tupinades, manipulació del cens electoral, etc...) tenien sobretot una finalitat difamatòria de cara a desprestigiar el candidat contrari. A més a més, hem de tenir en compte que amb la introducció d'interventors en les meses electorals per a combatre l'adulteració del sufragi aquestes pràctiques van deixar de ser generals.

En realitat, com sosté Alain Garrigou, les irregularitats electorals es podrien classificar en tres categories: la pressió, la corrupció i el frau. Per aquest autor, estaríem davant d'amenaques en el primer cas, diferenciades segons provenin de l'autoritat administrativa, dels patrons dels propietaris o dels membres del clergat; compra de vots a canvi de diners, d'almoines, regals, banquetes o promeses en el segon cas i, finalment, maniobres diverses de modificació de les actes, les llistes electorals i el recompte de resultats ¹³.

Difícilment podríem testimoniar les pressions que podien exercir les forces vives sobre els electors, per bé que la premsa de l'època incidia amb força freqüència sobre l'anomenat caciquisme industrial. Ara bé, no podem confondre la corrupció amb la simple influència o persuassió, que no deixen de ser d'altres formes d'exercici de dominació o de poder. Per exemple, el rotatiu dels republicans nacionalistes, *Bages-Ciutat*, denunciava, a propòsit de les eleccions municipals de desembre de 1909, que “*sens escrúpol de cap mena, segueixen prevalentse de l'autoritat que'ls dona el ser amos de tallers y fàbriques pera obligar als seus treballadors, homes y donas, a que votin els primers y fassin votar els seus martis, pares y germans les segones, la candidatura que junt amb el jornal els entrega el majordom o encarregat al plegar del treball el dissabte*” ¹⁴.

Tampoc la corrupció centrada en la compra de vots no sembla gaire fàcil de rastrejar a no ser que tinguem l'oportunitat d'examinar un expedient de declaració d'acta greu pel poder judicial com va succeir amb les eleccions generals de 1916. En les declaracions que formaven part de la causa judicial que es va iniciar contra el candidat regionalista Josep Claret i Asols per presumpta compra de vots es van adjuntar proves d'aquest acte delictiu. En una taverna de Manresa els vots es compraven a 7 pessetes. A la fàbrica

¹³ A. Garrigou, *Le vote et la vertu. Comment les Français sont devenus électeurs*, Paris, Presses de la Fondation National des Sciences Politiques, 1992, p. 131.

¹⁴ *Bages-Ciutat*, 13 de desembre del 1909.

Forcada del municipi de Navàs, l'amo donava 3 pessetes als treballadors i un cigarret si votaven a Claret, així com aquest va recórrer les cases dient que si no votaven a aquell els treuria l'aigua. Uns fets que el mateix amo, Josep Forcada, negaria davant del jutge. A Sallent, el cap d'una fracció republicana va rebre 500 pessetes per a la compra de vots dels seus amics a favor de Claret.

Per tant, estem davant d'una compra de voluntats basada en un acte contractual. L'obrer, si volia, podia negociar el seu vot, sempre i quan estigués emparat per associacions que protegissin els seus interessos. En termes numèrics, el seu vot era molt important i tal com hem vist podia ser intercanviat per diners o per beneficis materials. Per contra, si en el marc de la fàbrica se significava contrari a la voluntat política de l'amo, això podria ser-li contraproduent. Demostrar aquest xantatge era molt difícil perquè en un estat de dret com el de la Restauració la llei condemnava aquesta pràctica. De totes maneres, segurament era més corrent el vot estimulat per l'autoritat paternalista de l'amo de la fàbrica de riu o de la colònia tèxtil. Votar la candidatura que beneïa l'amo era una forma més de supeditació a la seva autoritat paternal.

En definitiva, conforme guanyaven terreny els partits oposats al règim les pràctiques fraudulentas tendiren a desaparèixer progressivament. Simultàniament es va fer més difícil de controlar els vots d'una manera clientelar perquè numèricament s'havien multiplicat en relació amb l'època del sufragi censitari, però també perquè la societat civil s'estava organitzant i adquirint una més gran autonomia. En tot cas, a mesura que s'organitzaven els interessos dels diferents col·lectius socials, el caciquisme, si volia sobreviure, havia de buscar d'altres pràctiques no tan basades en la falsificació dels resultats sinó en l'intercanvi i si calia la compra de vots i de voluntats, tant de ciutadans com d'associacions. Per tant, la corrupció, tot i saber que és una forma més de frau, va tendir a augmentar, en detriment de les pràctiques més barroeres de falsificació electoral.

9.1.2.4. La importància del factor local en l'articulació de la vida política.

La creació d'un mercat polític coincideix amb un altre fenomen de major abast: la nacionalització de la vida política catalana. Aquesta és l'altra cara de la moneda de la problemàtica que estem analitzant. El concepte de

nacionalització l'entenem antitètic al de localisme quan fem referència a l'àmbit territorial de debat i de lluita polítiques. Sense oblidar que la vida política de la Restauració es caracteritava per la seva fragmentació i per la importància de la política local en detriment d'una concepció estatal d'aquesta. Així les principals diatribes s'originaven a l'entorn de preocupacions que afectaven el municipi, la comarca o bé la província, els àmbits territorials, d'altra banda, de dominació dels polítics caciquils. Amb tot, si ens fixem en les diferents cultures polítiques aquestes tenien la seva pròpia visió de la nació i de l'estat, unes mirades que convivien d'una manera paral·lela i amb més o menys tensió en el marc local.

Amb el temps, la mobilització ideològica va anar acompanyada per la deslocalització del debat polític, tot i que aquest element no fou compartit per la totalitat de les forces polítiques. Pràcticament només fou el catalanisme de la Lliga el que sabé mantenir una línia política d'abast català. No cal oblidar en aquest sentit que el districte de Manresa era considerat pels coetanis com el segon baluard més important d'implantació del catalanisme polític de dretes. En realitat, aquest seria un dels elements de modernitat que el catalanisme va aportar a la vida política catalana ¹⁵.

Les altres forces polítiques van intentar diversos assaigs d'unificació dels diversos centres polítics escampats per la geografia catalana. Però sembla que les ofertes polítiques continuaven essent d'arrel essencialment localista per als carlins manresans quan justificaven la desobediència de març de 1917 i no acceptaren el candidat a diputat provincial proposat per la Junta Regional Tradicionalista. La fragmentació acusada que caracteritzava les distintes fraccions liberals, i les lluites entre els respectius lideratges crearen una confusió generalitzada que s'intentà d'arranjar molt tardanament quan se celebrà l'Assemblea del Partit Liberal a Barcelona per a reorganitzar els liberals de la província el 1922. Els republicans, per la seva banda, desenvoluparen una política autònoma respecte de la direcció de la jerarquia del partit. La seva era una vocació netament localista orientada a convertir la ciutat en una petita república, d'una manera similar a les pretensions polítiques dels blasquistes

¹⁵ Borja de Riquer, "Modernitat i pluralitat, dos elements bàsics per a entendre i analitzar el catalanisme" a *Identitats contemporànies. Catalunya i Espanya*, Vic, Eumo Editorial, 2000, pp. 215-231.

valencians. Així, no van dur a terme una política sustentada en un projecte conjunt català, i com a molt acceptaren la direcció dels caps del partit ¹⁶.

Però en aquests anys es visqué una forta crisi política i social que desvirtuà la tasca dels partits polítics emergents adreçada a la modernització de les estructures polítiques. Empresonats per les regles fàctiques en què es fonamentava el sistema polític, vegeren frustrades les seves aspiracions. El resultat fou l'oligarquització dels partits, i una tendència creixent altra volta a la personalització de la política i a prescindir de l'opinió pública. Per tot això, es fa difícil de parlar d'un trencament total amb la dinàmica localista de la política. Simplement, el control del poder local continuava essent el principal eix estructurador de la contesa política. Malgrat que les eleccions celebrades en aquest període foren molt disputades, per bé que la desmobilització electoral s'accentuà en els darrers anys, el cert és que la introducció de la nacionalització política va ser molt feble.

Simptomàticament, i no obstant això, en les eleccions provincials de 1923 que no tingueren lloc a Manresa ciutat, les Joventuts del Casal Regionalista celebraren el triomf aconseguït per la naixent Acció Catalana a Barcelona com a propi. Caldrà esperar a la Segona República, quan la nova legislació electoral afavoreixi la formació de candidatures d'abast provincial, per tal que s'acceleri el procés de nacionalització de la vida política catalana, procés que en aquests anys tan sols s'entreveu tímidament.

En definitiva, la dinàmica local va determinar la polarització en el posicionament de les forces polítiques en dos pols oposats, una polarització que estava afavorida per l'existència d'un districte uninominal. Tant catalanistes com republicans aspiraven controlar directament el poder local a través de la representació política del consistori per majories. Encara que l'ambició del Casal Regionalista estava orientada a lluitar en tot tipus de comicis, i l'important era hegemonitzar políticament el districte. Mentre els republicans van preferir repartir-se les esferes de poder amb els dinàstics conservadors quan van decantar-se pel govern local i renunciaven a la representació parlamentària.

¹⁶ Ramir Reig, "El fracàs de la burgesia urbana a València. Notes sobre la política municipal del blasquisme (1901-1911)" a *Recerques*, nº 15, pp. 133-158. També, del mateix autor, "Entre la realidad y la ilusión: el fenómeno blasquista en Valencia, 1898-1936" dins Nigel Townson (ed.), *El republicanismo en España (1830-1977)*, Madrid: Alianza Universidad, 1994, pp. 395-423.

Les altres formacions polítiques gravitaven al voltant dels dos blocs de poder protagonitzats per catalanistes i republicans, amb una relació més aviat de supeditació i dependència. Pel cantó del pol conservador, tant els carlins com els liberals conservaren però la seva pròpia identitat, i la identificació absoluta amb les directrius del Casal Regionalista no era pas evident. Els carlins, a diferència dels integristes, veuran amb prudència l'actuació política de la Lliga, mentre que aquesta no volia identificar-se amb els postulats doctrinals d'aquells. Per la seva banda, a partir de 1919 els republicans nacionalistes van deixar de publicar el seu rotatiu, *L'Avenç*, tota vegada que confiaven el seu òrgan d'expressió a la premsa de la Unió Republicana.

Entre 1901 i 1923, les dinàmiques locals van propiciar tota mena d'aliances polítiques en les ciutats mitjanes catalanes. Unes aliances que, a diferència dels anys noranta, revestiran un caràcter d'estabilitat i que estaran molt vinculades a la descomposició dels partits dinàstics a Catalunya. Estem davant d'unes aliances que beneficiaven per igual i d'una manera recíproca als partits que les establien. Així els dinàstics, van poder sobreviure a la seva descomposició i al trencament del torn. Igualment, els partits de l'oposició van poder tenir l'oportunitat d'expressar la seva força política.

Naturalment en el cas d'eleccions locals l'autonomia dels centres polítics era plena. En els altres tipus d'eleccions, la dependència respecte dels partits polítics barcelonins variava en funció de cada cas. Els republicans quan decidiren de presentar candidat propi a partir de 1916, delegaren aquesta responsabilitat al Partit Republicà Català. Aquest partit envià a l'advocat Jesús Pinilla i Fornell, que es presentaria consecutivament en les eleccions de 1918 i 1919, mentre que optà per retirar-se el 1920 i per no presentar-se en les de 1923.

Llevat de l'advocat Antoni Arderiu que era manresà, els altres candidats catalanistes que es van presentar en eleccions generals foren els fabricants Josep Claret i Josep Creixell, respectivament. Ambdós candidats tenien importants interessos econòmics en el districte, però no eren socis del Casal Regionalista. Un cop elegits diputats es van interessar per la política local. La desorganització en què es trobava el liberalisme monàrquic impedia que s'acatessin directrius d'òrgans superiors en l'àmbit local. Coneixem un cas de desobediència en les eleccions provincials de 1917 quan el *Círculo Liberal*

Popular es negà a admetre la imposició d'un candidat nomenat des de Barcelona. En aquests mateixos comicis, els carlins es van entestar a presentar el seu propi candidat, i a contradir així les ordres de la Junta Regional Tradicionalista.

Aquesta autonomia no exclouïa però contactes estrets amb els centres polítics barcelonins a l'hora de programar mítings, conferències i consultes diverses que es multiplicaven sobretot en períodes de campanya electoral. Aquests contactes es devien a coneixences personals, més que no pas a relacions orgàniques de subordinació. Com que normalment aquestes entitats locals estaven afiliades de forma indirecta a aquells centres, l'adhesió passava per una simple acceptació dels caps del partit, i pel reconeixement dels principis ideològics defensats per aquests darrers.

La influència de l'entorn exterior sobre l'àmbit local es manifestava a través dels efectes produïts per la irradiació dels esdeveniments polítics barcelonins. Així, els centres regionalistes van actuar de corretges de transmissió propagandístiques de les iniciatives de la Lliga Regionalista de Barcelona, tot contribuint d'aquesta manera a l'extensió del catalanisme polític de dretes. Per la seva banda, el Centre de la Unió Republicana també es va beneficiar dels èxits del lerrouxisme barceloní, cosa que l'encoratjà a revisar les seves pròpies estratègies polítiques. No obstant això, aquest fet no era suficient si no s'ocupava un lloc important dins l'estructura de poder local. En aquest sentit, el seu antisolidarisme cal entendre'l com a una resposta d'oposició a l'hegemonia local del cohesionat bloc dretà, clerical i ultraconservador.

Per un altre cantó, també voldríem constatar que l'aparició de les noves forces polítiques es produïa amb un cert retard respecte de Barcelona. Ens referim entre d'altres exemples a la creació tardana del Casal Regionalista de la Comarca del Bages (1912), o a la fundació del Centre Nacionalista Republicà (1908) sorgit, a diferència de Barcelona, d'una escissió dels republicans, i no pas del catalanisme. També al naixement vacil·lant d'Acció Catalana a Manresa ja el 1923 com a conseqüència de la Conferència Nacional Catalana celebrada el 1922, força mesos després que a Barcelona. Calia doncs un temps prudencial d'adaptació, la qual cosa demostra la inexistència encara d'una vida política vertebrada a nivell català, malgrat que no mancaven alguns elements

d'articulació. La veritable nacionalització dels partits polítics, i, per tant, del sistema de partits, no es produirà fins a la Segona República.

9.2. Del partit d'interessos al partit ideològic.

9.2.1. Sociabilitat política i nivells d'adhesió partidista

Analitzar els partits polítics en l'escenari local significa tractar unes identitats específiques forjades com a conseqüència d'unes tradicions de lluita política i d'organització associativa. Però per sobre de tot, constitueix una via d'apropament a una de les principals formes d'accés a la política o de politització viscudes per uns homes i dones que es socialitzaven en un espai cultural i socioeconòmic determinat, i que es trobaven condicionats en els seus comportaments pel marc institucional que a grans trets entenem per Estat. Per aquest motiu cal relacionar l'origen dels partits de masses amb l'associacionisme i als espais de sociabilitat locals, en els quals el ciutadà trobava un dels canals de socialització política. En efecte, eren els partits sorgits i alimentats des de baix, i per tant a fora del parlament, no com els partits de notables. En d'altres mots, són els anomenats partits socials o d'arrelament popular.

A Catalunya la transició del partit de notables al de masses es va produir a través de l'aparició dels partits basats en l'afiliació indirecta, no pas del militant, sinó de les entitats polítiques locals que conservaven, així, la seva autonomia. Seguint a Isidre Molas, el partit d'afiliació indirecta es defineix pel fet d'estar organitzat de forma horitzontal, per estar mancat d'una estructura democràtica en la relació entre les seues locals i la direcció central, i fonamentat en l'adhesió voluntària ¹⁷. El partit de la Lliga Regionalista s'adequa perfectament a aquesta modalitat de transició. Mentre que el partit republicà lerrouxista ja començaria a adoptar les formes d'un veritable partit de masses. En un i altre cas, seria denominador comú l'adaptar les estructures organitzatives dels partits cap a la creació de maquinàries electorals destinades a la mobilització del vot. Aquesta transformació del model organitzatiu va

¹⁷ Vegeu la ponència presentada per Isidre Molas, "Catalunya i la Restauració: institucions i vida política" al *Congrés Internacional d'Història "Catalunya i la Restauració, 1875-1923"*, celebrat a Manresa els dies 1, 2 i 3 de maig de 1992.

coincidir amb el pas del partit de notables, essencialment clientelar, al partit d'enquadrament, més disciplinat, encara que no podem assimilar-lo sense més al modern partit de masses.

Com observa J.J.Linz, és sorprenent constatar la inexistència de veritables partits polítics entesos en sentit modern en un context en què la llibertat d'associació era legalment prevista ¹⁸. La Llei d'Associacions de 1887 va permetre la constitució de tota mena de societats entre les quals s'inclouïen les de naturalesa política, sense contemplar aquestes amb un tracte diferenciats, tal com corresponia a la concepció que el primer liberalisme tenia dels partits polítics. D'aquesta manera el sistema acceptava virtualment la possibilitat d'existència d'altres organitzacions polítiques que no fossin les creades des del poder central. Els partits situats al marge del sistema es van emparar en aquesta llei i no podien ser prohibits, però les seves oportunitats reals de participació en el sistema polític estaven subjectes a restriccions.

Cada entitat política vertebrava el seu discurs mitjançant la possessió d'un òrgan de premsa. Un índex que ens permet de mesurar l'arrelament de les entitats polítiques és el tiratge dels seus òrgans d'expressió. A títol orientatiu, a finals de 1927, el *Diario de Avisos*, rotatiu més o menys independent que patrocinava candidatures diverses treia uns 1.000 exemplars diaris; el setmanari liberal *La Democracia*, 450; el diari regionalista *El Pla de Bages*, 1.000 cada dia; el setmanari carlí *Seny*, 250, etc. ¹⁹. Molt sovint, l'origen de bona part dels partits locals cal situar-lo en el sorgiment d'aquests òrgans periodístics. A més a més, però, aquests comptaven amb els seus propis espais de sociabilitat que adoptaven diferents modalitats (cercles, casinos, societats, ateneus i associacions parroquials), on es realitzaven múltiples activitats: tertúlies, vetllades literàries, balls de saló, billar, teatre, classes d'ensenyança elemental, etc. Autèntics espais de relació social, però també de comunicació política.

¹⁸ J.J. Linz, *El sistema de partidos en España*, Madrid: Narcea Ediciones, 1974.

¹⁹ Ministerio de Trabajo y Previsión. Servicio general de Estadística, *Estadística de la prensa periódica en España (referida al 31 de diciembre de 1927)*, Madrid: Imprenta de los Hijos de M.G. Hernández, 1930, pp. 22-23).

Comptem amb xifres de socis d'alguns partits locals dels quals disposem dades:

Taula núm.12 : Nombre de socis dels principals centres polítics locals l'any 1908 ²⁰.

Centre polític	Nombre de socis
Lliga Regional ²¹	80
Centre de la Unió Republicana	300
Cercle Tradicionalista	250
Joventut Carlista ²²	430

Font: Elaboració pròpia

Malauradament no disposem del nombre de socis de la totalitat dels centres polítics existents l'any 1908, ni tampoc no podem comparar aquestes xifres amb les obtingudes en dates posteriors per tal d'analitzar l'evolució de la militància. En un altre sentit, hem de convenir que la politització de la societat local és un fenomen que s'observa *in crescendo* al llarg d'aquest període. Una realitat que es reflectia periòdicament a través de les campanyes electorals i del debat polític que comportava la gestió dels assumptes municipals o de l'impacte dels esdeveniments que tenien lloc en l'esfera política catalana i espanyola, per bé que també es plasmava en l'augment de les xifres d'afiliació als partits.

Probablement, però, s'arribà a un cert sostre d'implicació militant amb l'esgotament del recanvi polític en el govern local durant la crisi de finals del període de la Restauració. Així mateix, cal fixar-nos en un fet realment important. L'any 1908 encara no s'havia fundat el *Casal Regionalista de la Comarca del Bages*; la qual cosa indica que la militància catòlica i regionalista real l'hem de cercar molt més en la *Joventut Catòlica* o en associacions similars, que no pas exclusivament en la mateixa *Lliga Regional*, entitats que forniran a Manresa els dirigents i el suport actiu de la dreta catalanista.

²⁰ Dades proporcionades per l'*Estadística parroquial de 1908* (Arxiu de la Secretaria del Bisbat de Vic).

²¹ En el mateix any, l'*Associació Obrera Catalanista*, estretament vinculada a la Lliga Regional, aplegava 90 socis.

²² El nombre de socis d'aquest centre polític també engloba els de la societat catòlica *Siglo XX*.

Per tant, les xifres reals de militància, ens la proporcionaria la suma dels socis de totes les associacions que de forma directa o indirecta estaven vinculades als centres polítics, i que en molts sentits exercien una clara funció d'irradiació d'ideologia i de mentalitats polítiques ²³. Estem davant del que he anomenat la tesi de les anelles de sociabilitat que ens permet d'explicar força acuradament com funcionava la socialització política en una societat de transició com era la manresana del moment. Així, l'aprenentatge de la política i la configuració d'una ideologia es duia a terme a través de diferents nivells d'influx partidista, que al mateix temps esdevenien autèntics espais de comunicació política. En un primer nivell de transmissió de les diverses cultures polítiques -partint del supòsit que aquestes no només es generaven en els centres polítics respectius-, se situarien els partits com a tals i les associacions que estaven alimentant la militància política malgrat no estar constituïdes formalment com a partits. Un segon nivell vindria representat per l'estol d'entitats de caire cultural, moral i religiós, i d'esbarjo, que no exercien una funció política directa, però que eren corretges de transmissió de l'adscripció simbòlica partidista dins l'univers polític ciutadà. Finalment, considerem necessari integrar dins la socialització de la política d'altres agents com la família i l'escola, si bé també les experiències de classe resultants de les diverses ubicacions en el món del treball i de la defensa de la propietat.

A tall d'exemple, la militància de signe catòlic estava nodrida per la *Juventut Catòlica*, entitat formada el mateix any 1908 per 150 socis, i pel *Cercle Catòlic*, que tenia 80 associats. També pel *Patronat Obrer de la Mare de Déu de Montserrat* i pel mateix *Gremi d'Agricultors*, per l'entitat catalanista l'*Associació Catalanista Obrera* (90 socis), i per totes aquelles entitats de caire cultural i d'esbarjo que fomentaven la cultura catalana. El mateix podríem dir de les que constitueixen pedrera de l'afiliació republicana, com és el cas del *Casino Comercial*, constituït per 200 socis; i, tot el mosaic de societats obreres que orgànicament estaven vinculades amb els centres republicans.

²³ Aquestes associacions són les que podríem denominar associacions secundàries i certament van complir, i encara compleixen, una funció democratitzadora perquè fomenten la participació ciutadana. Unes orientacions teòriques i metodològiques d'utilitat a Luis P. Martín, "Redes políticas y asociaciones secundarias. Nuevos aportes a la sociología histórica" a DD.AA., *El siglo XX: balance y perspectivas. V Congreso de la Asociación de Historia contemporánea*, Cañada Blanch Fundación/Universitat de València, 2000, pp. 107-113.

Un segon nivell vindria representat pel teixit associatiu religiós, confeccionat per una multiplicitat de cofradies, arxicofradies, i associacions pietoses que arrelaven a l'escalf de les tres parròquies existents a la ciutat (Santa Maria, Carme i Sant Pere Màrtir). Aquestes darreres tenien per missió essencial la de fomentar la devoció religiosa, i la d'educar als fidels que les integraven. A través d'aquests mecanismes, l'Església s'assegurava la fidelitat i obediència no només al culte religiós, sinó també a les prèdiques morals i polítiques. Tot i que simptomàticament les associacions de caire religiós més concorregudes eren les femenines, tant les formades per les dames caritatives de l'alta burgesia manresana, com les composades per les dones d'extracció social obrera i menestral. Eren les associacions més concorregudes. Un exemple seria la congregació del Sagrat Cor de Jesús que sumava l'elevada xifra de 3.000 membres a principi del segle XX.

Aquestes consideracions ens fan pensar que efectivament la societat manresana estava estructurada en microespais de convivència caracteritzats per uns denominadors ideològics comuns, i per uns referents culturals compartits, però que en la pràctica política quotidiana generaven adhesions a partits diferents. Un exemple clar és el constituït pel bloc regionalista-integrista-carlí. En aquest sentit, compartim la tesi d'Isidre Molas quan afirma que *"la proximitat a un partit ve més donada per l'espai en què algú es mou que per la referència programàtica"* ²⁴. Però de forma progressiva aquesta proximitat vindrà condicionada per uns referents programàtics cada cop més definits, els quals per si sols, i pel damunt dels dirigents i dels candidats electorals, tendiran a nuclear l'adhesió partidista.

9.2.2. Activitats i models d'organització dels centres polítics

A excepció dels conservadors dinàstics, que actuaven de fet com un grup de pressió que ni tan sols es reunia en una junta local ni funcionava com a comitè electoral durant el període que analitzem, les altres organitzacions polítiques estaven estructurades d'una forma molt similar. Tanmateix, en la mesura com cada centre es trobava inserit dins el teixit associatiu ciutadà

²⁴ Isidre Molas, *Catalunya i la Restauració: Institucions i Vida política*, op. cit.

variava la complexitat de la seva organització interna. Un major nombre de seccions permetia el reclutament de més individus i la possibilitat de mobilitzar-los ràpidament amb motiu de mítings o de manifestacions electorals de tot gènere. Un estudi exhaustiu dels processos de socialització ciutadana que tenien lloc en aquests anys ens descobriria els nexes d'unió entre el fenomen de la mobilització del vot i la competitivitat de les eleccions, i la vitalitat de la societat civil catalana del moment.

Eren partits d'afiliació indirecta. Els socis no eren membres del partit, sinó del centre, club o casino. Especialment per als carlins i per als republicans, aquests centres polítics eren llocs de convivència quotidiana, la qual cosa proporcionava als electors potencials un marc de referència que a l'hora d'expressar la seva voluntat electoral es devia traduir en vot més fidel. No és estrany, així, que aquests centres i els ateneus populars constituïren les estructures embrionàries de futurs partits de masses. En aquest sentit, coincidim amb Enric Ucelay quan afirma que aquests eren “*la unitat política de base de la societat catalana (...) una via institucional amb la qual poder formar clienteleles electorals*”²⁵. Tot i que en aquesta època, preferim anomenar-los partits socials o d'arrelament popular.

En la crisi de la Restauració el partit conservador estava absolutament desorganitzat, i fins i tot, el comitè electoral que es reunia prèviament a la celebració de les consultes electorals per a organitzar les candidatures havia deixat de funcionar. Aquest estava constituït per un grup d'homes de negocis que regentaven grans fàbriques de teixits o eren accionistes principals de companyies de serveis. Eren gent vinculada estretament amb la tradicional classe política de la Restauració canovista, i els seus interessos trascendien el marc local. Es movien per interessos merament econòmics, i el poder municipal els interessava en la mesura que alguns eren beneficiaris d'un contracte enormement avantatjós pel qual subministraven l'enllumenat elèctric a la ciutat.

En definitiva, el nucli polític conservador exemplificava el model de partit clientelar, tal com s'havia configurat en temps del cacic provincial Manuel Planas i Casals, i no estava, ni tan sols, mínimament estructurat. El seu poder

²⁵ Enric Ucelay da Cal: *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*, Barcelona: Edicions de la Magrana, 1982, p.64.

polític provenia directament de les relacions que l'unia amb els cabdills del partit conservador, Eduardo Dato i Sánchez Guerra. Però el seu pes específic dins l'estructura del poder local derivava en bona mesura de la seva aliança amb els republicans fiuistes. D'aquesta manera, es beneficiaven de la política populista que Fius i Palà desenvolupava des del consistori. Allò que la premsa denunciava com a conxorxa radicalconservadora tenia una realitat de fons que es manifestava plenament quan actuaven d'intercessors en els nomenaments reiterats de Fius com a alcalde de Reial Ordre. Fins i tot la plataforma de la *Unión Monárquica Nacional* comptà amb la connivència d'un sector important dels republicans, els quals foren recompensats altra volta amb la vara d'alcalde, fins i tot després de la mort del principal líder republicà.

En una societat tan conflictiva com la catalana d'aquests anys no es va constituir cap partit polític de base sociològica exclusivament obrera, com els partits socialistes que feia uns anys funcionaven en alguns països d'Europa occidental. A Manresa, hi havia individus que vivien dins el moviment republicà i el sindical que combregaven amb les idees del partit fundat per Pablo Iglesias. A finals del segle XIX, hi havia un sector socialista que era molt minoritari, però que va ser capaç de contribuir a la reorganització del sindicalisme manresà després de les vagues de 1897. En les eleccions municipals de 1899 va ser elegit un regidor que pertanyia a l'Agrupació Socialista de Manresa, Pere Secases. Amb tot, caldria fer un estudi exhaustiu del moviment obrer i de les seves relacions orgàniques amb el republicanisme per tal de poder intentar d'esbrinar quin era el grau de supeditació política, si més no fins al Congrés que celebrà la CNT a Sants el 1918²⁶.

Una vegada l'opinió pública interfereix en els processos electorals, ja sigui indirectament o directa, com a legitimadora de la contesa política, els partits van adaptar les seves organitzacions a la captura massiva de vots i a aprofundir l'arrelament en el teixit social ciutadà. Amb el benentès, malgrat això, que no totes les forces polítiques que actuaven en l'escenari polític manresà partien ni d'una mateixa situació, ni es trobaven en les mateixes condicions. Indubtablement afectaven de manera distinta als partits que

²⁶ Les tesis doctorals de Montserrat Perramon i de Jaume Serra donaran molta llum sobre l'organització del moviment obrer, les seves vinculacions amb la política local i el republicanisme, així com de la conflictivitat social i les condicions de vida de la classe treballadora en la Manresa de la Restauració.

s'havien especialitzat en l'activitat política com a l'eix vertebrador de la seva existència associativa.

El Casal Regionalista posseïa un òrgan rector, la Comissió d'Acció Política que no estava regulat en els estatuts fundacionals (1912), però que en la pràctica s'acabà constituint. Un mateix individu tenia la presidència de l'entitat i la de la comissió: era la mateixa direcció oligàrquica la que controlava totes les seccions del Casal. L'adhesió a l'entitat funcionava a través del pagament de la quota de soci per al cas dels socis ordinaris, i no pas per als fundadors. Pensem que aquestes aportacions no constituïen el coixí financer de l'entitat, i les campanyes electorals devien ser finançades directament pels prohoms catalanistes, o pagades pels mateixos candidats que es presentaven a les eleccions. A diferència de les entitats carlines i les republicanes, el Casal Regionalista no ofería uns serveis concrets als seus associats, com no fossin les vetllades literàries, els Jocs Florals o algunes sessions teatrals. Eren manifestacions adreçades a fomentar l'esperit catalanista que volia estimular l'entitat, però aquesta no era un lloc de trobada habitual per als seus membres.

Contràriament, l'asociacionisme carlí i republicà esdevingueren canals de socialització política per als adherents respectius. La seva força política bàsica radicava en el suport de les capes populars. Per tant, les seves respectives organitzacions havien de ser més complexes que no pas les dels catalanistes i els liberals. Particularment, dins la Joventut Carlista Manresana existien diverses seccions, juvenil, propaganda, requetè i benèfica. Anàlogament, els republicans organitzaven activitats de caire lúdic i recreatiu com conferències instructives, vetllades literàries, etc... Si bé el fet de mantenir lligams orgànics amb les societats d'ofici i amb les entitats d'esplai obreres, com l'Ateneu Manresà de la Classe Obrera, -les juntes directives de les quals eren formades per membres que formaven part dels òrgans directius del centre de la Unió Republicana-, els facilitava la integració per via indirecta dels obrers.

El catolicisme per a les entitats carlocatòliques era el nexa d'unió, de la mateixa manera que la defensa dels interessos de la classe obrera ho era per al republicanisme més mobilitzat. Eren en suma les societats que gaudien d'un major arrelament social, i això es reflectia en la mobilització política dels seus membres. Els carlins posseïen una organització més hermètica i autosuficient;

per contra, els republicans necessitaven estar units amb les societats obreres, cosa que es traduïa en una estructura organitzativa oberta i força permeable.

En realitat, eren les xarxes d'integració social les que permetien l'adoctrinament polític i cívic de les classes populars. Per als carlins, l'ingredient essencial era el credo religiós, mentre que per als republicans era l'elevació de la instrucció dels obrers per tal de convertir-los en ciutadans de fet i electors potencials. El control del poder municipal permeté a aquests darrers dur a terme iniciatives importants en el terreny educatiu que es plasmaren en la creació d'escoles nocturnes per a obrers, d'un servei escolar per a la presó del districte, de l'Escola d'Arts i Oficis, d'un col·legi municipal de segona ensenyança, etc...

Eren forces polítiques amb una capacitat de mobilització popular important, cosa que mancava al Casal Regionalista, vist com a una organització de senyors, que convencé a un sector considerable de les classes dirigents de la ciutat; tot i que també, de manera indirecta, a l'electorat carlí d'ideologia anticontralista i al *Círculo Liberal Popular*, amb una presència ciutadana molt minoritària, i entitat tallada encara amb els patrons dels antics partits de notables. El Casal Regionalista es beneficiava directament dels treballs de catalanització que d'altres entitats desenvolupaven (Orfeó Manresà, Centre Excursionista de la Comarca del Bages, Joventut Nacionalista de Manresa, etc...), si bé, val a dir-ho, aquests centres esmentats foren alhora nuclis d'adoctrinament del republicanisme nacionalista, alguns dirigents del qual foren entusiastes promotors d'aquestes associacions d'imprompta catalanista.

En resum, cal fer notar que els partits catalans o espanyols no tenien delegacions o unitats locals, sinó que eren les associacions locals les que estaven més o menys adherides als partits, de la mateixa manera que els membres d'aquestes no posseïen carnet de partit ni pagaven cap mena de cotització. En funció del grau d'integració social, i dels canals de comunicació amb el teixit associatiu ciutadà, es detectaven diferències d'intensitat entre els partits en la seva capacitat de mobilització popular. Creiem que era aquest motiu, i no l'adaptació de l'estructura organitzativa de l'associació a la captura massiva de vots, la principal font de poder electoral de les forces polítiques en els anys que analitzem.

Ara bé, a part de la capacitat de mobilització que creiem determinant en la transició dels partits d'interessos als partits de programa, que encara no són de masses, actuen d'altres factors. Com per exemple el fet de disposar d'una secció o comitè específic de propaganda: la Joventut Carlista Manresana (1914) i el Casal Regionalista (1918), si bé no el tenim documentat ni per als republicans ni per als liberals). També la possessió o no d'òrgans d'expressió, i la conversió d'aquests en diaris d'informació general: llevat dels conservadors i alguna fracció liberal, les altres tendències polítiques tenien portaveus periodístics, si bé es destacaven *El Pla de Bages* i *La Reforma* com els periòdics formalment menys ideologitzats). D'altres factors a considerar serien l'especialització exclusiva en l'activitat política (catalanistes i liberals); i, la independència respecte d'interessos puntuals. Aquest element és una característica que solament comparteixen els carlins, mentre que catalanistes i republicans romanonistes d'una banda, i republicans, de l'altra, defensen interessos netament de classe.

9.2.3. Els suports electorals dels centres polítics locals

Una ullada a l'estructura social de la ciutat ens ajudarà a entendre com les relacions socials conduïen a unes estratègies polítiques determinades. Des del tombant de segle, es produí en la ciutat una diversificació de l'estructura productiva: el tèxtil continuà creixent juntament amb d'altres activitats econòmiques pròpies de la segona revolució industrial (indústries metal·lúrgiques, químiques, electricitat, etc...), mentre el sector serveis es va consolidar amb força fins a arribar a convertir la ciutat en un important centre comercial. Durant aquests anys el nucli urbà era ple de petits negocis familiars, tallers que produïen per a les grans fàbriques, i botigues al detall, que tenien com a molt una o dues persones assalariades. Al costat, funcionaven les grans empreses tèxtils mogudes per mà d'obra bàsicament femenina.

Aquesta complexa estructura productiva que generava una interdependència d'interessos diversos havia de desdibuixar en certa mesura les fronteres de classe entre propietaris i assalariats, en potenciar unes relacions de coneixença i de proximitat que de ben segur contribuïen a moldejar la intensitat dels conflictes socials. Una estructura productiva així

devia fomentar relacions socials de tipus paternalista orientades a la cohesió social. Tot i així, les vagues sectorials, per oficis, van ser protagonistes absolutes de la vida social de la ciutat. Especialment dels sectors més tradicionals, com els vetaires, que veien perillar la seva supervivència en un context de progressiva mecanització, però també dels metal·lúrgics i paletes, entre d'altres, que es volien beneficiar de l'etapa econòmica expansiva que es viuria a partir de 1910. Al mateix temps, però, com que les principals vagues es produïen al sector tèxtil, i aquestes eren sostingudes per les dones, també tendien a eternitzar-se, per tal com la manca de feina no deixava sense recursos al nucli familiar.

En definitiva, el paternalisme no evitava les fractures socials, ni les suprimia, sinó que les afeblia. Altra cosa és examinar com els partits canalitzaven aquestes inquietuds i com drenaven els conflictes, els resolien o bé els atemperaven. Per la qual cosa, la hipòtesi d'aliança entre la burgesia dinàstica i el republicanisme pot semblar molt conservadora, però al mateix temps, no podem negar que sigui realista. Davant de la creixent autonomia de les classes populars i mitjanes, difícilment la burgesia dominant, acostumada a manar, abdicarà de la seva voluntat de controlar políticament i socialment la ciutat.

Les bases socials de les forces polítiques que competien pel control del poder local en conjunt eren força diferenciades. Volem dir que cada grup polític tenia els seus adeptes i pensem que aquests devien ser votants fidels. Hem dit que l'adhesió al partit es produïa de forma indirecta, però no podem establir cap relació mecànica entre els electors assidus als centres de recreació organitzats pels grups polítics, i la seva confiança entusiasta en aquests darrers. La veritat és que una cosa són els nuclis partidistes, i una altra ben diferent, el tipus d'electorat que els vota. Així, ens trobem que les dues forces hegemòniques, malgrat recolzar-se sobre unes bases socials diferents, competien sobretot a l'hora d'obtenir el vot de les classes mitjanes urbanes. Així es pot observar un pes creixent dels petits industrials i dels comerciants en les candidatures republicanes.

En els comicis legislatius de 1920 en què el nivell de participació decaigué al 53,86% en el districte de Manresa, un dels percentatges més baixos assolits entre 1901 i 1923, el vot republicà es va fragmentar a causa de

la retirada del republicà catalanista Jesús Pinilla i de la irrupció de la *Unión Monárquica Nacional*. Aquesta plataforma, recolzada indirectament per una part de la plana major republicana, va reunir aproximadament la meitat dels sufragis que els republicans havien obtingut en les eleccions anteriors. Això demostra en certa forma que també hi havia gent d'ordre que votava les candidatures republicanes o apadrinades, ja que el retraïment del cos electoral va ser causat bàsicament per l'abstenció obrera.

Una manera de descobrir l'electorat fidel al Casal Regionalista pot ésser l'anàlisi del comicis municipals de 1922 quan aquell va presentar una candidatura formada exclusivament per individus del partit. En aquesta ocasió, en trencar-se el bloc de dretes que havia funcionat amb normalitat durant el procés de consolidació política del Casal, aquest es va veure obligat a presentar els homes més prestigiosos si volia superar amb èxit la divisió del vot conservador. Sense el suport dels carlins, i en segon terme dels liberals, el Casal hagué de suportar la humiliació de la derrota, perquè ni tan sols Leonci Soler i March no va obtenir cap regidoria. Amb tot, el Casal va ser capaç de presentar una candidatura plena, i de lluitar així en solitari.

9.3. L'adveniment de la política competitiva i la configuració d'un sistema de partits local.

9.3.1. Orientació del vot i nivells de participació en les eleccions generals (1901-1923) ²⁷.

Els resultats de les eleccions generals celebrades al districte de Manresa entre 1901 i 1923 reflecteixen un alt nivell de competitivitat, fenomen força inusual en un districte uninominal com era aquest. Com a molt hi havia marge per a una lluita binària. En quatre ocasions la lluita va revestir un caràcter trinari: 1901, 1903, 1905 i 1914. Catalanistes, dinàstics i republicans competien per la mateixa acta. D'altra banda, la forta competitivitat també es manifestava en la freqüència en què l'acta fou impugnada a causa de les protestes

²⁷ Aquest epígraf és deutor en part del nostre treball a *Història gràfica de Manresa ...*, Vol. II: *Societat, treball i política*, op. cit. La reconstrucció de la sèrie de resultats corresponents a les eleccions generals ens ha permès de poder analitzar diferents variables, a diferència de les municipals i provincials, de les quals solament hem obtingut resultats molt fragmentats.

d'irregularitat plantejades pels candidats perdedors davant la Comissió d'Actes del Congrés de Diputats i, després de 1907, davant del Tribunal Suprem. Així, l'escó de Manresa seria impugnat sis vegades (1901, 1903, 1905, 1916, 1918 i 1919), mentre que fou anul·lat en una sola ocasió (1901), la qual cosa va comportar un intens debat en la premsa manresana.

En el decurs d'aquesta etapa, el percentatge mig de vots assolit pel candidat triomfant fou de 59,1%, és a dir, la majoria absoluta. Si individualitzem les consultes electorals, ens adonarem que la majoria absoluta de vots fou una realitat en 8 del total d'escons. I en dues ocasions, la majoria obtinguda fou molt qualificada: les eleccions de Solidaritat Catalana d'abril de 1907 i les d'abril de 1923. En les primeres, la candidatura solidària resultà victoriosa en 40 dels 43 districtes i circumscripcions electorals de Catalunya. Enfront de la candidatura de Leonci Soler i March, el candidat conservador, Ferran Puig, Marquès de Santa Anna, poca cosa hi podia fer i solament va comptar amb el suport dels republicans antisolidaris i dels dinàstics. En els comicis de 1923, la candidatura del desconegut Antoni Botifoll, republicà radical, va ser merament testimonial i el candidat de la Lliga va acabar essent proclamat pràcticament mitjançant el recurs de l'article 29²⁸.

En termes comparatius, eren molts els vots que es perdien i no obtenien així representació. La diferència percentual mínima entre el primer i segon candidats més ben classificats es produeix en les eleccions següents: 1901 (0,47 punts), 1914 (1,97), 1905 (5,11), i 1919 (7,56). Això indica que gairebé la meitat dels vots vàlids emesos no aconseguien transformar-se en escó, de manera que es reduïa notablement la representativitat del districte. No és estrany, així, que es mobilitzessin tots els ressorts per tal de guanyar l'acta en disputa, fos com fos i amb qui fos. En la resta de comicis, la distància percentual entre els dos primers candidats se situa a l'entorn de 19 punts de diferència. Això si exceptuem els triomfs aclaparadors aconseguits pel candidat victoriós en les eleccions de 1907 i de 1923.

Fins ara hem parlat dels vots emesos. Què passava amb la resta d'electors que configuraven el cens? Doncs que optaven per l'abstenció. La

²⁸ Aquesta va ser una de les novetats introduïdes per la nova llei electoral de 1907. L'article 29 d'aquesta llei establia que davant l'absència de contrincants, el candidat es proclamava automàticament diputat del districte.

mitjana de participació en les eleccions legislatives d'aquest període se situa al voltant del 60%, percentatge perfectament normal en sistemes electorals majoritaris com el restauracionista. Paradoxalment l'índex més baix s'assolí en les eleccions d'abril de 1907, les de Solidaritat Catalana. En un altre sentit, a partir de 1918, els percentatges de participació electoral palesen un trencament de la tendència alcista experimentada fins ara i se situen entre 7 i 8 punts, pel dessor de la mitjana del districte. En el cas de les eleccions de 1920, la participació minva considerablement (46,1 %) en relació amb comicis anteriors; probablement, les pèssimes condicions atmosfèriques, com la gran nevada que va caure en aquesta data, no en són del tot alienes. A banda d'aquesta conjuntura concreta, sí que val la pena considerar el creixement d'un abstencionisme conscient, no tan acusat com en el cas de la circumscripció de Barcelona, imputable en bona part a l'escepticisme i frustració generada per la incapacitat de regenerar el sistema des de dins i, a les consignes abstencionistes de l'anarcosindicalisme.

En totes les eleccions, el candidat guanyador en la ciutat de Manresa ho és també del districte. En el cas específic de les eleccions de 1905, que són guanyades pel candidat regionalista, gràcies a una estretíssima majoria, els resultats de què disposem no corresponen a la realitat d'una acta que va ser a punt de ser declarada greu per la Comissió d'Actes del Congrés de Diputats. Les irregularitats es van cometre en les dues seccions del districte segon. Si féssim cas a l'escrutini falsejat, la ciutat s'hauria desmarcat respecte del districte i hagués triomfat el candidat perdedor per una diferència de 647 vots. La veritat és que aquests comicis foren molt renyits i el procés de designació dels candidat antiregionalista va ser especialment laboriós. Tant liberals com republicans proposaven el seu propi candidat i al final se'n consensuà un que fos de la confiança d'aquests i dels conservadors.

Es tractava de Francisco Toda y Nuño de la Rosa, fill d'un magistrat del Tribunal Suprem que havia estat anys enrera jutge de primera instància de Manresa. I es donava, a més a més, la coincidència que era un amic polític del republicà i exalcalde Francesc Llatjós i Perramon. Francisco Toda va culpabilitzar l'alcalde regionalista Pere Armengou d'haver manipulat aquelles actes en compliment de les ordres de Soler i March, i li va interposar una querella criminal. Per la seva banda, els regionalistes acusaren als presidents

de les meses d'aquelles dues seccions d'haver-se apoderat dels plecs que contenien els resultats dels sufragis i d'haver-los lliurat a l'Ajuntament fora del termini legal establert. Foren acusacions creuades que es posaren de manifest en les discussions de la comissió d'actes del Congrés de Diputats, però aquesta, malgrat les insistents pressions de l'entorn de Toda, declarà com a vàlida l'acta del districte de Manresa ²⁹.

Només en dues ocasions podem parlar veritablement d'una lluita trinària en la ciutat de Manresa. Foren les eleccions generals d'abril de 1903 i les de març de 1914. La presentació de tres candidats de pes no garantia en absolut que la contesa electoral fos competitiva. Així, en el cas dels comicis de maig de 1901, la presència del candidat dinàstic liberal Carles Muntadas fou gairebé testimonial, ja que en la ciutat de Manresa va aconseguir el percentatge irrisori del 5,9 % dels vots. En la majoria de les consultes electorals generals, la tensió es debatia entre dos candidats que representaven els dos blocs político-ideològics que s'havien conformat en la ciutat i que en l'esfera municipal es resumia en l'oposició entre els republicans i els catòlicoregionalistes. En canvi, en la representació a Corts, els dinàstics –que ja no tenien res a fer en el marc local- es jugaven la seva reputació i el seu ascendent. Això explica aliances contranaturals com la que es va establir entre els republicans liderats per Fius i Palà i els conservadors o quan els dinàstics i els republicans es van aliar en les eleccions de novembre de 1905.

La distància existent entre els percentatges de vot obtinguts pels dos candidats més ben classificats solen ser mínimes, llevat de dues ocasions en què el candidat guanyador duplica o triplica els resultats del rival. Es tracta de les eleccions de la Solidaritat Catalana d'abril de 1907 en les quals es marginen a tot Catalunya les candidatures dinàstiques; i les eleccions de maig de 1910 en què Leonci Soler és elegit senador per Barcelona, no sabem si per recompensar la pèrdua del districte de Manresa, o bé per un desig personal de promoció política. En tota la seqüència examinada, la ciutat ofereix uns percentatges de participació per sota dels del districte. Probablement aquest sigui un símptoma de veracitat dels resultats electorals (si aquests eren

²⁹ Vegeu la documentació dipositada a l'expedient electoral d'aquestes eleccions a l'Arxiu del Congrés de Diputats (Sèrie "Documentación electoral", Lligall 120, Exp. 1); així com, la documentació continguda al lligall 102, de la secció F de l'Arxiu La Cierva.

manipulats aleshores la participació s'inflava fins a límits insospitats), altrament no s'entendria el perquè l'existència d'una competitivitat real no es palesa en un augment de la participació.

En l'evolució de la participació electoral el punt d'inflexió se situa en les eleccions de 1910 que són celebrades sota la nova normativa electoral aprovada l'any 1907. A partir d'aquests moments la participació augmenta i esdevé força estable fins al final del període tractat. Cal remarcar que les eleccions d'abril de 1907, en què la candidatura solidària obté 41 de les 44 actes catalanes, en la ciutat de Manresa no van suposar un augment important de la participació. Leonci Soler i March guanyà per una esclatant majoria enfront el seu rival, Ferran Puig, Marquès de Santa Anna, a qui els republicans i dinàstics donaven suport. De fet, aquests van intentar de fer tot el possible perquè aquesta candidatura no sortís victoriosa, per la qual cosa van pressionar al Govern per tal que aquest suspengués l'ajuntament carlo-regionalista presidit per Pere Armengou. Soler i March davant d'aquest abús va reaccionar iradament i va tornar a insistir, en una carta adreçada al Ministre de Governació, Juan de La Cierva, que ell comptava amb la majoria veritable del districte i que defensava els principis socialment conservadors³⁰.

En darrer terme, solament fer una petita referència al comportament electoral dels municipis del districte. Entre 1903 i 1914, la competició electoral fonamental es va produir entre els catalanistes i els dinàstics conservadors. En les eleccions de 1901, els republicans van guanyar en 11 dels 25 municipis, mentre la candidatura liberal dinàstica solament ho feia en tres municipis. A partir d'aleshores, l'aliança tàctica entre dinàstics conservadors i republicans va permetre treballar el districte i afiançar-se per finalment obtenir l'acta en les eleccions de 1910. En aquests comicis, els conservadors van assolir la majoria en 14 municipis i en la resta van guanyar els catalanistes. Mentre que els republicans descaradament no obtenien el triomf en cap municipi. Amb tot, catalanistes, conservadors i republicans es repartien el districte electoral. Així, els pobles de tradició republicana eren Castellbell i el Vilar, Sallent, Monistrol o Súria. La resta de municipis, alguns eren constantment fidels als conservadors, com Sant Martí de Torroella, on els fabricants Gallifa hi tenien una fàbrica, o bé

³⁰ Carta de Leonci Soler i March a Juan de la Cierva del 18 de març de 1907, Arxiu La Cierva, Secció G, 1ª part, Caixa 7.

catalanistes, com era el cas de Sant Mateu de Bages o Sant Salvador de Guardiola, on el diputat Leonci Soler i March estiuejava en la seva masia del Calvet.

9.3.2. El comportament electoral dels districtes urbans

L'expansió del casc urbà a través de la urbanització del Passeig de Pere III, l'artèria econòmica de la ciutat, i les seves rodalies, l'eixample de la ciutat, va comportar el trasllat progressiu de la burgesia benestant del nucli antic cap a aquestes noves zones més apropiades per a la nova condició dels grups socials ascendants. Això no implicà però un seccionament de la ciutat en barris amb un contingut social homogeni, sinó que l'estratificació social en l'espai urbà tenia un caràcter més aviat vertical. La vida social es continuava desenvolupant en el centre neuràlgic de la ciutat, el casc antic, amb tendència a desplaçar-se cap als nous espais d'urbanització recent.

La ciutat estava dividida en 5 districtes electorals, formats per diverses seccions que van augmentar a mesura que es reestructuraven els districtes o creixia la població. A principi de segle, tots els districtes estaven compostats per dues seccions cadascun. A partir de 1909, van passar a tenir-ne tres i des de 1913, el districte segon, en tindria 4. El districte primer corresponia a la rodalia de la plaça de l'ajuntament; el districte tercer s'estenia a continuació pel cantó de ponent fins a l'acabament de les antigues muralles, a tocar el riu; el segon (des del carrer d'Àngel Guimerà fins a l'actual plaça de Catalunya i el Poble Nou) era el més populós perquè era el de més extensió i era un sector de gran creixement, amb la construcció de cases de nova planta. El districte quart abraçava el sector de la carretera de Vic, el Passeig i carrers adjacents i, completant el vessant sud-oest de la ciutat, se situava el districte cinquè, format pels barris agrícoles de les Escodines i Santa Clara i, el Remei, aquest vorejant el torrent de Sant Ignasi, un dels indrets de localització industrial de la ciutat (Vegeu l'apèndix núm. 17).

A partir de l'anàlisi territorial dels resultats electorals obtinguts pels grups polítics en cada districte podem mesurar la seva implantació en la ciutat. Per bé que no hi havia cap districte que fos monopoli exclusiu de cap força política, però sí que s'observà una certa estabilitat de vot en el decurs dels anys

estudiats. Per exemple, el districte cinquè, un barri eminentment agrícola, constituïa un feu dels carlins, mentre que el districte quart era l'únic bastió on obtingué representació el partit liberal romanonista. En el primer, republicans i regionalistes rivalitzaven freqüentment, i en realitat es tornaven alternativament. Similarment, en el districte segon, el més populós, solien guanyar els republicans però amb un avantatge força reduït respecte dels regionalistes. Anàlogament, s'esdevenia amb el districte tercer.

En línies generals, al districte I, on vivien les classes dirigents de la ciutat, els regionalistes van assolir resultats equiparables als aconseguits pels republicans. No així succeïa al districte II, de composició social obrera en la seva totalitat on els vots catalanistes eren més migrats. Pràcticament podem dir el mateix del districte III. Mentre que al IV era un feu compartit per catalanistes i liberals, i en el cinquè, gràcies al vot pagès mobilitzat per les entitats carlines, aquests solien imposar-se en tota mena de consulta.

Si observem els resultats concrets obtinguts en les eleccions legislatives pels dos candidats més ben situats en cada un dels districtes electorals en què estava dividida la ciutat obtindrem la taula que segueix:

Taula núm. 13: Les eleccions generals als districtes de la ciutat de Manresa entre 1901 i 1923. Resultats electorals aconseguits pels dos candidats més ben situats.

Eleccions generals	Candidats	Adscripció política	D I	D II	D III	D IV	D V	Totals	% Partici	% Vots
19-V-1901	Leonci Soler	Lliga	166	163	185	146	179	839		45,2
	Emili Junoy	Republicà	174	139	167	165	155	800		43,17
	Carles Muntadas	Liberal	18	24	29	21	17	109		5,9
	% Participació		54,32	38,02	43,06	38,3	38,3		42,3	
26-IV-1903	Leonci Soler	Lliga	250	202	198	190	256	1094		49,1
	Eusebi Corominas	Republicà	106	102	117	173	104	602		27
	Lluís Vila	Conservador	92	105	104	72	81	454		20,4
	% Participació		54,7	49,8	49,3	52	48,6		50,8	
10-IX-1905	Leonci Soler	Lliga	296	236	195	205	254	1186		52,24
	Francisco Toda	Liberal	173	250	213	225	223	1084		47,75
	% Participació		56,1	52,2	47,2	51	52,7		51,8	
21-IV-1907	Leonci Soler	Lliga	429	301	317	289	364	1700		78,6

	Ferran Puig	Conservador	48	131	82	91	60	412		19,05
	% Participació		58,8	51,2	45,4	45,2	46,6		49,35	
8-V-1910	Lluís Vila	Conservador	394	631	505	497	403	2430		61,2
	Leonci Soler	Lliga	370	250	228	309	280	1437		36,2
	% Participació		65,9	62,2	64,9	66,4	73,2		66,1	
8-III-1914	Lluís Vila	Conservador	312	379	403	351	333	1778		49,7
	Leonci Soler	Lliga	319	219	225	329	294	1386		38,8
	Andreu Abadal	Coalició republicana	127	146	97	159	51	580		16,2
	% Participació		63,2	52,5	62,6	67,7	71,9		62,84	
9-IV-1916	Josep Claret	Lliga	416	433	414	574	415	2252		57
	Lluís Vila	Conservador	333	450	347	275	248	1653		41,9
	% Participació		63,2	62,3	65,8	68,7	70,3		65,74	
24-II-1918	Josep Claret	Lliga	397	421	397	529	393	2137		53,9
	Jesús Pinilla	Coalició d'esquerres	217	463	428	415	262	1785		45
	% Participació		51,8	62,6	71,1	75,8	70,1		66,04	
1-VI-1919	Antoni Arderiu	Lliga	387	471	384	487	393	2122		53,1
	Jesús Pinilla	Coalició republicana	348	436	366	400	274	1824		45,7
	% Participació		61,7	64,3	65	71	71,7		66,5	
19-XII-1920	Josep Creixell	Lliga	349	457	349	451	306	1908		57,1
	Ramon Sostres	UMN	264	375	273	264	156	1332		39,9
	% Participació									
29-IV-1923	Josep Creixell	Lliga	311	418	291	481	274	1775		85,9
	Antoni Botifoll	Indeterminat	49	23	49	19	16	156		7,5
	% Participació									

Font: Elaboració pròpia a partir del Butlletí Oficial de la Província de Barcelona. Solament hem contemplat els primers dos candidats més ben classificats. No hi consten ni la resta de candidats, ni els vots blancs i nuls. En negreta, hi figura el candidat guanyador. A més, indiquem els percentatges de participació electoral en cada districte. Hem utilitzat com a censos electorals de referència els de 1902, 1914 i 1922.

A l'hora de correlacionar el comportament electoral dels districtes urbans de Manresa durant aquesta etapa amb l'ocupació socioprofessional i la taxa d'analfabetisme, ens adonarem que el districte segon és el que presenta unes majors variacions en la seva distribució. Així, si ens referim als percentatges de participació, aquest districte sempre se situa pel dessor de la participació mitjana del conjunt de la ciutat. No en va en aquest districte és on vivien més treballadors industrials en termes comparatius. Pel que fa a la distribució del vot

en aquest districte, en les eleccions de 1916 i de 1918 el candidat elegit no hi guanya.

El districte més fidel als resultats totals de la ciutat fou el cinquè. En els comicis de 1914, el candidat electe no guanya en el districte primer, és clar, que per l'estret marge de 7 vots. El districte tercer es desmarca dels resultats generals en les eleccions de 1905 i en les de 1918. El districte quart és el que ofereix més desviacions respecte dels resultats globals, totes elles concentrades en les tres primeres eleccions del període analitzat. Les diferències percentuals són mínimes i, per tant, poc reveladores. Tan sols assenyalar que els districtes segon, tercer i quart foren en general els més treballats per les candidatures republicanes. Si fixem l'atenció en la variable abstencionisme, ens adonarem que el districte cinquè, el més analfabet de tots, resulta ser el districte més obedient quant als resultats finals.

9.3.3. L'articulació d'un sistema de partits local

Tot sistema de partits s'articula en base a les interrelacions que s'estableixen entre tots els partits polítics que competeixen pel poder a través de les vies establertes per accedir-hi. Diversos autors, com M. Duverger, G. Sartori o A. Panebianco s'han proposat de definir els sistemes de partits i d'establir-ne les característiques comunes, per tal d'assolir models de validesa general ³¹. La nostra intenció en aquest estudi no és encabir l'estructura partidista manresana existent en aquests anys en cap dels models pre-establerts. Tan sols ens proposem definir els trets essencials del sistema local de partits que es va anar formant a mesura que els partits de la Restauració deixaven de protagonitzar el torn, i que en aquests anys que estudiem també va arribar a una crisi d'esgotament.

A Catalunya s'articulà un sistema de partits notablement diferenciat de l'espanyol a causa de l'existència d'unes forces polítiques hegemòniques que eren externes al sistema, i que es caracteritzà en la província de Barcelona per

³¹ M. Duverger: *Les partis politiques*, Paris: Armand Colin, 1951 (tradició castellana, *Los partidos políticos*, México: F.C.E., 1981). A. Panebianco: *Modelli di partito. Organizzazione e potere nei partiti politici*, Bologna: Il Mulino, 1982; G. Sartori, *Partidos y sistemas de partidos*, Madrid: Alianza Ed., 1980.

l'existència d'un bipartidisme regionalista/republicà. A nivell local, es reproduí un bipartidisme similar, si bé el sistema local de partits estigué connectat amb el català, però alhora, n'era distant. Hi ha unanimitat de parers pel que fa a fixar una data orientativa d'establiment d'aquest bipartidisme, que se situa en els comicis de Solidaritat Catalana l'any 1907, o posterior en segons quins indrets, ja que les demarcacions provincials de Tarragona i Lleida continuaren essent parcialment feus monàrquics ³².

Però quan ens apropem al marc local, aquestes dates poden o no coincidir. A Manresa, els comicis de 1907 no van suposar una mobilització important tal com succeí en la ciutat de Barcelona o en d'altres poblacions catalanes. En tot cas, no observem diferències significatives quant al nivell de participació electoral entre aquests comicis i els anteriors. Així, el nivell de participació en el districte és el més baix (52,52%) del període, potser degut a l'absència de competició real. La mobilització política que comportaren es traduirà en notables esforços mancomunats, en l'alineació conjuntural de diferents opcions polítiques entorn d'una mateixa bandera, el catalanisme.

La derrota de la candidatura antisolidària formada per la conjunció dels partits dinàstics i dels republicans lerrouxistes comportà l'ostracisme dels primers. Tot plegat va dur a la instauració d'una nova conjuntura en la vida política catalana i el torn es trencà en la pràctica totalitat de Catalunya, però això no suposà un replegament dels partits governamentals, sinó que aquests tendiren reacomodar-se en la nova situació. A Manresa, si més no, continuaren essent imprescindibles, i veurem el perquè tot seguit.

Formalment el bipartidisme continuà vigent, però amb unes forces polítiques diferents, noves com la Lliga Regionalista o reestructurades com la Unió Republicana, que es van proposar uns objectius força diferents als perseguits pels partits dinàstics fins al moment. Estem davant d'una recomposició del sistema local de partits que se centra en una renovació i perpetuació del torn bipartidista, però a diferència de la primera etapa de la Restauració (1875-1900), no són dos partits els que es turnen o s'alternen en el

³² Vegeu especialment les monografies de Conxita Mir, *Caciquisme polític i lluita electoral, Lleida 1890-1936*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985; i de Joaquim Molins, *Elecciones y Partidos en la provincia de Tarragona, 1890-1936*, Tarragona: Publicacions de la Diputació de Tarragona, 1985.

poder, sinó blocs o aliances de partits que s'ubiquen respectivament en l'espai de dretes i d'esquerres. Dos blocs ideològics en definitiva que es forgen a l'entorn d'un centre poc definit, que tenen com a fita la conquesta del poder local, un poder que és concebut tanmateix de forma diferent. Els partits ideològicament conservadors tendiren a centrar les campanyes municipals en defensa de l'honradesa en la gestió de les finances municipals i en l'exercici dels càrrecs públics, alhora que concebien la institució municipal amb un caire exclusivament administratiu, i optaven per pressupostos poc ambiciosos, mancats d'iniciatives. Contràriament, els republicans concentraren els seus esforços en la millora de l'administració municipal, de la gestió dels tributs per tal de fer rendir els ingressos, i així dur endavant les iniciatives que s'havien proposat en el seu programa municipal.

L'absència d'un partit eminentment obrer amb una base social consolidada impedí aquí i arreu de Catalunya la configuració d'un sistema de partits més inclinat cap al pol esquerre del ventall polític. Pel contrari, el retraïment cada cop més ampli de la classe obrera repercutí en una dretanització del sistema i una desvirtuació de la tendència del vot. Aquest esbiaix juntament amb el que destacarem tot seguit, és la característica més significativa del sistema de partits que s'articulà el 1915, i que entrà en crisi el 1920 quan entre d'altres raons les forces polítiques no van donar resposta als problemes socials.

L'altre esbiaix és el pes del carlisme en la ciutat, i de totes les societats d'arrel catòlica que adoctrinaven importants sectors de les classes populars, petita burgesia inclosa, així com botiguers i menestrals. Per això es pot arribar a comprendre la posició eclèctica del líder republicà Fius quan intentà de controlar tots els centres existents en l'estructura de poder local a fi d'acomplir el seu ideari polític. Conscient de l'existència d'un electorat que en conjunt manifestava un comportament polític força moderat i aquest no reflectia el radicalisme d'alguns sectors de la classe obrera organitzada, Fius anà moderant el seu discurs polític a mesura que anava convencent la classe mitjana més progressista. El reformisme burgès (el nom del portaveu de la Unió Republicana *La Reforma* així ho evidencia) consolidà l'ala esquerra de l'espectre polític local, tota vegada que es féu necessari per a mantenir la quota electoral assolida al llarg dels dos primers decennis del segle XX.

Ens trobem així davant d'una correlació de forces bipolar, un i altre pol centrats per dues opcions ideològiques antagòniques i estables al llarg d'aquests anys. Sembla però que la distància entre els blocs oposats s'anà escurçant a mesura que s'accentuava la conflictivitat social en la ciutat. Aquest fet és producte, entre d'altres causes, per la moderació del republicanisme local. L'any 1915 els republicans de la Unió i els republicans nacionalistes resolien les seves diferències i passaven a integrar un mateix front de lluita política.

Tanmateix aquest apropament no impedirà el desenvolupament d'intenses campanyes de mobilització que se succeïren insistentment fins que les forces polítiques com a conseqüència del desgast del sistema polític experimentaren crisis de desorientació. De manera que es van trencar les aliances entre els grups polítics afins que conformaven el bloc polític dretà, que s'havia anat configurant a partir de la mobilització dels sectors catòlics i regionalistes al tombant de segle. El pol dretà es dividí en dos. D'una banda, el Casal Regionalista, de l'altra, els carlins, liberals romanonistes i alguns independents (homes propers sobretot al catalanisme), que s'aliaren entre si per a formar una tercera candidatura en les eleccions municipals de 1922.

Fins a aquest moment la correlació de forces polítiques que s'havia consolidat a Manresa no havia donat cabuda a una tercera opció. En realitat, no es tractava d'una nova força política que s'havia imposat i havia arrabassat terreny als més o menys desprestigiats republicans i catalanistes. La candidatura administrativa es presentà amb el lema de combatre les estèrils lluites personalistes i desterrar tot el contingut pejoratiu que tenia la política de l'època. Amb el benentès que el fer política de partit s'associava mecànicament a fer sectarisme o partidisme, i això se suposava incompatible amb la defensa dels interessos de la ciutat. Així mateix aquesta candidatura es proposava defensar el caràcter exclusivament administratiu de la institució municipal. El triomf d'aquesta coalició electoral posà al descobert, però, la importància de l'arrelament del vot carlí i la capacitat de mobilització del vot liberal, així com el fet que el catalanisme polític havia deixat de ser un interlocutor vàlid de les aspiracions polítiques dels sectors més dretans de la ciutat.

Els conservadors dinàstics no havien aconseguit mai dividir les dretes manresanes, ni tampoc ocupar l'espai polític d'ordre. Aparentaven estar al

marge de les disputes locals, quan l'únic que els interessava era no perdre la influència i prestigi polítics de què gaudien, un prestigi que no s'havien guanyat, però, mitjançant la conquesta dels sufragis. En tot cas, els vots obtinguts d'una manera clientelar els proporcionaven els republicans. Per aquesta raó, es fa difícil de considerar el nucli conservador datista com a un partit més que competeix per al domini d'un mercat electoral que tot just es comença a configurar. Fins la creació de la *Unión Monárquica Nacional* dugué a terme un trist paper i passà sense pena ni glòria en la història electoral manresana.

En resum, hi havia una clara distància entre els dos blocs políticament enfrontats i integrats per unes aliances estables des de 1915. Aquestes aliances van estar condicionades en el mateix grau tant per la dinàmica política local -que cristallitzava en unes línies divisòries de l'opinió política que ja hem analitzat- com per la lògica del sistema electoral que afavoria la bipolarització.

9.4. Els elements del model de canvi polític.

9.4.1. Una representació política basada en el progrés del vot veritat.

Aquest model de canvi es basa en l'accés a la vida política oficial dels autèntics partits socials representatius dels interessos i de les inquietuds dels ciutadans. Això es produeix a partir de la conquesta de l'espai polític local amb la redescoberta de la ciutat com a nou actor polític, de les seves necessitats i de la seva modernització. Com a vehiculadors d'autèntics interessos col·lectius els partits socials recorreran a la politització continuada al carrer, a la premsa i en les conteses electorals. Aquests partits socials o d'arrelament popular tendiran a teixir aliances de poder de manera que es formalitzaran uns nous blocs polítics a través dels quals les velles classes dominants i les noves -o que aspiren a ser-ho- intentaran intervenir d'una manera decisiva en la distribució del poder a nivell local.

Mentre la mobilització política havia estat episòdica o bé intermitent en el passat, i especialment durant el sexennat democràtic, a partir de la descomposició del torn dinàstic i de la reculada d'una concepció oligàrquica del poder i de la política, el debat polític ciutadà, les eleccions competitives i el triomf de les ideologies esdevindran una nota predominant. Els protagonistes

indiscutibles d'aquesta nova i persistent mobilització política, que podríem qualificar com a l'avantsala de la democràcia de masses, serien les oposicions antidinàstiques, especialment regionalistes, carlins i republicans. Amb tot, no podem negligir l'esforç que els partits dinàstics van fer de cara a adaptar-se i a desenvolupar estratègies de competició electoral en un nou escenari polític, que de facto els exclouïa, malgrat que el marc legal continuava essent el mateix que els havia encimbellat en el passat.

En definitiva, la gran novetat que es produeix en la vida política que analitzem és l'avenç de la democràcia malgrat que el sistema polític continuava regint-se pels principis d'un liberalisme no democràtic. En el cas manresà veiem com conservadors i liberals se serveixen dels altres partits per a continuar detenint quotes de poder, conscients del gran desprestigi que tenien. Tanmateix, ni el trencament del torn dinàstic ni el retrocés de la política oligàrquica no van impedir que les relacions clientelars continuessin imperant i fossin en molts casos decisives en el control del poder local. No hem dut a la pràctica la comparació exhaustiva entre les xarxes clientelars en què els diputats pel districte, l'un regionalista, Soler i March, i l'altre conservador maurista, Lluís Vila, es van recolzar. Realment hagués estat molt profitós veure quines eren les bases socials d'aquestes xarxes. Probablement ens hauria sorprès que aquestes tinguessin suports grupals i individuals similars i que el traspàs de lleialtats no fos una empresa gens fàcil, però tampoc impossible. Altrament no entendríem el perquè Soler i March va perdre tan fàcilment l'acta parlamentària el 1910 en favor dels conservadors.

Naturalment, el pes de l'element eclesiàstic era molt superior en la xarxa social dels regionalistes. Així, guanyar-se la confiança dels rectors dels pobles esdevenia una garantia d'èxit de cara a l'obtenció de vots. Com també els grans propietaris de la comarca, malgrat algunes excepcions, també confiaven en la benvolença d'un Soler i March. Per contra, una part molt important dels fabricants de les colònies industrials tenien una adscripció dinàstica conservadora, així com el gruix dels fabricants del tèxtil. Per descomptat, Soler i March comptava amb el suport dels catalanistes de la Lliga Regional i del Casal després, dels nocedalins, dels carlins (el sector majoritari enquadrat en la Joventut Carlista), dels membres de la Joventut Catòlica, entre d'altres. Igualment, de la classe pagesa i d'una part dels botiguers i de la menestralia.

Amb tot això, no volem dir que durant la primera etapa de la Restauració no existís un vot autèntic. Sí que n'hi havia, però estava més limitat i circumscrit als àmbits urbans on no era tan fàcil falsificar les actes electorals i la mobilització política havia avançat considerablement ³³. Per això, trobem vots pertanyents a electors veritables, si més no dels acòlits de les diferents agrupacions polítiques, els quals s'animaven quan veien que podien intervenir en la distribució del poder local quan s'esdevenien sobretot les eleccions municipals. Per tant, com hem dit en un altre moment, va ser el control del govern local l'àmbit d'experimentació d'una autèntica representació política que va tenir lloc durant els anys noranta del segle XIX, una vegada recuperat el sufragi universal masculí.

9.4.2. La importància gens negligible de les relacions clientelars en la competició política.

Després de la descomposició del torn dinàstic constatem en el marc local que examinem una sofisticació de la màquinària electoral i de la consolidació d'un vot de tipus clientelar reclutat en les xarxes de control social. Irònicament l'avenç paral·lel d'un vot veritat obligarà als dinàstics a competir i ho faran amb unes dosis creixents de corrupció política. En imposar-se aquestes noves regles de joc i no canviar per contra les bases legals i institucionals del sistema polític, els partits d'arrelament popular, al mateix temps que reivindiquen l'autenticació del sufragi participen, com els dinàstics, del pastís de la corrupció política.

Aquesta realitat ens duu a no desestimar la força dels conservadors en aquest marc local que estava canviant. Eren pocs, però molt poderosos i estaven, més que ningú, avesats a la política del favor i la recomanació. Així, el fabricant Lluís Vila i Miralles heretaria tot el bagatge del conservadorisme dinàstic manresà que havia treballat a les ordres primer de Duran i Bas, i després de Planas i Casals. Ell mateix havia adquirit prou experiència en el seu pas per la diputació provincial i coneixia perfectament el funcionament administratiu de la denúncia davant de presumptes frauds electorals. Per això, aquest polític era

³³ L'estudi del comportament electoral urbà en l'Espanya de la Restauració entre 1910 i 1923 així ho corrobora. Vegeu, S. Forner; M. Garcia; R.A. Gutiérrez i R. Zurita, "Modernización social

capaç de construir una xarxa social de fidelitats tan eficaç com la de Soler i March ³⁴. Com aquell, disposava en cada municipi d'agents electorals que li treballaven les eleccions, així com de confidents que l'informaven de les baralles polítiques. Igualment estava prou capacitada a nivell financer com per costejar uns comicis. Les factures localitzades en la documentació referent a les eleccions de 1916 conservada per Lluís Vila i Miralles ascendeixen a un total de 7.914,25 pessetes. Els conceptes són molt variats: treballs dels agents electorals, despeses notariales, interventors i electors addictes, telèfon, banquets, etc.

Les eleccions generals de 1916 van constituir un baròmetre que servirà per a sospesar les forces de la Lliga i del partit conservador. Bé prou que un comerciant de fustes manresà, Leandre Vila, recordaria al candidat dinàstic, Vila i Miralles, que aquesta vegada “*la cosa irá muy empeñada, es preciso recoger todas las migas*” ³⁵. Una ullada a la correspondència epistolar que va rebre Vila i Miralles durant la campanya electoral ens revela el tipus de suports amb què podia comptar per a guanyar aquestes eleccions. Uns vots que procedien de les classes obreres que treballaven al sector tèxtil. El reclutament d'aquest vot aniria a càrrec dels republicans, en particular de Fius i Palà, que es va comprometre a treballar els vots de les fàbriques de Balsareny. Però també dels directors d'aquests centres fabrils, com els de la colònia Palà de Torroella o els de Castellbell i el Vilar.

En definitiva, els dinàstics demostraven ser mestres consumats en l'art de la política clientelar. Si bé els regionalistes no es quedaven enrera. En les eleccions generals de 1916 es dirimia el futur polític del districte. Se sospesarien les forces d'ambdós candidats. El resultat va ser favorable al candidat Josep Claret de la Lliga, i els conservadors van ser derrotats d'una manera, dita per ells mateixos, ignominiosa. Les proves que Vila va aportar al Tribunal Suprem, que havia de resoldre la legalitat de l'acta de Manresa són en aquest sentit força eloqüents. Per tant, això ens posa de manifest que fins al

y comportamiento electoral urbano en España, 1910-1923” a *Democracia, elecciones y modernización en Europa. Siglos XIX y XX*, Madrid, Cátedra, 1997, pp. 241-293.

³⁴ Una primera aproximació a l'anàlisi de les xarxes socials a *Política y sociedad*, nº 33, (Enero-mayo, 2000), pp. 11-206. També, J.L. Molina, *El análisis de redes sociales. Una introducción*, Barcelona, Edicions Bellaterra, 2001.

³⁵ Carta de Leandre Victori a Lluís Vila, del 27 de març de 1916. Documentació de la Junta de l'Hospital de Sant Andreu (A.H.C.M.).

final del període de la Restauració no n'hi havia prou amb les grans promeses col·lectives, ni tampoc amb principis ideològics que podien sacsejar els sentiments, religiosos o nacionalistes, sinó que el component clientelar continuava essent una font constant de mobilització de l'electorat. Amb tot, en part Vila va perdre l'escó de Manresa a causa del retraïment del vot republicà tots i els esforços de reclutament clientelar duts a terme.

9.4.3. Els veritables aglutinadors de la dreta manresana impulsora del canvi polític foren els catòlicoregionalistes.

A diferència dels catalanistes de la Lliga Regional, retrets de l'activitat política, els catòlics regionalistes, enquadrats en rotatius com *La Llum* i el diari *La Veritat* a partir del tombant de segle, van apostar decididament en favor de la lluita electoral. Ho feren a través de la propaganda i de l'apostolat periodístic. Aquest fet justifica la tardana aparició de la Lliga Regionalista com a partit estructurat en la ciutat. Seria, doncs, el conglomerat format per catòlics, catalanistes, carlins, integristes i conservadors decebuts, la base sociològica del suport polític de Soler i March, el que aglutinaria el vot d'ordre en la ciutat i en la comarca. Aquest aliniament no ens ha de sobtar des del moment que aquest paper activador de la mobilització política també el durien a terme els catòlics i els carlins en ciutats del nord com Pamplona o bé en la ciutat de Vitoria ³⁶. Més properament, en la ciutat de Vic, com ho sosté la recent publicació de Xavier Tornafoch, també s'adverteix un impuls de renovació política realitzat per catalanistes i carlins els quals des de 1899 aconseguiren desbancar els dinàstics ³⁷.

A Manresa, seria Leonci Soler i March, el diputat del consens, ajudat dels sectors polítics de la nova dreta, el que aconseguí finalment de crear un feu propi que posarà al servei dels interessos del catalanisme de la Lliga.

³⁶ La vida política de la ciutat de Pamplona l'estudia María del Mar Larraza en treballs com "Estudio de las bases sociales de los partidos políticos en pamplona, 1890-1923" a S. Forner (coord.), *Democracia, elecciones y modernización en Europa. Siglos XIX y XX*, Madrid, Cátedra, 1997, op. cit., pp. 347-378; més recentment, a J. Varela Ortega (dir), *El poder de la influencia. Geografía del caciquismo en España (1875-1923)*, op. cit., pp. 433-453. Per a la ciutat de Victòria, vegeu l'excel·lent estudi d'Antonio Rivera *La ciudad levítica. Continuidad y cambio en una ciudad del interior (Vitoria, 1876-1936)*, Diputación foral de Álaba, 1992.

³⁷ X. Tornafoch, *Catalanisme, carlisme i republicanisme a Vic (1899-1909)*, Barcelona, Pub. de l'Abadia de Montserrat, 2002.

Remarquem que mai cap diputat no havia aconseguit mantenir-se durant més de dues legislatures. Tot un èxit per a un polític novell, amb poca o nul·la experiència en la consecució de favors i gens interessat a intervenir en la política caciquil. Trencar aquest domini polític no serà una tasca fàcil. Va tenir, però, la sort de poder esdevenir el candidat del consens en la legislatura decisiva de 1899, i de capitalitzar en profit propi el descontentament de les classes productives que es va materialitzar en el tancament de caixes.

Després de l'enfeudament del districte de Manresa en mans de Soler i March, les eleccions generals seran molt més costoses per als posteriors candidats. En comparació amb el segle XIX, les eleccions ja no es guanyaran amb una falsificació barroera de les actes, com passava en alguns districtes de la ciutat, i especialment als municipis més apàtics de la comarca. La consecució de lleialtats i fidelitats requeria molta perícia, temps, diners i sovint una corrupció molt més sofisticada. Per això, a partir de 1899 els diputats a Corts esdevindran més representatius dels interessos del districte, perquè seran autòctons i hauran de treballar la confiança de la societat civil, cada vegada més articulada, i no solament els poders fàctics, com s'esdevenia amb les eleccions de naturalesa merament oligàrquica.

9.4.4. Una fracció important de l'èlit dominant optarà per continuar confiant en el dinastisme conservador aliat amb el republicanisme local.

En efecte, els dinàstics conservadors van ser capaços d'atraure's la simpatia del republicanisme majoritari. Amb aquesta aliança contranatura els conservadors pactaven amb una oposició real i discutien la preeminència dels regionalistes i carlins en el panorama local manresà. De fet, allà on hi havia una forta presència obrera les estratègies de reproducció del control del poder local variaran en funció del grau i forma d'organització del moviment obrer. A Manresa, la classe proletària estava fragmentada i li era difícil dur a terme una activitat unitària de defensa dels seus interessos. Així, estava organitzada per societats d'ofici, i el sector més nombrós, que era el tèxtil, estava dominat majoritàriament per dones.

No volem dir amb això que les dones no poguessin oferir una resistència de classe, però sí que estaven limitades a l'hora de treballar per a les

reivindicacions obreres. Tot i que en les grans vagues dels anys noranta, van ser elles les que les van sostenir i la llarga durada d'aquestes es va causar en part a la resistència que les obreres van oferir gràcies als comitès de solidaritat que organitzaven. Ara bé, en tot cas sempre es va tractar d'una resistència i d'una lluita anònimes. D'altra banda, no cal oblidar que els marits d'aquestes obreres del tèxtil treballaven als obradors, tallers i petites indústries de la ciutat. Uns treballadors que sovint gaudien d'unes millors condicions laborals aconseguides gràcies a una lluita que es realitzava per oficis i on els patrons no tenien la força que podien oferir els del sector tèxtil. Finalment, no podem ignorar que la indústria motor de l'economia manresana era el tèxtil, mentre que les altres indústries es van diversificar i enfortir a l'entorn d'aquella en tant que auxiliars. Això generava una supeditació i unes dependències de classe, alhora que unes relacions de proximitat que complicaven el desenvolupament d'estratègies de lluita obrera unitàries.

Com a d'altres ciutats catalanes, Sabadell i Reus entre d'altres, el republicanisme era una tendència política que gaudia d'una gran vitalitat en l'espai local que estudiem. En un procés de modernització dels seus continguts doctrinals i d'acció política, els republicans van ser prioritàriament els representants polítics de les classes obreres, populars i d'una part important de les classes mitjanes urbanes. Aquesta vitalitat va permetre la configuració d'un bloc de poder que es va enfrontar sistemàticament al bloc dretà que aglutinava el vot conservador, catòlic i d'ordre. La força d'aquest republicanisme vigorós va radicar en la capacitat de cohesió que un fort lideratge, el de Maurici Fius i Palà, va saber imprimir en unificar les diferents famílies en què estava dividit des dels anys vuitanta del segle dinou. Aquest moviment va ocupar l'espai polític que en d'altres indrets cobriria el PSOE, i que en la nostra ciutat tenia una escassa força política i sindical, o bé els republicanismes blasquista i lerrouxista, existents a València i Barcelona, respectivament ³⁸.

La inexistència d'una alternativa política de tarannà mesocràtic i popular que pogués actuar com a una oposició real dificultaria, al meu parer, l'avenç de la democràcia en ciutats com Vic. Aquest fet no signifivava, però, que l'impuls

³⁸ L'Agrupació Obrera Socialista va ser creada vers l'any 1892 i al tombant de segle només tenia 17 membres. La seva força va decaure en el transcurs del primer decenni del segle XX, fins arribar l'any 1931 en què intentaria tornar a aixecar cap.

dels sectors catalanistes i carlins, i fins i tot el representat pels republicans no revesteixi un caràcter políticament innovador. Cert és que el nou torn que s'imposa a la ciutat de Barcelona entre regionalistes i republicans es reproduïx amb força similitud a la ciutat de Manresa. Tanmateix, aquesta no va ser la tònica general. A Vilanova i la Geltrú, els catòlics van desenvolupar una mobilització política paral·lela a la manresana i van ser capaços de liderar el naixement d'una dreta moderna que va ser coneguda a l'època com a vilanovisme polític. Però, a diferència de Manresa, els republicans, igual que a Vic, no van aconseguir esdevenir una alternativa del govern local.

El republicanisme manresà va esdevenir una alternativa real de govern en el poder local gràcies essencialment al potent lideratge exercit per Fius i Palà. Només cal recordar que aquest, guiat per un excel·lent olfacte polític, va aconseguir el seu primer càrrec públic com a regidor el 1897 perquè va saber treure profit de la seva aliança amb els planistes (sobretot amb el fabricant Lluís Vila i Miralles que en aquells moments formava part de la influent comissió provincial), sense que aquest fet el pogués perjudicar quan aquells van restar desprestigiats en la conjuntura del tombant de segle. L'ascensió de Fius coincidia simultàniament amb la decadència del grup polític liderat per Llatjós i Junoy, mestres consumats de la política caciquil però des de l'oposició antidinàstica .

9.4.5. El sorgiment d'un nou tipus de clientelisme vinculat als partits polítics moderns i a la política competitiva.

En aquesta etapa de transició de la vella a la nova política, el component clientelar, a banda de persistir, canvia de talant. Paradoxalment, es tractarà de convertir en addictes, no ja als notables de torn, sinó a les mateixes masses, organitzades en associacions que defensaven els seus propis interessos. Per tant, sorgeix un nou tipus de clientelisme que ha de satisfer als agents que tenen poder social, com els propietaris rurals, els fabricants o els eclesiàstics, entre d'altres, però també als interessos organitzats de la classe obrera, dels petits industrials, dels botiguers, dels pagesos, dels dependents del comerç i de la indústria, dels oficis, etc.

En efecte, l'ampliació del sufragi va permetre l'expressió de les demandes d'aquests sectors. Per això, si el caciquisme volia sobreviure havia

de tenir en compte aquestes demandes i convertir-les en font d'intercanvi clientelar. Si bé, al mateix temps se subvertia la lògica del clientelisme propi de les societats pageses tradicionals, en què les fidelitats eren gairebé de per vida, i ara, aquestes adquiriran una naturalesa mercantil, subjecta a la fugacitat de l'intercanvi del mercat.

Les regles del sistema polític, en mantenir-se pràcticament inalterables, van continuar regint sobre una societat que estava canviant molt, sobretot perquè estava més ben organitzada i molt més articulada, la qual cosa la convertia en més autònoma a nivell polític. Igualment el nou clientelisme acompanyava a un tímid procés de democratització que s'obria pas lentament i que començava a integrar les classes mitjanes i els sectors populars en una democràcia de masses molt embrionària. Aquesta integració no va acabar de quallar per causes molt diverses. La baixa participació que es constata al final de l'etapa que estudiem, l'escepticisme de l'opinió pública i l'oligarquització dels partits polítics locals que tenia lloc en un marc de crisi social i política creixent van constituir símptomes d'esgotament d'aquest procés de politització democràtica.

Finalment, volem assenyalar que la manca de consolidació del procés de politització en un sentit democràtic no invalida els grans avenços produïts en aquesta etapa de transició de la vella a la nova política. Altrament no entendríem la irrupció dels grans partits de la Segona República i el seu èxit electoral, així com no podríem tampoc comprendre la naturalesa dels factors de politització d'aquest període històric. Amb el benentès que tant en aquests anys com els que hem estudiat en el present treball la politització haurà estat un procés identificable amb un mirall trencat, seguint l'expressió de Maurice Agulhon ³⁹. Perquè les vies de politització poden ser molt diverses.: induïdes des de fora per la política nacional, produïdes des de baix pels sectors populars, per efecte d'imitació, etc. Una politització que afectaria les actituds de les èlits dominants, però també el comportament polític de les classes populars i de les capes mitjanes, incòmodes dins del sistema polític de la Restauració, però disposades a expressar com fos la seva veu.

³⁹ M. Agulhon, "1848. Le suffrage universel et la politisation des campagnes françaises" (1992) reproduït a *Histoire vagabonde*, Vol. III, Paris, Gallimard, 1996.

CAPÍTOL X

X- CONCLUSIONS

Manresa, una ciutat de tipus mitjà en l'actualitat però que en el passat immediat era una de les primeres de Catalunya quant a població i importància econòmica (el 1897 ocupava la quarta posició), és l'espai de naturalesa agroindustrial que hem escollit per a abordar les preguntes i corroborar les hipòtesis que han guiat aquesta investigació. Aquest ha estat un estudi de cas que ens ha permès d'analitzar el funcionament del poder i de la política en una societat en transició a cavall entre els segles XIX i XX, que progressivament va articulant els interessos i on al mateix temps s'intensifiquen les demandes de representativitat i d'integració política. La ciutat de Manresa ens ha proporcionat un exemple magnífic de marc local amb una economia competitiva, si bé amb alt-i-baixos, basada en el motor de la indústria tèxtil, on convivia a més els interessos d'altres indústries auxiliars, cada vegada més importants amb el despertar del nou segle, de la pagesia en franca reculada i d'un comerç vigorós i en constant expansió.

L'estructura social d'aquest espai ciutadà estava formada per una burgesia molt acomodada integrada per hisendats i rendistes, negociants de tota mena, comerciants i fabricants del tèxtil i de la veteria, la indústria més tradicional de la ciutat. Les capes mitjanes les integraven els petits industrials que vivien dels seus obradors i tallers, els botiguers, els pagesos propietaris i els treballadors de coll blanc com dependents, empleats i quadres mitjos professionals dels establiments fabrils. Al seu costat, hi havia una nodrida representació de classes populars on destacaven els menestrals, els jornalers de fàbrica i els treballadors de les diferents arts i oficis. En definitiva, una ciutat com una altra, però que presentava unes peculiaritats que la feien apropiada com a estudi de cas. Aquí els conflictes semblaven presentar una virulència més acusada, i les clivelles o fractures es manifestaven molt obertament, així com la societat civil era tan rica com a les ciutats grans i la vida política molt dinàmica i autònoma. Paral·lelament, la simultaneïtat de la tradició i la

modernitat en els costums i les mentalitats acabaven de coronar els arguments necessaris per a triar aquesta ciutat com a laboratori d'experimentació.

Després de tot treball de recerca s'imposa el deure de concloure per tal d'arribar al propòsit bàsic d'una tesi doctoral. Els preliminars no valen si no som capaços de dir quelcom que pugui proporcionar un salt endavant en el coneixement del funcionament polític de la societat catalana contemporània. En la introducció assenyalàvem que intentaríem conèixer la realitat del poder i de la política en una societat local canviant i que per això es trobava en una etapa de transició. I que triàvem un estudi de cas per a examinar una problemàtica difícil d'abordar, el trànsit de la política oligàrquica a la de masses, si no ens aproximàvem a l'espai microlocal. Així mateix, optàvem per l'anàlisi de la llarga durada per tal de poder identificar les continuïtats i els canvis.

Un cop finalitzat aquest intent, després d'un temps llarg d'investigació, ens adonem que la perspectiva analítica que hem elegit ha situat aquest treball en un oasi per tal com aquesta no ha estat la preferida pels estudis d'història política de la Catalunya contemporània. Al nostre parer, diverses motivacions han conduït a aquesta situació: la complexitat dels fenòmens estudiats que tenen a veure amb l'estructures de poder i amb les percepcions de la política, la necessitat d'una anàlisi interdisciplinària que precisa una formació teòrica de base procedent del conjunt de les ciències socials, la tendència historiogràfica constatada en els darrers temps a estudiar el franquisme i la transició democràtica, i la perspectiva de la llarga durada que requereix una inversió de temps en recerca molt notable, pròpia d'estudis realitzats normalment per equips de treball.

Ens hem aventurat així, en solitari, amb una temàtica poc estudiada, per la qual cosa la possibilitat de comparar els fenòmens que hem tractat en el microcosmos de la societat manresana entre el darrer quart del segle XIX i els dos primers decennis del segle XX, ha estat pràcticament nul·la. Ens sorprèn com no ha despertat prou la curiositat dels científics socials l'estudiar la dinàmica de la vida política durant la Restauració de les ciutats mitjanes del Principat, quan aquestes constitueixen, al marge de Barcelona, el gruix del teixit urbà català. Al mateix temps, també ens estranya com no hagi estat centre d'atenció l'anàlisi de l'accés a la democràcia d'una societat molt més evolucionada quant als nivells d'urbanització i de creació de riquesa com era la

catalana del moment. I diem això en relació fonamentalment amb la resta de l'estat espanyol on els estudis locals sobre el funcionament del sistema polític de la Restauració han estat en els darrers anys força fecunds i han donat lloc a recerques exemplars.

Malgrat això, tampoc no hem disposat de cap recerca comparable amb la nostra pel que fa a l'ambició i l'abast dels fenòmens estudiats, ni tampoc en referència a la durada temporal. Finalment, tampoc la historiografia europea no s'ha interessat gaire per l'anàlisi de l'accés a la democràcia en un marc local, per bé que els estudis realitzats des de la politologia francesa ens han servit com a punt de referència important ¹. Evidentment la impossibilitat de poder comparar els resultats obtinguts del nostre treball no desmereix la seva vàlua ni les aportacions realitzades les quals esperem que donin llum sobre les problemàtiques tractades.

Al llarg del període històric estudiat (1875-1923), la ciutat de Manresa se'ns presenta com a un microcosmos o espai de poder on es va desenvolupar una vida política activa i intensa a cavall dels conflictes i tensions que dividien i enfrontaven els diferents grups polítics, portaveus dels interessos dels col·lectius socials. No era ni de lluny un reducte tancat en si mateix sinó permeable i amatent als esdeveniments que succeïen sobretot a Barcelona i en d'altres ciutats similars, encara que també a la capital de l'estat i fins i tot al cor del món com era París en aquells moments. Ara bé, s'ha destacat en diverses ocasions que la vida política de l'Espanya de la Restauració es caracteritzava per una acusada atomització del poder, fet que es traduïa en una fragmentació política de caràcter territorial ². Aquest localisme es planteja en detriment de la nacionalització de la vida política, fenomen associat al sorgiment de la política moderna sinònim de democràtica.

Tanmateix, què entenem per nacionalització de la vida política? Però quina vida política, la catalana o l'espanyola? No estarem confonent nacionalització amb politització? O potser estarem identificant el terme de politització amb el d'interès global per la política nacional? Som conscients que

¹ Yves Déloye resumeix les principals aportacions de la politologia francesa. Vegeu així d'aquest autor *Sociologie historique du politique*, Paris, Éditions La Découverte, 1997.

² En aquesta sentit vegeu les conclusions redactades per Carlos Dardé al magne estudi dirigit per José Varela Ortega, *El poder de la influencia. Geografía del caciquismo (1875-1923)*, op. cit., p. 563 i ss.

aquesta Tesi no acaba de resoldre qüestions tan importants com aquestes. En el decurs dels capítols anteriors ha quedat clar el protagonisme del catalanisme polític en la creació de les bases d'un sistema polític específic que funcionaria plenament durant la Segona República i que a través del qual es crearia un marc de debat polític a nivell de Catalunya. En efecte, la vida política catalana s'impregna de catalanisme al compàs de les campanyes a favor de l'autonomia precedides per la intensa politització produïda amb el moviment de Solidaritat Catalana. Al mateix temps es fixa una cultura política moderna catalana que es configura durant aquests anys i que amb el temps acabaria absorbint des de la dreta i des de l'esquerra les altres cultures polítiques com la republicana i la carlina. Aquesta cultura política catalanista es comença a desenvolupar en l'àmbit català, mentre es va consolidant una cultura política nacional (la de la nació política³), expressió del nacionalisme espanyol que s'erigia amb força després del desastre del 98, amb la qual rivalitzaria per oposició a l'altre.

D'altra banda, la nacionalització de la vida política coincideix amb la politització induïda per una opinió pública sensibilitzada per la qüestió nacional, quan aquesta esdevé un dels principals factors de mobilització ciutadana. El cas manresà evidencia que aquest fet no es manifesta fins a les acaballes del període objecte d'anàlisi. Tot i que amb anterioritat s'havia conformat una opinió cada vegada més generalitzada que associava els partits dinàstics amb la política liberal exercida per un estat concebut com a centralista, opressor i ineficaç. Les preocupacions de la reduïda opinió pública manresana durant el darrer quart del segle dinou se centraven en d'altres qüestions com per exemple la influència clerical en la societat i la política, o en els serveis i infraestructures d'una ciutat que expressament es volia modernitzar.

Els camins de la politització han estat i són encara en l'actualitat molt diversos. La difusió d'una cultura política nacional és producte de la politització permanent que es desenvolupa a l'entorn d'aquelles qüestions que tenen a veure amb la política estatal. Moltes vegades es relaciona directament aquesta politització derivada de l'interès per la política estatal amb l'interès global per la política. Precisament l'existència d'una vida política intensa i autònoma en les ciutats més dinàmiques del Principat ens posa de manifest que la politització és

³ Utilitzem el concepte de nació política que utilitza Andrés de Blas a *Enciclopedia del nacionalismo*, Madrid, Alianza Editorial, 1999, pp. 498-501.

anterior a la nacionalització de la vida política i que l'interès per la política cal també observar-lo des de d'altres òptiques. Les lluites per la distribució del poder a nivell local generen uns debats específics i no extrapolables a d'altres escenaris, però que a poc a poc aquestes van incorporar els factors de la politització que es donaven a un nivell extralocal.

De fet, durant la primera etapa de la Restauració a Manresa hem pogut observar que la relació que s'establí entre el marc local i l'estatal derivava de la intensitat dels conflictes que hi tenien lloc. Així, el 1878 l'avalot dels consums va ser un brot de protesta popular tan important que va haver de ser reprimint amb la intervenció de l'Exèrcit en un moment en què la ciutat s'havia quedat sense guarnició militar permanent. Amb ell finalitzaven les esperances de les classes populars dipositades en la revolució de setembre, i amb ell s'acabava també l'esperit del Sexenni democràtic. La forma com va ser duta a terme la repressió va suscitar un viu debat al Congrés de Diputats que va enfrontar l'oposició del partit constitucional amb el Govern. En aquest cas i en d'altres, com per exemple el profund anticlericalisme manifestat per un rotatiu manresà d'aquests anys *El Cardoner*, va ser comentat en la tribuna del Congrés, allò local havia de servir per a legitimar o deslegitimar les polítiques estatals. Era la forma com transcendia el nivell local en la vida política estatal.

No obstant això, les relacions entre el centre i la perifèria del sistema polític, o entre el marc estatal i el local, canviaran de signe especialment a partir del tombant de segle. Així, la vida política estatal es va veure empesa contínuament per una perifèria, sobretot catalana, que estava en constant estat reivindicatiu i de protesta i que prendria el pols polític de l'Estat fins a la crisi de 1923. No per casualitat el cop d'estat de Primo de Rivera es va gestar a Barcelona. En la ciutat de Manresa, es constataria una revalorització del marc local com a espai de competició política, de resolució dels conflictes interns i d'expressió de projectes col·lectius. Es produeix així un despertar de la vida política local que, a diferència dels anys precedents, es trobaria en permanent estat de politització més o menys intensa. Les lleis anticlericals dels governs liberals, la "Llei de jurisdiccions", el tancament de les escoles laiques van suscitar, entre d'altres, vives mobilitzacions i l'organització de massius mítings.

Un fenomen, d'altra banda, que seria extensible a tot l'estat espanyol i que passaria per un reforçament dels poders locals ⁴.

En una paraula, l'opinió pública començarà a esdevenir senyora de l'escenari polític local, tota vegada que les èlits dominants es veuran alliberades de la tutela governamental, si bé utilitzaran els recursos administratius de canvi polític com les alcaldies de R.O., i adquiriran autonomia per a adoptar els seus propis criteris. Ara aquestes hauran de tenir en compte l'opinió ciutadana i hauran de respectar els interessos de la societat civil local. En suma, hauran de convèncer i de persuadir, alhora que negociar, el preu del seu poder polític. Amb anterioritat, en el temps del domini dels notables, aquests prescindien de l'opinió pública i solament tenien en compte els seus propis interessos. Ni la ciutat com a actor polític, ni la voluntat del poble importaven. En tot cas solament escoltaven els dissenys del Govern manifestats a través de la veu del governador civil i del comandant militar. Tot i així, aquestes èlits de notables obeïen i al mateix temps s'adaptaven a la voluntat governamental, si bé també intentaven de manipular quan els convenia el suport del Govern en profit dels seus interessos de classe.

Volem dir amb això que el govern local va seguir el seu propi ritme al marge del torn dinàstic. A grans trets, aquí els conservadors eren sinònim d'ultracatólics i amb ells s'hi sentien còmodes els carlins i també els catalanistes de la Lliga Regional. De la mateixa forma que els republicans que tenien més recursos de poder i més capacitat d'influència política, com eren els possibilistes, presents al consistori des de 1885, se sentien alleujats en períodes de govern liberal si bé jugaven com podien el seu propi joc. Els anys noranta del segle dinou van veure perfeccionar el sistema de torn, cristallitzat en un ball de consistoris suspesos i reposats, tota vegada que, la mateixa divisió interna que patien els partits dinàstics, va propiciar l'establiment d'aliances o pactes entre grups polítics poc o gens afins a nivell ideològic. Així, veurem els possibilistes aliats amb els conservadors planistes i amb alguna branca del partit liberal fusionista.

D'altra banda, hem pogut comprovar com les vagues de 1897, que van coincidir amb la crisi de la fil·loxa, tenien com a rerefons les tensions de caràcter econòmic que hi havia entre els grans fabricants dividits

⁴ Ibídem.

circumstancialment en dos blocs que intentaran manipular el govern de la ciutat en profit propi. Aquesta realitat, juntament amb l'aliança tàctica establerta entre els fabricants d'electricitat i grans empresaris tèxtils Vila, Ferrer, Gallifa i Cia., és a dir, els conservadors planistes, i els republicans de la ciutat, ens podria dur a considerar que estem davant de l'existència d'un bloc de poder on s'identificaven sense més els interessos econòmics amb els polítics.

És cert que aquella companyia subministrava el fluid elèctric a la ciutat i que ho feia segurament a un preu abusiu. L'electricitat va prendre el relleu al gas en la il·luminació dels carrers, raó per la qual, l'empresa que oferia aquest servei va estar pledejant durant molts anys amb l'ajuntament perquè havia perdut una font substancial de recursos. No només el tèxtil estava originant forts beneficis a la burgesia local, sinó també l'electricitat el servei d'explotació de la qual el monopolitzaven aquells fabricants anomenats *elèctrics*, que la distribuïen per la ciutat, de la mateixa forma que els fabricants i propietaris d'una colònia tèxtil a Monistrol de Montserrat, la família Gomis, ho feia per a bona part de la comarca. En canvi, l'adscripció política variava. Els primers eren dinàstics conservadors i els segons eren carlins molt propers a la Lliga. Uns i altres alimentaven els dos blocs de poder que s'enfrontarien persistentment durant els dos primers decennis del segle XX. La divisió clara dels sectors polítics conservadors s'efectuaria quan les oposicions catòliques, regionalistes i carlointegrates van poder erigir-se com a una alternativa de govern.

El bloc catòlic i regionalista estava format per fabricants partidaris del paternalisme com a forma d'integració i de neutralització de les lluites socials desenvolupat en algunes fàbriques de riu i en les colònies tèxtils del Llobregat on es prodigava un autèntic paternalisme social. En aquest sector, hi figuraven el fabricant Fermí Roca, cap del comitè de defensa social i futur membre de la *Unión Patriótica* local, les famílies carlines dels Gomis i dels Vidal; grans comerciants com els Armengou; i, els propietaris de les terres regades pel canal de la Sèquia, entre d'altres. L'altre bloc, el dinàstic conservador actuava com a un poderós grup de pressió on s'integraven interessos del tèxtil (els Borràs, els Gallifa, els Vila, els Pons i Enrich, etc.) i de l'electricitat.

Per un altre cantó, els grans fabricants no es van començar a interessar pel govern de la ciutat fins als anys noranta del segle dinou, quan van rellevar,

si bé tímidament, als grans propietaris que eren els que tradicionalment havien manat, com les famílies Oms i de Prat, els March i els Arderiu, entre d'altres. Amb tot, no van estar mai interessats a exercir un càrrec públic de tanta responsabilitat com era el d'alcalde. Per tant, no van manar exercint formalment el poder, sinó de forma indirecta pressionant o aliant-se normalment amb advocats interessats en el món públic. De totes maneres, el segle XX vindrà a confirmar l'accés al govern local dels comerciants, primer ocupant llocs de regidoria i després aspirant a les alcaldies.

Tant els propietaris de finques rústiques i urbanes com els comerciants eren els que prioritàriament estaven implicats en la ciutat i en els seus problemes, més que no pas els fabricants tèxtils, els interessos dels quals transcendien el marc local i preferien Barcelona per a viure i gaudir. S'implicaven episòdicament quan els seus interessos econòmics es podien veure lesionats. D'aquí, que una associació mecànica entre interessos econòmics i polítics imbricats en un mateix bloc de poder en el cas manresà no es confirma. Ben al contrari. Així i tot, més enllà de l'existència de diferents blocs polítics en rivalitat permanent, la vida política es va nodrir, sobretot a partir del tombant de segle d'un pluralisme polític que expressava interessos també de naturalesa col·lectiva (no solament individuals) i amb ells una visió de la societat manresana i del món també plurals.

Un pluralisme que s'expressava en un sistema de partits local que es materialitzava en un bipartidisme republicà/regionalista semblant al que estava funcionant coetàniament a la ciutat de Barcelona. Aquest bipartidisme era patent pel que fa al govern local, mentre que en l'esfera de representació parlamentària els republicans cedien el seu protagonisme als dinàstics conservadors enfront d'una Lliga Regionalista cada vegada més envalentonada. Resulta curiós constatar com va ser un partit de l'oposició al sistema el que per primera vegada va crear un districte propi. Una dinàmica, d'altra banda, que es generalitzava progressivament a mesura que avançava la Restauració, tot i que els districtes enfeudats en la majoria de llocs estaven en mans dinàstiques. En l'esfera provincial, els carlins, a diferència dels altres nivells de govern, van preferir mantenir la seva autonomia i van competir amb els dinàstics i els regionalistes a captar els escons de la diputació.

Aquest bipartidisme també serà reflex d'unes aliances estables que es van afiançar a l'inici del segle XX. Per contra, amb anterioritat i especialment durant la dècada dels anys noranta les aliances entre grups i/o fraccions de grups polítics havien revestit un caràcter molt més tàctic, inestable i de curta durada. Tot i així, van ser anys d'experimentació de la bondat d'aquestes estratègies. Al meu parer, hi van haver dues grans figures polítiques que es van formar en la tasca de la representació política i de govern durant aquests anys. L'un, l'advocat, arxiver i hisendat Leonci Soler i March, regionalista i representant de la nova dreta catòlica, catalanista i conservadora; i Maurici Fius i Palà, que havia deixat enrera els seus anys de periodista federal bel·ligerant i ara no jugaria a cap carta republicana sinó simplement la seva pròpia estratègia, cosa que el va portar a la unificació de les diferents famílies i a representar les esquerres manresanes que participaven en la vida política oficial. Cada un, a la seva manera, van saber amb molta dosi d'habilitat i d'oportunisme capitalitzar la conjuntura de protesta i de malestar de les classes mitjanes i populars del tombant de segle. En definitiva, eren uns lideratges ascendents que van supplantar a una classe política desacreditada perquè havia convingut amb el caciquisme governamental.

Aquest pluralisme polític no només es posava de relleu en la creació d'un sistema de partits local, que la lògica del sistema electoral reconduïa cap a un bipartidisme, sinó també en l'acusada fragmentació política que s'observava en l'escenari local. Totes les tendències polítiques de l'època hi eren presents. Totes elles s'alimentaven de tradicions polítiques que venien del Sexenni democràtic, per bé que una, la catalanista, s'acabaria imposant sobre les altres tant en el vessant dretà, la Lliga Regionalista, com en l'esquerrà, el republicanisme nacionalista. Tota vegada que la seva existència havia partit dels eixos de conflicte existents en les democràcies europees i que explicaven els aliniaments electorals i l'adscripció partidista: la divisòria social, la divisòria religiosa i la divisòria nacional.

Sense oblidar que aquestes clivelles actuaven amb una intensitat inusual, simptomàticament la religiosa. Els estralls de la Setmana Tràgica es van visualitzar amb força en el paisatge urbà quan cremaven convents i esglésies. Uns estralls que serien amplificats durant la guerra civil quan la levítica ciutat de Manresa perdia gairebé la totalitat dels temples religiosos

oberts al culte. De 30 edificis, només 3 van romandre incòlumes. En el decurs d'una recerca sobre els espais de la memòria vaig descobrir un material gràfic que recollia l'ensorrament pedra a pedra d'alguns d'aquests temples, molts d'ells joies de l'arquitectura gòtica catalana. Què havia passat per arribar a una situació tan desesperada? D'on provenien les arrels d'aquest vigorós anticlericalisme? La ciutat es dividia de forma maniquea entre clericals i anticlericals, entre una ciutadania que es manifestava de forma catòlica i una altra que era laica i lliurepensadora.

D'altra banda, les pautes explicatives del funcionament de l'estructura del poder local també canvien al llarg d'aquests anys. Especialment perquè el caràcter i la naturalesa del poder es modifica substancialment. El poder passa de ser concebut com a un patrimoni d'unes elits que configuraven l'oligarquia urbana a un bé de la comunitat local. Un poder compartit per diferents forces polítiques en l'esfera institucional, però també per la malla d'associacions, algunes més influents que d'altres, de la societat civil. Es poduïren així dos fenòmens paral·lels: la despersonalització del poder i la seva paral·lela desconcentració. Uns aspectes d'altra banda que anuncien la democratització de l'exercici del poder i de l'acció política. Una via d'anàlisi concreta que hagués posat de manifest aquest doble procés és la forma com les associacions obreres es van integrar en la junta local de reformes socials i la política concreta de resolució de conflictes que es va dur a terme en el si d'aquesta institució. Unes societats de resistència que a principi del segle XX ja eren capaces de ser autèntics interlocutors de la patronal pel que fa a les decisions sobre la contractació i les condicions laborals dels treballadors.

Com hem assenyalat abans, estem davant d'un espai urbà que al mateix temps és un espai de poder on es competeix per a la seva distribució. Com hem assenyalat més amunt, les baralles internes van generar una politització que a poc a poc aniria integrant les diferents capes de la societat. En primer lloc, eren les èlits les que competien o bé negociaven aquest repartiment. Més tard, s'incorporarien les classes mitjanes urbanes representades fonamentalment pels comerciants, els petits industrials i propietaris de pagès, entre d'altres. Ho farien especialment a partir de final del segle XIX quan es van mobilitzar les classes productives en contra de l'aprovació dels pressupostos

del ministre Fernández Villaverde i que es va concretar en el Tancament de Caixes.

El manifest que conjuntament es va adreçar a l'opinió pública posava en relleu els sectors socials i econòmics interessats en aquest moviment de protesta liderat per la Lliga Regional, l'entitat adherida des de 1890 a la Unió Catalanista de Barcelona. Aquest manifest estava subscript a més a més per tots els gremis d'oficis, societats obreres, associacions de professionals liberals i entitats agrícoles, entre d'altres. Com assenyalaven en el document, *"los que paguém, donchs, volem fer sentir la nostra veu á aquells que'ns governan y aquesta ha d'esser la protesta contra els presupostos que intentas implantar y que acabarían ab la ruina d'aquesta Nació"*⁵.

Finalment, una part significativa de les classes populars confiaren en les diverses famílies republicanes la seva projecció política en un sistema en el qual no acabaven de creure. De fet, elles prou sabien que el sistema polític les marginava conscientment, però tot i així no renunciaven a expressar les seves demandes encara que fos per d'altres canals extraelectorals. Ni tan sols les candidatures republicanes van tendir a integrar obrers com tampoc dirigents del moviment obrer organitzat, si no era d'una manera més aviat testimonial. Això no treia que no hi haguessin contactes directes entre els dirigents polítics i els dirigents sindicals, sobretot entre els republicans federals i el sindicat de les Tres Classes de Vapor. O que les diferents famílies republicanes compartissin els mateixos espais de sociabilitat amb els centres obrers. Amb tot, només coneixem el cas d'un regidor socialista que va ser elegit com a tal en les eleccions municipals de 1899. La inexistència d'una recerca aprofundida sobre el moviment obrer a la ciutat ens ha impedit de conèixer com es relacionava aquest amb la política local. I en concret com l'agrupació manresana socialista, sorgida el 1892, va contribuir a la reorganització de les societats de resistència al tombant de segle, i si aquest fet va tenir alguna cosa a veure amb l'elecció del regidor socialista. Per tant, hi havia tota una esquerra crítica que no era visible, que no participava en la vida política oficial i per això no ha estat objecte d'anàlisi.

⁵ Comarcans, Manresa, Imp. El Progreso, 1899.

Tampoc no hem pogut analitzar la cultura política de les classes populars com hagués estat el nostre desig. De forma fragmentària ens podem fer una lleugera idea de quina era la percepció que tenien de la política a través d'algunes peces de literatura popular com poesies, fulletons i pamflets en els quals es reflectia l'aversion profunda que sentien per la política caciquil en la qual també incloïen alguns procediments dels republicans, i per extensió de la política en general. Tota una saviesa popular que ens resta pendent per a explorar. De fet la persecució d'uns objectius determinats ens condueix a l'obtenció d'uns resultats, però al mateix temps de noves vies de recerca i en definitiva de nous interrogants que no havien estat plantejats des d'un inici.

D'altra banda, som ben conscients que la integració política de les classes populars és un dels fenòmens més difícils d'estudiar en tot treball que pretengui analitzar l'accés a la democràcia en les societats contemporànies. Per bé que a casa nostra l'anarcosindicalisme i amb ell les prèdiques d'apoliticisme fins a finals de la primera dècada del segle XX no van quallar entre les capes obreres. Tot i així, aquestes compartien l'apoliticisme molt present en les diferents tradicions polítiques que convivia en la ciutat, com per exemple el que s'expressava a través de l'antiliberalisme carlí i catòlic. Igualment quan poguem dedicar-nos a analitzar amb detall aquesta literatura popular, que també hauria d'englobar les peces de teatre, les cançons i els romanços, segurament ens adonarem que aquest apoliticisme es referia a una determinada visió de la política, aquella que oprimia l'expressió de les seves demandes socials. També podrem verificar com les classes populars manifestaven les seves resistències envers l'autoritat constituïda i com amb l'ús de la sàtira i de la ironia sublimaven la protesta social.

Aquest rebuig de la política no era sinònim d'inexistència de politització. Així, per reduïda que fos, la competició existent entre les èlits oligàrquiques en l'espai de poder manresà generava, com hem assenyalat, una mínima politització que normalment es reflectia en la premsa i no pas al carrer. Unes polèmiques i uns debats que interessaven a pocs o que arribaven a pocs estaments i que es basaven en la desautorització del contrari a base d'insults per tal de deslegitimar-lo. No obstant això, la veritable politització es produïa quan els grups polítics que estaven fora del sistema, significativament els

republicans, gosaven desafiar els poders establerts, especialment els religiosos.

La mofa expressada en determinades ocasions respecte de les manifestacions religioses com eren les processons, les expressions d'anticlericalisme en el carnaval, o bé l'establiment d'escoles laiques en carrers que tenien un particular significat religiós, es feia patent en la premsa de la ciutat com a un enfrontament entre clericals i anticlericals. Sense oblidar que hi hagueren episodis que van forçar al consens ciutadà com per exemple les manifestacions proteccionistes dels anys vuitanta, o bé l'adhesió en ple de la societat civil manresana al manifest en el qual se suplicava la protecció del dret civil català l'abril de 1889 i que es va fer arribar al Congrés de Diputats. Una altra mostra de consens polític i social és el que es va manifestar amb ocasió de la recapta de fons destinats a la creació d'un sanatori provincial on s'haurien de curar els soldats ferits i malalts que venien de Cuba i Filipines el febrer de 1897⁶.

Ara bé, continuem estant davant d'una politització que no era de masses. Aquesta no tenia possibilitat de ser recollida per l'opinió pública ciutadana. L'avalot dels consums de 1878 constitueix un exemple de silenci periodístic, entre d'altres raons, causat per la censura practicada per les autoritats municipals. I malgrat això, les classes populars, com ho havien fet en el Sexenni, van expressar al carrer el seu malestar produït per la recuperació de l'odiat impost dels consums. Com expliquem en el capítol IV, aquest conat de protesta va ser conduït per les dones que en el context de la quotidianitat viscuda a la plaça del mercat van desafiar l'autoritat militar personalitzada en la figura del brigadier Mola i Martínez. Aquest avalot només serviria des de l'òptica dels sectors polítics més progressistes com a element que ratificava la política autoritària i netament conservadora que desenvolupaven els canovistes aleshores al govern de l'estat. No pas per a canalitzar aquest malestar i transformar-lo en una demanda al sistema polític.

⁶ En aquesta ocasió es van adherir a aquesta campanya l'Ateneu Obrer Manresà, el Casino Artesà, el Casino Porvenir, el Casino Conservatori, el Casino del Comerç, el Centre de la Unió Comercial i Industrial, el Centre Industrial, la Societat de propietaris agrícoles, la Societat coral "La Unión", la Societat coral de Sant Josep, el comitè conservador, el comitè dinàstic liberal, el comitè republicà nacional, l'Institut de segona ensenyança, el Diario de Avisos i el Diario de Manresa.

Si era cert que la veritable politització s'ofegava, això no volia dir que no existís. D'altra banda, la politització al nivell de les elits ciutadanes, encara que els motius de debat fossin de naturalesa local i no estiguessin gaire relacionats amb la política nacional. En aquest sentit seria una tasca molt profitosa el resseguir els debats que en la premsa es van reproduir, com per exemple a l'entorn de la guerra de Cuba, per tal d'analitzar el grau d'impregnació de la cultura política nacional sobre les cultures i tradicions locals. Com hem vist, també hi havia una politització que es generava en l'àmbit de les classes subalternes molt més difícil de seguir i per tant d'analitzar. Tot i que estem davant d'una politització que tenia un abast limitat perquè encara no havia sorgit una opinió pública independent i neutral capaç de fer-se ressò d'aquestes inquietuds, i fonamentalment perquè el règim no estava interessat en el despertar i consolidació d'aquesta.

Per això, l'interès per la política en què es concreta el terme de politització no només cal mesurar-lo en relació a allò que trascendeix en el terreny de l'opinió pública. Si aquesta és escarransida i no reflecteix la politització dels conflictes, aquest fet no significa que aquests no existeixin ni que no hagin estat polititzats. Dit d'una altra manera, pot existir una politització al marge de la seva dimensió pública? La dimensió pública s'esgota amb la sola presència de rotatius periodístics? Creiem que no des del moment que el full volander complia una funció molt important en la creació d'opinió en aquesta societat.

Un exemple el tenim en la polèmica que es va suscitar a l'entorn de la figura del barber, dirigent de les Tres Classes de Vapor i republicà federal, Ignasi Perramon i Mer. Aquest havia estat regidor en la Primera República, un ferm partidari de l'associacionisme obrer i va lluitar durant tota la seva vida en defensa d'aquesta causa. El 1891, després de la sotragada que havien causat les vagues de 1890, el moviment obrer manresà estava desconcertat i dividit. Uns continuaven defensant les Tres Classes de Vapor i l'adhesió a aquesta federació obrera del tèxtil, mentre d'altres preferien resistir des de l'àmbit local i en concret des del centre de la classe obrera que funcionava en l'espai que compartien amb els republicans federals.

En realitat, es va acabar fundant un sindicat autònom de la federació que va coexistir amb el federat. Entre maig i juliol d'aquest any van circular vuit fulls

impresos en què el barber es defensava de les injúries que havien proferit dos destacats velers republicans federals, antics membres del sindicat, partidaris del lliurepensament i promotors de les escoles laiques. Uns fulls que alhora van ser replicats. De forma sistemàtica s'exhortava al públic manresà a qui s'adreçaven les fulles volanderes. Aquest fet va transcendir i va ser recollit per la premsa republicana. Molt sovint, la funció sensibilitzadora dels fulls es reforçava així amb la seva publicació a la premsa.

La Restauració a Manresa va suposar un viratge conservador com ho havia estat arreu. Tanmateix, aquest gir es va viure amb molta més intensitat des del moment que el govern local fins l'any 1885 va estar monopolitzat per sectors ultracatòlics, carlins i antics moderats. Uns grups que jugaven la carta alfonsina però que socialment i en l'esfera religiosa eren molt més conservadors. Una contraofensiva que es va concretar en la persecució dels sectors republicans i demòcrates, del moviment obrer i en la recuperació de l'ascendent de l'Església en la societat local. La marginació de les classes subalternes i mitjanes va ser un dels prerrequisits de l'aventura política canovista. Aquest fet va ser aprofitat per les èlits dominants locals per a fer tot el possible per a esclafar l'expressió política d'aquestes classes donats els antecedents del Sexenni. Això sí, davant dels ulls estupefactes de la burgesia més progressista de la ciutat que en els seus òrgans d'expressió replicava la contraofensiva amb atacs furibundament anticlericals i antisistema. Uns atacs que van comportar, en determinades ocasions, la suspensió cautelar d'aquests rotatius i el processament dels seus directors.

Aquest fluxe recatolitzador va alimentar una polarització entre els partidaris del progrés i els partidaris de la reacció. A partir de 1885, els republicans van fer acte de presència en els consistoris manresans. Els que aviat van aprendre ràpidament el joc caciquil van ser els castelarins o històrics, mentre les altres famílies republicanes van fluctuar del retraïment a la participació alhora que somniaven amb el retorn del règim republicà. Les divisions internes van ser la nota predominant, tota vegada que els possibilistes fins i tot van obtenir en diverses ocasions l'alcaldia de la ciutat.

Situats en els anys noranta, un nou actor apareixeria en l'escena ciutadana: el regionalisme de caràcter conservador. Aquest refusaria intervenir directament en les conteses electorals encara que no pas a donar suport públic

als candidats de la seva preferència. Com tampoc a incidir en l'opinió pública local amb un rotatiu propi on expressaria, a banda del seu ideari, el seu profund rebuig a la política de la Restauració per a convertir-se en un impàvid espectador de les conxorxes que es teixien a l'entorn del control del poder local. Igualment participaria directament en la mobilització dels ciutadans a través de campanyes al voltant de la defensa de la llengua catalana, de l'autonomia de les darreres colònies espanyoles d'ultramar o en el moviment del Tancament de Caixes, per esmentar les més importants.

El moviment obrer organitzat així com el nucli socialista també se situaven en les antípodes del sistema, juntament, és clar, amb aquells sectors republicans que finalment es decantarien pel retraïment electoral permanent i per aquells segments anarquistes que detestaven el joc polític. Malgrat no comptar amb una investigació especialitzada sobre el moviment obrer a la ciutat, sí que a hores d'ara podem intuir que el sindicalisme manresà va estar molt influït pel socialisme especialment després de la desbandada que es va produir com a conseqüència de les vagues de 1890.

A final del segle XIX, els socialistes manresans van fer autèntics esforços d'integració en el món sindical on van aconseguir contribuir decididament a la reorganització de les societats d'ofici i van esperar als sindicats a demanar la jornada de les 8 hores i a participar en les manifestacions del primer de maig. A nivell polític, d'altra banda, es va produir segurament una confluència important entre el republicanisme que començava a liderar Maurici Fius i Palà i la secció socialista manresana fins al punt que el 1899 era elegit un regidor d'aquesta vocació política. També i no per casualitat van sovintejar els qualificatius de socialistes a Fius i als seus acòlits.

En el decisiva conjuntura del tombant de segle es van forjar les bases del canvi polític que s'aniria materialitzant durant les dues primeres dècades del segle XX. Aquest model de canvi es basaria en el bipartidisme republicà/regionalista que abans hem descrit; en la persistència de les relacions clientelars en la política local; en l'avenç importantíssim del vot veritat i amb ell de l'autenticació del sufragi i de la política competitiva; amb el protagonisme dels sectors catòlics i regionalistes com a desencadenants de la descomposició del sistema del torn al tombant de segle; i, finalment, amb la conversió del republicanisme en una alternativa de govern. Entre 1899 i 1902, catòlics,

regionalistes i republicans van ser abanderats de la protesta de les classes productives. Fins i tot en aquest ambient de protesta i de mobilització hi va participar el clergat més integrista el qual va fer mítings des de la premsa i des de la trona en contra de les idees més avançades del socialisme i dels governs centrals que cometien l'immens error, segons el seu parer, de tolerar-les.

El diari *La Veritat* dirigit pel Dr. Josep Servitje, canonge beneficiat de la basílica de la Seu, va ser el qui va liderar aquesta campanya. Una estratègia que aviat va demostrar símptomes d'esgotament des del moment que creava desconcert entre els catòlics i de passada desacreditava l'Església. El declivi d'aquesta via va deixar pas a una tàctica molt més moderada impulsada per sectors més amplis i que ja començaven a abraçar la causa de la Lliga Regionalista. Aquest abraonament experimentat per una part substancial de la jerarquia eclesiàstica a Manresa va obrir els ulls als sectors republicans els quals van tenir molt clar que calia guanyar-se l'arxiprest, com així fou, per tal de poder controlar l'acció moralitzadora en política que alguns capellans duïen a terme en les seves respectives parròquies.

Per tant, en el despertar cívic de les classes mitjanes i la seva politització en un sentit catalanista hi va tenir molt a veure la mobilització del catolicisme polític. Un tret que diferenciaria el model de canvi manresà si el comparem amb el de la ciutat de Barcelona, però que al mateix temps l'aproparia al que van experimentar d'altres ciutats catalanes com ara Vic o Vilanova i la Geltrú, o espanyoles com Castelló de la Plana i Vitòria, entre d'altres. Simultàniament els republicans també van participar d'aquesta intensa politització que arrencava al tombant de segle amb els mítings en demanda de la revisió dels processos de Montjuïc o amb el Tancament de Caixes. Fins i tot un dinàstic que amb posterioritat competiria obertament amb la Lliga, el conservador Lluís Vila i Miralles, era un dels lideratges de la Lliga de Productors en la ciutat. Per a tots ells, aquesta conjuntura els va servir com a aprenentatge del que més tard havia de significar el pes de l'opinió ciutadana en la vida política local.

La consolidació lenta d'una política competitiva es va traduir en la creació d'un mercat electoral propi en el qual els diferents partits competien per a la distribució del vot. Ho feien intensificant els mitjans de propaganda a través de campanyes electorals que consistien en mítings cada vegada més concorreguts i en els tradicionals canals de la demanda del vot porta a porta.

La premsa va continuar jugant un paper essencial com a portaveu dels diferents projectes polítics i com a caixa de ressonància dels debats de la política local. El vot autèntic, que ja tenia una presència notable en la ciutat, va experimentar un avenç molt considerable a tot el districte de Manresa. Naturalment la comissió de frau electoral cada vegada serà més complicada i sobretot menys legitimada perquè les forces que competien eren de l'oposició i el seu lema sempre havia estat la puresa del sufragi. La presència d'interventors als col·legis electorals i el control del cens van contribuir d'altra banda a aquest avenç.

Tot i així, a mesura que el vot es feia més difícil de controlar per part de les pràctiques caciquils recurrents, sí que va augmentar significativament la compra de vots i especialment la negociació del vot procedent de les organitzacions d'interessos. Al costat de la continuïtat del favor i la deferència, que discriminava beneficis indivisibles de caràcter públic tot personalitzant-los, de forma progressiva veurem consolidar-se un altre tipus de clientelisme de caràcter transaccional, efímer i de baixa fidelitat. Així en multiplicar-se els vots es multiplicaven paral·lelament els favors i la negociació a canvi d'interessos puntuals o de la satisfacció de demandes determinades. I aquesta manera de procedir tant la utilitzaven els regionalistes com els conservadors. Per a tots, sense diferències, aquesta era una empresa política nova.

Arribats aquí ens hauríem de preguntar fins a quin punt la persistència de les relacions clientelars en aquesta política que ja ha esdevingut competitiva fa que encara estiguem davant de la vella política o aquest és un element que pot conviure perfectament amb la modernitat política. Segurament ens hauríem de decantar per la segona opció. Evidentment la presència important d'aquest tipus de política fa que no puguem parlar encara de democràcia de masses, però sí d'un estadi immediatament anterior a l'adveniment d'aquesta. La realització de campanyes electorals de signe modern al final del període i la celebració de mítings no eren incompatibles amb la continuïtat del component clientelar tant individual com grupal. Per això, calia l'articulació d'una xarxa social i institucional que proporcionés el suport electoral necessari, per bé que el gruix dels vots s'havia de renegociar en cada legislatura. Probablement les eleccions que donaven menys feina als seus candidats eren les provincials les

quals van continuar regint-se pels vells procediments de pactar prèviament els resultats.

Tampoc aquest tipus de clientelisme no l'hem d'equiparar a l'actual clientelisme de partit. Encara que sí que hi ha algun tipus de continuïtat entre l'un i l'altre. Em qüestiono fins a quin punt el component clientelar de la política, no ha acabat de desaparèixer del tot en la política actual considerada netament democràtica. No per casualitat, en la cultura política dels ciutadans del present continua havent-hi una dosi força notable de cinisme polític que identifiquem amb el desinterès, l'apatia i la desmotivació. Com assenyalàvem en la introducció, avui dia els programes electorals s'han simplificat molt i el contingut ideològic ha deixat pas a una concepció més aviat mercantilista del vot.

Segurament aquestes reflexions ens ajudaran a desmitificar el contingut pretesament pervers del caciquisme de la Restauració. D'una banda, perquè els seus orígens van arrencar gairebé des de l'inici de la política liberal i de la mateixa existència de les eleccions. De la mateixa manera que aquest no va morir amb la fi del règim restauracionista. De l'altra, perquè les trajectòries històriques de les democràcies liberals europees també revelen l'existència de corrupció i de frau mentre el ciutadà paral·lelament aprenia a votar i a participar en la vida política. En un altre sentit, tampoc no cal oblidar, que els districtes uninominals com els de la Restauració, reforçats per un escrutini majoritari, afavorien una relació de proximitat entre el diputat i els seus electors, i per tant la inclinació a intercanviar vots per favors. Igualment en les eleccions locals, la coneixença dels candidats, en la majoria dels casos residents en els districtes per on es presentaven, alimentava paral·lelament el control individual i institucional del vot. Finalment, només indicar que solia ser molt rendible per a una candidatura deslegitimar la contrària acusant-la de cometre frau i corrupció, quan moltes vegades aquestes acusacions no es podien comprovar fàcilment.

Amb tot, la intensitat que van adquirir les relacions clientelars o caciquils en l'Espanya de la Restauració era reflex també de la maduresa de l'estructura social i econòmica. Sense equiparar esquemàticament endarreriment econòmic amb caciquisme, perquè precisament la realitat d'una de les ciutats industrials més dinàmiques de Catalunya, com era la Manresa de la Restauració, posa de manifest la pervivència d'aquest fenomen al costat de formes modernes d'acció política. L'anomenat feudalisme industrial no era altra cosa que una forma

organitzada de dominació social i política que, sota la capa inòcua del paternalisme, amagava una realitat d'explotació alimentada per uns salaris de misèria i per uns serveis, quan n'hi havia, prestats al peu de la fàbrica que devien mitigar la severitat d'aquella. En aquesta realitat es resumia la quotidianitat de les colònies tèxtils i de moltes fàbriques de riu. El preu de la competitivitat es pagava amb la supeditació i la dependència. També en política. Tot i que aquesta situació convivia amb una societat civil que paulatianament s'articulava i que per això guanyava resistència i capacitat de negociació. En aquest sentit, el caciquisme a Catalunya no tenia una cara amable i beneficosa com ens ho va fer creure l'historiador Jaume Vicens Vives.

En la mesura que es desarticulava el torn dinàstic, els partits van haver d'adequar les seves estructures organitzatives a la captura massiva de vots. Per als partits socials o d'arrelament popular, com carlins i republicans, aquesta adaptació no els va resultar gaire problemàtica, acostumats com estaven a oferir, a través de les seves respectives xarxes de sociabilitat, una sèrie de serveis amb els quals s'asseguraven la integració política dels seus acòlits. Els regionalistes controlaven el vot de les seves bases electorals mitjançant les entitats agràries i les associacions de caire religiós com la influent Acadèmia de la Joventut Catòlica, si bé cada vegada més a través dels espais de sociabilitat específics de la cultura catalanista com l'Orfeó Manresà o bé el Centre Excursionista de la Comarca del Bages, pedrera de reclutament de futurs dirigents catalanistes.

Els partits dinàstics van respondre de diferent manera a la desintegració del sistema del torn. Així, els dinàstics conservadors van continuar exercint com a partit de notables caracteritzat per realitzar una gran capacitat de pressió, per tal com els seus membres eren empresaris amb gran poder econòmic, i per instrumentalitzar políticament els republicans per tal d'arribar al vot popular. Els liberals, molt dividits, van optar o bé per deixar-se portar per la política possibilista del republicanisme unificat de la mà de Maurici Fius i Palà, o bé per intentar ocupar l'espai liberal i demòcrata, refent la seva organització, com va ser el cas del *Círculo Liberal Popular*, la fracció romanonista que sempre, malgrat això, va esdevenir satèl·lit de la Lliga Regionalista. En tot cas, atenent als paràmetres de la modernitat política, cap d'aquests partits no es van

convertir en partits de masses, solament en partits d'afiliació indirecta, un estadi intermedi entre aquells i els de notables.

En darrer terme, voldriem esmentar que el segle XX també portarà novetats pel que fa al sorgiment d'una classe política més professionalitzada i més avesada a la gestió i resolució de problemes col·lectius, si bé tanmateix continuaria essent, com passava en el segle anterior, una expressió molt minoritària de la composició sociològica de la ciutat per tal com els grans absents seguien essent els obrers. Aquesta renovació l'exemplificaria un polític com era Maurici Fius i Palà que va esdevenir el portaveu d'una part important de les esquerres manresanes, les que pugnaven per un reformisme social, al mateix temps que inaugurava un estil de fer política local nou basat en la materialització d'un programa de govern, cosa impensable anys enrera. Hem vist en el capítol VIII com hi havia diferències substancials entre els models de gestió dels republicans respecte de l'exercida pel bloc de dretes. Així com també hem pogut constatar com el tractament de la qüestió social els separava significativament. Per bé que Fius va ser acusat d'utilitzar els vots dels obrers a canvi de banes promeses sobre la instauració d'una pensió diària als més grans de 60 anys dispensada pel consistori.

Hem intentat d'esbrinar quin era el grau de professionalització d'aquesta classe política, també el grau de dedicació al seu districte, així com quin era el seu discurs. Els parlamentaris fins al tombant de segle havien estat diputats imposats pel caciquisme provincial dirigit des de Barcelona. Si bé, cal dir-ho, en aquesta demarcació, composta per 14 districtes molt diferents entre si, no era fàcil exercir un poder caciquil d'àmbit provincial. Per tant, resseguint la seva actuació al Congrés de Diputats ens hem adonat que sovint treballaven qüestions que no afectaven directament el seu districte o que genèricament preocupaven al conjunt de diputats catalans com era la defensa del proteccionisme econòmic. I que sobretot s'establia una relació de conveniència entre el diputat i el districte, però no pas d'integració a aquest i d'apropiació dels seus interessos en un sentit positiu. Leonci Soler i March va ser el primer diputat que a partir de 1899 aconseguia enfeudar-se o apropiat-se el districte.

Aquesta apropiació del districte es va fer en el decurs de diferents legislatures fins que l'escó va a parar a mans dinàstiques entre 1910 i 1916. Soler i March aleshores esdevindria senador. Probablement havia dilapidat una

part substancial de la seva fortuna i patrimoni en aquesta aventura i voldria un altre tipus d'intervenció en la política més relaxada. El cert és que els conservadors van haver de treballar de valent per a obtenir el traspàs de lleialtats, sense que la Lliga perdés tot el seu potencial de votants. Mentrestant, es reproduïa el bipartidisme regionalista/republicà en l'esfera del govern local.

A les acaballes del sistema, la vida política manresana havia canviat el suficient com per no poder involucrar. Els canvis experimentats eren ja irreversibles, malgrat els límits de la modernització que es farien patents en el cansament de l'electorat, que progressivament participaria menys. Però també i molt significativament en el comportament dels partits polítics i en les actituds de les elits de poder. Així, el rerefons de la crisi social que es va encetar a partir de 1917 seria un escenari poc apropiat per a l'aprenentatge de les bondats del sufragi i per a la consolidació de la democràcia. D'una banda, perquè les classes obreres van acabar de perdre tota esperança en el sistema polític i van preferir abraçar en aquella conjuntura la consigna de l'apoliticisme. De l'altra, perquè els republicans, un cop desvinculats dels interessos de les classes treballadores i havent perdut el seu líder, Fius, el 1920, es van veure imbuïts per la desorientació i el desconcert. Certament, el seu projecte polític havia tocat fons. Des de 1915, l'aliança amb els republicans nacionalistes havia resultat molt rendible, si bé a la vegada posava de manifest que el republicanisme si volia sobreviure hauria de tenir accent catalanista. D'aquí, el viratge experimentat cap a la defensa de l'autonomia de Catalunya, cosa inimaginable en la conjuntura de Solidaritat, quan els fiiistes van ser dels pocs republicans que es van declarar antisolidaris.

Les dretes també van acusar la seva pròpia crisi. En els comicis municipals de 1922 per primera vegada es presentava una candidatura íntegrament formada per homes de la Lliga, mentre els seus correligionaris van preferir presentar-se en solitari en una candidatura formada per carlins i exregionalistes que tampoc no va reeixir. Tanmateix, els veritables enemics havien aparegut per la seva dreta amb el sorgiment de la plataforma dinàstica de la UMN que va voler instal·lar-se en aquells pobles on hi havia un cert cansament respecte de la representació i gestió política del diputat regionalista. De fet, aquesta plataforma representava el darrer cant de cigne d'uns partits dinàstics que a Catalunya pràcticament no els quedava credibilitat. Si bé també

a dins seu quan les joventuts nacionalistes van veure amb bons ulls l'aparició d'Acció Catalana en les darreres eleccions generals del període estudiat.

El cop d'estat de Primo de Rivera, enmig d'una forta crisi política i social, a banda d'evidenciar una solució autoritària a aquest impàs, va venir a estroncar un realiniament de les forces polítiques que ja estava anunciant d'alguna manera el sistema de partits que es consolidaria amb la Segona República. Cert és que la democràcia de masses no havia fet acte de presència tal com avui l'entendem, però també ho és que s'havia produït durant els dos primers decennis del segle XX un procés irreversible de canvi polític que conduiria inexorablement cap a l'establiment a principi dels anys trenta de la novella democràcia republicana. Amb tot el llast de problemes i d'esquerdes cíviques que el règim republicà no va saber o no va poder resoldre ni reconduir.

Uns transformacions que es van desenvolupar malgrat la inexistència d'una voluntat clara de decmocratització del sistema polític manifestat per les seves elits dirigents. Simplement perquè la societat estava canviant i les formes d'exercici del poder i els estils de fer política també i els existents com a canals de representació no eren els adequats. Fer recaure tota la responsabilitat a unes elits que tenien patrimonilitzat l'Estat i que per aquesta raó no desitjaven introduir cap reforma que discutís aquesta preeminència ens sembla desproporcionat i poc realista. Perquè estem atribuint a aquestes elits massa protagonisme en un procés de canvi polític causat per un feix complex de factors. El projecte polític de Cánovas del Castillo no havia contemplat mai la incorporació de la dimensió democràtica a un règim que es volia de tall eminentment liberal. La reintroducció del sufragi universal va obeir a una vella aspiració dels sectors més liberals del sistema. Certament, la seva recuperació va suposar una més gran oportunitat per a les oposicions d'expressió i de representació polítiques, per bé que no pas la panacea de la democratització del sistema polític.

L'actuació dels partits situats al marge del sistema tampoc no va ser un exemple estimulante de la regeneració del règim polític. Es van adaptar a unes regles de joc que afavorien la política caciquil i van aprofitar els pocs indicis d'obertura del sistema i sobretot la seva desintegració per avançar i consolidar-se. Però seria agosarat exigir-los més. Van ser portaveus d'una societat que progressivament anava articulant els seus interessos i es convertia en més

plural. Al mateix temps, aquests partits es van consolidar d'una forma rotunda en aquells districtes en què els dinàstics havien perdut el control polític ja des de principi del segle XX. Aquest va ser el cas del districte de Manresa. Raó de més per a estudiar en aquesta ciutat i districte les mutacions que estava patint l'univers de la política en una etapa de transició de l'era dels notables a la de les masses, i per a poder apreciar i comprendre, en definitiva, la naturalesa subtil i complexa de la política.

BIBLIOGRAFIA

1- MONOGRAFIES

- ABÉLÈS, M.: *Jours tranquilles en 89. Ethnologie politique d'un département français*, Paris: Éditions Odile Jacob 1989.
- ADORNO, S., SORBA, C. (a cura de): *Municipalità e borghesie padane tra ottocento e novecento. Alcuni casi di studio*, Parma: Franco Angeli, 1991.
- AGULHON, M.: *La République au village*, Paris: Plon 1970.
- ALBAREDA, J.; FIGUEROLA, J.; MOLIST, M.; OLLICH, I.: *Història d'Osona*, Vic: Eumo Editorial, 1984.
- ALBAREDA, J. Et al : *Del patriotisme al catalanisme. Societat i política (segles XVI-XIX)*, Vic: Eumo Editorial, 2001.
- ALBERTI, S.: *El Republicanisme català i la Restauració monàrquica: 1875-1923*, Barcelona: Albertí Ed., 1972.
- ALMENDROS MORCILLO, A.: *Francesc Cambó: la forja d'un Policy Maker*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- ALMOND, G., VERBA, S.: *La cultura cívica. Estudio sobre la participación política democrática en cinco naciones*, Madrid: Fundación Foessa 1970.
- ALOY, J.; RUBÍ, G.: *Història gràfica de la Restauració. Manresa (1875-1923)*, Vol. I: *L'espai urbà*, Manresa, Parcir Edicions Selectes, 1996.
- ALVAREZ JUNCO, J.: *El emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista*, Madrid: Alianza Editorial, 1990.
- AMAT PINIELLA, J.: *El casino dels senyors*, Barcelona: Albertí Editors, 1956.
- AMETLLA, C.: *Memòries polítiques, 1890-1917*, Barcelona: Editorial Pòrtic, 1963.

- ANGUERA I NOLLA, P.: *L'ombra de l'estel blanc, Estudis sobre el catalanisme polític*, Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1989.
- ANGUERA, P.: *Menjacapellans, conservadors i revolucionaris*, Col. "Assaig" nº 34, Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1991.
- ANGUERA, P., GRANJA, J.L. de la, BERAMENDI, J.: *La España de los nacionalismos y de las autonomías*, Madrid: Síntesis 2001.
- ARCHILÉS, F., MARTÍ, O., MARTÍ, M.: *Trencament polític i canvi social. Elements per a un esquema de l'evolució política de l'Horta-Sud (1860-1905)*, Catarroja: Ajuntament de Catarroja, 1995.
- ARMENGOL I SEGÚ, J.: *L'Ajuntament de Tremp entre 1868 i 1931. Continuïtat electoral i predomini republicà*, Lleida: Universitat, tesi de llicenciatura inèdita, 1993.
- ARTOLA, M.: *Partidos y Programas políticos, 1808-1936*, Vol. I "Los partidos políticos", Madrid: Ed. Aguilar, 1977.
- AA. VV.: *Història de la Comarca del Bages*, 2 Vols., Manresa: Parcir Selecta ed., 1987.
- A.A.V.V.: *Estudios de Historia Local. Tokido Historiaz Ikerketak*, Bilbao: Eusko Ikanskuntza/ Sociedad de Estudios Vascos, 1987.
- AA.VV.: *Història de la Ciutat de Manresa, 1900-1950*, 3 Vols, Manresa: Fundació Caixa de Manresa, 1992.
- A.A.V.V.: *L'espai viscut. Col.loqui Internacional d'Història Local*, València: Diputació, 1989.
- AA. VV.: *L'activitat industrial a la Catalunya interior. De l'antiguitat als nostres dies*, Miscel.lània d'Estudis Bagencs/6, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1989.
- A.A.V.V.: *Carlins i integristes: Lleida. Segles XIX i XX*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1993.
- AA.VV.: *El catalanisme conservador*, Girona: Cercle d'estudis històrics i socials, 1996.
- AA.VV.: *1898: Entre la crisi d'identitat i la modernització. Actes del Congrés Internacional celebrat a Barcelona, 20-24 d'abril de 1998*, 2 vols., Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- A.A.V.V.: *Les élites espagnoles à l'époque contemporaine (Actes du Colloque d'Histoire Sociale d'Espagne)*, Pau, 1982, a *Cahiers de l'Université*, núm. 1, 1982.

- A.A.V.V.: *Las élites en la modernización española*, simposi *La España de Alfonso XIII, 1902-1931*, a *Espacio, Tiempo y Forma*. Revista de Geografía e Historia, Sèrie V, 371, Madrid 1990.
- A.A.V.V.: *Formes i relacions del poder local a l'època contemporània*. II Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya (1993), Barcelona: L'Avenç 1995.
- A.A.V.V.: "*Escolta Espanya*". *Catalunya i la crisi del 98*, Museu d'Història de Catalunya (19 de març –13 de setembre de 1998), Barcelona: Proa 1998.
- A.A.V.V.: *Poder local, elites e cambio social na Galicia non urbana (1874-1936)*, Santiago: Universidade de Santiago de Compostela 1997.
- BAHAMONDE, A. (Coord.): *Historia de España. Siglo XX. 1875-1939*, Madrid: Cátedra 2000.
- BAJONA, I.: *L'antic col·legi de Sant Ignasi de Manresa. Una crònica de les seves vicisituds*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1997.
- BALCELLS, A; CULLA, J.B.; MIR, C.: *Les eleccions generals a Catalunya, 1901-1923*, Estudis electorals nº4, Barcelona: Fundació Bofill, 1982.
- BALFOUR, S.: *El fin del imperio español (1898-1923)*, Barcelona: Crítica/ Grijalbo 1997.
- BARRERAS FONTES, J.M.: *Caciques y electores. Ciudad Real durante la Restauración, 1876-1923*, Ciudad Real: Instituto de Estudios Manchegos, 1986.
- BENAVIDES GÓMEZ, D.: *Democracia y cristianismo en la España de la Restauración, 1875-1931*, Madrid: Editora Nacional, 1978.
- BERSTEIN, S.: *Los regímenes políticos del siglo XX. Para una historia política comparada del mundo contemporáneo*, Barcelona: Ariel 1996.
- BERSTEIN, S. (dir.): *Les cultures politiques en France*, Paris: Seuil, 1999.
- BEYME, K. von: *La clase política en el Estado de partidos*, Madrid: Alianza Editorial 1995.
- BIRBAUM, P; CHAZEL, F: *Sociologie politique*, Vol. II, Paris: Armand Colin, 1971.
- BOBBIO, N.: *El futuro de la democracia*, Barcelona: Plaza y Janés 1985.

- BOBBIO, N.. *Teoría general de la política*, Madrid: Ed. Trotta, 2003.
- BONAMUSA, F.; SERRALLONGA, J. (eds.): *La sociedad urbana en la España contemporánea*. IIº Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea, Barcelona: 1994.
- BONET, J.; MARTÍ, C.: *L'integrisme a Catalunya. Les grans polèmiques (1881-1888)*, Barcelona: Ed Vicens Vives/Fundació Caixa de Barcelona,1990.
- BOSCH, A., VALLÉS,J.M.: *Sistemas electorales y gobierno representativo*, Barcelona: Ariel, 1997.
- BOURDIEU, P.: *La distinción. Criterios y bases sociales del gusto*, Madrid: Taurus 1988.
- BOURDIEU, P.: *Poder, derecho y clases sociales*, Bilbao: Desclée de Brouwer, 2000.
- BOURNE, J.M.: *Patronage and Society in Nineteenth-Century England*, London: Edward Arnold 1986.
- CABRERA, M.: (dir.), *Con luz y taquígrafos. El Parlamento en la Restauración (1913-1923)*, Madrid, Taurus, 1998.
- CAMPRUBÍ I PLANS, J.: *Joan Jorba i Rius (1869-1938). Vida i anècdotes d'un innovador del comerç manresà*, Manresa: Llibreria Sobrerroca,1988.
- CAMPRUBÍ I PLANS, J.: *Fàbriques i empreses*, Manresa: Fundació Caixa de Manresa/ Regió 7, 1994.
- CAMPRUBÍ I PLANS, J.: *Una revolució a Manresa. 100 anys de llum elèctrica, 1894, 1994*, Manresa: Ajuntament 1996.
- CAMPS I ARBOIX, J. de: *Història de la Solidaritat Catalana*, Barcelona: Edicions Destino, 1970.
- CANAL, J.: *El carlisme català dins l'Espanya de la Restauració. Un assaig de modernització política (1888-1890)*, Vic: Eumo Ed. 1998.
- CAÑELLAS, C., TORAN, R.: *El personal polític de l'Ajuntament de Barcelona (1877-1923)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- CARASA SOTO, P. (ed.): *Elites. Prosopografía contemporánea*, Valladolid: Universidad de Valladolid 1994.
- CARASA SOTO, P. (dir.): *Élites castellanas de la Restauración, Salamanca: Junta de Castilla y León, 2 vols. 1997.*

- CARNERO, T.; PALAFOX, J.: *Creixement, politització i canvi social, 1790-1980*, València: Edicions Alfons el Magnànim, 1990.
- CASTELLS, L.: *Modernización y dinámica política en la sociedad guipuzcoana de la Restauración, 1876-1915*, Madrid: Siglo XXI, 1987.
- CILLAN APALATEGUI, A.: *Sociología electoral de Guipúzcoa (1900-1936)*, Sant Sebastià: Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones 1975.
- CIVERA, M.A.: *Las elecciones legislativas en Barcelona capital (1875-1899)*, Tesi Doctoral inèdita, 2 Vols, Universitat Autònoma de Barcelona, 1992.
- CLARÀ, J.: *El personal polític a l'Ajuntament de Girona (1917-1987)*, Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1987.
- COLL I AMARGÓS, J.; LLORENS I VILA, J.: *Els quadres del primer catalanisme (1882-1900)*, Barcelona: Pub. de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- COLOMINES I COMPANYS, A.: *El catalanisme i l'Estat. La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1993.
- CONGRÉS Internacional d'Història Catalunya i la Restauració, 1875-1923. Actes, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1992.
- COSTAFREDA I FELIP, M.: *Orígens del catalanisme a Tarragona, 1900-1914*, Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Secció d'Arqueologia i Història, nº 73, 1988.
- COSTAS COMESAÑA, A.: *Apogeo del liberalismo en la Gloriosa. La reforma económica en el Sexenio Liberal (1874-1876)*, Madrid: Siglo XXI, 1988.
- CRESPILO CARRÉGALO, F.: *Elecciones y partidos políticos en Málaga (1890-1901)*, Málaga: Biblioteca Popular Malagueña, Diputación de Málaga 1990.
- CRUZ ARTACHO, S.: *Caciques y campesinos. Poder político, modernización agraria y conflictividad rural en Granada, 1890-1923*, Córdoba: Ediciones Libertarias 1994.
- CRUZ, R., PEREZ LEDESMA, M. (Eds.) *Cultura y movilización en la España contemporánea*, Madrid: Alianza 1997.
- CRUZ, S. (ed.): *El anticlericalisme. Ayer*, nº 27, Madrid: Marcial Pons 1997.
- CULLA, J.B.: *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*, Barcelona: Ed. Curial, 1987.

- CULLA, J.B.; DUARTE, A.: *La premsa republicana*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 1990.
- CHACÓN, F. (Ed.): *Historia social de la familia en España*, Alacant: Instituto de Cultura Juan Gil-Albert/ Diputació d'Alacant, 1990.
- CHARLE, Ch. i altres: *La France Démocratique (combats, mentalités, symboles). Mélanges offerts à Maurice Agulhon*, Paris: Publications de la Sorbonne, 1998.
- DAHL, R.: *Poliarquía. Del autoritarismo a la democracia*, Madrid: Guadiana, 1974.
- DAUMARD, A.: *Les bourgeois et la bourgeoisie en France depuis 1815*, Paris: Aubier 1987.
- DE BLAS, A. (dir.): *Enciclopedia del nacionalismo*, Madrid: Alianza Editorial, 1999.
- DÉLOYE, Y.: *Sociologie historique du politique*, Paris: Ed. la Découverte 1997.
- DOREL-FERRÉ, G.: *Les colònies industrials a Catalunya. El cas de la colònia Sedó*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992. L'edició francesa a Paris, Arguments, 1992.
- DUMONS, B., POLLET, G., SAUNIER, P-Y.: *Les élites municipales sous la IIIe République. Des villes du Sud-Est de la France*, Paris: CNRS Histoire, 1997.
- DUARTE, A.: *El republicanisme català durant els anys 90 del segle XIX*, Vic: Ed. Eumo, 1987.
- DUARTE, A.: *Possibilistes i federalists. Política i cultura republicana a Reus (1874-1899)*, Reus: Associació d'estudis reusencs, 1992.
- DUARTE, A.: *La España de la Restauración (1875-1923)*, Barcelona: Hipòtesi, 1997.
- DUARTE, A., GABRIEL, P. (eds.): *El republicanismo español. Ayer nº 39*, Madrid: Marcial Pons 2000.

- DURAN, J.A.: *Historia de caciques, bandos e ideologías en la Galicia no urbana*, Madrid: Siglo XXI 1972.
- DUVERGER, M.: *Sociología política*, Colección "Demos", Barcelona: Ed. Ariel, 1968.
- DUVERGER, M.: *Les Partis Politiques*, Paris, Armand Colin, 1951 (traducción castellana *Los partidos políticos*, México: F.C.E. 1981).
- EISENSTADT, S.N.: *Ensayos sobre el cambio social y la modernización*, Madrid: Tecnos 1970.
- ESPADAS BURGOS, M.: *Alfonso XII y los orígenes de la Restauración*, Madrid: C.S.I.C., 1990.
- EUGENIA NÚÑEZ, C.: *La fuente de la riqueza. Educación y desarrollo económico en la España contemporánea*, Madrid: Alianza Universidad, 1992.
- FERNANDEZ DOMÍNGUEZ, A.: *Leyes electorales españolas de diputados a Cortes en el siglo XIX. Estudio histórico y jurídico-político*, Madrid: Editorial Civitas, 1992.
- FERNANDEZ SEBASTIAN; J.; FRANCISCO FUENTES, J. (dirs.): *Diccionario político y social del siglo XIX español*, Madrid: Alianza Ed., 2002.
- FERRER MELCHOR, F.: *Historia del Tradicionalismo Español. Jaime III. Desde su proclamación en Julio de 1909 hasta su fallecimiento en Octubre de 1931*, Vol. XXIX, Sevilla: Ed. Católica Española, 1960.
- FERRER I ALÒS, LI.: *Els orígens de la industrialització en la Catalunya Central*, "Episodis de la Història", nº 262, Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1986.
- FERRER I ALÒS, LI.: *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central (segles XVIII i XIX)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.
- FERRER I ALÒS, LI. et al: *Vinya, fil.loxera, propietat i demografia a la Catalunya central*, Manresa: Centre d'Estudis dle Bages, 1992.
- FIGUEROLA, J.: *El Bisbe Morgadas i la formació de l'Església Catalana contemporània*, Barcelona: Pub. Abadia de Montserrat, 1994.
- FORNER, S.; GARCIA, M.: *Cuneros y Caciques*, Alicante: Patronato Municipal V Centenario, 1990.
- FORNER, S.: *Canalejas y el partido liberal democrático (1900-1910)*, Madrid: Cátedra /Instituto de Cultura Juan-Gil Albert 1993.

- FORNER, S. (coord.), *Democracia, elecciones y modernización en Europa. Siglos XIX y XX*, Madrid: Cátedra 1997.
- FRADERA, J.M^a, MILLÁN, J. (Eds.): *Las burguesías europeas del siglo XIX. Sociedad civil, política y cultura*, València: Biblioteca Nueva/ Universitat de València, 2000.
- FRANZINA, E.: *La transizione dolce. Storia del Veneto tra '800 e '900*, Verona: Cierre Edizioni 1990.
- FRIAS CORREDOR, C., TRISAN CASALS, M.: *El caciquismo altoaragonés durante la Restauración. Elecciones y comportamiento político en la provincia de Huesca (1875-1914)*, Osca: Diputació, 1987.
- FRÍAS CORREDOR, C.: *Liberalismo y republicanismo en el alto Aragón. Procesos electorales y comportamientos políticos, 1875-1898*, 2 Vols, Tesi Doctoral , Universitat de Saragossa, maig 1991.
- FUENTE MONGE, G. de la: *Los revolucionarios de 1868. Elites y poder en la España liberal*, Madrid: Marcial Pons 2000.
- GARCÍA DELGADO, J.L. (ed.): *La España de la Restauración. Política, economía, legislación y cultura*. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España dirigido por M. Tuñón de Lara, Madrid: Siglo XXI 1985.
- GARCÍA DELGADO, J.L. (ed.): *La crisis de la Restauración. España, entre la primera guerra mundial y la II República*, II Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España dirigido por M. Tuñón de Lara, Madrid: Siglo XXI 1986.
- GARCÍA DELGADO, J.L.(ed): *España entre dos siglos (1875-1931). Continuidad y cambio*, VII Coloquio de Historia Contemporánea de España dirigido por Manuel Tuñón de Lara, Madrid: Siglo XXI, 1991.
- GARCÍA DELGADO, J.L. (ed): *Las ciudades en la modernización de España. Los decenios interseculares*. VIII Coloquio de Historia Contemporánea de España dirigido por M. Tuñón de Lara, Madrid: Siglo XXI, 1992.
- GARCÍA ROVIRA, A.M. (ed.): *España, ¿Nación de naciones? a Ayer*, nº 35, 1999.
- GARCÍA-SANZ MARCOTEGUI, A.: *Las elecciones municipales en Pamplona en la Restauración (1891-1923)*, Pamplona: Gobierno de Navarra 1990.

- GARRIDO MARTÍN, A.: *Cantabria 1902-1923: Elecciones y Partidos políticos*, Santander: Universidad de Cantabria, 1990.
- GARRIDO MARTIN, A.: *Favor e indiferencia. Caciquismo y vida política en Cantabria (1902-1923)*, Santander: Universidad de Cantabria / Asamblea Regional de Cantabria 1998.
- GARRIGOU, A.: *Le vote et la vertu. Comment les Français sont devenus électeurs*, Paris: Presses de la Fondation National des Sciences Politiques 1992.
- GASOL, J.M^a: *Les "Bases de Manresa". 1ª Assemblea de la Unió Catalanista (Manresa, 25-27 de març de 1892)*, "Episodis de la Història", n° 268, Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1987.
- GASOL, J.M.: *Leonci Soler i March, 1858-1932. Discurs biogràfic*, Manresa: Ajuntament de Manresa, 1988.
- GAXIE, D. (dir.): *Explication du vote. Un bilan des études électorales en France*, Presses de la Paris: Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1985.
- GELLNER, E. et al: *Patronos y clientes en las sociedades mediterráneas*, Madrid: Júcar, 1985.
- GHERARDI, R., GOZZI, G. (a cura de): *I concetti fondamentali delle scienze sociali e dello Stato in Italia e in Germania tra Otto e Novecento*, Bologna: Il Mulino 1992.
- GIL ANDRÉS, C.: *Protesta popular y orden social en La Rioja de fin de siglo, 1890-1905*, Logroño: Instituto de Estudios Riojanos 1995.
- GONZALEZ CUEVAS, P.C.: *Historia de las derechas españolas. De la Ilustración a nuestros días*, Madrid: Biblioteca Nueva 2000.
- GUEREÑA, J.L., TIANA, A.: *Classes populaires. Culture, éducation, XIXe et XXe siècles*, Madrid: Casa de Velázquez /UNED 1989.
- GUTIERREZ LLORET, R.A.: *El republicanismo en Alicante durante la Restauración (1875-1895)*, Alacant: Ajuntament, 1989.
- GIL PECHARROMÁN, J.: *Conservadores subversivos. La derecha autoritaria alfonsina (1913-1936)*, Madrid: Eudema, 1994.
- GONZÁLEZ CALLEJA, E., DEL REY REGUILLO, F.: *La defensa armada contra la revolución. Una historia de las guardias cívicas en la España del siglo XX*, Madrid: C.S.I.C. 1995.

- GONZÁLEZ HERNÁNDEZ, M.J.: *Ciudadanía y acción. El conservadurismo maurista, 1907-1923*, Madrid: Siglo XXI, 1990.
- GONZÁLEZ HERNÁNDEZ, M.J.: *El universo conservador de Antonio Maura. Biografía y proyecto de Estado*, Madrid: Biblioteca Nueva 1997.
- GRANJA, J.L. de la ; REIG TAPIA, A.; MIRALLES, R. (comps.): *Tuñón de Lara y la historiografía española*, Madrid, Siglo XXI, 1999.
- GRANJA, J.L.; BERAMENDI, J.; ANGUERA, P.: *La España de los nacionalismos y las autonomías*, Madrid: Editorial Síntesis, 2001.
- GRAZIANO, L.: *Cientelismo e sistema politico. Il caso dell'Italia*, Milano: Franco Angeli Editore, 1980.
- GRÈZES-RUEFF, F.: *La culture des députés français (1910-1958). Essai de typologie*, Toulouse: Presses Universitaires du Mirail, 1994.
- GUIONNET, Ch.: *L'apprentissage de la politique moderne. Les élections municipales sous la monarchie de Juillet*, Paris: Éd. L'Harmattan 1997.
- HABERMAS, J.: *Archéologie de la publicité comme dimension constitutive de la société bourgeoise*, Paris: Payot 1978.
- HABERMAS, J.: *Historia y crítica de la opinión pública. La transformación estructural de la vida pública*, Mèxic: Gustavo Gili 1994.
- HARRIS, J.: *A Social History of Britain, 1870-1914. Private Lives, Public Spirit*, Oxford: O.U.P, 1993.
- HERMET, G.: *L'Espagne au XXème siècle*, Paris: P.U.F., 1986.
- HERMET, G.: *Sociologie de la construction démocratique*, Col. "Politique comparée", Paris: Ed. Economica, 1986.
- HERMET, G.; ROUQUIE, A.: *Des élections pas comme les autres*, Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1978.
- HERMET, G.: *Le passage à la démocratie*. Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1996.
- HIBBS-LISSORGUES, S.: *Iglesia, prensa y sociedad en España (1868-1904)*, Alacant: Diputació /Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1995.
- HOBBSAWM, E.J.: *La era del Imperio (1875-1914)*, Barcelona: Ed. Labor, 1987.
- HUARD, R.: *Le suffrage universel en France, 1848-1946*, Paris: Aubier, 1991.

- KETTERING, S.: *Patrons, brokers and clients in seventeenth-century France*, New York 1986.
- LA PARRA LÓPEZ, E., SUAREZ CORTINA, M. (eds.): *El anticlericalismo español contemporáneo*, Madrid: Biblioteca Nueva 1998.
- LACOMBA, J.A.: *La crisis española de 1917*, Madrid: Ciencia Nueva, 1970.
- LAGOUEYTE, P.: *La vie politique en France au XIXe siècle*, Paris: Ophrys, 1989.
- LÉVÊQUE, P.: *Histoire des forces politiques en France, 1880-1940*, tom 2, Paris: Armand Colin 1994.
- LINZ, J.J.: *El sistema de partidos en España*, Madrid: Narcea Ediciones, 1974.
- LÖNNE, K.-E.: *Il cattolicesimo politico nel XIX e XX secolo*, Bolonia: Il Mulino 1991.
- LLORENS, J.: *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992.
- LUKES, S.: *El poder. Un enfoque radical*, Madrid: Siglo XXI 1974.
- MANNHEIMER, R; SANI, G.: *Il mercato elettorale. Identikit dell'elettore italiano*, Bologna: Il Mulino, 1987.
- MARCOS DEL OLMO, Mª C.: *Voluntad popular y urnas. Elecciones en Castilla y León durante la Restauración y la Segunda República (1907-1936)*, Valladolid: Universidad, 1995.
- MARFANY, J.-LI.: *La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis*, Barcelona: Ed. Empúries 1995.
- MARTÍ, M.: *Cossieros i anticossieros. Burguesia i política local (Castelló, 1875-1891)*, Col.lecció Universitària, Castelló: Diputació de Castelló, 1.985.
- MARTÍ, M.: *L'Ajuntament de Castelló de la Plana (1875-1891). Del triomf de la Restauració a l'ascens de la nova política*, Castelló: Ajuntament de Castelló de la Plana/Diputació provincial de Castelló, 1989.
- MARTÍNEZ CUADRADO, M.: *Elecciones y Partidos políticos de España (1868-1931)*, 2 Vols, Madrid: Ed. Taurus, 1969.
- MARTÍNEZ-CARNER I ASCASO, P. (a cura de): *Enric Prat de la Riba i Leonci Soler i March. Correspondència inèdita (1899-1916)*, Col. "Monogràfics" n° 6, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1991.

- MARTÍNEZ-CARNER I ASCASO, P.: *Els inicis del catalanisme polític i Leonci Soler i March (1858-1932)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1999.
- MAYER, A.J.: *La persistencia del Antiguo Régimen*, Madrid: Alianza Universidad, 1986.
- MAYEUR, J.-M.: *La vie politique sous la Troisième République, 1870-1940*, - Paris: Ed. du Seuil 1984.
- MICHONNEAU, St.: *Barcelona: Memòria i identitat. Monuments, commemoracions i mites*, Vic: Eumo editorial 2002.
- MILLAN, J.: *El poder de la tierra. La sociedad agraria del Bajo Segura en la época del liberalismo, 1830-1890*, Alacant: Institut de Cultura Juan-Gil Albert, 1999.
- MILLAN, J. (dir.): *Carlismo y contrarevolución en la España contemporánea. Ayer*, Madrid: Marcial Pons 2000.
- MIR, C.: (a cura de): *Actituds polítiques i control social en la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, Lleida: Estudi General de Lleida/Ed. Virgili i Pagès, 1989.
- MIR, C.: *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.
- MOLAS, I.: *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, 2 Vols., Barcelona: Edicions 62, 1972.
- MOLAS, I., CULLA, J.B. (dirs.) *Diccionari dels partits polítics de Catalunya. Segle XX*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000.
- MOLAS, I.: *Les arrels teòriques de les esquerres catalanes*, Barcelona: Edicions 62, 2001.
- MOLINA, J.L.: *El análisis de redes sociales. Una introducción*, Barcelona: Ediciones Bellaterra 2001.
- MOLINER PRADA, A.: *Fèlix Sardà i Salvany y el integrismo en la Restauración*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona 2000.
- MOLINS, J.: *Elecciones y partidos en la provincia de Tarragona, 1890-1936*, Tarragona: Publicacions de la Diputació de Tarragona, 1985.
- MORENO LUZÓN, J.: *Romanones. Caciquismo y política liberal*, Madrid: Alianza Editorial, 1998.

- MOUFFE, Ch.: *El retorno de lo político. Comunidad, ciudadanía, pluralismo, democracia radical*, Barcelona: Ed. Paidós, 1999.
- MUIÑOS VILLAVERDE, M.J.: *Ideología i societat durant la Restauració: la precària configuració d'un ventall polític a Tarragona (1890-1914)*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, octubre de 1990.
- NADAL, F.: *Burgueses, burócratas y territorio. La política territorial en la España del siglo XIX*, Madrid: Instituto de Estudios de Administración Local, 1987.
- NÉANT, H.: *La politique en France XIXe-XXe siècle. Régimes, institutions, élections, courants, partis, groupes de pressions, médias*, Paris: Hachette 1991.
- NOIRET, S. (ed.): *Political Strategies and Electoral Reforms: origins of Voting Systems in Europe in the 19th and 20th Centuries. Stratégies politiques et réformes électorales: aux origines des modes de scrutin en Europe aux XIX et XX siècles*, Florència: Institut Universitaire Européen, Nomos Verlagsgesellschaft, 1990.
- NUÑEZ FLORENCIO, R.: *Tal como éramos. España hace un siglo*, Madrid: Espasa 1998.
- OLIVERAS I SAMITIER, J.: *Desenvolupament industrial i evolució urbana: Manresa 1800-1870*, Manresa: Caixa de Manresa, 1985.
- OLIVERAS I SAMITIER, J.: *La consolidació de la ciutat industrial: Manresa 1870-1900*, Manresa: Caixa de Manresa, 1987.
- OLIVERAS I SAMITIER, J.: *La formació dels desequilibris territorials a Catalunya en el segle XIX*, Barcelona: Direcció General de Planificació i Acció Territorial 1994.
- PALOMAS I MONCHOLÍ, J.: *El rerafons econòmic de l'activitat dels parlamentaris catalans, 1876-1885*, Tesi de Doctorat inèdita, UAB, 2002.
- PANEBIANCO, A.: *Modelli di Partito. Organizzazione e potere nei partiti politici*, Bologna: Il Mulino, 1982.
- PANEBIANCO, A. (a cura de): *L'analisi della politica. Tradizioni di ricerca, modelli, teorie*, Bologna: Il Mulino 1989.
- PANIAGUA, J., PIQUERAS, J.A. (eds.): *Poder económico y poder político*, València: Biblioteca Historia Social nº 1/UNED, 1998.
- PASQUINO, G.: *Modernización y desarrollo político*, Barcelona: Ed. Nova Terra, 1974.
- PASQUINO, G.: *La clase política*, Madrid: Acento Ed., 2000.

- PEIRÓ, I., RÚJULA, P. (coords.): *La Historia Local en la España contemporánea. Estudios y reflexiones desde Aragón*, Barcelona: L'Avenç /Universitat de Saragossa, 1999.
- PEÑA GUERRERO, M.A.: *El sistema caciquil en la provincia de Huelva. Clase política y partidos (1898-1923)*, Córdoba: Ajuntament 1993.
- PEÑA GUERRERO, M.A.: *Cientelismo político y poderes periféricos durante la Restauración. Huelva, 1874-1923*, Huelva: Universidad de Huelva, 1998.
- PEÑARRUBIA I MARQUÈS, I.: *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1991.
- PERCHERON, A.: *La socialisation politique*, Paris: Armand Colin 1993.
- PÉREZ ARRIBAS, E.: *Polítics i cacics a Castelló (1876-1901)*, València: Edicions Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 1988.
- PÉREZ PICAZO, M.T.: *Oligarquía urbana y campesinado en Murcia, 1875-1923*, Murcia: Academia Alfonso X El Sabio, 2ª ed., 1986.
- PÉREZ FRANCESCH; J.LI.: *Les Bases de Manresa i el programa polític de la - Unió Catalanista (1891-1899)*, Manresa: Fundació Caixa de Manresa 1992.
- PÉREZ LEDESMA, M. (coord.): *El Senado en la Historia*, Madrid: Servicio de Publicaciones del Senado, 1995.
- PERRAMON, M.: *Mi vida hasta los 45 años*, Manresa: s.i., 1967.
- PERRAMON, M.: *Associacions obreres a Manresa (1890-1920). Mutualitats, cooperatives i societats de resistència*, Treball de 6 crèdits, U.A.B., 1990, p. 126.
- PICH I MITJANA, J., *El Centre Català. La primera associació política catalanista (1882-1894)*, Catarroja/Barcelona: Editorial Afers, 2002.
- PINOL, Jean-Luc: *Le monde des villes au XIXe siècle*, Paris: Hachette 1991.
- PIQUERAS, J.A., CHUST, M. (comp.): *Republicanos y repúblicas en España*, Madrid: Siglo XXI 1996.
- POMBENI, P.: *Autorità sociale e potere politico nell'Italia contemporanea*, Venezia: Saggi Marsilio Editore 1993.
- POMBENI, P. (a cura de): *All'origine della "forma partito" contemporanea. Emilia Romagna 1876-1892: un caso di studio*, Bologna: Il Mulino 1984.

- POMBENI, P.: *Introduzione alla storia dei partiti politici*, Bologna: Il Mulino, 1985.
- POMBENI, P. (a cura de): *La trasformazione politica nell'Europa liberale, 1870-1890*, Bologna: Il Mulino, 1986.
- POURCHER, Y.: *Les maîtres du granit: les notables de Lozère du XVIIIème siècle à nos jours*, Paris: Olivier Orban 1987.
- PRATS, LI.: *La Catalunya rància. Les condicions de vida materials de les classes populars a la Catalunya de la Restauració segons les topografies mèdiques*, Barcelona: Editorial Alta Fulla, 1996.
- PUIGBERT, J.: *La Girona de la Restauració. Girona, 1874-1923*, Girona: Diputació/Ajuntament, 1995.
- PUIG ROVIRA, F.X.: *El govern municipal de Vilanova (1900-1923)*, Vilanova i la Geltrú: Ajuntament, 1989.
- QUAGLIARIELLO, G. (a cura de): *Il partito politica nella Belle Époque. Il dibattito sulla forma-partito in Italia tra '800 e '900*, Milà: Giuffrè Editore 1990.
- RANZATO, G.: *La aventura de una ciudad industrial. Sabadell entre el Antiguo Régimen y la modernidad*, Barcelona: Nexos, Ed. Península,1987.
- REAL CUESTA, J.: *Partidos, elecciones y bloques de poder en el País Vasco, 1876-1923*, Bilbao: Universidad de Deusto 1991.
- REIG ARMERO, R.: *Obrers i ciutadans. Blasquisme i moviment obrer*, València: Institució Alfons el Magnànim/ Diputació, 1982.
- REIG ARMERO, R.: *Blasquistas y clericales. La lucha por la ciudad en la Valencia de 1900*, Col "Estudis universitaris", nº 14, València: Institució Alfons el Magnànim, 1986.
- RÉMOND, R. (dir.): *Pour une histoire politique*, Paris: Ed. du Seuil 1988.
- REQUEJO, F.: *Las democracias. Democracia antigua, democracia liberal y Estado de bienestar*, Barcelona: Ariel 1990.
- RIDOLFI, M.: *Il PSI e la nascita del partito di massa, 1892-1922*, Roma: Laterza 1992.
- RIQUER, B. de: *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme, 1898-1904*, Barcelona: Edicions 62, 1977.
- RIQUER, B. de: *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*. Vic: Eumo Ed. 2000.
- RISQUES CORBELLA, M.: *El govern civil de Barcelona al segle XIX*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

- RIVERA BLANCO, A.: *La ciudad levítica. Continuidad y cambio en una ciudad del interior (Vitoria, 1876-1936)*, Vitoria: Diputación Foral de Alava, 1992.
- ROBLES EGEA, Antonio,: *Política en penumbra. Patronazgo y clientelismo políticos en la España contemporánea*, Madrid: Siglo XXI - Editores, 1996.
- RODRÍGUEZ, J.A.: *Análisis estructural y de redes*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas 1995.
- ROBLES MUÑOZ, C.: *Insurrección o legalidad. Los católicos y la Restauración*, Madrid: C.S.I.C. 1988.
- ROKKAN, S. i altres: *Citizen, Elections, Parties. Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*, Oslo 1970.
- ROMANELLI, R.: *Sulle carte interminate. Un ceto di impiegati tra privato e pubblico: i segretari comunali in Italia, 1860-1915*, Bologna: 1989.
- ROMANO, R.: *La modernizzazione periferica. L'Alto Milanese e la formazione di una società industriale 1750-1914*, Milà: Franco Angeli 1990.
- ROMERO MAURA, J.: *"La rosa de fuego". El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909*, Madrid: Alianza Editorial, 1989.
- ROSANVALLON, P.: *Le sacre du suffrage. Histoire du suffrage universel en France*, Paris: Gallimard 1992.
- ROSANVALLON. P.: *Le peuple introuvable. Histoire de la représentation démocratique en France*, Paris: Ed. Gallimard 1998.
- ROTLLAN I VERDAGUER, A.: *La salut pública manresana del segle XIX*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1990,
- ROVIRA I GÓMEZ, S.J.: *El catalanisme conservador a Tarragona. Francesc de P. Ixart i de Moragas (1868-1936)*, Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Secció de Biografia i Bibliografia, nº 16, 1989.

- RUBÍ, G.: *Pouvoir local et caciquisme dans une ville industrielle catalane. Manresa, 1868-1931*, Paris: École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, memòria de D.E.A., 1989.
- RUBÍ, G.: *Els partits polítics a Manresa en la crisi de la Restauració (1917-1923)*, Memòria de Llicenciatura, Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la U.A.B., 1990.
- RUBÍ, G., *Entre el vot i la recomanació. Partits, mobilització electoral i canvi polític a Manresa (1899-1923)*, Manresa, Fundació Caixa de Manresa, 1995.
- RUBÍ, G.; TOLEDANO, LI. F., *Història gràfica de la Restauració. Manresa (1875-1931)*, Vol.: II, *Societat, treball i política*, Manresa, Parcir Edicions Selectes, 2000.
- RUGGE, F. (a cura de): *I regimi della città. Il governo municipale in Europa tra' 800 e '900*, Milà: Franco Angeli 1992.
- RUIZ ABELLÁN, E.: *Modernización política y elecciones generales en Murcia durante el reinado de Alfonso XIII (1903-1923)*, Múrcia: Academia Alfonso X El Sabio 1991.
- SABATO, H., ROMERO, L.A.: *Los trabajadores de Buenos Aires. La experiencia del mercado: 1850-1880*, Buenos Aires: Ed. Sudamericana, 1992.
- SALAUN, S., SERRANO, C.: *1900 en España*, Madrid: Espasa Calpe, 1991.
- SALMERÓN GIMENEZ, F.J.: *Caciques murcianos. La construcción de una legalidad arbitraria (1891-1910)*, Murcia: Universidad de Murcia, 2000.
- SANCHEZ ALBORNOZ, N. (comp.): *La modernización económica de España, 1830-1890*, Madrid: Alianza Universidad, 1987.
- SANCHEZ-ARCILLA BERNAL, J.: *Historia de las instituciones político-administrativas contemporaneas (1808-1975)*, Madrid: Dykinson 1994.
- SARTORI, G.: *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, London-New York: Cambridge University Press, 1976 (edició en castellà *Partidos y sistemas de partidos*, Madrid: Alianza Editorial 1980).
- SARTORI, G., MORLINO, L. (a cura de): *La comparazione nelle scienze sociali*, Bolonia: Il Mulino 1991.
- SEILER, D.L.: *Les partis politiques en Europe*, Col. "Que sais-je", Paris: P.U.F., 1982 (2^a).

- SEOANE, M.C.: *Historia del periodismo en España*, 3 vols., Madrid: Alianza Editorial, 1996.
- SERRANO, C.: *Final del Imperio. España 1895-1898*, Madrid: Siglo XXI 1984.
- SERRANO, C.: *La tour du peuple. Crise nationale, mouvements populaires et populisme en Espagne (1890-1910)*, Bibliothèque de la Casa de Velázquez, nº 2, Madrid, 1987(edició en castellà a Península, Barcelona 2000).
- SERRANO GARCÍA, M.: *La provincia de Teruel durante la Restauración. Elites, elecciones y comportamiento político (1875-1907)*, Terol: Instituto de Estudios Turolenses 1996.
- SIERRA, M.: *La política del pacto. El sistema de la Restauración a través del partido conservador sevillano (1874-1923)*, Sevilla: Diputación provincial de Sevilla, 1996.
- SOLÀ, P.: *Història del'associacionisme català contemporani*, Barcelona: - Generalitat de Catalunya, 1993.
- SOLÉ I SABATÉ, J.Mª: (coord.): *1898. una visió crítica*, Afers. Fulls de recerca i pensament, Catarroja: Ed. Afers, vol. XIII 1998.
- SUAREZ CORTINA, M. (Ed.): *La Restauración, entre el liberalismo y la democracia*, Madrid: Alianza Universidad 1997.
- SUAREZ CORTINA, M.: *El gorro frigio. Liberalismo, democracia y republicanismo en la Restauración*, Madrid. Biblioteca Nueva 2000.
- TARDÀ I COMA, J.: *Republicans i catalanistes al Baix Llobregat a principi del segle XX. Modernització dels comportaments polítics i socials (1900-1923)*, Col. "Llorenç Sans" nº 1, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- TARROW, S.: *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*, Madrid: Alianza 1997.
- TAVARES DE ALMEIDA, P.: *Eleições e caciquismo no Portugal oitocentista (1868-1890)*, Lisboa: Difel 1991.
- TERMES, J: *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil, 1868-1939*, Vol. VI, de VILAR, P: *Història de Catalunya*, Barcelona: Ed. 62, 1989 (3ª).
- TERRADAS, I.: *Les colònies industrials. Un estudi entorn del cas de l'Ametlla de Merola*, Barcelona: Laia 1979.

- TILLY, Ch. (a cura de): *La formazione degli stati nazionali nell'Europa occidentale*, Bologna: Il Mulino 1984.
- TOLEDANO GONZÁLEZ, LL. F.: *Entre el sermó i el trabuc. El carlisme català contra la revolució setembrina (1868-1872)*, Lleida: Pagès Editors, 2001.
- TOLEDANO GONZÁLEZ, LI.F.: *Carlins i catalanisme. La defensa dels furs catalans i de la religió a la darrera carlinada, 1868-1875*, Manresa: Farell eds., 2002.
- TÖNNIES, F.: *Comunitat i associació*, Barcelona: Edicions 62/ Diputació de Barcelona 1984.
- TORNAFOCH, X.: *Catalanisme, carlisme i republicanisme a Vic (1899-1909). Modernització política i lluites socials*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2002.
- TOSCAS, E.: *L'Estat i els poders locals a la Catalunya del segle XIX. Una visió des de Sarrià (1780-1860)*, Barcelona: 1997.
- TOWNSON, N. (ed.): *El republicanismo en España (1830-1977)*, Madrid: Alianza Universidad 1994.
- TUÑÓN DE LARA, M.: *Historia y realidad del poder. (El poder y las élites en el primer tercio de la España del siglo XX)*, Madrid: Ed. Cuadernos para el diálogo, S.A. "Edicusa", 1967.
- TUÑÓN DE LARA, M.: *Poder y sociedad en España, 1900-1931*, Madrid: Espasa 1992.
- TUSELL GÓMEZ, J.: *Oligarquía y caciquismo en Andalucía (1890-1923)*, Barcelona: Ed. Planeta, 1976.
- TUSELL GÓMEZ, J.: *La crisis del caciquismo andaluz (1923-1931)*, Madrid: Cupsa 1977.
- TUSELL, J.; AVILÉS, J.: *La derecha española contemporánea. Sus orígenes: el maurismo*, Madrid: Espasa Universidad, 1986.
- TUSELL, J., CHACON, D.: *La reforma de la administración local en España (1900-1936)*, Madrid: Instituto Nacional de Administración Pública 1987.
- TUSELL, J., MONTERO, F., MARÍN, J.M. (eds.): *Las derechas en la España contemporánea*, Barcelona: Anthropos/UNED, 1997.

- UCELAY DA CAL, E.: *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*, "Els orígens", nº 8, Barcelona: Edicions de La Magrana, 1982.
- VALLÉS, J.M.; BOSCH, A., *Sistemas electorales y gobierno representativo*, Barcelona: Ariel 1997.
- VALLÉS, J.M.: *Ciencia Política. Una introducción*. Madrid: Ariel 2000.
- VARELA ORTEGA, J.: *Los amigos políticos. Partidos, elecciones y caciquismo en la Restauración (1875-1900)*, Madrid: Alianza Universidad 1977.
- VARELA ORTEGA, J. i MEDINA PEÑA, Luis: *Elecciones, alternancia y democracia. España-México, una reflexión comparativa*, Madrid: Biblioteca Nueva, 2000.
- VARELA ORTEGA, J. (dir.): *El poder de la influencia. Geografía del caciquismo en España (1875-1923)*, Madrid: Marcial Pons 2001.
- VIDIGAL, L.: *Cidadania, caciquismo e poder. Portugal, 1890-1916*. Estudos, Lisboa: Livros Horizonte, 1988.
- VILLACORTA BAÑOS, F.: *Profesionales y burócratas. Estado y poder corporativo en la España del siglo XX, 1890-1923*, Madrid: Siglo XXI 1989.
- WEBER, M.: *El político y el científico*, Madrid: Alianza Editorial 1994.
- WEBER, M.: *Economía y sociedad*, Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 1979 (2ª ed., 4ª reimpressió).
- WEBER, E.: *La fin des terroirs. La modernisation de la France rurale, 1870-1914*, Paris: Ed. Fayard 1983.
- WINSTON, C.M.: *La clase trabajadora y la derecha en España, 1900-1936*, Madrid: Ed. Cátedra, 1989.
- YANINI, A.: *El caciquisme*, València: Institució Alfons el Magnànim/Diputació Provincial de València, 1984.
- ZURITA ALDEGUER, R.: *Notables políticos y clientes. La política conservadora en Alicante, 1875-1898*, Alacant: Generalitat Valenciana, Diputació provincial d'Alacant, 1996.

RELACIÓ D'ARXIVS I CENTRES DE DOCUMENTACIÓ CONSULTATS

1- Arxius públics i privats

** ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE MANRESA*

- Secció Mecanuscrits i Manuscrits

- Secció Hemeroteca:

- El Manresano (1869-1874)

- Crónica de Manresa (1868)

- El Eco del Bruch (1869-1872)

- El Faro Manresano (1869)

- La Fraternidad (1870)

- La Porra (1872)

- La Revista Social

- Semanario de Manresa (1877-1884)

- La Montaña-La Fraternidad-La Montaña (1880-1896)

- El Cardoner (1876-1879)

- El criterio manresano (1883)

- Lo Pla de Bages (Març 1883-Maig 1884)

- El Obrero Católico (1883-1886)

- El Eco posibilista. "Órgano del partido republicano centralista de este distrito (1885-1890)

- El Comercial e Industrial Manresano (1886-1887)

- La Verdad. "Periódico religioso y de intereses generales" (1886-1898)

- El Puente de Alcolea (1886-1889)

- La Tribuna (1887)

- El Renacimiento (1887-1888)

- El Centro. "Órgano del partido republicano centralista de este distrito" (1890-1891)

- La Voz Manresana (1888-1895)

- El Batallador legitimista (1888-1889)

- Setmanari Català (1890-1897)
- La Lluna (1891)
- El Vigía Manresano. "Periódico semanal de intereses locales. Moralidad, administración y justicia" (1891-1894)
- L'Arençada (1892-1893)
- Revista del Ateneo Obrero (1892-1894)
- El grito del pueblo. Periódico federal ilustrado (1894)
- Diario de Manresa y su comarca. "Independiente, de avisos, noticias y anuncios" (1894-1898)
- El Quetaplasma (1895)
- La Tertulia (1895)
- Diario de Avisos de Manresa. "Eco imparcial de la opinión y defensor de los intereses agrícola, comercial e industrial de Manresa y su comarca (1896-1923)
- Sancho Panza. "Semnario nocturno, inofensivo e incoloro" (1896)
- La Campana de la Guía. "Periodich festiu y humorístich" (1896)
- El Mercantil Manresano (1896)
- La Llum. "Setmanari catolich regionalista. Déu, Pàtria y Furs" (1899-1901)
- La Llanterna. "Setmanari satírich, polítich y literari. Farà llum cada dissabte" (1898-1899)
- La Independencia. "Semnario católico de Manresa y su comarca" (1899)
- La Montaña. "Periódico democrático obrero" (1898-1901)
- El Estandarte Manresano. "Semnario dedicado al fomento y defensa de los intereses morales y materiales de la ciudad y Comarca de Manresa" (1899-1903)
- El Noticiero Manresano. "En combinación del Diario "El Correo de Madrid" (1899-1900)
- El Heraldo de Manresa (1900)
- El Republicano. "Semnario político" (1901)
- La Veritat (1901-1904)
- La Montaña Republicana (1901-1916)
- La Covadonga Catalana (1901-1902)
- La Montaña (1898-1901)

- La Lucha (1903)
- La Fraternidad Republicana (1903-1905)
- El Pla de Bages (1904-1923)
- L'Halley (1910)
- L'Amich del Poble (1905-1908; 1913-1919)
- Bages Ciutat (1909-1919)
- Fulla electoral del Centre Nacionalista Republicà (1909)
- Revista Il·lustrada Jorba (1909-1923)
- Acció Integrista (1918-1921)
- El Eco del Bruc (1913-1915)
- La Justicia (1912)
- El Demócrata (1912-1919)
- Unión Comercial e Industrial (1915)
- El Trabajo (1922)
- Agricultura e Industria, Comercio y propiedad (1914)
- La Reforma (1913-1920)
- Seny (1921-1923)
- L'Avenç (1919-1920)
- La Democracia (1919-1923)
- Patria (1920-1923)
- Diario de Manresa (1920-1923)
- Secció documentació electoral (una vintena de lligalls amb expedients electorals sense catalogar)
- Fons Joaquim Sarret i Arbós
- Fons Antoni Arderiu i Pascual
- Fons Prat i Piera
- Secció de Protocols notariaus
- Secció biografies
- Secció entitats i associacions
- Carpets monogràfiques
- Actes de l'Ajuntament de Manresa i de les comissions municipals (1868-1900)
- Padrons d'habitants
- Llibres de contribucions i estadístiques diverses

- Actes i documentació de la Junta Local de Reformes Socials
- Secció del Jutjat de Primera Instrucció i Instància de Manresa

* *ARXIU ADMINISTRATIU DE L 'AJUNTAMENT DE MANRESA*

- Actes de l'Ajuntament de Manresa (1901-1923)
- Llibres de contribucions urbanes, industrials i rústiques

* *ARXIU DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA DE LA SEU*

- Correspondència amb el Bisbat de Vic
- Memòries de Mossèn Ignasi Galí

* *ARXIU DE LA PARRÒQUIA DE SANT JOSEP DE MANRESA*

- Memòries de Mossèn Josep Vidal
- Documentació diversa sobre la parròquia de Sant Josep.

* *ARXIU DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA*

- Actes de la Diputació de Barcelona (1868-1923)
- Actes de la Comissió Provincial
- Documentació electoral
- Documentació fiscal

* *ARXIU DE GOVERN CIVIL DE BARCELONA*

- Registre d'Associacions de la província de Barcelona
- Fons antic

* *ARXIU DE LA SECRETARIA DEL BISBAT DE VIC*

- Documentació relativa a les parròquies de Santa Maria de la Seu, Carme i Sant Pere Màrtir de Manresa.

- Lligalls de la Companyia de Jesús

- Pastorals

- Estadístiques parroquials

- Associacions religioses

- *ARXIU DEL FOMENT DEL TREBALL NACIONAL*

- Documentació diversa sobre l'activitat patronal

- * *ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA* (Sant Cugat del Vallès)

- Fons Verdaguer i Callís

- Fons Duran i Bas

- * *ARXIU MUNICIPAL DE BARCELONA*

- Secció hemeroteca:

- El Correo Catalán

- La Publicidad

- Diario de Barcelona

- La Veu de Catalunya

- El Diluvio

- La Vanguardia

- * *BIBLIOTECA ARXIU VICTOR BALAGUER* (Vilanova i la Geltrú)

- Correspondència epistolar

- * *REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA* (Madrid)

- Arxiu Eduardo Dato

- Arxiu Natalio Rivas
- Arxiu del Conde de Romanones

- *FUNDACION ANTONIO MAURA* (Madrid)

- Correspondencia epistolar

- *ARCHIVO GENERAL DE LA ADMINISTRACION* (Alcalá de Henares)

- *SERVICIO HISTORICO MILITAR* (Madrid)

- Documentació sobre vagues i motins.

- * *ARCHIVO DEL CONGRESO DE DIPUTADOS* (Madrid)

- Serie Documentación electoral
- Protestas

- * *ARCHIVO DEL SENADO* (Madrid)

- Expedients dels senadors

- * *ARCHIVO HISTORICO NACIONAL* (Madrid)

- Series de Gobernación (A y B)

- * *ARCHIVO JUAN DE LA CIERVA* (Múrcia)
- * *ARCHIVOS SECRETOS DEL VATICANO* (Roma)
- * *ARCHIVES DU MINISTÈRE D'AFFAIRES ÉTRANGÈRES* (París)
- * *ARXIU DE LEONCI SOLER I MARCH*
- * *ARXIU DE LA FAMÍLIA ARDERIU*
- * *ARXIU DE LA FAMÍLIA LLATJÓS*

* *ARXIU DE LA FAMÍLIA D'OLEGUER MIRÓ I BORRÀS*

* *ARXIU JAUME PONS I AGULLÓ* (Manresa)

2- Biblioteques

- Biblioteca de Ciències Socials de la Universitat Autònoma de Barcelona
- Biblioteca d'Humanitats de la Universitat Autònoma de Barcelona
- Biblioteca de Catalunya (Barcelona)
- Biblioteca de Ca l'Ardiaca (Barcelona)
- Biblioteca Arús (Barcelona)
- Biblioteca Figueras (Barcelona)
- Biblioteca de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona
- Biblioteca de l'Institut Jaume Vicens i Vives (Universitat Pompeu Fabra de Barcelona)
- Biblioteca de Dret i Ciències Socials (Universitat Pompeu Fabra de Barcelona)
- Biblioteca Nacional (Madrid)
- Biblioteca de l'Arxiu del Congrés de Diputats (Madrid)
- Bibliothèque de la Maison de Sciences de l'Homme (París)
- Bibliothèque de la Fondation Nationale de Sciences Politiques (París)
- Bibliothèque Nationale (París)
- Bibliothèque de la Sorbonne (París)
- Bibliothèque du Pantheon (París)
- Bibliothèque de l'Université de Paris X (Nanterre)
- Biblioteca de la Scuola Normale Superiore (Pisa)
- Biblioteca de l'Institut d'Estudis Europeus (Florència)
- Biblioteca de la Università degli studi de Florència

* DIARIO DE SESIONES A CORTES

* GAZETA DE MADRID

*BOLETÍN OFICIAL DE LA PROVINCIA DE BARCELONA

APÈNDIX

PERIODIFICACIÓ I CRONOLOGIA DEL SEXENNI DEMOCRÀTIC A MANRESA (1868-1874).

1868

- 30-IX-1868: L'Ajuntament de Manresa s'adhereix al cop de Topete a la badia de Cadis que acaba de triomfar a Madrid i a Barcelona.
- 1-X-1868: Formació de la Junta Provisional revolucionària integrada pels caps de casa i pels membres del Consistori.
- 1-X-1868: Es passeja la bandera de la Milícia Nacional i es cremen les casetes dels burots que recaptaven l'impost dels consums.
- 11/12-X-1868: Eleccions per sufragi universal de la Junta Revolucionària definitiva que passa a ser presidida per l'industrial republicà Esteve Burés i Soler.
- 13-X-1868: La destitució de l'Ajuntament isabelí provoca un segon pronunciament. El retrat de la reina Isabel II és cremat a la plaça de l'Ajuntament, així com són destruïts tots els distintius referents a la Corona. El poble demana a la Junta Revolucionària la destitució d'alguns càrrecs i la demolició d'algunes esglésies.
- 15-X-1868: La Junta revolucionària nomena el nou Ajuntament presidit per Josep Vintró.
- Supressió de la Companyia de Jesús, les congregacions del Sagrat Cor de Jesús i Maria, la de la Bona Mort i les conferències de Sant Vicenç de Paul.
- 23-X-1868: Dissolució de la Junta Revolucionària.
- 4-XI-1868: Avalot provocat pels venedors a la plaça de l'Om, els quals es neguen a pagar l'impost del lloc, de lloguer del banc, balances i peses.
- 18/21-XII-1868: Eleccions Municipals. Guanyen els candidats monàrquics, i és elegit com a alcalde a Josep Maria Mas i Casas.

1869

- 9-I-1869: La classe obrera demana auxili al Consistori. S'obre una subscripció.
- 15/18-I-1869: Eleccions legislatives. Guanya la candidatura republicana a Manresa (on els monàrquics es troben dividits entre liberals governamentals i catòlics), però no pas a la circumscripció. Són elegits 3 candidats monàrquics i 2 republicans.

- 4-IV-1869: Surt a la llum pública l'òrgan del partit catòlic i monàrquic, "El Faro Manresano", fruit de l'inici de la mobilització carlocatòlica.
- 12-IX-1869: Reunió republicana als claustres de l'exconvent de Sant Domènec.
- 26-IX-1869: Els republicans de Monistrol de Montserrat es manifesten a la plaça de l'Ajuntament.
- 27-IX-1869: Reunió dels republicans de Santpedor, Sallent, Navarcles i Monistrol de Montserrat que són cridats pel comitè republicà de Manresa. Prop de 300 homes es reuneixen davant de les Cases Consistorials per tal de defensar els seus germans de Barcelona. La guarnició mana arrestar els membres del comitè republicà i els del Consistori.
- X-1869: El Xic de les Barraquetes i Joaritz amenacen amb entrar a la ciutat. Processament d'alguns individus de l'Ajuntament confabulats amb els republicans. El cap del batalló de Talavera nomena nou Ajuntament.

1870

- I-1870: Eleccions Municipals. Triomf de la candidatura republicana. Es elegit com a alcalde, Esteve Burés i Soler.
- 24-II-1870: Inauguració del Centre catòlic i monàrquic format per més de 200 homes.
- 27-II-1870: Es crea l'Acadèmia de la Joventut Catòlica.
- 5-IV-1870: Certa efervescència davant de l'aixecament republicà de Gràcia.
- 10-IV-1870: El Tinent Coronel del batalló disposa el tancament de les tavernes, cafès i casinos a les 11 de la nit.
- 15-IV-1870: El Comandant militar de Manresa destitueix l'Ajuntament vigent, i el substitueix per l'anterior.
- 16-XI-1870: L'Ajuntament telegrafia al Govern per tal de defensar la candidatura del Duc de la Victòria com a nou monarca

1871

- 8/11-III-1871: Eleccions legislatives. Triomf del candidat republicà, Joaquim Escuder i Pigrau.
- 22-V-1871: Vaga a les fàbriques de filats i teixits en demanda de salaris més alts.
- 20-VIII-1871: Creació del Centre monàrquic liberal.
- 13-IX-1871: Manresa rep el nou monarca, Amadeu I.

1872

- 3/6-IV-1872: Eleccions legislatives. Guanya la candidatura governamental en la persona d'Eduard Reig per un escàs marge de vots respecte de la candidatura republicana encapçalada per Joaquim Escuder.
- 10-IV-1872: El Capità general de Catalunya, Manuel de la Serna, ordena el tancament dels centres, societats i associacions catòliques, i declara l'estat de guerra.
- 2-V-1872: La Guàrdia Civil empresona 5 individus de la partida carlina de Castells, tres dels quals, oriünds de Manresa. El Comandant militar de Manresa suspèn l'òrgan carlí, "El Eco del Bruch".
- 28-V-1872: Arribada del capità General de Catalunya a Manresa per preparar l'aixecament del Sometent en tota la muntanya catalana.
- 7-VII-1872: Incendi d'un tren de mercaderies a prop de Rajadell per part de la partida carlina de Rafael Tristany, ja que l'empresa ferroviària s'havia negat a pagar els 10.000 duros que aquest exigia.
- 22-VII-1872: La partida de Joan Castells s'apodera del tren que havia sortit de Manresa en direcció cap a Barcelona.
- 24/27-VIII-1872: Eleccions legislatives. Creix l'abstenció, i torna a guanyar el candidat republicà Joaquim Escuder d'una forma aclaparadora.
- 8-XII-1872: Els carlins comandats per Castells entren a Manresa, i s'apoderen del cafè Gual a la plaça Major. Segresten l'alcalde, el secretari, l'agutzil i 19 individus.
- 28-XII-1872: Els carlins entren a Sallent on exigeixen una forta quantitat de diners.

1873

- 7-I-1873: Es nomena una Junta de Defensa formada per la comissió d'obres de l'Ajuntament, 2 individus del comitè republicà federal, 2 del Centre Monàrquic Liberal i 2 de cadascuna de les societats recreatives.
- 17-I-1873: Els carlins s'apoderen de la correspondència oficial adreçada a Manresa, i respecten la particular.
- 16-II-1873: Manifestació per la proclamació de la República.
- 2-II-1873: Disputa renyida entre diversos voluntaris de Targarona i alguns ciutadans sobre la insubordinació de l'Exèrcit.
- 23-III-1873: Reunió d'obres a la plaça Calsina per l'augment de salari i la reducció de la jornada laboral.

- 25-III-1873: Discurs del diputat provincial Joan Guillemas que encapçalava tres companyies de voluntaris republicans.
- 30-III-1873: El General Contreras disposa la suspensió dels diaris carlins, la dissolució de les Juntes carlines, i la imposició d'una contribució de guerra per a socórrer les famílies dels voluntaris afusellats.
- 21-IV-1873: El Capità General de Catalunya ordena el tancament de les masies dels jutjats de Berga, Manresa, Vic i Vilafranca del Penedès.
- 27-IV-1873: El Comandant militar de Manresa informa de la sortida d'Alfons de Borbó cap a França.
- 10/13-V-1873: Eleccions legislatives. Amb una majoria esclatant triomfa el republicà Narcís Monturiol i Estarriol.

1874-1875

- 21-I-1874: Reunió de majors contribuents i del Comandant militar de Manresa per a l'elecció de nou Ajuntament. Es nomenat alcalde, Manel Oms i de Prat.
- 4-II-1874: Nova entrada dels carlins a Manresa.
- XII-1874: L'Ajuntament de Manresa manifesta l'adhesió al Govern i al nou rei, Alfons XII, després del pronunciament de Martínez Campos.
- 8-XI-1875: Reunió a Manresa de tots els representants de les províncies catalanes que han de prendre part en el Sometent general.
- 18-XI-1875: S'aixeca el Sometent general de Catalunya.

APÈNDIX

**ESTRUCTURA SOCIOPROFESSIONAL DELS DISTRICTES URBANS DE
MANRESA. ANY 1895**

PROFESSIÓ	DI S1 ^a	DI S2 ^a	DII S1 ^a	DII S2 ^a	DIII S1 ^a	DIII S2 ^a	DIV S1 ^a	DIV S2 ^a	DV S1 ^a	DV S2 ^a	TOTALS
Propietaris hisendats											
Propietaris	26	19	7	11	14	14	3	3	16	20	133
Pagesos propietaris	30	23	99	128	52	78	139	124	158	178	1009
Hisendats	1		1							1	3
Ramaders			4		1	2		1	1	1	10
Fabricants	2	8	4	2	10	5	8	5		2	46
Comerciants botiguers			5	5							
Comerciants	37	48	27	13	9	13	16	37	7	2	209
Botiguers	7	2	1		1	4	2	2	3	2	24
Negociants		2									2
Professions liberals, funcionaris serveis											
Catedràtics	4				2			1			7
Mestres	6	3			2	6	1		2		20
Professors			1		1	1					3
Agutzils	1	1	1		1						4
Metges	6	3	1			1					11
Notaris	2	2	1		1						6
Clergat	8	10	5		7	1	7	1		3	42
Dentistes	1	1									2
Procuradors	3	3	2		1	2		1	1		13
Militars	2	2	3		1		3				11
Músics	2	2			2		1	1			8
Practicants	1	2									3
Advocats	3	9	1	1	2	1					17
Actuaris			1								1
Arquitectes									1		1
Registradors		1									1
Enginyers	1										1
Farmacèutics	3	2			1	1		1			8
Mestres d'obres	1	2					1	1			5
Veterinaris				1			1				2
Majordoms	1		2	1	2	2	1		2	1	12
Veterinaris		1									1
Agents		1						1			1
Empleats	16	12	6	3	18	9	3	7	4	4	82
Dependents	4	2	3	2	3	3		4			21
Escriptors		9	7	3	4		3	4	2	1	33
Bidells		1									1
Carters	1	1	4							2	8
Escrivans	1	1									2
Jutges	1										1
Estanquers	1										1
Estudiants	2	1	1	2	1				1		8

Vigilants guàrdies	i					1		1			2
Serenos	1						2			3	6
Retirats					1						1
Tractants								2			2
Capatassos							1				1
Viatjants					1						1
OFICIS											
Semolers		2		1	2			1	3		9
Rajolers		2									2
Recaders		1		1	1						3
Matadors		1									1
Pastissers		1				2					3
Passadors		1					1	1			3
Muntadors		1									1
Llauners	5	8				3		1		2	19
Barbers	4	4	2	3	3	3	1	2	4		26
Perruquers				1				1			2
Rellotgers	2	4					1				7
Vetaires	25	26	32	7	37	22	16	7	60	30	262
Confiters	4	6	1	2	1	5	3	1	3		26
Forners	12	6		3	2		7	3	6	1	40
Calderers	2	2	1	1		1	2				9
Picapedrers	3		5	4	1	2	1				16
Taverners		3	2		1		2		1		9
Teixidors	23	25	28	36	39	37	12	13	17	13	243
Galons		1	1			1					3
Pastors	2	1	1	3	2	2	3		1		15
Pintors	6	3	1		3	2		2			17
Blanquejadors	1	2	3	1	1	3	2	1	3	2	19
Torners	2	2	1		1	1				2	9
Paletes	4	16	18	23	11	12	12	15	9	8	128
Filadors	1				2		2	3		1	9
Tintorers	1	3	8	3	1	2	2	2	8		30
Taquista			1			1					2
Cordoners		1						1			2
Ebenistes		1		1		1					3
Esters		1			1	1	2				5
Carnissers	1								1	1	3
Curtidors	1		3	3	7		3	2	3		22
Sabaters	14	15		3	10	5	1	5	4		57
Cabreros			1								1
Moliners	1	1	7		2		1	2	1	4	19
Sastres	13	10	2		2	2	2	1	4		36
Litògrafs	1			1	3					1	6
Cafeters	2	4	1			1	3				11
Traginers	3	7	7	9	7	13	12	6	5	15	84
Carreters		2	6	8		1	3	4			24
Carrmaters		1	8	3	1	2	4	4			23
Cotxers			2		2						4
Fusters	13	17	10	18	18	23	7	9	10	6	131
Cilindres	3		1								4
Totxers	1	1	3	16	1	3	3	3	4	2	37
Manyans	10	5	10	7	19	9	3	6	4	5	78
Argenters	1										1
Guarnicioners	1		1								2
Enquadernadors	1	1			1						3
Maquinistes	2	3			3			1	1	1	11

APÈNDIX

CRONOLOGIA DE LA RESTAURACIÓ CATÒLICA. MANRESA 1875-1899.

- 14-IV-1877: Després de 8 anys, es recupera la processó de la Congregació de la Bona Mort el dimecres de cendra.
- 15-IV-1877: Es posa la primera pedra de l'església de Valldaura.
- 13-VII-1877: Els pares jesuïtes tornen al col·legi de Sant Ignasi.
- 1-XI-1877: Comencen a funcionar tres parròquies: Seu, Carme i Sant Pere Màrtir.
- 9-X-1878: 70 pelegrins van anar a visitar el Papa a Roma.
- 10-V-1879: Creació de l'Associació Reparadora de Pius IX.
- 16-XI-1880: Arribada de la comunitat de pares caputxins expulsats de Perpinyà.
- 22-IV-1881: Es posen els fonaments de l'església del Rapte de Sant Ignasi.
- 11-IX-1881: Solemne coronació de la imatge de la Verge de Montserrat.
- 8-VII-1882: Inici de la construcció del convent dels caputxins.
- 2-I-1883: Instal·lació de la Conferència de senyores de la societat de Sant Vicenç de Paul.
- 13-V-1883: El Bisbe de Vic mana que la diòcesi sigui consagrada al Sagrat Cor de Jesús.
- 2-III-1884: Arribada de les germanes josefines per atendre noies i assistir malalts.
- 1-VIII-1884: Inauguració del col·legi de Santa Rosa de Lima dirigit per les Germanes Terciàries Dominiques.
- Novembre 1884: El Papa Lleó XIII concedeix el títol de col·legiata a la Seu de Manresa.
- 15-XI-1885: Restabliment dels canonges de la Seu.
- 18-III-1886: Benedicció de la nova església de Valldaura.
- 2-II-1887: Instal·lació a l'església de la Cova d'una nova congregació per a nens menors d'11 anys sota l'advocació de Sant Estanislau.
- 27-II-1887: Vetllada lietràriomusical per la restauració del Monestir de Santa Maria de Ripoll iniciada pel Bisbe Morgades a les Cases Consistorials.
- 1-V-1887: Inauguració a Casa Caritat d'unes sales d'asil per a nois i noies.
- 28-V-1887: Inauguració d'una nova església a l'interior del convent de les Germanetes Pobres.
- Setembre 1887: Inauguració de l'església dels caputxins amb presència de Fèlix Sardà i Salvany.
- 26-II-1888: La cofradia dels favets o de la Immaculada Concepció ha fundat un Monte-Pio.
- 29-VII-1888: Els pares jesuïtes han fundat una congregació de noies a la Cova. Es tracta de la Congregació de *Javieras* o *Inesitas* en la qual s'instrueix les noies petites i grans que treballen durant el dia en les fàbriques.
- 31-VII-1889: S'instal·la una nova congregació, la de les Religioses de Maria Mare de Desemparats.
- 1-IX-1889: Inauguració de les escoles per a nois petits i pobres fundades i sostingudes per les Conferències de Sant Vicenç de Paul.

- 27-X-1889: Festa commemorativa del XIII Centenari de l'establiment d'ela unitat catòlica a Espanya. La pelegrinació al santuari de Joncadella va aplegar 3000 catòlics de Manresa.
- 23-XI-1889: La Congregació de Sant Estanislau augmenta considerablement. Es forma una banda de música de nois entre 12 i 14 anys.
- 9-XI-1890: Restauració de la Verge al Santuari de la Salut, transportada en processó des de les Codines, passant per ca'l Gravat.
- 1-III-1895: Inauguració de l'Escola catòlica Industrial i Agrícola per a obrers més grans de 15 anys.
- Tardor 1895: Inauguració d'una nova escola nocturna per a obrers al carrer del Frare, a iniciativa de la Joventut Catòlica.
- 18-III-1898: Fundació del convent de les Saleses a càrrec de les Religioses de Nostra Senyora de la Visitació.
- 25-IV-1898: Restauració de la capella de Sant Marc.
- 28-V-1898: Restauració de l'església de Sant Francesc al convent de les Monges de l'Ensenyança.

Font: Elaboració pròpia a partir de les efemèrides inèdites de Joaquim Sarret i Arbós.

APÈNDIX

BASE DE DADES SOBRE ELS POLÍTICS MANRESANS DEL SEXENNI DEMOCRÀTIC I LA RESTAURACIÓ.

Introducció

Aquesta base de dades comprèn un total de 2.500 registres corresponents a individus relacionats directament o indirectament amb el món de la política en la ciutat de Manresa entre 1868 i 1923. Especificant, no solament hem inclòs els polítics electes i no electes a les diferents institucions de poder, sinó també aquells individus que han demostrat una inquietud per la vida pública fonamentalment local. Per tant, hem partit d'un concepte laxe de la política i, per aquesta raó, entenem que la vida política es manifesta en multitud de vessants que no pas el simplement electoral, i abraça, al nostre entendre, totes les activitats que es desenvolupen en el marc de la polis i que tenen per objectiu incidir sobre el destí de la comunitat que prenem com a objecte d'anàlisi. Per posar alguns exemples, tant hem considerat els lideratges sindicals de les diverses associacions obreres, com aquells individus que s'han significat en un moment o altre com a signants de manifestos de protesta, o simplement com a adherents a un pamflet electoral, o en la presentació d'un candidat electoral, o han figurat en un moment o altre en les juntes directives dels comitès dels partits polítics.

La base de dades ha estat estructurada en diferents ítems que observem com a variables de l'estudi de la classe política manresana. Òbviament diferenciem els diferents graus de compromís que comporta l'activitat pública. Altrament dit, hem seleccionat els polítics que exerceixen un càrrec públic, d'aquells que, bo i militant en un partit polític, mai no han tingut l'oportunitat de presentar-se com a candidats o no els ha interessat de fer-ho. I aquests polítics amb aspiració directa de representar els interessos dels ciutadans o bé de governar, els diferenciem dels ciutadans amb consciència política en permanent compromís amb la ciutat o que en algun moment determinat s'han mobilitzat davant de conjuntures concretes que solen coincidir amb moments àlgids de confrontació entre els diferents sectors socials.

Fem aquestes precisions conceptuals perquè condicionen, tal com és d'esperar, la metodologia amb què hem desenvolupat la present investigació, i en concret el tractament de la classe política. Fonamentalment ens interessa conèixer els polítics electes, la seva composició social, l'edat d'inici de la seva carrera política, la seva inserció en el teixit social ciutadà, les instàncies de poder on han desenvolupat la seva trajectòria, el discurs i les actuacions concretes que han dut a terme en pro dels interessos dels seus representats siguin dels districtes urbans, del districte comarcal, o de la província. L'estructura de la base de dades, per aquests motius, obeeix essencialment a reunir informació d'aquests individus. Tanmateix, si haguéssim exclòs els candidats no elegits, els altres polítics i tots els polítics ocasionals, no podríem tenir l'oportunitat d'establir interdependències entre uns i altres, ni d'escatir els suports que han permès d'enlairar els polítics elegits.

Som conscients que l'elecció feta dels individus que componen el nostre univers poblacional no satisfà totalment les nostres expectatives. Perquè, val a dir-ho, tots els electors també s'haurien de contemplar dins el nostre marc d'anàlisi quantitatiu i qualitatiu. Tal com ens recordava el professor Max Weber, tots som i hem estat polítics ocasionals: quan exercim el nostre dret de vot, quan participem en manifestacions públiques, quan militem en un partit o associació política, quan signem manifestos, etc.¹. La gran dificultat rau a identificar els electors que voten en cada comici les diverses candidatures presentades. Hem pogut localitzar algunes llistes de votants, però no en disposem amb una continuïtat seguida. A més a més, la seva fiabilitat sol ser més que dubtosa. Per bé que en tot cas, l'únic que haguéssim aconseguit és delimitar amb molta més precisió els acòlits de cada sector polític. De moment ens hem conformat amb la seva quantificació i amb unes característiques comunes que ens permetran ubicar la seva procedència social. També hem fet atenció als interventors elegits o designats que formen part de les meses electorals per als cinc districtes en què a efectes electorals es dividia la ciutat. La llàstima és que no sempre hem pogut localitzar l'expedient electoral i, en alguns casos, l'expedient no disposava de la totalitat de les actes corresponents a tots els districtes i seccions.

En segon terme, esdevé una necessitat assenyalar el que implica elaborar una base de dades com la que presentem aquí, formada en la pràctica globalitat per individus completament anònims, els quals per aquesta raó no apareixen en els diccionaris biogràfics a l'ús, ni en les enciclopèdies més conegudes. Això significa simplement que les biografies s'han hagut de construir pas a pas, talment com si es tractés de recomposar un trencaclosques per a cada individualitat concreta. La lentitud en alguns moments ha estat, com caldria imaginar, notable. Amb tot, els resultats han estat vertaderament positius, alhora que s'ha posat de manifest que un instrument d'aquestes característiques permet de personalitzar actituds i comportaments i esdevé, en definitiva, enormement recomanable a nivell metodològic per a tota anàlisi sobre el poder local.

Les fonts que han permès elaborar aquesta base de dades han estat certament molt heterogènies, i alhora de diferent qualitat i naturalesa. Pràcticament totes les fonts que han fet possible aquesta investigació han proporcionat dades concretes que han servit per anar construint aquestes biografies. Les fonts bàsiques i de major interès han estat, però, les actes de les sessions plenàries municipals, la premsa (sobretot les necrològiques, actes ressenyats que posen de relleu el protagonisme del biografat, ...), les carpetes personals localitzades a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa i en la Biblioteca del Congrés de Diputats, els censos electorals, padrons i d'altres sèries estadístiques, els expedients electorals ubicats a l'AHCM, l'Arxiu de la Diputació de Barcelona, el de Govern Civil de la província, i el del Congrés de Diputats, les dades biogràfiques extretes de les correspondències epistolars dipositades a arxius privats, la informació proporcionada per les associacions de diferent índole i tot tipus de documentació i de bibliografia rellevant.

Estructura de la base de dades

Tot seguit, passem a explicar els ítems contemplats en aquesta base de dades. Per facilitar la seva explicació, hem agrupat els ítems en tres grans blocs.

1- Dades personals

El primer bloc el constitueix l'apartat de les dades personals de cada individu. Ha estat imprescindible localitzar el nom i els cognoms complets de cada individu, cosa que no sempre ha estat fàcil, perquè en moltes ocasions solament s'esmenta el primer cognom. Igualment, un altre hàndicap a comentar ha estat l'enorme dificultat que ha comportat desfer les confusions inherents a la repetició de cognoms i a l'ús gairebé obsessiu dels mateixos noms que en una societat tradicional com era la manresana del moment corresponien als patrons de la ciutat i a l'insigne Ignasi de Loiola.

Per identificar la generació a la qual pertanyia el biografiat, ens ha interessat també conèixer les dates respectives de naixement i de defunció, la qual cosa ens ha permès igualment de situar l'edat d'accés a la vida pública com a un dels altres ítems que hem observat. També hem considerat el lloc de naixement per tal de distingir els individus d'origen local respecte els de procedència exterior. Per residència entenem el domicili actual en cas que la tinguin fixada a Manresa, i en cas contrari també ho especifiquem, perquè fou una constant la tendència de traslladar la residència a Barcelona per part de la burgesia local acomodada. Per facilitar la ubicació territorial de l'individu assenyalarem el districte urbà on té la residència, dada que comparem amb la del districte electoral. Això ens indica en alguna mesura la fidelitat de l'individu en qüestió amb el seu districte a efectes de representació política. Quan ha estat possible, hem tingut en compte les referències al nivell cultural de l'individu, és a dir, la seva formació i instrucció reglades. Hem especificat igualment la formació autodidacta del biografiat quan així s'hi ha escaigut.

Dins d'aquest apartat, també hem inclòs les dades relatives als lligams familiars, tant els regits per la sang, com els de naturalesa política. Aquest ítem ens facilita descobrir el grau d'endogàmia que presidien les relacions

matrimonials dins la classe política manresana, així com posar de manifest les xarxes de relació política, tant importants de conèixer en una societat dominada per l'amiguisme i el favoritisme.

2- Dades socioeconòmiques

En aquest bloc, intentem de situar l'individu en l'espai social i de producció on es desenvolupen les seves activitats quotidianes. Per suposat, l'altra gran variable a tenir en compte és la del patrimoni. A partir de la lectura de capítols matrimonials, inventaris de béns i testaments hem pogut conèixer, quan ha estat possible, el pes econòmic dels biografiats. I, amb el buidatge de matrícules industrials, censos electorals (sobretot els de l'època del sufragi restringit), llibres de contribucions urbanes i territorials i els llistats de majors contribuïents (molt sovint adjunts en la documentació electoral per a l'elecció dels compromissaris a senadors), hem reeixit a ubicar cada individu dins les diferents tarifes corresponents a les bases imposables fixades a partir del tipus d'activitat econòmica i de la quantitat de riquesa.

Dins l'ítem d'activitats econòmiques, hem resseguit la participació del biografiat en societats mercantils i els càrrecs ocupats dins les empreses. Així mateix, hem considerat la contribució del biografiat en esdeveniments remarcables de caràcter econòmic, com, per exemple, l'organització de les manifestacions proteccionistes dels anys 80 i 90.

Finalment, la informació referida a l'associacionisme ens permet de mesurar el grau d'inserció de l'individu dins l'univers ciutadà, és a dir, el seu protagonisme cívic. La vitalitat de la societat civil manresana del període històric que estudiem es posa de manifest en la participació dels nostres polítics en les juntes directives de múltiples associacions i entitats de tot tipus. Fins i tot, l'anàlisi del recorregut i la presència dels nostres individus en el teixit associatiu manresà ens dóna compte del seu talant polític i ideològic.

3- Dades polítiques

En primer lloc, considerem l'edat d'accés a la vida política. Entenem que l'estrena es produeix en el moment en què detectem una clara inclinació per detenir el poder polític a través de l'exercici de càrrecs públics. Tot seguit, reservem per a ítems diferenciats els càrrecs, vicissituds i activitats exercides en el marc de la representació municipal, provincial i parlamentària. Així, podrem observar com els polítics s'especialitzen en una determinada instància de poder, o bé elaboren el seu cursus honorum saltant d'un a altre nivell institucional. Totes aquells càrrecs no associats directament a la representació de les diferents institucions de poder els contemplem en la variable d'altres càrrecs. Per exemple, tots aquells càrrecs de confiança política de l'alcaldia, i que avui són càrrecs funcionaris, com el de fiscal municipal, el dipositari dels fons consistorials, jutge de primera instrucció i instància, delegat de farmàcia, de sanitat, etc.

Tal com hem esmentat abans, el fet d'assenyalar el districte electoral pel qual els nostres polítics han estat elegits contribueix a dur a terme una anàlisi de la territorialització del poder en primer terme i també a analitzar, cosa molt important, la professionalització de la política i el grau de representativitat dels interessos dels ciutadans.

Com que en el nostre estudi analitzem el poder en la llarga durada, esdevé imprescindible destacar l'època històrica en què els biografiats han desenvolupat el seu itinerari públic. Això ens permetrà d'establir les continuïtats i discontinuïtats entre les diferents etapes històriques en què es desenvolupa el nostre estudi, és a dir, el Sexenni Democràtic i la primera (1875-1900) i segona etapes de la Restauració (1901-1923). Si els polítics van tenir alguna presència o intervenció en períodes històrics anteriors, el Règim Isabelí, o posteriors, la Dictadura de Primo de Rivera i la Segona República, també es fa constar. És d'esperar que aquesta variable ens serà útil de cara a determinar fins quin punt estem davant de polítics ocasionals o, per contra, davant de polítics consolidats i amb una aurèola important que els facilita la seva perpetuació amb independència del règim polític.

Els aliniaments polítics i partidistes en aquest període que estudiem d'orígens de la democràcia en el si d'un estat liberal s'expliquen a través de les divisòries polítiques que en el cas específic que ens ocupa són: la socioeconòmica (altrament anomenada en el llenguatge de l'època la qüestió

social), la clivella religiosa que enfrontarà persistentment clericals i anticlericals i la clivella nacional a partir de la irrupció política del catalanisme. El que constatem són aquelles activitats en què els polítics manresans s'han significat en cada una d'aquestes clivelles.

4- Dades diverses

Aquest apartat constitueix un calaix de sastre en el qual figuren els escrits, la font, la professió i les observacions. Entenem per escrits totes aquelles obres publicades pel polític en qüestió, així com la publicística, i igualment la seva activitat periodística com a redactor. En el camp relatiu a la font, indiquem totes les fonts d'on s'ha extret la informació que ens ha servit per confeccionar el registre-biografia del polític. Finalment, consignem sempre que ens ha estat possible la professió o condició socioprofessional, i en darrer terme, al camp de les observacions, hi encabim totes aquelles dades difícilment classificables en els ítems anteriors.

¹ WEBER, M., *El político y el científico*, Madrid: Alianza Editorial, 1994.

APÈNDIX

ELS REGIDORS ELEGITS I DESIGNATS DURANT EL SEXENNI DEMOCRÀTIC (1868-1874): FILIACIÓ POLÍTICA, CONDICIÓ SOCIOPROFESSIONAL I EXPERIÈNCIA MUNICIPAL

ELECCIONS	NOM	DISTRICTE	FILIACIÓ	PROFESSIÓ	EXPERIÈNCIA
18-21 / XII / 1868	Antoni Gomis i Serena	I	Republicà Federal	Propietari	
	Bonaventura Prat i Pons	I		Propietari pagès	Primera Etapa Res.
	Ramon Llopis i Riu	I	Carlí	Fabricant de Sabó	Primera Etapa Res.
	Manel Oms i de Prat	I	Ex – moderat i Conservador	Advocat i Propietari	Primera Etapa Res.
	Marià Prat i Casajoana	I	Liberal	Propietari	Règim Isabelí
	Josep Maria de Mas	II	Unionista	Escriptor i Historiador	Règim Isabelí
	Esteve Burés i Soler	II	Republicà Federal	Fabricant	Primera Etapa Res.
	Manuel Fabrés	II	Liberal	Comerciant i Fabricant	
	Mariano Jaumandreu	II		Cafeter	
	Esteve Verdaguer	II			
	Francesc Subirana	III	Republicà Federal	Empleat	Primera Etapa Res.
	Domènec Seguí	III		Comerciant	
	Salvador Torras i Palà	III	Republicà Federal	Propietari	
	Ramon Reguant i Lluch	III	Republicà Federal	Alfarer	
	Ramon Arañó	III	Liberal	Comerciant	Primera Etapa Res.
	Francesc Basomba i Vilaseca	III	Republicà Federal	Propietari	Primera Etapa Res.
	Manuel March i Solernou	IV	Ex – moderat i Conservador	Hisendat	Restaura.
	Bonaventura Prat i Pons	IV		Pagès Propietari	
	Antoni Ribas i Brucart	IV	Carlí	Pagès Propietari	Primera Etapa Res.
	Francesc Botinas i Fabrés	IV		Propietari	
	Jaume Desveus i	IV	Liberal	Fabricant de	Primera Etapa

	Riera			Sabó	Res.
16-X-1869 *Nomenat per la Comandànci a Militar	Josep Vintró i Soler		Liberal	Advocat	
	Joaquim Puig		Liberal	Propietari	
	Ramon d'Argullol i Serra		Exmoderat i Conservador	Hisendat	Primera Etapa Res.
	Manuel Lluch i Fransoy		Republicà Federal	Tintorer	Primera Etapa Res.
	Miquel Garriga i Selga		Liberal	Tintorer	Primera Etapa Res.
	Jaume Padró		Liberal	Fabricant	Primera Etapa Res.
	Rafael Soler i Soler		Liberal	Fabricant i Comerciant	Primera Etapa Res.
	Pere Cornet i Sitges		Liberal	Fabricant i Comerciant	Primera Etapa Res.
	Francesc Pons i Solernou		Liberal?	Propietari	
	Ignasi Oms i Cornet		Liberal	Fuster	Primera Etapa Res.
	Ignasi Pons i Enrich		Exmoderat? Conservador	Fabricant	Primera Etapa Res.
	Joan Masana i Rodoreda		Exmoderat i Conservador	Fabricant i Comerciant	Restaurac.
	Ignasi Oms i March		Moderat i conservador	Hisendat	Règim Isabelí i Primera Etapa Res.
	Josep Brucart i Font		Carlí?	Comerciant	
	Joan Pons i Enrich			Fabricant	
3-6 / I / 1870	Antoni Gomis i Serena (repeteix)	I	Republicà Federal	Propietari	
	Josep Playà i Vilaseca	I	Republicà Federal	Sastre	Primera Etapa Res.
	Miquel Cots i Suñer	I	Republicà Federal	Propietari	Primera Etapa Res.
	Manuel Lluch i Fransoy (repeteix)	I	Republicà Federal	Tintorer	Primera Etapa Res.
	Francesc Amorós i Cervera	I	Republicà Federal		
	Ramon Reguant i Lluch (repeteix)	II	Republicà Federal	Alfarer	
	Vicenç Martrus i Cabanes	II	Republicà Federal	Periodista	
	Ignasi Perramon i	II	Republicà	Barber	Restaurac.

	Mer		Federal		
	Josep Quinquer i Closa	II	Republicà Federal		
	Vicenç de Febrer i Viñas	II	Republicà Federal	Propietari i Escriptor	Restaurac.
	Miquel Ginestà i Guitart	III	Republicà Federal	Galoner	Primera Etapa Res.
	Ildefons Cabanes i Prunés	III	Republicà Federal	Propietari	Primera Etapa Res.
	Salvador Torras i Palà (repeteix)	III	Republicà Federal	Propietari	
	Esteve Burés i Soler (repeteix)	III	Republicà Federal	Fabricant	Primera Etapa Res.
	Francesc Basomba i Vilaseca (repeteix)	III	Republicà Federal	Propietari	Primera Etapa Res.
	Antoni Ribas i Brucart (repeteix)	IV	Carlí	Pagès Propietari	Primera Etapa Res.
	Antoni Ribas i Grauguet	IV	Republicà Federal	Mestre	
	Francesc Torra i Playà	IV	Republicà Federal	Pagès Propietari	Primera Etapa Res.
	Ramon Fornesa i Serra	IV	Republicà Federal	Teixidor de Vels	Primera Etapa Res.
6-9 / XII / 1871	Esteve Burés i Soler (repeteix)	I	Liberal/república federal	Fabricant	Primera Etapa Res.
	Josep Playà i Vilaseca (repeteix)	I	Republicà Federal	Sastre	Primera Etapa Res.
	Josep Martínez i Subirà	I	Liberal	Fabricant	
	Climent Asols i Bovets	I	Republicà Federal	Fabricant	
	Ramon Reguant i Lluch (repeteix)	I	Republicà Federal	Alfarer	
	Hermenegild Pons i Puig	II	Republicà Federal	Fondista	Primera Etapa Res.
	Vicenç Martrus i Cabanes (repeteix)	II	Republicà Federal	Periodista	
	Josep Quinquer i Closa (repeteix)	II	Republicà federal		
	Ignasi Perramon i Mer (repeteix)	II	Republicà Federal	Barber	Restaurac.
	Francesc Garriga i Giralt	II	Republicà federal?	Propietari	
	Lluís Vilaró i Servitja	III	Republicà Federal	“Quincallero”	Primera Etapa Res.
	Francesc Dalmau i Cantarell	III	Republicà Federal	Espardenyer	Primera Etapa Res.

	Miquel Ginestà i Guitart (repeteix)	III	Republicà Federal	Galoner	Primera Etapa Res.
	Josep Camps i Lluch	III	Republicà Federal	Teixidor de Vels	Primera Etapa Res.
	Josep Torras i Rodoreda	III	Liberal	Xocolater	Primera Etapa Res.
	Francesc Torras i Playà (repeteix)	IV	Republicà Federal	Pagès Propietari	Primera Etapa Res.
	Manuel Vilajuana i Circuns	IV		Traginer i Comerciant	Règim Isabelí, Primera Etapa Res.
	Josep Suñer i Rovira	IV	Republicà Federal	Fuster	Primera Etapa Res.
10-VII-1873	Esteve Burés i Soler (repeteix)	I	Republicà Federal	Fabricant	Primera Etapa Res.
	Domènec Malagarriga i Horta	I	Republicà Federal	Mestre	Primera Etapa Res.
	Climent Asols i Bovets (repeteix)	I	Republicà Federal	Fabricant	
	Josep Dalmau i Cantarell (repeteix)	I	Republicà Federal	Vetaire	Primera Etapa Res.
	Lluís Vilaró i Servitja (repeteix)	I	Republicà Federal	“Quincaller”	Primera Etapa Res.
	Joan Clotet i Coma	II	Republicà Federal	Fabricant i Comerciant	Primera Etapa Res.
	Josep Claret i Bosch	II	Republicà Federal	Teixidor	Primera Etapa Res.
	Francesc Segarra i Torras	II	Republicà Federal	Comerciant	Primera Etapa Res.
	Clemente Herranz	II	Republicà Federal		
	Vicenç de Febrer i Viñas (repeteix)	II	Republicà Federal	Escriptor i Propietari	Primera Etapa Res.
	Joan Castellar i Miralles	II	Republicà Federal	Propietari	Primera Etapa Res.
	Josep Camps i Lluch (repeteix)	III	Republicà Federal	Teixidor de Vels	Primera Etapa Res.
	Josep Salaberneda i Angle	III	Republicà Federal	Teixidor de vels	
	Miquel Ginestà i Guitart (repeteix)	III	Republicà Federal	Galoner	Primera Etapa Res.
	Francesc Dalmau i Cantarell (repeteix)	III	Republicà Federal	Espardenyer	Primera Etapa Res.
	Francesc Llatjós i Perramon)	III	Republicà Federal	Comerciant	Restaurac.

	Joan Sanllehí i Roca	IV	Republicà Federal	Propietari	Primera Etapa Res.
	Josep Padró i Cornet	IV	Republicà Federal	Vetaire	Primera Etapa Res.
	Manuel Miquel i Casasayas	IV	Republicà Federal	Fonedor	Primera Etapa Res.
	Manuel Planas i Pontí	IV	Republicà Federal	Sastre	Primera Etapa Res.
	Antoni Reguant i Cots	IV	Republicà Federal	Paleta	Primera Etapa Res.
20-I-1874 *designat pel Capità General	Manuel Oms i de Prat (repeteix)		Conservador	Advocat	Restaurac.
	Manuel Portabella i Cantarell		Conservador?	Fabricant	Règim Isabelí i Primera Etapa Res.
	Ignasi Oms i March (repeteix)		Conservador	Hisendat	Règim Isabelí i Primera Etapa Res.
	Francesc Bohigas i Badia		Conservador	Advocat	Règim Isabelí i Primera Etapa Res.
	Ramon Aguilera i Dalmases			Fabricant	
	Francesc Miralles i Verdaguer		Carlí	Farmacèutic	Primera Etapa Res.
	Josep Espinalt i Vilaclara			Farmacèutic	
	Josep Torra i Pons		Liberal	Fabricant	Restaurac.
	Josep Abadal i Soler		Liberal	Arrendatari, Coló	Primera Etapa Res.
	Lluís A. Calvet i Soldevila		Conservador	Mestre d'Obres	Primera Etapa Res.
	Mariano Prat i Casajoana		Liberal	Propietari	Règim Isabelí
	Pere Cornet i Sitges (repeteix)		Liberal	Fabricant i Comerciant	Règim Isabelí
	Bartomeu Bartomeu i Antúnez		Conservador	Flaquer	Restaurac.
	Rafael Soler i Soler (repeteix)		Liberal	Fabricant i Comerciant	
	Joan Puigpiqué i Llobet			Petit propietari	Restaurac.
	Antoni Solà i Subirana		Carlí		Primera Etapa Res.
	Joan Garrosset i				

	Fabrés				
	Narcís Enrich i Artigas			Propietari	Règim Isabelí
	Pere Sanpere i Rius			Comerciant	
	Joan Oller i Domènec		Liberal	Propietari	Primera Etapa Res.
	Pere Serra i Pons		Liberal	Ferrer	

Font: Elaboració pròpia

APÈNDIX

ELS REGIDORS ELEGITS I DESIGNATS DURANT LA RESTAURACIÓ MONÀRQUICA (1877-1922). FILIACIÓ POLÍTICA, CONDICIÓ SOCIOPROFESSIONAL I EXPERIÈNCIA MUNICIPAL

ELECCIONS	NOM	DISTRICTE	FILIACIÓ	PROFESSIÓ	EXPERIÈNCIA
7/9-II-1877	Manuel Lladó i Graell		Indeterminat	Propietari	Sexenni
	Ramon d'Argullol i Serra (repeteix)		Conservador	Propietari	Sexenni
	Marià Batlles i March		Conservador	Hisendat i fabricant	Sexenni
	Ignasi Oms i March (repeteix)		Conservador	Hisendat	Règim Isabelí i Sexenni
	Salvador Marcet i Soler		Conservador	Advocat	Sexenni
	Antoni Puigferrer i Perera		Liberal	Procurador	
	Jaume Clotet i Ribalta		Conservador	Comerciant	
	Ignasi Oms i Cornet		Constitucional	Fuster	Sexenni
	Josep Carbonell i Soler		Conservador	Metge cirurgià	
	Hermengild Pons i Puig (repeteix)		Liberal	Fondista	Sexenni
	Josep Bros i Ristol		Indeterminat	Fondista	
	Jaume Desveus i Riera (repeteix)		Constitucional	Fabricant i comerciant	Sexenni
	Miquel Ballart i Clarà		Conservador	Propietari	Sexenni
	Lluís Torras i Perramon		Constitucional	Llauner	Sexenni
	Pere Cornet i Sitges (repeteix)		Constitucional	Fabricant i comerciant	Sexenni
	Armengol Jordana		Indeterminat	Notari	
	Bartomeu Bartomeu i Antúnez (repeteix)		Conservador	Flaquer	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Manuel Casanovas i Pascual		Constitucional	Propietari	Sexenni
	Jacint Cornet i Aparicio		Constitucional	Tintorer	Règim Isabelí i Sexenni
	Josep Mas				
8-IV-1877	Joaquim Babra i		Conservador	Fabricant	

(parcial)	Subirà				
	Esteve Burés i Soler (repeteix)		Republicà Federal	Fabricant	Sexenni
	Joan Vila i March		Conservador	Confiter	
	Joan Riera i Serra		Conservador	Fabricant d'aiguardent	
11-13 / IV / 1879	Pere Arderiu i Brugués	I	Conservador	Advocat	
	Ignasi Lluvià i Lladó	I	Conservador / Integrista	Propietari	Sexenni
	Lluís Argemí i Serarols	I	Demòcrata	Advocat	
	Ramon Llopis i Rius (repeteix)	II	Carlí	Fabricant de sabó	Sexenni
	Domènec Martí i Suñé	II	Carlí ?	Pagès	
	Jacint Rosal i Font	III	Carlí	Comerciant	
	Francesc Pons i Pujadas	III	Carlí	Fabricant	Sexenni
	Pere Parera i Fortuny	IV	Conservador	Fabricant	
	Tomàs Esteve i Pla	IV	Conservador	Farmacèutic	
	Lluís Masnou i Serramalera	V	Carlí	Propietari	Sexenni
	Josep Perramon i Torrens	V	Conservador	Pagès propietari	Segona Estapa Restaur.
1-4 / IV / 1881	Ignasi Oms i March (repeteix)	I	Conservador	Hisendat	Règim Isabelí i Sexenni
	Antoni Farreras i Cantarell	I	Carlí	Comerciant / Fabricant	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Manuel Fortuny i Torrens	I	Conservador	Fabricant	
	Miquel Ballart i Clarà (repeteix)	II	Conservador	Propietari	Sexenni
	Jaume Clotet i Ribalta (repeteix)	II	Conservador	Comerciant	
	Marià Batlles i March	III	Conservador	Hisendat	Sexenni
	Josep Vilaseca i Rius	III	Carlí	Propietari	Sexenni
	Joan Alert i Noguera	IV	Carlí	Industrial	
	Esteve Burés i Arderiu	IV	Conservador	Fabricant	
	Francesc Gomis i	V	Carlí	Fabricant	Sexenni

	Soler				
	Fruitós Sanmartí i Xipell	V	Liberal	Propietari	
3-6 / V / 1883	Lluís Herp i Vilarasau	I	Carlí	Propietari	Sexenni
	Francesc Miralles i Verdaguer (repeteix)	I	Carlí	Farmacèutic	Sexenni
	Agustí Vidal i Bonany	II	Catòlic	Fabricant i Propietari	
	Jaume Borràs i Matarrodona	II	Catòlic	Pagès	Sexenni
	Josep Pons Ibáñez	III	Carlí	Fabricant	Sexenni
	Josep Mariol Casasayas	III	Carlí	Llauner	Sexenni
	Josep Barjau i Bellafont	IV	Catòlic	Advocat	
	Jaume Armengou i Orriols	IV	Carlí	Comerciant	Sexenni
	Simó Fàbregas i Prat	V	Carlí	Procurador	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Maurici Casasayas i Serra	V	Carlí	Pagès	Sexenni
Maig 1885	Isidre Borràs i Pons	I	Liberal	Fabricant	
	Josep Fàbregas i Solà	I	Liberal	Advocat	Sexenni
	Josep Playà i Vilaseca (repeteix)	I	Republicà	Sastre	Sexenni
	Josep Ristol i Coll	II	Republicà Possibilista	Comerciant	
	Valentí Clapers i Grané	II	Conservador	Vinater	
	Francesc Basomba i Vilaseca (repeteix)	II	Republicà	Fabricant	Sexenni
	Isidre Oliva i Orriols	III	Liberal	Fuster	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Francesc Torras i Playà (repeteix)	III	Republicà	Fabricant	Sexenni
	Francesc Llatjós i Perramon (repeteix)	IV	Republicà Possibilista	Comerciant	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Manuel Miquel i Casasayas (repeteix)	IV	Republicà Possibilista	Fonedor	Sexenni

	Maurici Lladó i Tañà	V	Republicà Possibilista	Industrial Alfarer	
	Joan Massana i Rodoreda (repeteix)	V	Conservador	Fabricant i Comerciant	Sexenni i Segona Etapa Res.
Abril-maig 1887	Jaume Desveus i Riera (repeteix)	I	Liberal	Comerciant	Sexenni
	Joaquim Solà i Solernou	I	Liberal	Procurador	
	Alexandre Pallàs i Pejoan	II	Liberal	Farmacèutic	
	Antoni Puigferrer i Perera (repeteix)	II	Liberal	Procurador	
	Domènec Horta i Sardà	III	Republicà Federal	Blanquer	
	Simó Rafart i Calsina	III	Republicà Federal	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Joan Castellà i Miralles (repeteix)	IV	Republicà Possibilista	Propietari	Sexenni
	Miquel Oms i Viñas	IV	Republicà	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Jacint Cornet i Aparicio (repeteix)	V	Liberal	Tintorer	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Bernardí Alcañiz Mellizo	V	Liberal	Ebenista	Sexenni i Segona Etapa Res.
1889	Francesc Pons i Genescà	I	Liberal	Farmacèutic	Segona Etapa Res.
	Fruitós Sanmartí i Xipell (repetit)	I	Liberal	Propietari	
	Maurici Torra i Roca	I	Liberal	Comerciant	Sexenni
	Josep Calveras i Piqué	II	Republicà Possibilista	Mestre d'Obres	Sexenni
	Vicenç Pascual Ortiz	II	Republicà Federal	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Joaquim Altisen i Farell	II	Conservador	Comerciant magtzemista de farines	
	Lluís Santasusana	III	Liberal	Tintorer	
	Francesc Masana i Rodoreda	III	Liberal	Comerciant i fabricant	Sexenni
	Pere Cornet i Cantarell	IV	Liberal	Fabricant	Sexenni
	Francesc Claret i Reguant	IV	Independent Catòlic	Advocat	Sexenni
	Marià Casas i Carreras	V	Republicà Possibilista	Pastisser i Cafeter	Sexenni

	Maurici Garriga i Cornet	V	Republicà Possibilista	Perruquer	
26 / VII / 1890 interí *designat	Josep Perramon i Torrens (repeteix)		Conservador	Propietari Pagès	Segona Etapa Restaurac.
	Fruitós Sanmartí i Xipell (repeteix)		Conservador	Propietari	
	Bartomeu Bartomeu i Antúnez (repeteix)		Conservador	Flaquer	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Antoni Farreras i Cantarell (repeteix)		Carlí	Comerciant	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Domingo Martí i Suñé (repeteix)		Conservador ?	Pagès Propietari	
	Antoni Sala i Font		Carlí	Propietari	Sexenni
	Ignasi Sostres i Pons		Liberal	Comerciant	
	Jacint Rosal i Font (repeteix)		Carlí	Comerciant	
	Manuel Fortuny i Torrens (repeteix)		Conservador	Fabricant	
	Ignasi Oms i Cornet (repeteix)		Liberal	Fuster	Sexenni
	Lluís Antoni Calvet i Soldevila (repeteix)		Conservador	Mestre d'Obres	
	Josep Bros i Ristol (repeteix)		Indeterminat	Fondista	
	Miquel Ballart i Clarà (repeteix)		Conservador	Propietari	Sexenni
	Jaume Clotet i Ribalta (repeteix)		Conservador	Comerciant	
	Josep Torra i Pons (repeteix)		Liberal	Fabricant	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Ramon Soler i Trias		Conservador	Paleta	Sexenni
	Francesc Pons i Pujadas (repeteix)		Carlí	Fabricant	Sexenni
	Hermenegild Pons i Puig (repeteix)		Liberal	Fondista	Sexenni
	Francesc Gomis i Soler (repeteix)		Carlí	Fabricant	Sexenni
	Joan Verdager i Soler		Liberal	Fabricant	Sexenni i Segona Etapa Res.
1891	Joaquim Soler i Arola	I	Conservador	Advocat	

	Josep Coll i Barrera	I	Conservador	Procurador dels Tribunals	Segona Etapa Res.
	Josep Bosch Carreras	I	Liberal	Fabricant	Segona Etapa Res.
	Ignasi Solà Camprubí	I	Independent	Fabricant	Sexenni
	Llogari Torrens Serra	II	Independent	Fabricant	
	Lluís Riera Gomis	II	Conservador	Fabricant	
	Pere Carol i Martí	II	Liberal	Rendista	
	Salvador Balaguer i Enrich	II	Liberal	Propietari	
	Angel Ferrer Grané	III	Independent	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Josep Firmat Cano	III	Independent	Sastre	
	Onofre Serra Orriols	III	Carlí	Comerciant	
	Antoni Horta Camps	III	Republicà Federal	Blanquer	Segona Etapa Res.
	Isidre Rovira Playà	IV	Liberal	Sastre	
	Joan Verdaguer Soler (repeteix)	IV	Liberal	Fabricant	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Manuel Masnou Esteve	V	Carlí	Fabricant	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Maurici Casasayas Brucart	V	Carlí	Propietari	Sexenni i Segona Etapa Res.
6 / V / 1893 interí i *designat	Francesc Llatjós i Perramon (repeteix)		Republicà Possibilista	Comerciant Graner	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Ramon Fornesa Serra (repeteix)		Republicà Possibilista	Teixidor de Vels	Sexenni
	Josep Coll i Barrera (repeteix)		Conservador	Procurador	
	Josep Bosch Carreras (repeteix)		Liberal	Fabricant	Segona Etapa Res.
	Ignasi Solà Camprubí (repeteix)		Liberal	Fabricant i Fuster	Sexenni
	Llogari Torrens Serra (repeteix)		Independent	Fabricant	Sexenni
	Lluís Riera		Conservador	Fabricant	

	Gomis (repeteix)				
	Pere Carol i Martí (repeteix)		Liberal	Rendista	
	Salvador Balaguer i Enrich (repeteix)		Liberal	Propietari	
	Angel Ferrer i Grané (repeteix)		Independent	Fabricant	Segona Etapa Res.
	Josep Firmat i Cano (repeteix)		Independent	Sastre	
	Onofre Serra i Orriols (repeteix)		Carlí	Matalasser	
	Antoni Horta i Camps (repeteix)		Republicà Centralista	Blanquer	Segona Etapa Res.
	Isidre Rovira i Playà (repeteix)		Liberal	Pagès Propietari	
	Joan Verdaguer i Soler (repeteix)		Liberal	Fabricant i Comerciant	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Manuel Masnou i Esteve (repeteix)		Carlí	Fabricant	Segona Etapa Res.
	Maurici Casasayas i Brucart (repeteix)		Independent (Associació de Llauradors)	Pagès Propietari	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Hermenegild Pons i Puig (repeteix)		Liberal ?	Fondista	Sexenni
	Manuel March i Solernou (repeteix)		Conservador	Hisendat	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Maurici Lladó i Tañá (repeteix)		Republicà Possibilista	Alfarer	
	Manuel Miquel i Casasayas (repeteix)		Republicà Possibilista	Fonedor	Sexenni
	Josep Ristol i Coll (repeteix)		Republicà Possibilista	Fabricant Vinater	
	Joan Clotet i Coma (repeteix)		Liberal	Fabricant i Comerciant	Sexenni
	Miquel Ginestà i Guitart (repeteix)		Republicà federal	Galoner	Sexenni
19- XI-1893	Joan Piniella i Roca	I	Republicà Federal	Metge	
	Joan Buch i Roig	I	Republicà Possibilista	Carnisser	
	Joan Clotet i Coma (repeteix)	I	Independent	Fabricant	Sexenni
	Ramon Homs i Cabanes	I	Liberal	Fabricant	
	Joan Porta i Sala	II	Republicà Possibilista	Comerciant	Segona Etapa Res.

	Rosend Riera i Claret	II		Jornaler	Segona Etapa Res.
	Isidre Carné i Gabarró	II	Republicà Possibilista	Fabricant	
	Antoni Vila i Camprubí	II	Indeterminat	Fuster	Segona Etapa Res.
	Valentí Palau Iglesias	III	Republicà Possibilista	Propietari	
	Miquel Cots i Suñer (repeteix)	III	Republicà	Propietari	Sexenni
	Francesc Sociats i Sostre	III	Liberal	Fabricant i Comerciant	Segona Etapa Res.
	Manuel Castellà i Ramoneda	III	Republicà Possibilista	Procurador	Segona Etapa Res.
	Francesc Llatjós i Perramon (repeteix)	IV	Republicà Possibilista	Comerciant	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Maurici Lladó i Tañà (repeteix)	IV	Republicà Possibilista	Industrial alfarer	
	Josep Ristol i Coll (repeteix)	IV	Republicà Possibilista	Vinater	
	Manuel Miquel i Casasayas (repeteix)	V	Republicà Possibilista	Fonedor	Sexenni
	Angel Graells i Jansana	V	Republicà Possibilista	Fabricant	
	Ramon Feliu i Bové	V	Republicà	Comerciant	
12-V-1895	Joaquim Soler i Arola (repeteix)	I	Conservador	Advocat i Hisendat	
	Francesc Gallifa i Gomis	I	Conservador	Fabricant	
	Josep Oms i Rovis	I	Conservador	Hisendat	Segona Etapa Res.
	Cristòfol Marcet i Estebanell	II	Conservador	Fonedor	Segona Etapa Res.
	Isidre Ferrer i Grané	II	Conservador	Propietari	
	Josep Llobet i Cusidó	III	Conservador	Comerciant i Industrial	Segona Etapa Res.
	Josep Torras i Pons (repeteix)	III	Liberal	Fabricant	Segona Etapa Res.
	Joaquim Borràs i Ferrer	III	Conservador	Fabricant	Segona Etapa Res.
	Joan Mestres i Serra	III	Liberal	Comerciant llauner	
	Miquel Oms i Viñas (repeteix)	IV	Republicà Possibilista	Comerciant	Segona Etapa Res.

	Jaume Ristol i Reixach	IV	Republicà	Fabricant vinater	Segona Etapa Res.
	Atanasi Carrió i Playà	V	Independent	Propietari	Segona Etapa Res.
	Pere Serra i Torras	V	Independent	Industrial Ferrer	
9-V-1897	Joaquim Solà i Solernou (repeteix)	I	Liberal	Procurador	
	Francesc Oller i Portabella	I	Conservador	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Valentí Clapers i Grané (repeteix)	II	Conservador	Industrial	
	Joaquim Bohigas d'Argullol	II	Conservador Silvelista	Advocat	Segona Etapa Res.
	Maurici Thomasa	II	Liberal	Botiguer	
	Maurici Fius i Palà	III	Republicà Possibilista	Advocat	Segona Etapa Res.
	Francesc Alsina i Picó	III	Liberal	Procurador	Segona Etapa Res.
	Sebastià Tàpias i Selga	IV	Liberal	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Fermí Roca i Coma	IV	Carlí	Fabricant	Segona Etapa Res.
	Ramon Trulls i Soldevila	IV	Republicà Federal	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Maurici Catllà i Basullas	V	Independent	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Manuel Masnou i Esteve (repeteix)	V	Carlí	Fabricant	Segona Etapa Res.
23 / II / 1899 interí i designat *	Josep Bosch i Carreras (repeteix)		Liberal	Fabricant	Segona Etapa Res.
	Joaquim Borràs i Ferrer (repeteix)		Conservador	Fabricant	Segona Etapa Res.
	Josep Llobet i Cusidó (repeteix)		Conservador	Industrial	Segona Etapa Res.
	Ignasi Oms i Cornet (repeteix)		Liberal	Fuster	Sexenni
	Joan Massana i Rodoreda (repeteix)		Conservador	Fabricant i Comerciant	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Vicenç Pascual i Ortiz (repeteix)		Liberal	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Francesc Sociats i Sastre (repeteix)		Liberal	Fabricant i Comerciant	Segona Etapa Res.
	Cristófol Marcet i Estebanell (repeteix)		Conservador	Fonedor	Segona Etapa Res.

	Jacint Cornet i Aparicio (repeteix)		Liberal	Tintorer	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Valentí Clapers i Grané (repeteix)		Conservador	Industrial Vinater	Segona Etapa Res.
	Joan Mestres i Serra (repeteix)		Liberal	Llauner	
	Isidre Rovira i Playà (repeteix)		Liberal	Pagès Propietari	
	Joan Piniella i Roca (repeteix)		Republicà Fusionista	Metge	
	Ignasi Solà i Camprubí (repeteix)		Independent	Fuster	Sexenni
	Josep Herp i Subirà		Integrista	Advocat	Segona Etapa Res.
	Joan Verdaguer i Soler (repeteix)		Liberal	Fabricant i Comerciant	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Bernardí Alcañiz i Mellizo (repeteix)		Liberal	Ebenista	Segona Etapa Res.
	Francesc Llatjós i Perramon (repeteix)		Republicà Fusionista	Comerciant graner	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Simó Fàbregas i Prat (repeteix)		Carlí	Procurador	Segona Etapa Res.
	Isidre Oliva i Orriols (repeteix)		Republicà Federal	Fuster	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Josep Ristol i Coll (repeteix)		Republicà Fusionista	Fabricant Vinater	
	Antoni Vila i Camprubí (repeteix)			Fuster	Segona Etapa Res.
	Josep Oms i Rovis (repeteix)		Conservador Silvelista	Hisendat	Segona Etapa Res.
10-V-1899 Interí designat	Miquel Oms i Viñas		Republicà fusionista	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Josep Llobet i Cusidó (repeteix)		Conservador	Industrial	Segona Etapa Res.
	Joaquim Borràs i Ferrer (repeteix)		Conservador	Fabricant	Segona Etapa Res.
	Jaume Ristol i Reixach (repeteix)		Republicà	Comerciant i fabricant vinater	Segona Etapa Res.
	Josep Herp i Subirà (repeteix)		Integrista	Advocat	Segona Etapa Res.
	Cristòfol Marcet i		Conservador	Fonedor	Segona Etapa

	Estebanell (repeteix)				Res.
	Atanasi Carrió i Playà		Independent	Propietari	Segona Etapa Res.
	Joan Mestres i Serra (repeteix)		Liberal	Llauner	
	Josep Oms i Rovís (repeteix)		Conservador silvelista	Hisendat	
	Francesc Llatjós i Perramon		Republicà fusionista	Comerciant graner	Segona Etapa Res.
	Josep Ristol i Coll (repeteix)		Republicà fusionista	Fabricant vinater	
	Vicenç Pascual i Ortiz (repeteix)		Liberal	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Simó Fàbregas i Prat (repeteix)		Carlí	Procurador	Segona Etapa Res.
	Francesc Sociats i Sastre (repeteix)		Liberal	Fabricant comerciant	Segona Etapa Res.
	Jacint Cornet i Aparicio (repeteix)		Liberal	Tintorer	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Bernardí Alcañiz i Mellizo (repeteix)		Liberal	Ebenista	Segona Etapa Res.
	Antoni Vila i Camprubí (repeteix)			Fuster	Segona Etapa Res.
	Joan Masana i Rodoreda (repeteix)		Conservador	Fabricant comerciant	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Josep Bosch i Carreras (repeteix)		Liberal	Fabricant	Segona Etapa Res.
	Isidre Oliva i Orriols (repeteix)		Republicà federal	Fuster	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Ignasi Oms i Cornet (repeteix)		Liberal	Fuster	Sexenni
	Isidre Rovira i Playà (repeteix)		Liberal	Pagès propietari	
	Valentí Clapers i Grané (repeteix)		Conservador	Industrial vinater	Segona Etapa Res.
14-V-1899	Martí Vilajoana i Serra	l	Republicà Federal	Picapedrer	Segona Etapa Res.
	Pere Armengou i Manso	l	Integrista	Comerciant	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Eloi Torras i Serarols	l	Liberal Gamacista	Advocat	Segona Etapa Res.
	Lluís Cornet i	l	Integrista	Fabricant	Segona Etapa

	Vivar			Vetaire	Res.
	Josep Oms i Rovis (repeteix)	I	Conservador Silvelista	Hisendat	Segona Etapa Res.
	Josep Vilaseca i Palà	II	Integrista	Industrial	Segona Etapa Res.
	Miquel Ferrer i Torras	II	Carlí	Industrial	Segona Etapa Res.
	Fermí Roca i Coma (repeteix)	II	Carlí	Fabricant	Segona Etapa Res.
	Joaquim Solà i Solernou (repeteix)	II	Liberal	Procurador	
	Maurici Fius i Palà (repeteix)	III	Republicà	Advocat	Segona Etapa Res.
	Ramon Trulls i Soldevila (repeteix)	III	Republicà	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Pere Secases i Iscla	III	Socialista	Fuster	Segona Etapa Res.
	Llogari Torrens i Serra (repeteix)	III	Conservador	Fabricant	
	Martí Bover i Pont	IV	Fusió Republicana	Comerciant de farines	Segona Etapa Res.
	Josep Defís i Aleger	IV	Fusió Republicana	Advocat	Segona Etapa Res.
	Antoni Oriol i Quingles	IV	Fusió Republicana	Fuster	Segona Etapa Res.
	Manuel Ignasi Vallès i Pons	IV	Carlí	Propietari	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Agustí Llorens i Coma	IV	Integrista	Llauner	Segona Etapa Res.
	Miquel Oms i Viñas (repeteix)	V	Republicà	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Joan Llatjós i Prunés	V	Liberal Gamacista	Comerciant	Segona Etapa Res.
	Manuel Castellà i Ramoneda (repeteix)	V	Fusió Republicana	Procurador	Segona Etapa Res.
	Fruitós Sanmartí i Xipell (repeteix)	V	Conservador Silvelista	Propietari	
	Maurici Casasayas i Brucart (repeteix)	V	Independent	Propietari	Sexenni i Segona Etapa Res.
	Ignasi de L. March i Batlles	V	Integrista	Advocat i Hisendat	Segona Etapa Res.
9 / XI / 1901	Martí Vilajoana i Serra (repeteix)	I	Federal (Unió Republicana)	Picapedrer	Sexenni i Restaurac.
	Ramon Raich i	I	Carlí	Comerciant i	

	Torreguitart		candidatura administrativa	Propietari	
	Urbici Sellarès i Costa	II	Republicà Progressista (Unió Republicana)	Industrial Forner	
	Joaquim Parera i Portabella	II	Catalanista candidatura administrativa	Fabricant	
	Francesc Manubens i Roberge	III	Carlí candidatura administrativa	Industrial i Propietari	
	Ramon Trulls i Soldevila (repeteix)	III	Republicà Socialista (Unió Republicana)	Comerciant	
	Joan Llatjós i Prunés	IV	Monàrquic Liberal	Comerciant	
	Josep Defís i Aleguer (repeteix)	IV	Fusió Republicana (Unió Repub.)	Professor	
	Jaume Ristol i Reixach (repeteix)	IV	Republicà Federal	Fabricant d'aiguarent	
	Miquel Oms i Viñas (repeteix)	V	Fusió Republicana (Unió Republicana)	Comerciant	
	Eloi Torras i Serarols (repeteix)	V	Monàrquic-liberal	Fabricant de cordons	
	Bernardino Alcañiz Mellizo (repeteix)	V	Monàrquic-liberal	Ebenista	Sexenni i Restaurac.
8 / IX / 1903	Josep Jordana i Bernet	I	Regionalista Candidatura Administrativa	Comerciant	
	Domènec Farreras i Serrahima	I	Carlí Candidatura Administrativa	Comerciant	
	Pere Armengou i Manso (repeteix)	I	Integrista Candidatura Administrativa	Comerciant	
	Antoni Oriol i Quingles (repeteix)	I	Candidatura Unió Republicana	Industrial Fuster	
	Pere Secases i Iscle (repeteix)	II	Candidatura Unió Republicana	Industrial Fuster	
	Josep Vilaseca i Palà (repeteix)	II	Integrista Candidatura Administrativa	Industrial i Propietari	

	Maurici Fius i Palà (repeteix)	III	Candidatura Unió Republicana	Advocat	Primera Etapa Restaurac.
	Francesc Sagristà i Soldevila	III	Carlí Candidatura Unió Republic.	Botiguer	
	Joaquim Gomis i Cornet (repeteix)	IV	Carlí Candidatura Administrativa	Fabricant	Primera Etapa Restaurac.
	Ramon Oliveras i Creus	IV	Carlí Candidatura Administrativa	Obrer	
	Manel Castellà i Ramoneda (repeteix)	IV	Candidatura Unió Republic.	Procurador	
	Lluís Casasayas i Morera	V	Carlí (Candidatura Popular)	Industrial Barber	
	Maurici Casasayas i Brucart (repeteix)	V	Carlí (Candidatura Popular)	Pagès	Sexenni i Primera Etapa Res.
	Pau Ribas i Puig (repeteix)	V	Carlí Candidatura Administrativa	Pagès	Sexenni i Primera Etapa Res.
12 / XI / 1905	Sants Yellestich i Ferrer	I	Regionalista Candidatura Administrativa	Advocat Propietari	
	Josep Defís i Aleguer (repeteix)	I	Candidatura Unió Republic.	Professor i Advocat	
	Joan Esquius i Ribera	II	Independent Candidatura Administrativa	Industrial Propietari	
	Tomàs A. Dalmau Cantarell	II	Candidatura Unió Republicana	Industrial Espardenyer	
	Celestí Martí i Firmat	III	Carlí Candidatura Administrativa	Comerciant	
	Ramon Trulls i Soldevila (repeteix)	III	Candidatura Unió Republicana	Comerciant	Primera Etapa Restaurac.
	Vicenç F. Gabriel i Balaguer	IV	Independent Candidatura Administrativa	Fabricant Propietari	
	Maurici Algué i Sanllehí	IV	Independent Candidatura Administrativa	Industrial Alfarer	
	Francesc Llatjós i Perramon (repeteix)	IV	Candidatura Unió Republicana	Comerciant	Primera Etapa Restaurac.

	Joan Tarrats i Comaposada	V	Carlí Candidatura Administrativa	Mestre de Cases	
	Atanasi Perramon i Carrió (repeteix)	V	Integrista Candidatura Administrativa	Pagès	
	Pau Prat i Casanovas	V	Candidatura Unió Republicana	Esterer	
2 / V / 1909	Joaquim Gomis i Cornet (repeteix)	I	Carlí Candidatura Manresana	Fabricant	Primera Etapa Restaurac.
	Josep Armengou i Manso (repeteix)	I	Integrista Candidatura Manresana	Comerciant	
	Josep Puigdemívol i Calmet	I	Candidatura Liberal	Comerciant	
	Andreu Clarí i Requesens	II	Candidatura Liberal	Obrer	
	Francesc Prat i Franch	II	Centre Nacionalista Republicà	Industrial Fonedor	
	Maurici Fius i Palà (repeteix)	III	Candidatura Liberal	Advocat	Primera Etapa Res.
	Francesc Torrella i Martí	III	Integrista Candidatura Manresana	Impressor	
	Josep Corominas i Basons	IV	Candidatura Liberal	Comerciant de Fusta	
	Jaume Lladó i Clari	IV	Candidatura Liberal	Industrial Tintorer	
	Francesc Capella i Miret	IV	Lliga Regiona. Candidatura Manresana	Comerciant	
	Joan Serra i Sunyé	V	Lliga Regiona. Candidatura Manresana	Pagès	
	Lluís Casasayas i Morera (repeteix)	V	Carlí Candidatura Manresana	Pagès	
	Ramon Morera i Jorba	V	Candidatura Liberal	Pagès propietari	
12 / XII / 1909	Francesc Suaña i Soldevila	I	Catalanista Solidaritat Manresana	Metge	
	Joan Espinalt i Oller	I	Republicans Radicals	Comerciant	Segona República
	Ramon Trulls i Soldevila (repeteix)	II	Republicans Radicals	Comerciant	

	Joan Esquius i Ribera (repeteix)	II	Independent Solidaritat Manresana	Industrial Propietari	
	Josep Oms i Rovis	III	Catalanista Solidaritat Manresana	Hisendat	
	Francesc Flotats i Pujol	III	Republicà Radical	Industrial	
	Francesc Llatjós i Perramon (repeteix)	IV	Candidatura Esquerra Catalana	Comerciant	Sexenni i Primera Etapa Res.
	Josep Coromines i Basons (repeteix)	IV	Republicans Radicals	Propietari i Comerciant	
	Antoni Pesarrodonà i Closa	IV	Republicans Radicals	Propietari i Agricultor	
	Ignasi Martí i Fainé	V	Carlí Candidatura Manresana	Comerciant Vaquer i Agricultor	
	Celestí Martí i Firmat (repeteix)	V	Carlí Candidatura Manresana	Comerciant	
	Josep Carrera i Ciuró	V	Republicans Radicals	Industrial	
12 /XI / 1911	Joaquim Gomis i Cornet (repeteix)	I	Carlí Candidatura Manresana	Fabricant	
	Celdoni Puigdellívol i Calmet (repeteix)	I	Candidatura Radical	Comerciant	Segona República
	Paulí Gros i Albí	I	Candidatura Radical	Industrial Tintorer	
	Andreu Clarí i Recasens (repeteix)	II	Candidatura Radical	Obrer ebenista	
	Pere Rebordosa i Miralles	II	Catalanista Candidatura Manresana	Fuster	
	Maurici Fius i Palà (repeteix)	III	Candidatura Radical	Advocat	
	Francesc Torrella i Martí (repeteix)	III	Integrista Candidatura Manresana	Impressor	
	Francesc M. Capella i Miret (repeteix)	IV	Catalanista Candidatura Manresana	Comerciant	
	Didac Mujal i Subirana	IV	Candidatura Radical	Comerciant	
	Urbici Sellarès i	V	Candidatura	Industrial	

	Costa (repeteix)		Radical	Forner	
	Josep Rovira i Casajuana	V	Candidatura Radical	Pagès Propietari	Segona República
	Joan Serra i Sunyè (repeteix)	V	Catalanista Candidatura Manresana	Pagès Propietari	
9 / XI / 1913	Josep Coll i Roca	I	Lliga Regiona. Candidatura Administrativa	Comerciant	Segona República
	Joan Espinalt i Oller (repeteix)	I	Candidatura Unió Republi.	Comerciant	Segona República
	Ignasi Marsal i Solà	II	Lliga Regiona. Candidatura Administrativa	Industrial i Comerciant	Segona República
	Ramon Trulls i Soldevila (repeteix)	II	Candidatura Unió Republi.	Comerciant	
	Celestí Martí i Firmat (repeteix)	III	Carlí Candidatura Administrativa	Comerciant	
	Ignasi Dalmau i Arañó	III	Candidatura Unió Republi.	Comerciant	
	Francesc Llatjós i Perramon (repeteix)	IV	Candidatura Popular	Comerciant	Sexenni i Restaurac.
	Josep Arola i Sala (repeteix)	IV	Candidatura d'UFNR	Metge	Segona República
	Pau Ribas i Puig (repeteix)	V	Carlí Candidatura Administrativa	Pagès	Sexenni i Restaurac.
	Ignasi Martí i Fainé (repeteix)	V	Carlí Candidatura Administrativa	Pagès	
	Ramon Morera i Jorba (repeteix)	V	Candidatura Unió Republi.	Pagès Propietari	
14 / XI / 1915	Marià Rius i Perarnau	I	Partit Nacionalista Republicà	Industrial Forner	
	Paulí Gros i Albí (repeteix)	I	Unió Republicana	Industrial Tintorer	
	Valentí Grané i Galobart	I	Lliga Regiona. Candidatura Manresana	Comerciant	
	Andreu Clari i Recasens (repeteix)	II	Unió Republicana	Obrer Ebenista	
	Urbici Sellarés i Costa (repeteix)	II	Unió Republicana	Industrial	
	Roc Cuadrench	II	Partit	Barber	

			Nacionalista Republicà		
	Maurici Fius i Palà (repeteix)	III	Unió Republicana	Advocat	
	Francesc Flotats i Pujol (repeteix)	III	Republicà Candidatura Administrativa	Industrial	
	Didac Mujal i Subirana (repeteix)	IV	Unió Republicana	Comerciant	
	Baudili Vilalta i Sala	IV	Lliga Regiona. Candidatura Manresana	Pagès	Segona República
	Josep Rovira i Casajoana (repeteix)	V	Unió Republicana	Pagès Propietari	Segona República
	Joaquim Gomis i Cornet (repeteix)	V	Carlí Candidatura Manresana	Fabricant	
11 / XI / 1917	Josep Coll i Roca (repeteix)	I	Casal Regionalista	Comerciant	Segona República
	Josep Arola i Sala	I	Republicà Nacionalista Coalició Republicana	Metge	Segona República
	Agustí Coma i Morros	II	Casal Regionalista	Advocat	
	Joan Espinalt i Oller (repeteix)	II	Unió Republicana Coalició Republicana	Comerciant	Segona República
	Avel.lí Rosal i Font	III	Unió Republicana Coalició Republicana	Obrer	
	Ramon Trulls i Soldevila (repeteix)	III	Unió Republicana Coalició Republicana	Comerciant	Primera Etapa Restaurac.
	Joaquim de Bertran i Calderó	III	Casal Regionalista	Advocat i Propietari	
	Domingo Escudé i Jané	IV	Liberal Casal Regionalista	Comerciant	Segona República
	Conrad Costa i Pons	IV	Casal Regionalista	Fabricant	Segona República
	Josep Puigdellívol i Calmet (repeteix)	IV	Unió Republicana Coalició Republicana	Comerciant	Segona República
	Ramon Morera i	V	Unió	Pagès	

	Jorba (repeteix)		Republicana Coalició Republicana		
	Ignasi Martí i V Fainé (repeteix)		Carlí Casal Regionalista	Comerciant	
2 / II / 1920	Angel Armengou i I Comas		Lliga Casal Regionalista	Comerciant	
	Domingo Prunés i I Miquel		Carlí Casal Regionalista	Procurador	Franquisme
	Paulí Gros i Albí I (repeteix)		Unió Republicana Coalició Republicana	Industrial Tintorer	
	Marià Vall.llossera i Fontordera	II	Lliga Casal Regionalista	Comerciant	
	Lluís Guitart i II Rubiralta		Lliga Casal Regionalista	Comerciant	
	Andreu Clari i II Requesens (repeteix)		Unió Republicana Coalició Republicana	Obrer Ebenista	
	Maurici Fius i Palà III (repeteix)		Unió Republicana Coalició Republicana	Advocat	Primera Etapa Restaurac.
	Ignasi Suaña i III Esteve		Lliga Casal Regionalista	Pagès	
	Lluís Sala i IV Altimiras		Unió Republicana Coalició Republicana	Comerciant	
	Ramon Roqueta i IV Torrentó			Comerciant	
	Joan Grané i V Parera		Carlí Casal Regionalista	Pagès	
	Josep Rovira i V Casajuana (repeteix)		Unió Republicana Coalició Republicana	Pagès Propietari	Primera Etapa Res. Segona República
5 / II / 1922	Josep Coll i Roca I (repeteix)		Lliga Casal Regionalista	Advocat	Segona República
	Josep Cirera i I Soler		Carlí Candidatura Administrativa	Advocat	
	Joan Espinalt i II Oller (repeteix)		Unió Republicana Coalició Republicana	Comerciant i Propietari	Segona República
	Ignasi Parés i II Serra		Carlí Candidatura	Comerciant	

			Administrativa		
	Lluís Puig i Serra	III	Unió Republicana Coalició Republicana	Industrial	
	Joan Pla i Oliveras	III	Unió Republicana Coalició Republicana	Comerciant	
	Vicenç Brunet i Torres	III	Unió Republicana Coalició Republicana	Agricultor i Propietari	
	Leonci Soler i March	IV	Lliga Casal Regionalista	Advocat i Propietari	Segona República
	Conrad Costa i Pons	IV	Ex Lliga Candidatura Administrativa	Fabricant i Propietari	Segona República
	Domingo Escudé i Jané	IV	Liberal Candidatura Administrativa	Comerciant	Segona República
	Ignasi Martí i Fainé (repeteix)	V	Carlí Candidatura Administrativa	Comerciant i Propietari	
	Francesc de P. Pons i de Solsona	V	Liberal romanonista Candidatura Independent	Procurador i propietari	

APÈNDIX

ALGUNES BIOGRAFIES DE DIPUTATS A CORTS PEL DISTRICTE DE MANRESA DURANT LA RESTAURACIÓ, 1868-1923.

- **LEONCI SOLER I MARCH (1858-1932)**

Va ser sens dubte una de les personalitats polítiques més rellevants dels primers decennis de segle. Fou diputat a Corts en representació del districte de Manresa entre 1899 i 1910, i després senador per la província de Barcelona de 1910 a 1919. Juntament amb Raimon d'Abadal van ser els primers diputats catalans que van defensar la llengua i cultura catalanes en les Corts ja en el tombant de segle.

Aquest advocat, hisendat i arxiver provenia d'una família de grans hisendats. El seu pare, Lluís G. Soler i Mollet havia estat alcalde del règim isabelí. Present en multitud d'associacions (el *Sometent*, el *Centre Excursionista de la Comarca del Bages*, l'*Orfeó Manresà*, la *Cambra de Comerç i Indústria de Manresa i Comarca*, la *Joventut Catòlica*, etc.), com a impulsor o bé com a mecenes, cal destacar la presidència de la *Federació Agrícola Catalano-balear*, així com la fundació del *Gremi d'Agricultors de Manresa*, i de la *Cambra Agrícola del Pla de Bages*, a tall d'exemple.

Va esmerçar la seva fortuna i patrimoni personals en la vida política, l'única manera com els bons polítics del seu temps, tenien d'aconseguir la fidelitat i la confiança dels electors. La seva xarxa de relacions personals i institucionals depassava l'àmbit estricte de la ciutat, per situar-se en la comarca, i en els ambients polítics de Barcelona i Madrid.

Procedent d'una família benestant manresana, aquest patrici fou considerat la màxima veu dels interessos dels districte de Manresa a Madrid, pel fet que des de 1899 fins a 1910 sortí elegit diputat a Corts d'una forma ininterrompuda. Després de ser derrotat pel conservador Lluís Vila i Miralles en les eleccions generals de 1910 i de 1914 fou elegit senador del Regne per la província de Barcelona el març de 1914.

Durant els primers anys d'existència del Casal Regionalista ocupà la presidència, i sempre tingué veu i vot a l'hora d'elegir els candidats del Casal

que havien d'anar a lluitar en qualsevol consulta electoral. Es més, efectuava d'enllaç amb els polítics de la, i també amb els grans polítics de l'Espanya de la Restauració amb els quals mantenia una correspondència força regular ¹. Els seus apologetes admiraven de la seva personalitat el seu manresanisme (el 1908 demanà a Madrid fons per a la construcció d'un Grup Escolar i una Casa de Correus, grans deficiències de què mancava la ciutat, així com la defensa de la llengua i cultura catalanes. Els seus detractors l'acusaven de ser "un gran cacic entre cacics", ja havia construït al seu entorn una privilegiada xarxa de relacions personals, amb la qual podia gaudir d'una poderosa influència social.

Estava molt present en tota mena d'associacions cíviques, entre d'altres la Cambra de Comerç i Indústria de Manresa, però sobretot en entitats agrícoles, tot esdevenint el principal promotor dels interessos agrícoles del districte. Fou el fundador i president honorari de la Cambra Agrícola Oficial del Pla de Bages que aplegava grans propietaris i hisendats, i fundador del Gremi d'Agricultors de Manresa. El febrer de 1920 fou elegit vocal propietari de l'Institut Agrícola de Sant Isidre, i el març d'aquest mateix any passà a ésser vocal del Consell de Foment de la província de Barcelona, per la Cambra Agrícola Provincial. Posteriorment ocupà la presidència de la Federació Agrícola Catalano-Balear. En tant que hisendat, el febrer de 1920 formà part de la comissió organitzadora dels Sometents, la qual homenatjà el seu amic, el General Weyler.

- **LLUÍS VILA I MIRALLES (1864-1947)**

Fou el polític dinàstic de més projecció en iniciar-se el segle. En una paraula, va ser l'"alter ego" i el principal contrincant polític de Leonci Soler i March, a qui arrebatà, amb el concurs dels republicans i de Maurici Fius i Palà, la representació a Corts durant el breu lapse de temps (1910-1916) en què la Lliga Regionalista fou destronada com a portaestendard dels interessos del districte de Manresa al Congrés de Diputats.

Quatre anys abans de finalitzar el segle passat aconseguí un escó en la diputació provincial de Barcelona i una vocalia en la influent Comissió

¹ L'arxiu epistolar de L. Soler i March consta de més de 10.000 cartes. Vegeu-ne una petita recopilació en la tesi de llicenciatura de Pilar Martínez Ascaso: *Enric Prat de la Riba i Leonci Soler i March. Correspondència inèdita (1899-1916). Edició i estudi*, op. cit.

Provincial, en substitució del propietari artesenc Ramon de Rocafort. Aquest seient no l'abandonaria fins l'any 1909, quan decididament es proposà d'obtenir l'escó pel districte de Manresa. Aquest fabricant tèxtil era juntament amb els germans Gallifa i Gomis, un dels emblemes del grup de pressió que els conservadors detenien en la ciutat, i que es materialitzava pel monopoli del subministrament del fluïd elèctric al municipi, a banda dels negocis tèxtils de l'anomenat grup Gallifa.

Era un home de gran projecció pública, assolida en tant que president de la *Lliga de la Producció Nacional* el 1896, any en què simultàniament ingressava en la vida política activa de la ciutat. De seguida, va formar part del nou comitè conservador reconstituït, en un intent de resoldre la profunda crisi interna que patia el partit liberal-conservador a Manresa. Es va mantenir fidel a aquests postulats ideològics, primer sota l'obediència d'Antonio Maura i després d'Eduardo Dato. Malgrat l'amplíssim ventall de relacions familiars i personals que havia anat teixint a Manresa i comarca i a pesar de tota la seva gran influència política, no va aconseguir fer variar la sentència del Tribunal Suprem que confirmava la pèrdua de l'escó de Manresa en les eleccions legislatives de 1916.

- **JOAN BAPTISTA ORRIOLS I COMAS (Barcelona 1828-1921).**

De formació jurista i economista, es va iniciar com a comerciant. Amb el anys, va exercir la docència en diverses entitats, com ara l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació. Defensor eloqüent del proteccionisme, va ser un dels més importants oradors catalans de finals de segle. Situat dins del conservadorisme, va ser escollit diputat a corts per Manresa en l'elecció parcial de gener de 1881, i fou un dels homes que es va alinear amb Francisco Romero Robledo a Catalunya, en constituir-se el partit reformista.

- **EMILI JUNOY I GELABERT (1857-1931)**

Advocat i periodista, va dirigir durant uns quants anys el diari republicà *La Publicidad*. Diputat a Corts a Manresa (1893) per Unión Republicana, va ser contrari a la integració del possibilisme castelarià en els rengles del liberalisme

dinàstic. Posteriorment es va alinear al costat de Salmerón (Fusió Republicana) i de Lerroux, amb el qual va ser un estret col.laborador. Conegut com “El negret de la Rambla”, es va adherir a Solidaritat Catalana en contra de la llei de jurisdiccions, i va treballar per l'organització del Centre Nacional Republicà. El seu viatge polític va acabar de nou dins del reformisme republicà.

- **JOSEP COLLASO I GIL (Barcelona 1857-1926).**

Un dels principals dirigents del partit liberal a Catalunya, i alcalde de la ciutat de Barcelona entre 1895-1895, 1897-1898, i 1909-1910. Advocat de professió, Collaso provenia d'una família de banquers gallecs, que amb el pas dels anys va reunir un ric patrimoni immobiliari. Va substituir, en temps de Romanones, Josep Comas i Masferrer en el lideratge del partit liberal, i va participar en nombroses ocasions en conteses electorals. Va iniciar la seva carrera política als 25 anys, com a diputat provincial per Barcelona el 1882, i va repetir a la capital catalana com a regidor el 1893 i el 1897. Va ocupar l'escó en el congrés de diputats pel districte de Vilafranca el 1886, i per Manresa el 1898. Posteriorment va ser senador durant els anys 1901 i 1905, fins a obtenir el nomenament vitalici a partir de 1909. Josep Collaso també va ser un conegut filàntrop i col.laborador d'entitats benèfiques, d'entre les quals destaca l'“Asociación de los Amigos de los pobres”, i l'hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

- **CORNET I MAS, Josep Maria (Barcelona 1839-1919).**

Enginyer industrial vinculat amb el món industrial català com a director de la Maquinista Terrestre i Marítima (1880), i en l'associacionisme professional i empresarial defensor del proteccionisme. Va participar en els projectes de construcció de ponts metàl·lics del ferrocarril de Sant Joan de les Abadesses, així com en els mercats del Born i de Sant Antoni a Barcelona. En la seva joventut va escriure diverses guies de viatge sobre Montserrat, Manresa, i Cardona, entre d'altres. Políticament, va ser un destacat dirigent del conservadorisme català, i va ocupar l'escó en el congrés de diputats per Manresa (1891) i per Sant Feliu de Llobregat (1896).

APÈNDIX

ELS DIPUTATS PROVINCIALS ELEGITS PELS DISTRICTES DE MANRESA, MANRESA-TERRASSA I MANRESA-BERGA DURANT LA RESTAURACIÓ, 1877-1921

DIPUTAT PROVINCIAL	FILIACIÓ POLÍTICA	PERÍODE	PROFESSIÓ
Josep Mas i Martínez	Constitucionalista	1877-1881	Advocat
Joaquim Soler i Arola	Conservador	1881-1882; 1892-1896	Advocat i fabricant
Fidel Poal i Jofresa	Constitucionalista	1883-1884	
Francesc de P. Benassat	Independent; Conservador	1883-1888	Farmacèutic
Ramon de Rocafort i Casamitjana	Conservador; Romerista	1884-1888; 1896-1901	Hisendat
Antoni Vehils Font del Sol	Conservador	1884-1888	Advocat
Francesc X. Tort i Martorell	Conservador/Refor mista	1884-1888	Advocat
Jaume Casamada i Viver	Conservador?	1884-1888?	
Josep Fàbregas i Solà	Liberal	1888-1892	Advocat
Alfons Sala i Argemí	Liberal	1888-1894	Fabricant
Josep Griera i Dulcet	Liberal	1888-1892	Advocat
Eusebi Corominas i Cornell	Republicà possibilista	1888-1892	Periodista
Salvador Vilarrubia i Viada	Conservador	1892-1893	
Joan Vidal i Valls	Republicà	1892-1896	Advocat i periodista
Josep Voltà i Vivé	Liberal	1894-1896	
Francesc Alegre i Roig	Conservador	1894-1896	
Antoni Coma i Xarpell	Conservador	1896-1900	Advocat i propietari
Lluís Vila i Miralles	Conservador	1896-1910	Fabricant
Joan Pelfort i Cirera	Carlí	1896-1913	Advocat
Josep Pons i Arola	Liberal	1901-1905	
Manuel Farguell	Conservador	1901-1910	Propietari

de Magarola			
Ignasi de L. March i Batlles	Lliga Regionalista	1905-1913	Propietari
Joaquim Borràs i Ferrer	Conservador; Federación Monárquica Autonomista	1911-1917; 1921-1924	Fabricant
Antoni Sansalvador i Castells	Unió Catalanista	1911-1913	Advocat
Antoni Abadal i Portella	Lliga Regionalista	1913-1921	Fabricant
Iu Minovas i Anglerill	Lliga Regionalista	1913-1924	
Joan M. Roma i Comamala	Carlí	1913-1921	
Heribert Pons i Arola	Liberal	1917-1921	Fabricant
Ferran Valls i Taberner	Lliga Regionalista	1921-1924	Fabricant
Josep Piqué i Rosal	Federación Monárquica Autonomista	1921-1924	

Font: Elaboració pròpia

Nota: Entre 1875 i 1882, Manresa tenia districte propi; entre 1883 i 1895 formava part del districte electoral núm. 6 juntament amb Terrassa; i, finalment, entre 1896 i 1930, pertanyia al districte electoral núm. 7 juntament amb Berga.

APÈNDIX

ELS ALCALDES DE MANRESA DURANT EL SEXENNI DEMOCRÀTIC I LA RESTAURACIÓ, 1868-1923

ALCALDE	FILIACIÓ POLÍTICA	PERÍODE	PROFESSIÓ
Josep Vintrolà i Soler	Progressista	15-X-1868/1-I-1869	Advocat
Josep Maria de Mas i Casas	Progressista	1-I-1869/16-X-1869	Historiador i propietari
Josep Vintrolà i Soler	Progressista	16-X-1869/23-X-1869	Advocat
Manuel March i Solernou	Unionista o moderat?	23-X-1869/16-I-1870	Hisendat
Esteve Burés i Soler	Republicà federal	16-I-1870/1-II-1872	Fabricant
Vicenç Martrus i Cabanes	Republicà federal	1-II-1872/21-II-1873	Periodista
Josep Playà i Vilaseca	Republicà federal	21-II-1873/20-X-1873	Sastre
Josep Claret i Bosch	Republicà federal	20-X-1873/21-XI/1873	Teixidor
Joan Sanllehí i Roca	Republicà federal	21-XI-1873/22-I-1874	Propietari
Ignasi Oms i March	Moderat?	22-25-I-1874	Hisendat
Manuel Oms i de Prat	Moderat/Conservador	25-I-1874/1-III-1877	Advocat i propietari
Salvador Marcet i Soler	Conservador	1-III-1877/1-VII-1879	Advocat
Pere Arderiu i Brugués	Conservador	1-VII-1879/4-VII-1881	Advocat
Marià Batlles i March	Conservador	4-VII-1881/1-III-1884	Hisendat
Manuel Oms i de Prat	Conservador	1-III-1884/27-I-1886	Advocat
Josep Fàbregas i Solà	Liberal fusionista	27-I-1886/3-I-1889	Advocat
Joaquim Solà i Solernou	Liberal fusionista	3-I-1889/26-VII-1890	Procurador dels tribunals
Pere Arderiu i Brugués	Conservador	26-VII-1890/18-V-1893	Advocat
Francesc Llatjós i Perramon	Republicà possibilista	18-V-1893/1-VII-1895	Comerciant graner
Francesc Gallifa i Gomis	Conservador	1-VII-1895/17-XI-1897	Advocat
Joaquim Solà i	Liberal fusionista	17-XI-1897/23-II-	Procurador dels

Solernou		1899	tribunals
Josep Bosch i Carreras	Liberal fusionista	23-II-1899/10-IV-1899	Fabricant
Miquel Oms i Viñas	Republicà fusionista	10-IV-1899/26-VII-1899	Comerciant
Ignasi de L. March i Batlles	Integrista	26-VII-1899/25-IV-1901	Advocat
Josep Bosch i Carreras	Liberal fusionista	25-IV-1901/1-XI-1901	Fabricant
Miquel Oms i Viñas	Republicà fusionista	1-XI-1901/1-II-1902	Comerciant
Maurici Fius i Palà	Republicà	1-II-1902/1-I-1904	Advocat
Pere Armengou i Manso	Integrista	1-I-1904/7-II-1909	Comerciant ferreter
Sants Yellestich i Ferrer	Lliga Regionalista	7-II-1909/1-VII-1909	Fabricant i advocat
Joaquim Gomis i Cornet	Carlí	1-VII-1909/1-I-1910	Fabricant i advocat
Maurici Fius i Palà	Republicà	1-I-1910/1-I-1912	Advocat
Francesc Llatjós i Perramon	Liberal romanonista	1-I-1912/1-I-1914	Comerciant graner
Maurici Fius i Palà	Republicà	1-I-1914/1-I-1916	Advocat
Francesc Llatjós i Perramon	Liberal albista	1-I-1916/26-IV-1916	Comerciant graner
Ramon Trulls i Soldevila	Republicà	26-IV-1916/12-VII-1916	Comerciant
Josep Coll i Roca	Lliga Regionalista	13-VII-1916/17-X-1917	Comerciant
Maurici Fius i Palà	Republicà	17-X-1917/1-IV-1920	Advocat
Josep Coll i Roca	Lliga Regionalista	1-IV-1920/24-XI-1920	Procurador dels tribunals
Joan Espinalt i Oller	Republicà	24-XI-1920/3-III-1921	Corredor d'assegurances
Josep Coll i Roca	Lliga Regionalista	3-III-1921/1-IV-1922	Comerciant
Conrad Costa i Pons	Lliga Regionalista	1-IV-1922/12-IV-1922	Fabricant de filats
Joan Espinalt i Oller	Republicà	12-IV-1922/9-IX-1922	Corredor d'assegurances
Ignasi Suaña i Esteve	Lliga Regionalista	13-IX-1922/2-X-1923	Viatjant

Font: Elaboració pròpia a partir dels llibres d'actes de les sessions municipals.

Nota: En negreta consignem els alcaldes que repeteixen mandat.

APÈNDIX

ELS CONSISTORIS DEL SEXENNI DEMOCRÀTIC A MANRESA, 1869-1874

Ajuntament constituït l'1 de gener de 1869

Josep Maria de Mas, Alcalde (per elecció)
Esteve Burés i Soler, Primer Tinent d'Alcalde
Manuel March i Solernou, Segon Tinent d'Alcalde
Jaume Desveus i Riera, Tercer Tinent d'Alcalde
Francesc Basomba i Vilaseca, Quart Tinent d'Alcalde

Regidors

Bonaventura Prat i Pons
Antoni Ribas i Brucart
Francesc Botinas
Joan Marcet i Estevanell
Francesc Subirana
Salvador Torras i Palà
Domènec Seguí
Ramon Reguant i Lluch
Ramon Arañó
Francesc Basomba i Vilaseca
Manuel Fabrés
Esteve Verdaguer
Antoni Gomis i Serena
Prudenci Comellas i Sala
Mariano Jaumandreu
Ramon Llopis i Riu

Alcaldes de Barri:

Districte III: Ramon Fornesa

Comissions Municipals

- Hisenda: Ramon Llopis, Prudenci Comellas i Ramon Arañó.
- Obres públiques: Esteve Verdaguer, Francesc Botinas. Suplents: Ramon Reguant i Salvador Torras i Palà.
- Obra de la Seu: Joan Marcet i Ramon Arañó.
- Carnisseries: Domènec Seguí i Salvador Torras i Palà.
- Instrucció pública: Antoni Gomis, Ramon Arañó i Ramon Llopis.
- Enllumenat: Mariano Jaumandreu i Domènec Seguí.
- Mercats, pesos i mesures: Esteve Verdaguer, Ramon Reguant i Francesc Subirana.
- Sanitat, beneficència i patronat de pobres: Manuel Fabrés i Prudenci Comellas.

- Allotjaments: Antoni Gomis, Francesc Basomba, Salvador Torras i Palà i Bonaventura Prat.
- Cementiri: Manuel Fabrés i Antoni Ribas.
- Sèquia: Bonaventura Prat, Antoni Ribas i Ramon Llopis.
- Aigües: Francesc Basomba i Francesc Botinas.
- Hospital: Ramon Arañó i Prudenci Comellas.

Ajuntament constituït el 16 d'octubre de 1869

- Nomenat pel Comandant militar del cantó de Manresa, Serapio Noval, en funció de les facultats atribuïdes pel Capità General de Catalunya.

Josep Vintró i Soler, Alcalde Primer
Joaquim Puig, Alcalde Segon
Ramon d'Argullol i Serra, Alcalde Tercer

Regidors nomenats

Mauel Lluch i Fransoy
Miquel Garriga i Selga
Jaume Padró
Rafael Solé i Soler
Pere Cornet i Sitges
Francisco Pons i Solernou
Ignasi Oms i Cornet
Ignasi Pons i Enrich
Joan Massana i Rodoreda
Ignasi Oms i March
Josep Brucart i Font
Joan Pons i Enrich

Manuel Lluch i Fransoy, Regidor síndic (elegit el 17 d'octubre de 1869 per aclamació)

Comissions municipals

Hisenda: Ignasi Pons, Jaume Padró i Francisco Pons

Obra de la Seu: Ignasi Oms, Josep Brucart i Maurici Perramon

Obres Públiques: Ignasi Oms i Manuel Lluch. Suplents: Manuel Lladó i Francisco Pons.

Instrucció pública: Ramon d'Argullol, Miquel Garriga i Joan Massana.

Enllumenat: Joan Pons, Pere Cornet i Josep Roca.

Mercats: Ignasi Oms i Joan Pons.

Aigües: Miquel Garriga i Ramon d'Argullol.

Beneficència i sanitat: Esteve Burés, Josep Portabella i Narcís Enrich.

Allotjaments: Ramon d'Argullol, Francisco Pons i Jaume Padró.

Cementiri: Ignasi Oms, Josep Casajuana i Narcís Enrich.

Sèquia: Josep Brucart i Ignasi Oms.

Col·legi de Segona Ensenyança: Ramon d'Argullol, Miquel Garriga, Rafael Soler i Josep Portabella.

Ordre públic: Josep Vintró, Josep Casajuana, Puig, Ramon d'Argullol, Miquel Garriga i Francisco Pons i Solernou.

Per ordre del Governador civil de la Província de 18 d'octubre de 1869 el cartipàs es modifica:

Jaume Desveus, Alcalde Segon
Esteve Burés i Soler, Alcalde Quart

S'afegeixen els regidors següents:

Josep Casajuana
Josep Portabella
Maurici Perramon
Narcís Enrich
Josep Roca
Manuel Lladó

Miquel Garriga, Regidor Síndic

Ajuntament constituït el 17 de gener de 1870

Esteve Burés i Soler, Alcalde Primer
Francisco Basomba, Alcalde Segon
Vicenç de Febrer i Viñas, Alcalde Tercer
Angel Rivas i Brucart, Alcalde Quart

Regidors elegits

Antoni Gomis i Serena
Manuel Lluch i Fransoy
Vicenç Martrus i Cabanes
Josep Playà i Vilaseca
Ildefons Cabanes i Prunes
Miquel Cots i Suñer
Ignasi Perramon i Mer
Ramon Reguant i Lluch
Josep Quinquer i Closa
Ramon Fornesa i Serra
Miquel Ginestà i Guitart
Francisco Torras i Playà
Salvador Torras i Palà
Ignasi Desveus i Farriol
Francisco Amorós i Cervera
Jaume March i Arañó
Antoni Rivas i Brucart

Comissions municipals

Hisenda: Gomis, Lluch, Martrus i Basomba (President).

Obra de la Seu: Cabanes, Cots i Febrer (President).

Obres públiques: Martrus i Cots. Suplents: Reguant i Perramon. Basomba (President).

Instrucció pública: Playà, Gomis, Perramon i Febrer (President).

Enllumenat: Quinquer, Ginestà, Jaumandreu i Rivas (President)

Mercats: March, Desveus, Amorós, Fornesa i Rivas (President).

Aigües: Martrus, Rivas, Perramon.

Beneficència i sanitat: Playà, Cabanes, Ginestà i Febrer (President).

Allotjaments: Reguant, Torras i Palà, Fornesa i Febrer (President).

Cementiri: Martrus, Reguant, Torras i Playà i Basomba (President).

Sèquia: Rivas, Torras i Basomba (President).

Col.legi de Segona Ensenyança: Lluch, Gomis, Martrus i Rivas (President).

Ajuntament constituït l'1 de febrer de 1871

Vicenç Martrus i Cabanes, Alcalde
Josep Vilaseca i Playà, Tinent d'Alcalde Primer
Josep Martínez i Subirà, Tinent d'Alcalde Segon
Francisco Dalmau i Cantarell, Tinent d'Alcalde Tercer
Esteve Burés i Soler, Tinent d'Alcalde Quart
Miquel Ginestà i Guitart, Síndic Primer
Hermenegild Pons i Puig, Síndic Segon

Regidors elegits

Climent Asols i Bovets
Hermenegild Pons i Puig
Lluís Vilaró i Servitja
Miquel Ginestà i Guitart
Josep Camps i Lluch
Josep Torras i Rodoreda
Francisco Dalmau i Cantarell
Vicenç Martrus i Cabanes
Josep Quinqué i Closa
Ignasi Perramon i Mer
Francisco Garriga i Giralt
Francisco Torras i Playà
Josep Suñer i Rovira
Joan Oms i Soler
Ildefons Cabanes i Prunés
Josep Bohigas i Badia
Esteve Burés i Soler
Manuel Vilajuana i Circuns
Ramon Reguant i Lluch
Josep Playà i Vilaseca
Josep Martínez i Subirà

Alcaldes de barri

Districte I: Joan Puigpiqué
Districte III: Joan Castellà
Districte IV: Llorenç Serra
Parròquia de Viladordis: Isidre Flotats

Comissions municipals

Hisenda i Pressupostos: Vicenç Martrus, President; Miquel Ginestà, Hermenegild Pons, Lluís G. Villaró i Josep Quinqué, Vocals.
Obres públiques i Policia Urbana: Josep Playà, President; Josep Suñé i Climent Asols, Vocals; Lluís G. Villaró i Ildefons Cabanes, Suplents.
Instrucció Pública: Josep Playà, President; Ignasi Perramon, Climent Asols, Ramon Reguant i Lluís Villaró, Vocals.

Beneficència i Sanitat: Vicenç Martrus, President; Miquel Ginestà, Josep Camps i Josep Torras, Vocals.

Aigües: Josep Martínez, President; Francisco Garriga i Josep Bohigas, Vocals.

Allotjaments: Francisco Dalmau, President; Josep Suñer, Joan Oms, Josep Camps i Josep Bohigas, Vocals.

Cementiri: Josep Martínez, President; Francisco Torras, Manuel Vilajuana i Josep Quinqué, Vocals.

Sèquia: Vicenç Martrus, President; Francisco Torras i Ignasi Perramon, Vocals.

Col·legi de Segona Ensenyança: Esteve Burés, President; Lluís Villaró, Climent Asols, Josep Torras, Josep Camps, Hermenegild Pons i Ildefons Cabanes, Vocals.

Quintes: Esteve Burés, President; Joan Oms, Josep Suñer, Miquel Ginestà i Josep Torras, Vocals.

Mercats: Comissió formada per 4 regidors per ordre de numeració i presidida per un tinent d'alcalde per a cada trimestre.

Ajuntament constituït el 20 d'octubre de 1873

Josep Claret i Bosch, Alcalde
Josep Dalmau i Cantarell, Primer Tinent d'Alcalde
Josep Camps i Lluch, Segon Tinent d'Alcalde
Manuel Planas i Pontí, Tercer Tinent d'Alcalde
Josep Salabarneda i Angle, Quart Tinent d'Alcalde
Manuel Miquel i Casasayas, Síndic Primer
Joan Sanllhí i Roca, Síndic Segon

Regidors elegits

Josep Dalmau i Cantarell
Joan Clotet i Coma
Joan Castellà i Miralles
Josep Camps i Lluch
Josep Salabarneda i Angle
Josep Padró i Cornet
Manuel Miquel i Casasayas
Manuel Planas i Pontí
Joan Sanllehí i Roca
Francisco Llatjós i Perramon
Antoni Reguant i Costa

Alcaldes de barri

Districte I: Joan Puigpiqué
Districte II: Joan Verdaguer
Districte III: Ramon Mas
Districte IV: Maurici Serra

Comissions Municipals

Obres: Josep Dalmau, President; Llatjós i Reguant, Vocals; Miquel i Castellà, Suplemts.

Sèquia: Josep Claret, President; Castellà i Sanllehí, Vocals.

Aigües potables: Comissió de la Sèquia.

Allotjaments: Manuel Planas, President; Clotet, Reguant i Sanllehí, Vocals.

Instrucció pública: Josep Salabarneda, President; Reguant i Sanllehí, Vocals.

Bagatges: Josep Camps, President; Sanllehí i Clotet, Vocals.

Mercats: Josep Dalmau, President; Llatjós i Clotet, Vocals.

Beneficència i sanitat: Josep Claret, President; Reguant i Sanllehí, Vocals.

Cementiri: Josep Dalmau, President; Llatjós i Reguant, Vocals.

Junta d'Armament i de Defensa: Josep Claret i Josep Dalmau, President; Llatjós, Reguant i Clotet, Vocals.

Enllumenat: Planas i Clotet, Vocals.

Ajuntament constituït el 21 de gener de 1874

- Ordre de nomenament del Capità General de Catalunya de 20 de gener de 1874.

Manuel Oms i de Prat, Alcalde
Manuel Portabella i Cantarell, Primer Tinent d'Alcalde
Ignasi Oms i March, Segon Tinent d'Alcalde
Francisco Bohigas i Badia, Tercer Tinent d'Alcalde
Ramon Aguilera i Dalmases, Quart Tinent d'Alcalde
Francisco Miralles i Verdaguer, Síndic.

Regidors nomenats

Josep Espinalt i Vilaclara
Josep Torra i Pons
Josep Abadal i Soler
Lluís A. Calvet i Soldevila
Mariano Prat i Casajuana
Pere Cornet i Sitges
Bartomeu Bartomeu i Antúnez
Rafael Solé i Soler
Joan Puigpiqué i Llobet
Antoni Solà i Subirana
Joan Garrosset i Fabrés
Narcís Enrich i Artigas
Pere Sanpere i Rius
Joan Oller i Domènech
Pere Serra i Pons

Comissions Municipals

Obres públiques: Aguilera, President; Oller i Puigpiqué, Vocals.

Sèquia: Oms, President; Sampere i Enrich, Vocals.

Aigües: Idem.

Allotjaments: Bohigas, President; Bartomeu i Abadal, Vocals.

Bagatges: Oms, President; Enrich i Sanpere, Vocals.

Instrucció pública: Bohigas, President; Miralles i Abadal, Vocals.

Mercats: Aguilera, President; Puigpiqué i Solé, Vocals.

Beneficència i Sanitat: Oms, President; Miralles i Torra, Vocals.

Cementiri: Aguilera, President; Solà i Garrosset, Vocals.

APÈNDIX

ELS CONSISTORIS DE LA RESTAURACIÓ A MANRESA, 1875-1923.

Ajuntament constituït l'1 de març de 1877

Salvador Marcet, Alcalde de R.O. (per facultat que atorga la Llei de 16 de desembre de 1876 al Monarca).

Josep Carbonell, Primer Tinent d'Alcalde

Armengol Jordana/Joaquim Babra, Segon Tinent d'Alcalde

Mariano Batlles, Tercer Tinent d'Alcalde

Ramon d'Argullol, Quart Tinent d'Alcalde

Antoni Puigferrer, Síndic

Manuel Lladó i Graell

Ramon d'Argullol i Serra

Mariano Batlles i March

Ignasi Oms i March

Salvador Marcet i Soler

Antoni Puigferrer i Perera

Jaume Clotet i Ribalta

Ignasi Oms i Cornet

Josep Carbonell i Soler

Hermenegild Pons i Puig

Josep Bros i Ristol

Jaume Desveus i Riera

Miquel Ballart i Clarà

Lluís Torras i Perramon

Pere Cornet i Sitges

Armengol Jordana

Bartolomé Bartomeu i Antúnez

Manuel Casanovas i Pascual

Jacint Cornet i Aparicio

Joaquim Babra i Subirà

Josep Mas

Esteve Burés i Arderiu

Joan Vila

Joan Riera

Comissions Municipals

Hisenda: Salvador Marcet, President; Puigferrer i Bros, Vocals.

Obres Públiques: Ramon d'Argullol, President; Lladó i Oms, Vocals.

Sèquia i Aigües: Salvador Marcet, President; Clotet i Ballart, Vocals.

Allotjaments i Bagatges: Ramon d'Argullol, President; Bartomeu i Bros, Vocals.

Instrucció Pública: Armengol Jordana, President; Pons i Puigferrer, Vocals.

Mercats: Armengol Jordana, President; Desveus i Ballart, Vocals.

Beneficència, Sanitat i Cementiri: Josep Carbonell, President; Cornet, Oms i Pons, Vocals.

Enllumenat: Mariano Batlles, President; Cornet i Torras, Vocals.

Ajuntament dconstituït l'1 de juliol de 1879

Pere Arderiu i Brugués, Alcalde de R.O.
Mariano Batlles i March, Primer Tinent d'Alcalde
Pere Parera i Fortuny, Segon Tinent d'Alcalde
Esteve Burés i Arderiu, Tercer Tinent d'Alcalde
Tomàs Esteve i Pla, Quart Tinent d'Alcalde
Jacint Rosal i Font, Síndic primer
Ramon Llopis i Riu, Síndic segon

Regidors elegits

Ignasi Lluvià i Lladó
Lluís Argemí i Serarols
Lluís Masnou i Serramalera
Josep Perramon i Torrents
Joaquim Babra i Subirà
Ramon d'Argullol i Serra
Antoni Puigferrer i Perera
Jaume Clotet i Ribalta
Pere Cornet i Cantarell
Josep Bros i Ristol
Miquel Ballart i Clarà
Bartomeu Bartomeu i Antúnez
Domingo Martí i Suñé

Comissions Municipals

Consums: Pere Parera, President; Ramon Llopis i Jacint Rosal, Vocals.

Hisenda: Mariano Batlles, President; Josep Bros i Jaume Clotet, Vocals.

Obres Públiques: Esteve Burés, President; Lluís Masnou i Jaume Clotet, Vocals.

Sèquia i Aigües: Pere Arderiu, President; Miquel Ballart i Domingo Martí, Vocals.

Allotjaments i Bagatges: Ignasi Lluvià, President; Bartolomé Bartomeu i Joaquim Babra, Vocals.

Instrucció Pública: Pere Arderiu, President; Jacint Rosal i Lluís Argemí, Vocals.

Mercats: Mariano Batlles, President; Francisco Pons i Ignasi Lluvià, Vocals.

Beneficència, Sanitat i Cementiri: Tomàs Esteve, President; Ramon Llopis i Ramon d'Argullol, Vocals.

Enllumenat: Esteve Burés, President; Josep Perramon, Pere Cornet i Antoni Puigferrer, Vocals.

Ajuntament constituït el 3 de juliol de 1881

Mariano Batlles i March, Alcalde
Pere Arderiu i Brugués, Primer Tinent d'Alcalde
Tomàs Esteve i Pla, Segon Tinent d'Alcalde
Pere Parera, Tercer Tinent d'Alcalde
Esteve Burés i Arderiu, Quart Tinent d'Alcalde
Jacint Rosal i Font, Síndic Primer
Ignasi Lluvià , Síndic Segon
Ignasi Oms i March, Interventor

Regidors elegits

Furitós Sanmartí i Xipell
Miquel Ballart i Clarà
Jaume Clotet i Ribalta
Ignasi Oms i March
Joan Alert i Noguera
Esteve Burés i Arderiu
Antoni Farreras i Cantarell
Manuel Fortuny i Torrens
Mariano Batlles i March
Josep Vilaseca i Rius
Francesc Gomis i Soler

Comissions Municipals

Consums: Pere Arderiu, President; Ignasi Lluvià i Fruitós Sanmartí, Vocals.

Hisenda: Mariano Batlles, President; Antoni Farreras i Francisco Pons, Vocals.

Policia urbana: Pere Arderiu, President; Francisco Pons, Lluís Masnou i Ignasi Lluvià, Vocals.

Sèquia i Aigües: Mariano Batlles, President; Jacint Rosal i Ignasi Oms, Vocals.

Instrucció Pública: Mariano Batlles, President; Jacint Rosal i Ignasi Oms, Vocals.

Mercats: Esteve Burés, President; Miquel Ballart i Fruitós Sanmartí, Vocals.

Beneficència, sanitat i cementiri: Tomàs Esteve, President; Ramon Llopis, Josep Vilaseca i Jaume Clotet, Vocals.

Enllumenat: Esteve Burés, President; Francisco Gomis, Joan Alert i Domingo Martí, Vocals.

Obra de la Seu: Francisco Gomis, President; Joan Alert, Vocal.

Escorxador: Miquel Ballart, President; Manuel Fortuny, Vocal.

Incendis: Joan Alert.

Ajuntament constituït l'1 de juliol de 1883

Mariano Batlles i March, Alcalde
Francisco Miralles i Verdaguer, Primer Tinent d'Alcalde
Fruitós Sanmartí i Xipell, Segon Tinent d'Alcalde
Ignasi Oms i March, Tercer Tinent d'Alcalde
Josep Pons i Ibáñez, Quart Tinent d'Alcalde
Jaume Armengol i Orriols, Síndic primer
Manuel Fortuny i Torrens, Síndic segon
Simeó Fábregas i Prat, Interventor

Regidors elegits

Agustí Vidal i Bonany
Jaume Borràs i Matarrodona
Josep Barjau i Bellafont
Jaume Armengou i Orriols
Lluís Herp i Vilaresau
Francisco Miralles i Verdaguer
Josep Pons i Ibáñez
Josep Mariol i Casasayas
Simó Fábregas i Prat
Maurici Casasayas i Perramon

Regidors (de major a menor nombre de vots obtinguts)

Agustí Vidal
Jaume Borràs
Josep Barjau
Lluís Herp
Josep Mariol
Miquel Ballart
Jaume Clotet
Joan Alert
Esteve Burés
Simeó Fábregas
Maurici Casasayas
Antoni Farreras
Josep Vilaseca
Francisco Gomis

Comissions Municipals

Polícia Urbana: Mariano Batlles, president; Fruitós Sanmartí, Ignasi oms i Simeó Fábregas, vocals.

Consums: Fruitós Sanmartí, President; Miquel Ballart i Simeó Fábregas, vocals.

Sèquia i Aigües: Mariano Batlles, President; Agustí Vidal i Maurici Casasayas, vocals.

Hisenda: Josep Pons, President; Manuel Fortuny i Antoni Farreras, vocals.

Allotjaments i Bagatges: Esteve Burés, President; Francisco Gomis i Antoni Farreras, vocals.

Instrucció pública: Mariano Batlles, President; Francisco miralles i Josep Barjau, vocals.

Mercats: Fruitós Sanmartí, President; Jaume Armengou, Agustí Vidal, Josep Pons i Miquel Ballart, vocals.

Beneficència i Cementiri: Ignasi Oms, President; Agustí Vidal i Jaume Armengou, vocals.

Sanitat i Escorxador: Francisco Miralles, President; Manuel Fortuny i Jaume Borrós, vocals.

Enllumenat: Ignasi Oms, President; Joan Alert, Josep Mariol i Josep Vilaseca, vocals.

Obra de la Seu: Francisco Gomis, President; Agustí Vidal, Lluís Herp i Josep Vilaseca, vocals.

Incendis: Joan Alert, President; Josep Mariol i Jaume Clotet, vocals.

Ajuntament constituït l'1 de juliol de 1885

Manuel Oms i de Prat, Alcalde de R.O.
Valentí Clapers i Grané, Primer Tinent d'Alcalde
Josep Fábregas i Solà, Segon Tinent d'Alcalde
Francisco Basomba i Vilaseca, Tercer Tinent d'Alcalde
Miquel Garriga, Quart Tinent d'Alcalde
Jacint Rosal i Font, Síndic Primer
Pere Cornet i Sitges, Síndic Segon
Francisco Llatjós i Perramon, Interventor

Regidors elegits

Valentí Clapers i Grané
Francisco Basomba i Vilaseca
Francisco Llatjós i Perramon
Josep Fábregas i Solà
Josep Ristol i Coll
Isidre Oliva i Orriols
Francisco Torras i Playà
Manuel Miquel i Casasayas
Maurici Lladó i Tañá
Josep Playà i Vilaseca
Isidre Borrás i Pons
Bartomeu Bartomeu i Antúnez
Joan Masana i Rodoreda

Alcaldes de barri

Districte I: Maurici Batlles
Districte II: Joan Verdaguer
Districte III: Josep Torras
Districte IV: Josep Padrós
Districte V: Pere Serra

Comissions Municipals

Policia Urbana: Francisco Basomba, President; Maurici Lladó i Josep Ristol, vocals;
Isidre Oliva i Ignasi Oms, suplents.

Consums: Francisco Basomba, President; Joan Masana i Manuel Ginestà, vocals.

Mercats: Miquel Garriga, President; Jaume Padró i Miquel Ginestà, vocals; Francisco
Torras i Isidre Borràs, suplents.

Hisenda: Valentí Clapers, President; Jacint Rosal i Pere Cornet, vocals.

Sèquia: Josep Fábregas, President; Francisco Torras i Josep Playà, vocals.

Aigües: Valentí Clapers, President; Ramon Soler i Trias i Ignasi Oms, Vocals.

Instrucció pública: Josep Fábregas, President; Josep playà i Jaume Padró, vocals.

Obra de la Seu: Josep Fábregas, President; Josep Playà i Jaume Padró, Vocals.

Beneficència: Jacint Rosal, President; Isidre Borràs i Ignasi Oms, Vocals.

Allotjaments: Valentí Clapers, President; Francisco Llatjós i Manuel Miquel, Vocals.

Cementiri: Francisco Basomba, President; Isidre Oliva i Josep Playà, vocals.

Escorxador: Miquel Garriga, President; Jauem Padró i Isidre Oliva, Vocals.

Sanitat: Pere Cornet, President; Ramon Soler i Trias i Ignasi Oms, Vocals.

Ajuntament constituït l'1 de juliol de 1887

Josep Fàbregas i Solà, Alcalde
Josep Playà i Vilaseca, Tinent Alcalde Primer
Jaume Desveus i Riera, Tinent Alcalde Segon
Valentí Clapers i Graner, Tinent Alcalde Tercer
Joaquim Solà i Solernou, Tinent Alcalde Quart
Joan Masana i Rodoreda, Síndic Primer
Domingo Horta i Sardà, Síndic Segon
Francisco Llatjós i Perramon, Interventor

Regidors elegits

Domingo Horta i Sardà
Simeó Rafat i Calsina
Antoni Puigferrer i Parera
Alexandre Pallàs i Pejoan
Jaume Desveus i Riera
Joaquim Solà i Solernou
Jacint Cornet i Aparicio
Miquel Oms i Viñas
Joan Castelló i Miralles
Bernardino Alcañiz i Mellizo

Regidors

Francisco Llatjós i Perramon
Francisco Basomba i Vilaseca
Manuel Miquel i Casasayas
Isidre Oliva i Orriols
Francisco Torras i Playà
Maurici Lladó i Tañá
Josep Ristol i Coll
Simó Rafat i Calsina
Antoni Puigferrer i Parera
Alexandre Pallàs i Pejoan
Jacint Cornet i Aparicio
Miquel Oms i Viñas
Joan Castellà i Miralles
Bernardino Alcañiz Mellizo

Alcaldes de Barri

Districte I: Maurici Batlles

Districte II: Joan Clotet i Coma
Districte III: Josep Torras i Rodoreda
Districte IV: Josep Padrós i Pujol
Districte V: Pere Serra i Torras
Parròquia de Viladordis: Isidre Claret i Brunet.

Comissions Municipals

Calamitats Públiques: Josep Fàbregas, president; Josep Playà, Jaume Desveus, Valentí Clapers, Joaquim Solà, Joan Massana i Domingo Horta, Vocals.

Instrucció Pública: Josep Fàbregas, President; Simon Rafat, Alexandre Pallàs i Jacint Cornet, Vocals.

Sèquia: Josep Fàbregas, President; Joan Castellà i Bernardino Alcañiz, Vocals.

Polícia Urbana: Josep Playà, President; Manuel Miquel, Isidre Oliva, Maurici Lladó i Antoni Puigferrer, Vocals.

Consums: Josep Playà, President; Joan Massana, Isidre Oliva, Antoni Puigferrer i Jacint Cornet, Vocals.

Beneficència: Jaume Desveus, President; Antoni Puigferrer i Alexandre Pallàs, Vocals.

Allotjaments, Bagatges i Subministres: Jaume Desveus, President; Francisco Basomba i Miquel Oms, Vocals.

Enllumenat: Jaume Desveus, President; Josep Ristol i Joan Castellà, Vocals.

Cementiri: Valentí Clapers, President; Domingo Horta i Josep Ristol, Vocals.

Hisenda: Valentí Clapers, President; Simeó Rafat, Antoni Puigferrer, Miquel Oms i Bernardino Alcañiz, Vocals.

Aigües: Valentí Clapers, President; Simeó Rafat, Antoni Puigferrer, Miquel Oms i Bernardino Alcañiz, Vocals.

Sanitat: Joaquim Solà, President; Antoni Puigferrer i Alexandre Pallàs, Vocals.

Obra de la Seu: Joaquim Solà, President; Francisco Basomba i Bernardino Alcañiz, Vocals.

Mercats: Joan Massana, President; Manuel Miquel i Jacint Cornet, Vocals.

Escorxador: Domingo Horta, President; Simeó Rafat i Jacint Cornet, Vocals.

Ajuntament constituït el 8 de febrer de 1890

Joaquim Solà i Solernou, Alcalde
Joan Castellà i Miralles, Tinent d'Alcalde Primer
Alexandre Pallàs i Pejoan, Tinent d'Alcalde Segon
Bernardino Alcañiz i Mellizo, Tinent d'Alcalde Tercer
Francisco Pons i Genescà, Tinent d'Alcalde Quart
Miquel Oms i Viñas, Síndic Primer
Mariano Casas i Carreras, Síndic Segon
Maurici Torra i Roca, Interventor

Regidors elegits (E.M. desembre de 1889)

Francisco Pons i Genescà (constitucional)
Maurici Torra i Roca “
Fruitós Sanmartí i Xipell “
Josep Calveras (possibilista)
Vicenç Pascual i Ortiz (federal)
Lluís Santasusana i Codinach (constitucional)
Francisco Massana i Saldoni (“)
Pere Cornet i Canterell (“)
Francisco Claret (indeterminat)
Mariano Casas i Carreras (possibilista)
Maurici Garriga i Cornet (possibilista)

Regidors

Josep Calveras i Piqué
Pere Cornet i Cantarell
Domingo Horta i Sardà
Simó Rafat i Calsina
Vicenç Pascual i Ortí
Antoni Puigferrer i Parera
Jaume Desveus i Riera
Jacint Cornet i Aparicio
Francisco Massana i Saldoni
Lluís Santasusana
Maurici Torra i Roca
Fruitós Sanmartí i Xipell
Maurici Garriga i Cornet

Alcaldes de Barri

Districte I: Tomás Noet i Ribó

Districte II: Joan Berdagué i Solé
Districte III: Antoni Dalmau i Freixas
Districte IV: Antoni Vila i Camprubí
Districte V: Josep Suñer i Rovira
Viladordis: Isidre Claret i Brunet

Comissions Municipals

Calamitats Públiques: Joaquim Solà, Presidnet; Joan Castellà, Alexandre Pallàs, Bernardino Alcañiz, Francisco Pons, Miquel Oms i Mariano Casas, Vocals.

Hisenda: Francisco Pons, President; Josep Calveras, Domingo Horta, Miquel Oms i Mariano Casas, Vocals.

Consums: Alexandre Pallàs, President; Miquel Oms, Josep Calveras, Lluís Santasusana i Francisco Masana, Vocals.

Polícia Urbana i Rural: Joan Castellà, President; Josep Calveras, Miquel Oms, Maurici Garriga i Lluís Santasusana, Vocals.

Instrucció Pública: Alexandre Pallàs, President; Mariano Casas, Maurici Garriga i Jacint Cornet, Vocals.

Beneficència: Joaquim Solà, President; Miquel Oms i Mariano Casas, Vocals.

Sanitat i Higiene: Alexandre Pallàs, President; Maurici Garriga i Francisco Massana, Vocals.

Cementiri: Joan Castellà, Presidnet; Mariano Casas i Domingo Horta, Vocals.

Mercats: Miquel Oms, Presidnet; Josep Calveras i Francisco Massana, Vocals.

Escorxador: Mariano Casas, President; Domingo Horta i Maurici Garriga, Vocals.

Enllumenat: Bernardino Alcañiz, President; Miquel Oms i Mariano Casas, Vocals.

Sèquia: Joaquim Solà, President; Maurici Torra i Josep Calveras, Vocals.

Aigües: Bernardino Alcañiz, President; Lluís Santasusana i Josep Calveras, Vocals.

Allotjaments, Bagatges i Subministres: Francisco Pons, President; Simó Rafat i Antoni Puigferrer, Vocals.

Obra de la Seu: Francisco Pons, President; Jaume Desveus i Jacint Cornet, Vocals.

Cos de Bombers: Bernardino Alcañiz, President; Antoni Puigferrer i Simó Rafat, Vocals.

Ajuntament interí constituït el 26 de juliol de 1890

- Es nomenat per ordre de 26 de juliol de 1890.
Pere Arderiu i Brugués, Alcalde (per votació secreta)
- Josep Torra i Pons, Interventor (votació secreta)

Regidors nomenats

Josep Perramon i Torrens
Fruitós Sanmartí i Xipell
Bartomeu Bartolomé i Antúnez
Antoni Farreras i Cantarell
Domingo Martí i Suñé
Antoni Sala i Font
Ignasi Sostres i Pons
Jacint Rosal i Font
Manuel Fortuny i Torrens
Ignasi Oms i Cornet
Lluís Antoni Claret
Josep Bros i Ristol
Miquel Ballart i Clarà
Jaume Clotet i Ribalta
Josep Torna i Pons
Ramon Soler i Trias
Francisco Pons i Pujadas
Hermenegild Pons i Puig
Francisco Gomis i Soler
Joan Verdaguer i Soler

Alcaldes de Barri

Districte I: Francisco Torra i Vallès
Districte II: Josep Bellver i Gomis
Districte III: Valentí Prat i Buguñà
Districte IV: Fruitós Arderiu
Districte V: Pere Serra i Torras
Viladordis: Manuel Brunet
Plantat : Miquel Farreras i Gibert
Poble Nou: Pere Golsa i Sallés

Comissions Municipals

Calamitats públiques: Pere Arderiu, President; Manuel Fortuny, Fruitós Sanmartí, Jacint Rosal, Francisco Pons, Hermenegild Pons i Josep Bros, Vocals.

Hisenda: Manuel Fortuny, President; Hermenegild Pons i Ramon Soler i Trias, Vocals.

Consums: Fruitós Sanmartí, President; Antoni Sala i Joan Verdaguer, Vocals.

Instrucció pública: Pere Arderiu, President; Antoni Farreras i Lluís Antoni Calvet, Vocals.

Polícia Urbana: Manuel Fortuny, President; Josep Torra i Pons, Bartomeu Bartomeu, Lluís Antoni Calvet i Ignasi Oms.

Beneficència: Jacint Rosal, President; Miquel Ballart i Ignasi Sostres, Vocals.

Sèquia: Pere Arderiu, President; Lluís Antoni Calvet i Ignasi Oms.

Aigües: Pere Arderiu, President; Ramon Soler i Trias, Josep Perramon, Domingo Martí i Joan Verdaguer, Vocals.

Mercats: Fruitós Sanmartí, President; Miquel Ballart i Francisco Gomis, Vocals.

Escorxador: Francisco Pons, President; Josep Bros i Bartolomé Bartomeu, Vocals.

Cementiri: Jacint Rosal, President; Lluís Antoni Calvet i Joan Verdaguer, Vocals.

Enllumenat: Jacint Rosal, President; Josep Torra i Pons, Ramon Soler i Trias, Francisco Gomis i Ignasi Sostres.

Bombers: Manuel Fortuny, President; Jaume Clotet i Antoni Farreras, Vocals.

Governació: Pere Arderiu, President; Jaume Clotet i Antoni Farreras, Vocals.
Josep Torra i Pons, Interventor (votació secreta)

Ajuntament constituït l'1 de juliol de 1891

Pere Arderiu i Brugués, Alcalde
Joaquim Soler i Arola, Tinent d'Alcalde Primer
Fruitós Sanmartí i Xipell, Tinent d'Alcalde Segon
Josep Coll i Barrera, Tinent d'Alcalde Tercer
Leodegari Torrens i Serra, Tinent d'Alcalde Quart
Josep Bosch i Carreras, Síndic Primer
Hermenegild Pons i Puig, Síndic Segon

Regidors elegits

Joaquim Soler i Arola (C)
Josep Coll i Barrera (C)
Josep Bosch i Carreras (LF)
Ignasi Solà i Camprubí
Leodegari Torres i Serra
Lluís Riera i Gomis
Pere Carol i Martí (LF)
Salvador Balaguer i Enrich
Angel Ferrer i Grané
Josep Firmat i Cano
Onofre Serra i Orriols (CA)
Antoni Horta i Camps (F)
Isidre Rovira i Playà (LF)
Joan Verdaguer i Soler (LF)
Manuel Masnou i Esteve (CA)
Maurici Casasayas i Brucart (Ass. Llauradors)

Pere Arderiu i Brugués
Fruitós Sanmartí i Xipell
Hermenegild Pons i Puig
Antoni Farreras i Cantarell
Bartomeu Bartomeu i Antúnez
Ignasi Oms i Cornet
Antoni Sala i Font

Alcaldes de Barri

Districte I: Secció 1: Pere Armengou i Manso; Secció 2: Magí Amigó i Serarols.
Districte II: Secció 1: Joaquim Altisen i Farell; Secció 2: Francisco Prunés i Rodríguez.
Districte III: Secció 1: Agustí Doménech i Prunés; Secció 2: Pere Prat i Casanovas.
Districte IV: Secció 1: Francisco March i Argelaguet; Secció 2: Maurici Algué i Sanllehí.
Districte V: Pere Serra i Torras

Viladordis: Manuel Brunet
Poble Nou: Pere Golsa i Sallés
Plantat: Miquel Farreras i Gibert

Comissions Municipals

Calamitats Públiques: Pere Arderiu i Brugués, President; Joaquim Soler, Fruitós Sanmartí, Josep Coll, Leodegari Torrens, Josep Bosch , Hermenegild Pons i Josep Bros, Vocals.

Foment i Policia Urbana: Pere Arderiu, President; Bartomeu Bartolomé, Ignasi Oms, Antoni Sala i Manuel Masnou, Vocals.

Consums: Fruitós Sanmartí, President; Salvador Balaguer i Joan Verdaguer, Vocals.

Instrucció Pública: Pere Arderiu, President; Antoni Farreras i Pere Carol, Vocals.

Bombers: Joaquim Soler, President; Josep Firmat i Ignasi Solà, Vocals.

Hisenda: Fruitós Sanmartí, President; Angel Ferrer i Manuel Masnou, Vocals.

Mercat: Josep Coll i Barrera, President; Onofre Serra i Antoni Horta, Vocals.

Enllumenat: Joaquim Soler, President; Hermenegild Pons, Lluís Riera, Angel Ferrer i Antoni Horta, Vocals.

Beneficència: Leodegari Torrens, President; Josep Firmat i Pere Carol, Vocals.

Escorxador: Josep Bosch i Carreras, President; Josep Bros i Onofre Serra, Vocals.

Obra de la Seu: Leodegari Torrens, President; Isidre Rovira i Maurici Casasayas, Vocals.

Governació: Pere Arderiu, President; Antoni Farreras i Lluís Riera, Vocals.

Sèquia: Pere Arderiu, President; Bartolomé Bartomeu i Salvador Balaguer, Vocals.

Sanitat: Pere Arderiu, President; Antoni Sala i Pere Carol, Vocals.

Aigües: Pere Arderiu, President; Ignasi Oms i Joan Berdaguer, Vocals.

Cementiri: Josep Coll, President; Ignasi Solà i Pere Carol, Vocals.

Allotjaments, Bagatges i Subministres: Josep Bosch, President; Isidre Rovira i Maurici Casasayas, Vocals.

Ajuntament interí constituït el 6 de maig de 1893

- El Governador civil designa Francesc Llatjós com a nou alcalde. També Manuel March i Solernou, Maurici Lladó i Tañà, Joan Clotet i Coma, Manuel Miquel i Casasayas, Josep Ristol i Coll, Ramon Fornesa i Miquel Ginestà. Aquests regidors són els substituïts amb caràcter interí de Joaquim Soler (elegit diputat provincial), i Bartomeu Bartomeu, Antoni Farreras, Ignasi Oms i Cornet, Antoni Sala i Font, Pere Arderiu, Josep Bros i Fruitós Sanmartí, els quals han renunciat al càrrec que exercien de forma interina.

Francesc Llatjós i Perramon, Alcalde
Josep Coll i Barrera, Tinent d'Alcalde Tercer
Llogari Torrens i Serra, Tinent d'Alcalde Quart
Maurici Lladó, Síndic Primer
Ramon Fornesa i Serra, Síndic Segon

Regidors nomenats

Jospe Coll i Barrera
Josep Bosch i Catteras
Igansi Solà i Camprubí
Llogari Torrens i Serra
Lluís Riera i Gomis
Pere Carol i Martí
Salvador Balaguer i Enrich
Angel Ferrer i Grané
Josep Firmat i Cano
Onofre Serra i Orriols
Antoni Horta i Camps
Isidre Rovira i Playà
Joan Berdaguer i Soler
Manuel Masnou i Esteve
Maurici Casasayas i Brucart
Hermenegild Pons i Puig
Manuel March i Solernou
Maurici Lladó i Tañà
Manuel Miquel i Casasayas
Josep Ristol i Coll
Joan Clotet i Coma
Miquel Ginestà i Guitart

Comissions municipals

- 24-V-1893:
 - Maurici Lladó, Síndic. Membre de les comissions municipals d'instrucció pública i governació.
 - Ramon Fornesa, Síndic. Membre de la comissió municipal d'escorxadors.

- Manuel March: s'incorpora a les comissions municipals de policia urbana i sèquia, en substitució de Bartomeu.
- Joan Clotet: en substitució d'Ignasi Oms, serà membre d'elles comissions de policia urbana i aigües.
- Manuel Miquel: en substitució d'Antoni Sala s'incorpora a les comissions municipals de policia urbana i sanitat.
- Josep Ristol: com a substitut de Pere Arderiu, en les comissions d'enllumenat i governació.
- Miquel Ginestà: com a substitut de Fruitós Sanmartí, serà membre de la comissió municipal d'enllumenat.

Ajuntament constituït el 16 d'agost de 1893

- Segons les comunicacions del Governador Civil de la Província de 7 i 14 d'agost, cessen en el seu càrrec de regidor interí els Srs. Ramon Fornesa, Manuel March, Manuel Miquel, Joan Clotet, Josep Ristol, Manuel Ginestà i Hermenegild Pons. Són reintegrats en els seus respectius càrrecs els Srs. Mariano Casas, Francisco Pons, Maurici Garriga, Francisco Massana, Maurici Torra, Lluís Santasusana i Vicenç Pascual.

Francisco Llatjós i Perramon, Alcalde
Joaquim Soler i Arola, Tinent d'Alcalde Primer
Fruitós Sanmartí i Xarpell, Tinent d'Alcalde Segon
Josep Coll i Barrera, Tinent d'Alcalde Tercer
Leodegari Torrens i Serra, Tinent d'Alcalde Quart
Maurici Lladó, Tinent d'Alcalde Cinquè
Pere Carol, Síndic Primer
Mariano Casas, Síndic Segon

Comissions Municipals

Policia Urbana: Maurici Garriga, Mariano Casas i Vicenç Pascual, Vocals.

Instrucció Pública: Vicenç Pascual (en substitució de Mariano Lladó)

Enllumenat: Francisco Massana i Maurici Garriga (en substitució de Josep Ristol i Miquel Ginestà).

Escorxador: Maurici Lladó i Francisco Pons (en substitució d'Hermenegild Pons i Ramon Fornesa).

Governació: Francisco Pons i Francisco Massana (de Maurici Lladó i Josep Ristol).

Sèquia: Maurici Torra (de Manuel March).

Aigües: Lluís Santasusana (de Joan Clotet).

Allotjaments i Bagatges: Maurici Lladó (d'Hermenegild Pons).

Ajuntament constituït l'1 de gener de 1894

Francesc Llatjós i Perramon, Alcalde de R.O.
Maurici Lladó i Tañá, Primer Tinent d'Alcalde
Josep Coll i Barrera, Segon Tinent d'Alcalde
Josep Ristol i Coll, Tercer Tinent d'Alcalde
Manuel Miquel i Casasayas, Quart Tinent d'Alcalde
Miquel Cots i Suñer, Cinquè Tinent d'Alcalde
Joan Clotet i Coma, Síndic Primer
Ramon Oms i Cabanes, Síndic Segon

Regidors elegits

Josep Bosch i Carreras
Joan Buch i Roig
Joan Piniella i Roca
Angel Graells i Llansana
Joan Porta i Solà
Rossend Riera i Claret
Isidre Carné i Gabarró
Valentí Palou i Iglesias
Isidre Rovira i Playà
Ramon Feliu i Bové
Manuel Masnou i Esteve
Francisco Sociats i Sostre
Manuel Castellà i Ramoneda
Antoni Horta i Camps
Antoni Vila i Camprubí

Alcaldes de Barri

Districte I: Secció 1: Martí Vilajuana i Serra; Secció 2: Tomàs Noet i Ribó.
Districte II: Secció 1: Maurici Bergadà i Nogué; Secció 2: Lluís Guitart i Rubiralta.
Districte III: Secció 1: Antoni Oriol i Quinglas; Secció 2: Lluís Guitart i Rubiralta.
Districte IV: Secció 1: Miquel Ginestà i Xarpell; Secció 2: Jaume Cornet i Sitges.
Districte V: Angel Castells i Albiñá.
Agregat de Viladordis: Isidre Claret i Brunet.
Poble Nou: Joan Casasayas i Galí.
Plantat: Jaume Corrons i Serramalera.

Comissions Municipals

Sèquia: Francisco Llatjós, President; Rossend Riera i Antoni Vila, Vocals.
Consums: Manuel Miquel, President; Angel Graells i Antoni Vila, Vocals.

Allotjaments, Bagatges i Subministres: Miquel Cots, President; Josep Bosch i Manuel Masnou, Vocals.

Aigües: Francisco Llatjós, President; Joan Buch i Antoni Horta, Vocals.

Enllumenat Públic: Josep Coll, President; Ramon Homs, Joan Piniella, Isidre Carné i Manuel Castellà, Vocals.

Beneficència: Francisco Llatjós, President; Joan Piniella i Valentí Palou, Vocals.

Calamitats públiques: Francisco Llatjós, President; Maurici Lladó, Josep Coll, Josep Ristol, Manuel Miquel, Miquel Cots, Joan Clotet i Ramon Homs, Vocals.

Cementiri: Josep Coll, President; Joan Porta i Manuel Castellà, Vocals.

Conreus i Camins Veïnals i rurals: Miquel Cots, President; Joan Piniella i Isidre Carné, Vocals.

Foment i Policia Urbana: Maurici Lladó, President; Angel Graells, Joan Porta, Rosend Riera i Ramon Feliu, Vocals.

Incendis: Josep Ristol, President; Joan Clotet i Ramon Homs, Vocals.

Instrucció Pública: Francisco Llatjós, President; Joan Piniella i Angel Graells, Vocals.

Governació: Francisco Llatjós, President; Joan Buch i Isidre Rovira, Vocals.

Hisenda: Josep Coll, President; Isidre Carné i Manuel Castellà, Vocals.

Escorxador: Josep Ristol, President; Valentí Palou i Ramon Feliu, Vocals.

Obra de la Seu: Miquel Cots, President; Isidre Rovira i Francisco Sociats, Vocals.

Places, Fires i Mercats: Manuel Miquel, President; Joan Clotet i Isidre Carné, Vocals.

Sanitat: Francisco Llatjós, President; Valentí Palou i Antoni Horta, Vocals.

Ajuntament constituït el 29 de juny de 1895

Francesc Gallifa i Gomis, Alcalde de R.O.
Joaquim Borrás i Ferrer, Primer Tinent d'Alcalde
Josep Oms i Rovis, Segon Tinent d'Alcalde
Maurici Lladó i Tañá, Tercer Tinent d'Alcalde
Josep Llobet i Cusidó, Quart Tinent d'Alcalde
Miquel Cots i Suñer, Cinquè Tinent d'Alcalde`
Francesc Llatjós i Perramon, Síndic Primer
Cristófol Marcet i Estebanell, Síndic Segon

Regidors elegits

Miquel Oms i Viñas
Josep Llobet i Cusidó
Joaquim Borrás i Ferrer
Jaume Ristol i Reixach
Isidre Ferrer i Grané
Josep Torra i Pons
Joaquim Soler i Arola
Francisco Gallifa i Gomis
Josep Herp i Subirá
Cristófol Marcet i Estevanell
Atanasi Carrió i Playá
Joan Mestres i Serra
Pere Serra i Torras
Josep Oms i Rovis
Joan Buch i Roig
Isidre Carné i Gabarró
Joan Porta i Solà
Antoni Vila i Camprubí
Angel Graells i Llansana
Manuel Miquel i Casasayas
Joan Clotet i Coma
Isidre Ferrer i Grané

Comissions Municipals

Sèquia: Francisco Galifa, President; Atanasi Carrió i Antoni Vila, Vocals.

Aigües: Francisco Gallifa, President; Isidre Carné i Joan Mestres, Vocals.

Allotjaments, Bagatges i Subministres: Miquel Cots, President; Joan Porta i Jaume Ristol, Vocals.

Enllumenat Públic: Joaquim Borrás, President; Francisco Llatjós, Joan Buch, Jaume Ristol i Joan Mestres, Vocals.

Beneficència: Francisco Gallifa, President; Francisco Llatjós i Josep Herp, Vocals.

Calamitats Públiques: Francisco Gallifa, President; Joaquim Borrás, Josep Oms, Maurici Lladó, Josep Llobet, Miquel Cots, Francisco Llatjós i Cristófol Marcet, Vocals.

Cementiri: Josep Llobet, President; Josep Herp i Joan Clotet, Vocals.

***** Josep Oms, President; Angel Graells, Manuel Miquel, Joan Clotet i Josep Torra, Vocals.

Consums: Josep Oms, President; Isidre Carné i Pere Serra, Vocals.

Instrucció Pública: Francisco Gallifa, President; Josep Torra i Antoni Vila, Vocals.

Correus i Camins veïnals i rurals: Miquel Cots, President; Isidre Ferrer i Jaume Ristol, Vocals.

Escorxador: Maurici Lladó, President; Francisco Llatjós, Angel Graells, Joan Porta i Antoni Vila, Vocals.

Foment i Policia Urbana: Joaquim Borrás, President; Francisco Llatjós, Cristófol Marcet, Miquel Oms i Angel Graells, Vocals.

Governació: Francisco Gallifa, President; Joan Buch i Miquel Oms, Vocals.

Places, Fires i Mercats: Miquel Cots, President; Joan Clotet i Miquel Oms, Vocals.

Hisenda: Maurici Lladó, President; Francisco Llatjós i Isidre Carné, Vocals.

Sanitat: Francisco Gallifa, President; Cristófol Marcet i Josep Herp, Vocals.

Josep Torra i Pons, Regidor Interventor

Angel Graells i Llansana, Intervenció i Censura del Teatre Conservatori.

Alcaldes de Barri

Districte I: Barri 1: Manuel Sañer i Tarrés

Barri 2: Magí Amigó i Serarols

Districte II: Barri 1: Josep Sanlley i Blanch

Barri 2: Francisco Prunés i Rodríguez

Districte III: Barri 1: Maurici Argelés i Valls

Barri 2: Josep Planell i Bages

Districte IV: Barri 1: Francisco March i Argelaguet

Barri 2: Maurici Algué i Sanllehí

Districte V: Miquel Anglada i Guitart

Poble Nou: Joan Playà i Puig

Viladordis: Ignasi Altimiras i Codina

Plantat: Miquel Farreras i Gibert

Ajuntament constituït l'1 de juliol de 1897

Francisco Gallifa i Gomis, Alcalde de R.O.
Valentí Clapers i Grané, Primer Tinent d'Alcalde
Joaquim Borrás i Ferrer, Segon Tinent d'Alcalde
Joaquim Solà i Solernou, Tercer Tinent d'Alcalde
Josep Llobet i Cusidó, Quart Tinent d'Alcalde
Cristófol Marcet i Estebanell, Cinquè Tinent d'Alcalde
Francisco Oller i Portabella, Síndic Primer
Manuel Masnou i Esteve, Síndic Segon

Regidors elegits

Sebastià Tapias i Selga
Fermí Roca i Coma
Joaquim Bohigas d'Argullol
Francisco Alsina i Picó
Maurici Tomasa
Maurici Catllà i Basullas
Ramon Trulls i Soldevila
Joan Piniella i Roca
Isidre Ferrer i Grané
Ignasi Solà i Camprubí
Josep Herp i Subirà
Joan Mestres i Serra
Josep Oms i Rovis
Maurici Fius i Palà
Joan Berdagué

Alcaldes de Barri

Districte I, Barri 1: Josep Tuneu i Cornet.
Districte I, Barri 2: Antoni Robeda
Districte II, Barri 1: Josep Sanllehí i Blanch.
Districte II, Barri 2: Bernardino Alcañiz
Districte III, Barri 1: Maurici Argelés i Valls.
Districte III, Barri 2: Josep Planell i Bages.
Districte IV, Barri 1: Antoni Vila i Camprubí
Districte IV, Barri 2: Joan Vilurbina
Districte V, Barri 1: Jacint Cornet i Aparicio
Districte V, Barri 2: Miquel Anglada
Barriada de Viladordis: Ignsi Altimiras
Barriada del Plantat: Jaume Corrons i Serramalera.
Barriada del Poble Nou: Joan Playà i Puig.

Comissions Municipals

Sèquia: Francisco Gallifa, President; Maurici Catllà i Joan Berdagué (substitut d'Atanasi Carrió), Vocals.

Aigües: Francisco Gallifa, President; Fermí Roca i Ramon Trulls, Vocals.

Allotjaments, Bagatges i Subministres: Joaquim Solà, President; Joan Piniella (substitut de Miquel Oms) i Josep Herp i Subirà, Vocals.

Enllumenat: Joaquim Borràs, President; Francisco Oller, Manuel Masnou, Ignasi Solà (en substitució de Jaume Ristol) i Joan Mestres, Vocals.

Beneficència: Francisco Gallifa, President; Francisco Oller i Manuel Masnou, Vocals.

Calamitats: Francisco Gallifa, President; Valentí Clapers, Joaquim Borràs, Joaquim Solà, Josep Llobet, Cristófol Marcet, Francisco Oller i Maurici Fius, Vocals.

Cementiri: Josep Llobet, President; Ramon Trulls i Joan Berdagué, Vocals.

Consums: Josep Llobet, President; Fermí Roca i Joan Mestres, Vocals.

Conreus i camins: Cristófol Marcet, President; Isidre Ferrer i Ignasi Solà, Vocals.

Foment i Policia Urbana: Joaquim Borràs, President; Francisco Oller, Maurici Tomasa, Isidre Ferrer i Joan Mestres, Vocals.

Governació: Francisco Gallifa, President; Joaquim Bohigas i Francisco Alsina, Vocals.

Hisenda: Valentí Clapers, President; Sebastià Tapias i Maurici Tomasa, Vocals.

Incendis: Joaquim Solà, President; Sebastià Tapias, Joaquim Bohigas, Francisco Alsina o Josep Oms i Rovis, Vocals.

Instrucció Pública: Francisco Gallifa, President; Joaquim Bohigas i Manuel Masnou, Vocals.

Escorxador: Valentí Clapers, President; Francisco Oller i Maurici Fius, Vocals.

Obra de la Seu: Cristófol Marcet, President; Josep Herp i Josep Oms i Rovis, Vocals.

Fires, Places i Mercats: Cristófol Marcet, President; Maurici Fius i Joan Piniella, Vocals.

Sanitat: Francisco Gallifa, President; Francisco Alsina i Maurici Catllà, Vocals.

Ajuntament constituït el 23 de febrer de 1899

- En virtut de l'ofici del Governador Civil de 21 de febrer de 1899, atenent a la nul.litat de les Eleccions Municipals celebrades el 9 de maig de 1897, resol nomenar com a nous regidors a Josep Bosh, Valentí Clapers, Francisco Sociats, Ignasi Oms, Vicenç Pascual, Joan Massana, Jacint Cornet, Isidre Rovira, Bernardí Alcañiz, Francisco Llatjós, Simó Fàbregas i Isidre Oliva.

Josep Bosch i Carreras, Alcalde (per votació d'entre els regidors)
Joaquim Borrás, Tinent d'Alcalde Primer
Josep Llobet, Tinent d'Alcalde Segon
Ignasi Oms, Tinent d'Alcalde Tercer
Joan Massana, Tinent d'Alcalde Quart
Vicenç Pascual, Tinent d'Alcalde Cinquè
Francisco Sociats, Síndic Primer
Cristófol Marcet, Síndic Segon

Regidors nomenats

Jacint Cornet i Aparicio
Valentí Clapers i Grané
Joan Mestres i Serra
Isidre Rovira
Joan Piniella i Roca
Ignasi Solà
Josep Herp
Joan Berdagué i Soler
Bernardí Alcañiz i Mellizo
Francisco Llatjós i Perramon
Simó Fàbregas
Isidre Oliva
Josep Ristol i Rexach
Antoni Vila i Camprubí
Josep Oms i Rovís

Alcaldes de Barri

Districte II, Secció 2: Ramon Ferrer
Districte IV, Secció 1: Maurici Algué
Districte V, Secció 1: Lluís Casasayas

Comissions Municipals

Sèquia: Josep Bosch, President; Isidre Rovira i Joan Berdagué, Vocals.

Aigües: Josep Bosch, President; Francisco Sociats i Antoni Vila, Vocals.

Allotjaments, Bagatges i Subministres: Vicenç Pascual, President; Joan Piniella i Josep Herp, Vocals.

Enllumenat Públic: Joaquim Borrás, President; Francisco Sociats, Jacint Cornet, Ignasi Solà i Joan Mestres, Vocals.

Beneficència: Josep Bosch, President; Cristófol Marcet i Valentí Clapers, Vocals.

Calamitats Públiques: Josep Bosch, President; Joaquim Borrás, Josep Llobet, Ignasi Oms, Joan Massana i Vicenç Pascual, Vocals.

Cementiri: Josep Llobet, President; Joan Verdaguer i Simó Fàbregas, Vocals.

Consums: Josep Llobet, President; Josep Oms Rovis i Joan Mestres, Vocals.

Conreus i Camins Veïnals: Ignasi Oms, President; Isidre Rovira i Ignasi Solà, Vocals.

Foment i Policia Urbana: Joaquim Borrás, President; Francisco Sociats, Antoni Vila, Joan Mestres i Josep Ristol, Vocals.

Governació: Josep Bosch, Alcalde; Francisco Llatjós i Isidre Oliva, Vocals.

Hisenda: Joan Massana, President; Valentí Clapers i Cristófol Marcet, Vocals.

Incendis: Joan Massana, President; Josep Oms, Bernardino Alcañiz, Joan Piniella i Joan Berdagué, Vocals.

Instrucció Pública: Josep Bosch, President; Josep Oms Rovis i Francisco Sociats, Vocals.

Escorxador: Josep Llobet, President; Joan Piniella i Cristófol Marcet, Vocals.

Obra de la Seu: Ignasi Oms, President; Josep Herp i Simó Fàbregas, Vocals.

Places, Fires i Mercats: Vicenç Pascual, President; Isidre Rovira i Jacint Cornet, Vocals.

Sanitat: Josep Bosch, President; Valentí Clapers i Josep Oms Rovis, Vocals.

Intervenció i Censura del Teatre Conservatori: Francisco Llatjós.

Ajuntament constituït el 10 d'abril de 1899

Segons l'ordre del governador civil de Barcelona i en aplicació de l'article 52 de la Llei Municipal es procedeix a la constitució d'un nou consistori, un cop anul·lades les anterior eleccions municipals celebrades el 9 de maig de 1897.

Miquel Oms i Viñas, Alcalde
 Josep Llobet i Cusidó, Primer Tinent d'Alcalde
 Joaquim Borràs i Ferrer, Segon Tinent d'Alcalde
 Jaume Ristol i Reixach, Tercer Tinent d'Alcalde
 Josep Herp i Subirà, Quart Tinent d'Alcalde
 Cristòfol Marcet i Estebanell, Cinquè Tinent d'Alcalde
 Atanasi Carrió i Playà, Síndic primer
 Joan Mestres i Serra, Síndic segon

Regidors

Josep Oms
 Francesc Llatjós
 Josep Ristol
 Vicenç Pascual
 Simó Fàbregas
 Francesc Sociats
 Jacint Cornet
 Bernardí Alcañiz
 Antoni Vila
 Joan Massana
 Josep Bosch
 Isidre Oliva
 Ignasi Oms
 Isidre Rovira
 Valentí Clapers

Comissions municipals

Sèquia: Miquel Oms, President; Atanasi Carrió i Josep Herp, Vocals.

Àigües: Miquel Oms, President; Josep Ristol i Josep Oms, Vocals.

Allotjaments, bagatges i subministres: Jaume Ristol, President; Francesc Llatjós i Josep Oms, Vocals.

Enllumenat públic: Miquel Oms, President; Josep Herp, Josep Ristol, Josep Oms i Francesc Llatjós, Vocals.

Beneficència: Miquel Oms, President; Tinents d'alcalde i els síndics, Vocals.

Cementiri: Miquel Oms, President; Josep Herp i Josep Oms, Vocals.

Consums: Josep Herp, President; Josep Oms i Francesc Llatjós, Vocals.

Conreus, camins veïnals i rurals: Miquel Oms, President; Atanasi Carrió i Josep Ristol, Vocals.

Foment i Policia urbana: Josep Herp, President; Atanasi Carrió, Josep Ristol, Josep Oms i Francesc Llatjós, Vocals.

Governació: Miquel Oms, President; Josep Oms i Francesc Llatjós, Vocals.

Hisenda: Jaume Ristol, President; Atanasi Carrió i Francesc Llatjós, Vocals.

Instrucció pública: Jaume Ristol, President; Atanasi Carrió i Josep Ristol, Vocals.

Incendis: Josep Herp, President; Josep Oms, Josep Ristol, Francesc Llatjós i Atanasi Carrió, Vocals.

Escorxador: Josep Herp, President; Francesc Llatjós i Josep Oms, Vocals.

Obra de la Seu: Miquel Oms, President; Francesc Llatjós i Josep Ristol, Vocals.

Places, fires i mercats: Josep Herp, President; Josep Ristol i Francesc Llatjós, Vocals.

Sanitat: Miquel Oms, President; Josep Oms i Francesc Llatjós, Vocals.

Intervenció i censura del Teatre Conservatori: Josep Herp i Subirà.

- En sessió municipal del 26 d'abril de 1899, s'acorda reorganitzar les comissions municipals per a fer-les més operatives:

Sèquia: Miquel Oms, President; Isidre Rovira i Anastasi Carrió, Vocals.

Àigües: Josep Herp, President; Josep Ristol i Josep Oms, Vocals.

Allotjaments, bagatges i subministres: Joaquim Borràs, President; Ignasi Oms i Valentí Clapers, Vocals.

Enllumenat públic: Miquel Oms, President; Francesc Llatjós, Josep Herp i Vicenç Pascual, Vocals.

Beneficència: Miquel Oms, President; Josep Herp i Francesc Llatjós, Vocals.

Calamitats públiques: Miquel Oms, Alcalde; Tinent d'alcalde i síndics, Vocals.

Cementiri: Jaume Ristol, President; Josep Oms i Joan Massana, Vocals.

Consums: Josep Oms; Francesc Llatjós i Vicenç Pascual, Vocals.

Conreus i camins veïnals i rurals: Jaume Ristol, President; Isidre Rovira i Jacint Cornet, Vocals.

Foment i Policia urbana: Josep Herp, President; Francesc Llatjós i Josep Ristol, Vocals.

Obra de la Seu: Josep Llobet; Francesc Sociats i Antoni Vila, Vocals.

Places, fires i mercats: Jaume Ristol, President; Atanasi Carrió i Simó Fàbregas, Vocals.

Sanitat: Miquel Oms, President; Cristòfol Marcet i Josep Oms, Vocals.

Intervenció i censura del Teatre Conservatori: Vicenç Pascual.

Ajuntament constituït el 19 de juliol de 1899

Ignasi de Loiola March i Batlles, Alcalde (R.O. 19 juliol 1899)
Pere Armengou i Manso, Primer Tinent d'Alcalde
Maurici Fius i Palà, Segon Tinent d'Alcalde
Manuel Ignasi Vallès i Pons, Tercer Tinent d'Alcalde
Fermí Roca i Coma, Quart Tinent d'Alcalde
Joaquim Solà i Solernou, Cinquè Tinent d'Alcalde
Josep Vilaseca i Palà, Síndic Primer
Miquel Ferrer i Torras, Síndic Segon

Miquel Oms i Viñas
Joan Llatjós i Prunés
Martí Bover i Pont
Manuel Castellà i Ramoneda
Fruitós Sanmartí i Xipell
Ramon Trulls i Soldevila
Pere Secases i Iscla
Josep Defís i Aleger
Martí Vilajuana i Serra
Antoni Oriol i Quingles
Maurici Casasayas i Brucart
Eloi Torras i Serarols
Josep Oms i Rovís
Lluís G. Cornet i Vivar
Llogari Torrents i Serra
Agustí Llorens i Coma

Alcaldes de barri

Districte Primer, Barri Primer: Francesc Torras i Vallès
Districte Primer, Barri Segon: Gaietà Leonart
Districte Segon, Barri Primer: Ramon Ferrer i Grané
Districte Segon, Barri Segon: Pere Rebordosa i Miralles
Districte Tercer, Barri Primer: Maurici Argelés i Valls
Districte Tercer, Barri Segon: Francesc Manubens i Roberge
Districte Quart, Barri Primer: Francesc Forn i Flotats
Districte Quart, Barri Segon: Maurici Algué i Sanllehí
Districte Cinquè, Barri Primer: Lluís Casasayas i Morera
Districte Cinquè, Barri Segon: Maurici Puigdellívol i Casasayas
Barriada del Plantat: Joan Farreras i Permanyer
Barriada del Poble Nou: Pere Suñé i Iglesias
Barriada de Viladordis: Ignasi Altimiras i Codina

Comissions Municipals

Intervenció i Censura Teatre Conservatori: Maurici Fius i Palà

Ajuntament del 21 d'abril de 1901

- Per ordre de Govern Civil del 21 d'abril de 1901, es declaren suspesos l'Alcalde anterior i 17 regidors més. Per tal de cobrir les vacants, són nomenats els regidors següents:

Josep Bosch i Carreras
Joaquim Borràs
Josep Llorent
Ignasi Oms i Cornet
Joan Massana i Rodoreda
Joan Mestres i Serra
Francesc Sociats
Cristòfol Marcet i Estebanell
Bernardí Alcañiz i Mellizo
Antoni Vila
Jacint Cornet
Manuel Masnou i Esteve
Atanasi Carrió i Playà
Joan Berdaguer
Bartomeu Bartomeu i Antúnez
Josep Perramon
Rossend Riera
Vicenç Pascual i Ortiz

- El 25 d'abril de 1901, en sessió presidida per Ricart Ramis, delegat del Govern Civil, és elegit com a Alcalde, el regidor Josep Bosch i Carreras, i els Tinentes d'Alcalde i Síndics que segueixen:

Josep Bosch i Carreras, Alcalde
Joaquim Borràs, Primer Tinent d'Alcalde
Josep Llobet, Segon Tinent d'Alcalde
Manuel I. Vallès, Tercer Tinent d'Alcalde
Bernardí Alcañiz, Quart Tinent d'Alcalde
Joan Mestres, Cinquè Tinent d'Alcalde
Francesc Sociats, Síndic Primer
Miquel Ferrer, Síndic Segon

Regidors

Ignasi Oms
Joan Massana
Manel Masnou
Manuel Castellà
Jacint Cornet
Cristòfol Marcet
Joan Berdaguer
Antoni Vila
Martí Vilajoana

Rossend Riera
Maurici Casasayas
Bartomeu Bartomeu
Josep Oms Rovis
Vicenç Pascual
Atanasi Carrió

Alcaldes de Barri

Tan sols un canvi afecta al Districte Segon:
Districte II, Barri 1: Ferran Alcañiz
Districte II, Barri 2: Vicenç Gregori Llacuna

Comissions Municipals

Sèquia: Josep Bosch i Carreras, President; Manel Masnou, Josep Perramon, Joan Berdaguer

Aigües: Josep Bosch i Carreras, President; Manuel Castellà, Joan Berdaguer, Bartomeu Bartomeu

Allotjaments: Bernardí Alcañiz, President; Maurici Casasayas, Josep Oms, Vicenç Pascual, Rossend Riera

Enllumenat: Joaquim Borràs, President; Manel I. Vallès, Joan Massana, Antoni Vila

Beneficència: Josep Bosch i Carreras, President; Joan Berdaguer, Jacint Cornet

Calamitats: Josep Bosch i Carreras, President; Joaquim Borràs, Bernardí Alcañiz, Josep Llobet, Manel I. Vallès, Francesc Sociats, Miquel Ferrer, Joan Mestres

Cementiri: Josep Llobet, President; Vicenç Pascual, Ignasi Oms cornet

Consums: Josep Llobet, President; Miquel Ferrer, Josep Oms, Joan Berdaguer, Manel Masnou

Carrers i Camins: Manel I. Vallès, President; Maurici Casasayas, Miquel Ferrer

Foment: Joaquim Borràs, President; Miquel Ferrer, Manuel Castellà, Antoni Vila, Joan Massana, Bartomeu Bartomeu, Vicenç Pascual

Governació: Josep Bosch i Carreras, President; Ignasi Oms, Cristòfol Marcet

Hisenda: Joan Massana, President; Miquel Ferrer, Francesc Sociats

Incendis: Manel I. Vallès, President; Martí Vilajoana, Atanasi Carrió, Bartomeu Bartomeu, Jacint Cornet, Rossend Riera, Josep Oms

Instrucció Pública: Josep Bosch i Carreras, President; Manel I. Vallès, Josep Oms

Escorxador: Manel Masnou, President; Miquel Ferrer, Cristòfol Marcet, Joan Berdaguer, Josep Perramon

Obra de la Seu: Manel I. Vallès, President; Manuel Castellà, Atanasi Carrió

Fires i Mercats: Joan Mestres, President; Jacint Cornet, Rossend Riera, Antoni Vila, Josep Perramon

Sanitat: Joan Mestres, President; Ignasi Oms, Bartomeu Bartomeu

Intervenció Teatre Conservatori: Joan Massana, President

Ajuntament constituït el 8 de gener de 1902

Maurici Fius i Palà, Alcalde
Miquel Oms i Viñas, Tinent d'Alcalde Primer
Josep Defís i Aleger, Tinent d'Alcalde Segon
Manuel Castellà i Ramoneda, Tinent d'Alcalde Tercer
Bernardino Alcañiz i Mellizo, Tinent d'Alcalde Quart
Eloi Torras i Serarols, Tinent d'Alcalde Cinquè
Ramon Trulls i Soldevila, Síndic Primer
Antoni Oriol i Quinglas, Síndic Segon

Regidors elegits

Ramon Raich i Torreguitart
Francesc Manubens i Roberge
Urbici Sellarès i Costa
Pere Secases i Iscla
Joaquim Parera i Portabella
Ignasi de L. March i Batlles
Lluís G. Cornet i Vivar
Manuel I. Vallès i Pons
Martí Vilajuana i Serra
Jaume Ristol i Reixach
Maurici Casasayas i Brucart
Pere Armengou i Manso
Josep Vilaseca i Palà
Josep Oms i Rovis
Fermí Roca i Coma

Alcaldes de barri

Districte Primer, Barri Primer: Josep Duocastella i Plans
Districte Primer, Barri Segon: Baldomer Saldoni i Solsona
Districte Segon, Barri Segon: Josep Burés i Escaler
Districte Segon, Barri Segon: Ferran Alcañiz
Districte Tercer, Barri Primer: Joan Codina
Districte Tercer, Barri Segon: Manuel Torras i Arañó
Districte Quart, Barri Primer: Ignasi Cantarell i Ventura
Districte Quart, Barri Segon: Jaume Vallès i Mariol
Districte Cinquè, Barri Primer: Francesc Berenguer i Castells
Districte Cinquè, Barri Segon: Maurici Setvalls
Barriada del Plantat: Jaume Corrons
Barriada del Poble Nou: Francesc Font i Vilalta
Barriada de Viladordis: Francesc Moncunill i Viñals

Comissions Municipals

Sèquia: Maurici Fius, President; Maurici Casasayas i Brucart, i Eloy Torras, Vocals.

Aigües: Manuel Castellà, President; Ramon Trulls i Ignasi de L. March, Vocals.

Allotjaments, Bagatges i Subministres: Bernardino Alcañiz, President; Ramon Raich, Lluís G. Cornet, Josep Vilaseca i Palà i Ignasi de L. March, Vocals.

Enllumenat públic: Eloi Torras, President; Martí Vilajuana i Serra, Antoni Oriol i Ramon Trulls, Vocals.

Beneficència: Maurici Fius, President; Miquel Oms i Josep Defís, Vocals.

Calamitats públiques: Maurici Fius, President; Miquel Oms, Josep Defís, Manuel Castellà, Bernardí Alcañiz, Eloi Torras, Ramon Trulls i Antoni Oriol, Vocals.

Cementiri: Ramon Trulls, President; Pere Secases i Iscla, i Jaume Ristol i Reixach, Vocals.

Conreus i camins veïnals i rurals: Maurici Casasayas i Brucart, President; Jaume Ristol i Reixach i Pere Secases i Iscla, Vocals.

Foment i Policia Urbana: Miquel Oms, President; Martí Vilajuana i Serra, Jaume Ristol i Reixach, Eloi Torras, Josep Oms i Rovís, Ramon Raich i Urbici Sellarès, Vocals.

Governació: Bernardino Alcañiz, President; Ramon Trulls i Antoni Oriol, Vocals.

Hisenda: Josep Defís, President; Jaume Ristol i Pere Secases, Vocals.

Incendis: Josep Oms Rovís, President; Joaquim Parera i Portabella, Pere Secases, Urbici Sellarès, Lluís G. Cornet, Antoni Oriol i Francesc Manubens, Vocals.

Instrucció Pública: Josep Defís, President; Ramon Trulls i Manuel I. Vallès, Vocals.

Escorxador: Antoni Oriol, President; Jaume Ristol, Urbici Sellarès, Josep Vilaseca i Palà i Pere Secases, Vocals.

Obra de la Seu: Fermí Roca i Coma, President; Pere Armengou i Manso i Manuel I. Vallès, Vocals.

Places, Fires i Mercats: Martí Vilajuana i Serra, President; Pere Secases, Maurici Casasayas, Francesc Manubens i Urbici Sellarès, Vocals.

Sanitat: Manuel Castellà, President; Pere Armengou i Eloi Torras, Vocals.

Intervenció i censura del Teatre Conservatori: Eloi Torras i Serarols.

Ajuntament de 1906

Pere Armengou i Manso, Alcalde
Joaquim Gomis i Cornet, Primer Tinent d'Alcalde
Vicenç Francesc Gabriel i Balaguer, Segon Tinent d'Alcalde
Sants Yelestich i ferrer, Tercer Tinent d'Alcalde
Domingo Farreras i Serrahima, Quart Tinent d'Alcalde
Josep Jordana i Bernet, Cinquè Tinent d'Alcalde
Josep Vilaseca i Palà, Síndic Primer
Pau Ribas i Puig, Síndic Segon

Regidors

Joan Tarrats i Comaposada
Atanasi Perramon i Carrió
Maurici Fius i Palà
Lluís Casasayas i Morera
Maurici Casasayas i Brucart
Maurici Algué i Sanllehí
Francesc Llatjós i Perramon
Joan Esquius i Ribera
Pere Secases i Iscle
Tomàs Dalmau i Cantarell
Celestí Martí i Firmat
Ramon Oliveras i Creus
Francesc Sagristà i Soldevila
Pau Prat i Casanovas
Ramon Trulls i Soldevila
Josep Defís i Aleger

Alcaldes de Barri

Districte Primer, Barri Primer: Francesc Torra
Districte Primer, Barri Segon: Joaquim Cardona
Districte Segon, Barri Primer: Miquel Prunés i Mas
Districte Segon, Barri Segon: Lluís Guitart i Rubiralta
Districte Tercer, Barri Primer: Agustí Domènech
Districte Tercer, Barri Segon: Ignasi Casas
Districte Quart, Barri Primer: Manuel Pujol
Districte Quart, Barri Segon: Agustí Llorens i Coma
Districte Cinquè, Barri Primer: Miquel Anglada
Districte Cinquè, Barri Segon: Joan Cors

Barriada de Viladordis: Ignasi Altimiras i Codina
Barri del Plantat: Joan Farreras i Permanyer
Barri del Poble Nou: Francesc Bohigas

Comissions Municipals

Sèquia: Pere Armengou, President; Atanasi Perramon i Josep Vilaseca , Vocals

Aigües Potables: Pere Armengou, President; Francesc Sagristà i Ramon Trulls, Vocals.

Enllumenat: Joaquim Gomis, President; Vicenç Francesc Gabriel, Sants Yellestich, Francesc Sagristà i Ramon Trulls, Vocals.

Beneficència: Pere Armengou, President; Vicenç Francesc Gabriel i Sants Yellestich, Vocals.

Calamitats públiques: Pere Armengou, President; Joaquim Gomis, V.F. Gabriel, Sants Yellestich, Domènec Farreras, Josep Jordana, Josep Vilaseca i Pau Ribas, Vocals.

Cementiri: Sants Yellestich, President; Maurici Algué i Joan Esquius, Vocals.

Consums: V. F. Gabriel, President; Josep Jordana, Celestí Martí i Ramon Oliveras, Vocals.

Correus: Josep Vilaseca, President; Lluís Casasayas i Pau Ribas, Vocals.

Governació: Pere Armengou, President; Lluís Casasayas i Josep Defís, Vocals.

Foment i Policia Urbana: Josep Jordana, President; Joan Tarrats, Lluís Casasayas, Maurici Algué, Joan Esquius, Josep Vilaseca i Ramon Oliveras, Vocals.

Hisenda: Joaquim Gomis, President; Tomàs Dalmau i Celestí Martí, Vocals.

Incendis: Domingo Farreras, President; Joan Tarrats, Maurici Algué, Pau Ribas, Ramon Oliveras, Pere Secases i Tomàs Dalmau, Vocals.

Instrucció Pública: Sants Yellestich, President; Maurici Algué i Joan Esquius, Vocals.

Escorxador: Joaquim Gomis, President; Domingo Farreras, Celestí Martí, Francesc Sagristà, i Ramon Trulls, Vocals.

Seu: Joaquim Gomis, President; Sants Yellestich i Domingo Farreras, Vocals.

Places, Fires i Mercats: Josep Jordana, President; Atanasi Perramon, Maurici Algué, Pau Ribas, Pere Secases, Ramon Oliveras i Pau Prat, Vocals.

Sanitat: Domingo Farreras, President; Maurici Fius i Palà, Vocal.

Intervenció i Censura del Teatre Conservatori: Joaquim Gomis i Cornet.

Ajuntament d'1 de juliol de 1909

Joaquim Gomis i Cornet, Alcalde per R.O.
Sants Yellestich i Ferrer, Primer Tinent d'Alcalde
Francesc M. Capella i Miret, Segon Tinent d'Alcalde
Joan Esquiús i Ribera, Quart Tinent d'Alcalde
Celestí Martí i Firmat, Cinquè Tinent d'Alcalde
Lluís Casasayas i Morera, Síndic Primer
Francesc Prat i Franch, Síndic Segon

Regidors

Andreu Clari Requesens
Maurici Fius i Palà
Joan Serra Suñé
Josep Corominas Basons
Jaume Lladó Clari
Josep Puigdemívol i Calmet
Joan Tarrats Comaposada
Atanasi Perramon Carrió
Ramon Morera Jorba
Maurici Algué i Sanllehí
Francesc Llatjós i Perramon
Francesc Torrella Martí
Tomàs Antoni Dalmau Cantarell
Pau Prats Casanovas
Ramon Trulls Soldevila
Josep Defís Aleger

Alcaldes de Barri

Districte I, Secció 1: Francesc Torra Vallès
Districte I, Secció 2: Joaquim Cardona Boris
Districte II, Secció 1: Miquel Prunés Mas
Districte II, Secció 2: Lluís Guitart Rubiralta
Districte III, Secció 1: Agustí Domènec Prunés
Districte III, Secció 2: Ignasi Casas Casanovas
Districte IV, Secció 1: Manuel Pujol Trullàs
Districte IV, Secció 2: Agustí Llorens Coma
Districte V, Secció 1: Miquel Anglada Guitart
Districte V, Secció 2: Joan Cors Puigoriol
Barriada de Viladordis: Ignasi Altimiras Codina
Barriada del Plantat: Joan Farreras Permanyer
Barriada del Poble Nou: Francesc Bohigas Prat

Comissions Municipals

Sèquia: Joaquim Gomis, President; Ramon Morera, Atanasi Perramon
Aigües: Joaquim Gomis, President; Josep Armengou, Ramon Trulls

Enllumenat: Sants Yellestich, President. Francesc M. Capella, Joan Esquius, Josep Puigdemívol, Ramon Trulls

Beneficència: Joaquim Gomis i Cornet, President; Sants Yellestich, Maurici Algué

Cementiri: Sants Yellestich, President; Joan Esquius, Andreu Clari

Consums: Celestí Martí, President; Josep Puigdemívol, Lluís Casasayas, Francesc Torrella, Tomàs Antoni Dalmau

Camins: Lluís Casasayas, President; Francesc Prat Franch, Joan Serra

Foment i Policia Urbana: Francesc M. Capella, President; Joan Esquius, Lluís Casasayas, Joan Tarrats, Maurici Algué, Tomàs Antoni Dalmau, Jaume Lladó

Governació: Joaquim Gomis, President; Francesc M. Capella, Josep Defís

Hisenda: Josep Armengou, President; Francesc Torrella, Maurici Fius i Palà

Incendis: Joan Esquius, President; Joan Tarrats, Maurici Algué, Andreu Clari, Atanasi Perramon, Josep Corominas

Instrucció Pública: Sants Yellestich, President; Celestí Martí, Ramon Trulls

Escorxador: Josep Armengou, President; Celestí Martí, Francesc Torrella, Josep Puigdemívol, Francesc Llatjós, Francesc Prat Franch, Joan Serra

Obra de la Seu: Lluís Casasayas, President; Francesc Torrella, Ramon Morera

Places, Fires i Mercats: Francesc M. Capella, President; Josep Defís, Atanasi Perramon, Maurici Algué, Jaume Lladó, Joan Serra, Josep Corominas

Sanitat: Lluís Casasayas, President; Maurici Fius i Palà, Francesc Llatjós

Intervenció i Censura del Teatre Conservatori: Francesc M. Capella, President

Ajuntament constituït l'1 de gener de 1910

Maurici Fius i Palà, Alcalde per R.O.
Francesc Llatjós i Perramon, Primer Tinent d'Alcalde
Joaquim Gomis i Cornet, Segon Tinent d'Alcalde
Francesc Suaña i Soldevila, Tercer Tinent d'Alcalde
Joan Esquiús i Ribera, Quart Tinent d'Alcalde
Francesc M. Capella i Miret, Cinquè Tinent d'Alcalde
Lluís Casasayas i Morera, Síndic primer
Francec Prat i Franch, Síndic Segon

Regidors elegits

Andreu Clari Requesens
Ignasi Martí Fainé
Celestí Martí Firmat
Josep Corominas Basons
Antoni Pesarrodonà Clarà
Joan Serra Suñé
Ramon Trulls Soldevila
Josep Armengou Manso
Josep Oms Rovis
Jaume Lladó Clari
Joan Espinal Oller
Josep Carrera Ciuró
Josep Puigdemívol Calmet
Francesc Flotats Pujol
Ramon Morera Jorba
Francesc Torrella Martí

Alcaldes de Barri

Districte I, Secció 1: Ramon Torreguitart Prat
Districte I, Secció 2: Baldomer Saldoni Solsona
Districte II, Secció 1: Miquel Forns Flotats
Districte II, Secció 2: Ignasi Dalmau Solà
Districte III, Secció 1: Angel Amat Tenas
Districte III, Secció 2: Antoni Calmet Dubant
Districte IV, Secció 1: Valentí Ciuró Marcet
Districte IV, Secció 2: Antoni Ferré Reig
Districte V, Secció 1: Josep Rovira Casajoana
Districte V, Secció 2: Pere Armengou Besa
Barriada de Viladordis: Francesc Muncunill Viñals
Barriada del Plantat: Francesc Corrons Oliveras
Barriada del Poble Nou: Domingo Barris Rosals

Comissions Municipals

Sèquia: Maurici Fius i Palà, President; Ramon Morera, Francesc M. Capella
Aigües Potables: Maurici Fius i Palà, President; Ramon Trulls, Joaquim Gomis

Enllumenat: Ramon Trulls, President; Josep Puigdemívol, Josep Corominas, Joaquim Gomis, Lluís Casasayas

Beneficència: Maurici Fius i Palà, President; Joaquim Gomis, Josep Oms

Cementiri: Joan Espinal, President; Joan Esquius, Andreu Clari

Consums: Ramon Trulls, President; Josep Puigdemívol, Ignasi Martí, Antoni Pesarrodona, Francesc Torrella

Camins: Jaume Lladó, President; Antoni Pesarrodona, Joan Serra

Foment i Policia Urbana: Jaume Lladó, President; Joan Esquius, Andreu Clari, Lluís Casasayas, Francesc M. Capella, Francesc Prat, Josep Carrera

Governació: Maurici Fius i Palà, President; Francesc M. Capella, Francesc Flotats

Hisenda: Josep Puigdemívol, President; Joaquim Gomis, Joan Espinal

Incendis: Josep Oms, President; Francesc M. Capella, Francesc Flotats, Francesc Prat, Francesc Llatjós

Instrucció Pública: Ramon Trulls, President; Joan Espinal, Francesc Suaña

Escorxador: Josep Puigdemívol, President; Joan Espinal, Francesc Llatjós, Josep Carrera, Francesc Torrella, Celestí Martí

Obra de la Seu: Ramon Morera, President; Lluís Casasayas, Francesc Torrella

Places, Fires i Mercats: Jaume Lladó, President; Ramon Morera, Ignasi Martí, Josep Carrera, Celestí Martí, Francesc M. Capella, Francesc Flotats, Joan Serra

Sanitat: Francesc Suaña, President; Josep Oms, Francesc Flotats

Intervenció i Censura del Teatre Conservatori: Josep Puigdemívol Calmet

Ajuntament constituït l'1 de gener de 1912

Francesc Llatjós i Perramon, Alcalde per R.O.
Maurici Fius i Palà, Primer Tinent d'Alcalde
Ramon Trulls i Soldevila, Segon Tinent d'Alcalde
Didac Mujal i Subirana, Tercer Tinent d'Alcalde
Josep Carrera i Ciuró, Quart Tinent d'Alcalde
Antoni Pesarrodona i Clarà, Cinquè Tinent d'alcalde
Joan Espinal i Oller, Síndic Primer
Urbici Sellarés i Costa, Síndic Segon

Regidors elegits

Andreu Clari i Recasens
Josep Rovira i Casajoana
Ignasi Martí Fainé
Josep Corominas Firmat
Celdoni Puigdellívol Calmet
Joan Esquius Ribera
Francesc Suaña Soldevila
Paulí Gros Albí
Joaquim Gomis i Cornet
Josep Oms Rovis
Joan Serra Suñé
Francesc M. Capella Miret
Francesc Flotats Pujol
Pere Rebordosa Miralles
Francesc Torrella Martí

Alcaldes de Barri

Districte I, Secció 1: Jacint Saldoni Solsona
Districte I, Secció 2: Albert Rubiralta Grané
Districte II, Secció 1: Josep Llanas Morros
Districte II, Secció 2: Miquel Forn Flotats
Districte III, Secció 1: Joan Parera Carbonell
Districte III, Secció 2: Tomàs Cabanas Bosch
Districte IV, Secció 1: Domingo Escuder Janer
Districte IV, Secció 2: Antoni Serra Vilapriñó
Districte V, Secció 1: Pere Lladó Rius
Districte V, Secció 2: Josep Bayés Serrat
Barriada de Viladordis: Esteve Brunet Diars
Barriada del Plantat: Francesc Corrons Oliveres
Barriada del Poble Nou: Lluís Valls Barral

Comissions Municipals

Sèquia: Francesc Llatjós, President; Antoni Pesarrodona, Josep Rovira
Aigües Potables: Francesc Llatjós, President; Ramon Trulls, Joaquim Gomis

Enllumenat: Ramon Trulls, President; Celdoni Puigdemívol, Francesc M. Capella, Joan Esquius, Paulí Gros

Beneficència: Francesc Llatjós, President; Maurici Fius i Palà, Joaquim Gomis

Consums: Ramon Trulls, President; Francesc Torrella, Josep Corominas, Ignasi Martí, Urbici Sellarés

Camins: Antoni Pesarrodonà, President; Josep Rovira, Joan Serra

Foment i Policia Urbana: Maurici Fius, President; Josep Carrera, Josep Corominas, Francesc M. Capella, Joan Esquius, Pere Rebordosa, Andreu Clari

Governació: Francesc Llatjós, President; Francesc Capella, Didac Mujal

Hisenda: Didac Mujal, President; Joan Espinal, Celestí Martí

Incendis: Josep Oms, President; Francesc Flotats, Andreu Clari, Celdoni Puigdemívol, Pere Rebordosa

Instrucció Pública: Didac Mujal, President; Joan Espinal, Francesc Suaña

Escorxador: Josep Carrera, President; Francesc Flotats, Joan Serra, Ignasi Martí, Urbici Sellarés, Josep Rovira, Francesc Torrella

Obra de la Seu: Antoni Pesarrodonà, President; Francesc Torrellas, Josep Corominas

Places, Fires i Mercats: Josep Carrera, President; Francesc Flotats, Andreu Clari, Celdoni Puigdemívol, Joan Serra, Francesc M. Capella, Celestí Martí

Sanitat: Maurici Fius i Palà, President; Francesc Suaña, Paulí Gros, Josep Oms, Francesc M. Capella, Didac Mujal, Francesc Flotats

Intervenció i Censura Teatre Conservatori: Maurici Fius i Palà, President

Neteja: Francesc Flotats, President; Ignasi Martí, Josep Rovira

Reforma interior de Manresa: Maurici Fius i Palà, President; Joaquim Gomis, Paulí Gros, Celdoni Puigdemívol, Andreu Clari, Pere Rebordosa, Josep Oms

Relacions Exteriors: Ramon Trulls, President; Didac Mujal, Francesc M. Capella, Joaquim Gomis, Josep Carrera

Ajuntament constituït l'1 de gener de 1914

Maurici Fius i Palà, Alcalde per R.O.
Ramon trulls i Soldevila, Tinent d'Alcalde Primer
Dídac Mujal i Subirana, Tinent d'Alcalde Segon
Urbici Sellarès i Costa, Tinent d'Alcalde Tercer
Celdoni Puigdel·lívol i Calmet, Tinent d'Alcalde Quart
Ramon Morera i Jorba, Tinent d'Alcalde Cinquè
Joan Espinalt i Oller, Síndic Primer
Ignasi Dalmau i Arañó, Síndic Segon

Regidors elegits

Del nou Ajuntament:

Josep Arola Sala
Pau Ribas Puig
Ramon Morera Jorba
Ignasi Dalmau Arañó
Josep Coll Roca
Ignasi Marsal Solà
Francesc Llatjós Perramon
Ignasi Martí Fainé
Ramon Trulls Soldevila
Antoni Pesarrodonà Closa
Joan Espinalt Oller
Celestí Martí Firmat

Provenen de l'Ajuntament anterior:

Andreu Clari Recasens
Maurici Fius Palà
Urbici Sellarès Costa
Josep Rovira Casajoana
Dídac Mujal Subirana
Celdoni Puigdel·lívol Calmet
Paulí Gros Albí
Joaquim Gomis Cornet
Joan Serra Suñé
Francesc M. Capella Miret
Pere Rebordosa Miralles
Francesc Torrella Martí

Alcaldes de Barri

Districte I, Secció 1: Ramon Torreguitart Prat
Districte I, Secció 2: Josep Thomasa Serarols
Districte II, Secció 1: Miquel Forn Flotats
Districte II, Secció 2: Jauem Solé Renalias
Districte III, Secció 1: Antoni Calmet Devant
Districte III, Secció 2: Miquel Botella Baliellas
Districte IV, Secció 1: Valentí Ciuró Marcet
Districte IV, Secció 2: Antoni Fainé Reig
Districte V, Secció 1: Jacint Mollet Montserrat
Districte V, Secció 2: Pere Armengou Bessa
Barriada de Viladordis: Jaume Fabrés Fainé
Barriada del Plantat: Vicenç Brunet Torras
Barriada del Poble Nou: Antoni Pujol Secanell

Comissions Municipals:

Sèquia: Maurici Fius, President; Joan Serra, Ignasi Martí, Vocals.

Aigües potables: Maurici Fius, President; Joaquim Gomis, Francesc Llatjós, Vocals.

Enllumenat: Ramon Trulls, President; Celdoni Puigdellívol, Paulí Gros, Urbici Sellarès, Andreu Clari, Vocals.

Beneficència: Maurici Fius, President; Dídac Mujal, Celdoni Puigdellívol, Vocals.

Cementiri: Joan Espinal, President; Paulí Gros, Antoni Pesarrodona, Vocals.

Consums: Ramon Trulls, President; Andreu Clari, Ignasi Dalmau, Pere Rebordosa, Paulí Gros, Vocals.

Camins: Pau Ribas, President; Joan Serra, Dídac Mujal, Vocals.

Foment i Policia urbana: Dídac Mujal, President; Andreu Clari, Urbici Sellarès, Paulí Gros, Joan Serra, Ignasi Dalmau, Joan Espinal, Vocals.

Governació: Maurici Fius, President; Dídac Mujal, Ignasi Marsal, Vocals.

Hisenda: Celestí Martí, President; Josep Coll, Ramon Morera, Vocals.

Incendis: Francesc M. Capella, President; Pere Rebordosa, Francesc Torrella, Ramon Trulls, Ignasi Marsal, Vocals.

Instrucció pública: Dídac Mujal, President; Andreu Clari, Josep Arola, Vocals.

Escorxador: Urbici Sellarès, President; Celdoni Puigdellívol, Joan Espinal, Josep Rovira, Pere Rebordosa, Ignasi Dalmau, Antoni Pesarrodona, Vocals.

Obra de la Seu: Francesc M. Capella, President; Francesc Torrella, Joan Espinal, Vocals.

Places, Fires i Mercat: Celdoni Puigdellívol, President; Andreu Clari, Antoni Pesarrodona, Urbici Sellarès, Ramon Morera, Francesc Torrella, Ignasi Dalmau, Vocals.

Sanitat: Josep Arola, President; Paulí Gros, Ignasi Dalmau, Josep Coll, Celdoni Puigdellívol, Andreu Clari, Ramon Morera, Vocals.

Intervenció i censura del Teatre Conservatori: Josep Coll, President.

Neteja: Ignasi Martí, President; Pau Ribas, Andreu Clari, Vocals.

Reforma de Manresa: Joaquim Gomis, President; Francesc M. Capella, Pere Rebordosa, Francesc Torrella, Josep Coll, Celdoni Puigdellívol, Josep Arola, Vocals.

Relacions exteriors: Joaquim Gomis, President; Josep Coll, Josep Arola, Francesc M. Capella, Paulí Gros, Vocals.

Ajuntament constituït l'1 de gener de 1916

Francesc Llatjós i Perramon, Alcalde de R.O.
Ramon Trulls i Soldevila, Primer Tinent d'Alcalde
Josep Arola i Sala, Segon Tinent d'Alcalde
Dídac Mujal i Subirana, Tercer Tinent d'Alcalde
Joan Espinalt i Oller, Quart Tinent d'Alcalde
Josep Coll i Roca, Cinquè Tinent d'Alcalde
Ignasi Dalmau i Arañó, Síndic Primer
Marià Rius i Perramon, Síndic Segon

Regidors

Marià Rius i Perramon
Paulí Gros i Albí
Andreu Clari i Recasens
Urbici Sellarès i Costa
Roc Cuadrench
Maurici Fius i Palà
Francesc Flotats i Pujol
Dídac Mujal i Subirana
Baudili Vilalta i Sala
Joaquim Gomis i Cornet
Josep Rovira i Casajoana

Alcaldes de Barri

Districte I, Secció 1: Jacint Saldoni Solsona
Districte I, Secció 2: Albert Rubiralta Grañó
Districte II, Secció 1: Francesc Dantí
Districte II, Secció 2: Isidre Prat Viladés
Districte III, Secció 1: Joan Parera Carbonell
Districte III, Secció 2: Tomàs Cabanes Bosch
Districte IV, Secció 1: Domingo Escuder Janer
Districte IV, Secció 2: Antoni Serra Vilapriñó
Districte V, Secció 1: Pere Lladó Rius
Districte V, Secció 2: Maurici Setvalls Serra
Barriada de Viladrodís: Esteve Brunet Diars
Barriada del Plantat: Francesc Corrons Oliveres
Barriada del Poble Nou: Lluís Valls Barral

Comissions Municipals

Sèquia: Llatjós, President; Rovira i Morera.
Aigües Potables: Llatjós, President; Arola i Trulls
Enllumenat: Llatjós, President; Trulls, Gros i Marsal.
Beneficència: Llatjós, President; Fius i Mujal.
Cementiri: Dalmau, President; Cuadrench i Sellarès.
Consums: Trulls, President; Rius, Gros i Ribas.

Camins: Coll, President; Pesarrodonna i Rovira.
Hisenda: Espinal, President; Cuadrench i Martí.
Incendis: Arola, President; Clari, Gros, Morera i Vilalta.
Instrucció pública: Arola, President; Fius i Grané.
Escorxador: Espinal, President; Rovira, Rius, Dalmau i Martí.
Foment i Policia Urbana: Arola, President; Clari, Rius, Mujal, Gros, Marsal i Gomis.
Governació: Arola, President; Mujal i Coll.
Obra de la Seu: Coll, President; Morera i Vilalta.
Places, Fires i Mercats: Espinal, President; Rius, Rovira, Flotats i Ribas.
Sanitat: Arola, President; Fius i Gomis.
Intervenció i censura del Teatre Conservatori: Dalmau, President.
Neteja: Arola, President; Cuadrench, Rovira i Vilalta.
Reforma de Manresa: Arola, President; Fius, Cuadrench, Clari i Gomis.
Relacions exteriors: Trulls, President; Arola, Fius, Gomis i Dalmau.

- Per R.O. del 3 d'ejuliol de 1916, el nou alcalde és Josep Coll i Roca. Per la seva banda, Roc Cuadrench i Pujal passa a ser el cinquè Tinent d'Alcalde.
- Els nous Alcaldes de Barri són els que segueixen:

Districte I, Secció 1: Joan Vilarbina.
Districte I, Secció 2: Pere Esquius.
Districte II, Secció 1: Alfons Pascual
Districte II, Secció 2: Antoni Plans
Districte III, Secció 1: Agustí Domènech.
Districte III, Secció 2: Ignasi Casas
Districte IV, Secció 1: Domingo Escuder
Districte IV, Secció 2: Celdoni Sala
Districte V, Secció 1: Pere Lladó
Districte V, Secció 2: Maurici Setvalls
Barriada de Viladordis: Esteve Brunet
Barriada del Plantat: Francesc Corrons Oliveres
Barriada del Poble Nou: Josep Ferrer Prat.

- Per R.O. de 17 d'octubre de 1917, el nou Alcalde és Maurici Fius i Palà.

Ajuntament constituït l'1 de gener de 1918

Maurici Fius i Palà, Alcalde de R.O.
Josep Arola i Sala, Primer Tinent d'Alcalde
Ramon Trulls i Soldevila, Segon Tinent d'Alcalde
Mariano Rius i Perarnau, Tercer Tinent d'Alcalde
Ramon Morera i Jorba, Quart Tinent d'Alcalde
Josep Puigdemívol i Calmet, Cinquè Tinent d'Alcalde
Didac Mujal i Subirana, Síndic Primer
Roc Cuadrench i Pujol, Síndic Segon

Regidors elegits

Josep Coll i Roca
Josep Arola i Sala
Agustí Coma i Morros
Joan Espinal i Oller
Avel.lí Rosal i Font
Ramon Trulls i Soldevila
Joaquim de Bertran i Calderó
Domingo Escudé i Jané
Conrad Costa i Pons
Josep Puigdemívol i Calmet
Ramon Morera i Jorba
Ignasi Martí i Fainé

- Alcaldes de Barri ratificats.

Comissions Municipals

Sèquia: Maurici Fius i Palà, President; Josep Rovira, Ramon Morera
Aigües Potables: Maurici Fius i Palà, President; Josep Arola, Ramon Trulls
Enllumenat: Maurici Fius i Palà, President; Andreu Clari, Josep Arola, Paulí Gros, Conrad Costa
Beneficència: Maurici Fius i Palà, President; Didac Mujal, Mariano Rius
Cementiri: Didac Mujal, President; Urbici Sellarès, Roc Cuadrench
Consums: Ramon Trulls, President; Urbici Sellarès, Andreu Clari, Marià Rius, Agustí Coma
Camins: Josep Rovira, President; Avel.lí Rosal, Baudili Vilalta
Foment i Policia Urbana: Josep Arola i Sala, President; Andreu Clari, Paulí Gros, Josep Puigdemívol, Joaquim de Bertran, Domingo Escudé, Avel.lí Rosal
Governació: Maurici Fius i Palà, President; Mariano Rius, Josep Puigdemívol
Hisenda: Josep Arola, President; Josep Puigdemívol, Joaquim Gomis
Incendis: Andreu Clari, President; Paulí Gros, Josep Rovira, Avel.lí Rosal, Francesc Flotats
Instrucció Pública: Didac Mujal, President; Avel.lí Rosal, Conrad Costa
Escorxador: Joan Espinal Oller, President; Urbici Sellarès, Roc Cuadrench, Paulí Gros, Josep Coll, Valentí Grané
Obra de la Seu: Ramon Morera, President; Roc Cuadrench, Ignasi Martí

Places, Fires i Mercat: Marià Rius Perarnau, President; Joan Espinal, Josep Rovira, Francesc Flotats, Domingo Escudé

Sanitat: Josep Arola, President; Andreu Clari, Josep Coll

Intervenció i Censura Teatre Conservatori: Roc Cuadrench, President

Neteja: Josep Puigdemívol, President; Urbici Sellarès, Paulí Gros, Roc Cuadrench, Baudili Vilalta

Reforma de Manresa: Maurici Fius i Palà, President; Paulí Gros, Andreu Clari, Josep Arola, Marià Rius, Joaquim Gomis, Agustí Coma

Relacions Exteriors: Maurici Fius i Palà, President; Marià Rius, Joaquim Gomis

Ajuntament constituït l'1 d'abril de 1920

Josep Coll i Roca, Alcalde d'elecció popular
Agustí Coma i Morros, Primer Tinent d'Alcalde
Joaquim de Bertran i Calderó, Segon Tinent d'Alcalde
Domingo Prunés i Miquel, Tercer Tinent d'Alcalde
Domingo Escudé i Jané, Quart Tinent d'Alcalde
Ignasi Martí i Fainé, Cinquè Tinent d'Alcalde
Conrad Costa i Pons, Síndic Primer
Baudili Vilalta i Sala, Síndic Segon

Regidors elegits

Marià Vall-llossera i Fontordera
Lluís Guitart i Rubiralta
Domingo Prunés i Miquel
Àngel Armengou i Comas
Enric Òrrit i Rojo
Joan Granés i Parera
Ignasi Suaña i Esteve
Ramon Roqueta i Torrentó

Regidors reelegits

Andreu Clari i Recasens
Baudili Vilalta i Sala
Maurici Fius i Palà
Josep Rovira i Casajuana

Regidors elegits en el bienni anterior

Domingo Escuder i Jané
Conrad Costa i Pons
Avel.lí Rosal i Font
Ramon Trulls i Soldevila
Josep Coll i Roca
Joaquim de Bertran i Calderó
Agustí Coma i Morros
Josep Puigdemívol i Calmet
Joan Espinal i Oller

Comissions Municipals

Sèquia: Coll, President; Martí i Vilalta.

Aigües Potables: Coll, President; Coma i Roqueta.

Enllumenat: Coll, President; Coma i Roqueta.

Beneficència: Coll, President; Pons i Vilalta.

Cementiri: Costa, President; Vall-llossera i Armengou.

Consums: Prunés, President; Escuder, Armengou, Suaña i Rosal.

Camins Veïnals: Martí, President; Vilalta i Morera.

Governació: Coll, President; Coma i Prunés.

Foment i Policia Urbana: Coma, President; Suaña, Grané, Armengou, Vilalta, Escuder i Puigdel·lívol.

Hisenda: Bertran, President; Prunés, Costa i Arola.

Incendis: Armanegou, President; Suaña, Grané, Roqueta i Òrrit.

Escorxador: Escuder, President; Martí, Vall-llossera, Vilalta, Guitart, Grané i Morera.

Obra de la Seu: Guitart, President; Grané i Fius.

Instrucció pública: Suaña, President; Armengou i Trulls.

Places, fires i mercats: Grané, President; Suaña, Vilalta, Roqueta i Rovira.

Sanitat: Arola, President; Vall-llossera i Suaña.

Neteja pública: Roqueta, President; Suaña, Vilalta, Armengou i Rosal.

Relacions exteriors: Vall-llossera, President; Guitart, Grané, Clari i Òrrit.

Reforma: Vilalta, President; Vall-llossera, Grané, Suaña i Espinalt.

Teatre Conservatori: Suaña.

Ajuntament constituït l'1 d'abril de 1922

Joan Espinalt i Oller, Alcalde
Ramon Roqueta i Torrentó, Primer Tinent d'Alcalde
Ignasi Parés i Serra, Segon Tinent d'Alcalde
Enric Òrrit i Rojo, Tercer Tinent d'Alcalde
Andreu Clari i Recasens, Quart Tinent d'Alcalde
Lluís Puig i Serra, Cinquè Tinent d'Alcalde
Joan Grané i Parera, Síndic Primer
Joan Pla i Oliveras, Síndic Segon

Regidors elegits

Ignasi Parera i Serra
Lluís Puig i Serra
Joan Pla i Oliveras
Vicenç Brunet i Torras
Ignasi de L. March i Batlles
Josep Cirera i Soler
Francesc de P. Pons de Solsona
Leonci Soler i March

Regidors reelegits

Conrad Costa i Pons
Joan Espinalt i Oller
Ignasi Martí i Fainé
Josep Coll i Roca

Regidors procedents del bienni anterior

Marià Vall-llossera i Fontordera
Lluís Guitart i Rubiralta
Domingo Prunés i Miquel
Àngel Armengou i Comas
Andreu Clari i Recasens
Baudili Vilalta i Sala
Enric Òrrit i Rojo
Joan Grané i Parera
Ignasi Suaña i Esteve
Ramon Roqueta i Torrentó
Josep Rovira i Casajuana

Alcaldes de barri

Districte I, Secció 1: Josep Vila i Garriga
Districte II, Secció 2: Salvador Reguant i Bou.

Districte II, Secció 1: Joan Ambrós i Corrons.
Districte II, Secció 2: Joan Jaumandreu.
Districte III, Secció 1: Miquel Botella i Badiella.
Districte III, Secció 2: Pau Domingo i Sató.
Districte IV, Secció 1: Joan Gual i Balmaña.
Districte IV, Secció 2: Lluís Sala i Altimiras.
Districte V, Secció 1: Josep Altimiras i Puig.
Districte V, Secció 2: Maurici Setvalls i Serra.
Poble Nou: Ignasi Ribas i Concustell.
Plantat: Francesc Corrons i Oliveras.
Viladordis: Josep Moncunill i Pubill.

Comissions municipals

Hisenda: Espinalt, President; Coll, Cirera, Parés, Òrrit i Solsona.

Foment: Roqueta, President; Clari, Pons, Armengou, Grané, Suaña, Parés i Pla.

Governació: Puig, President; Costa, Soler, March, Puig i Cirera.

Enllumenat: Espinalt, President; De Pons, Parés, Coll, Òrrit, Suaña, Cirera i Roqueta.

Beneficència: Espinalt, President; Prunés i March.

Consums: Parés, President; Puig, Suaña, Pons, Cirera, Òrrit i Vilalta.

Camins veïnals i agricultura: Vilalta, President; Brunet, Rovira i Martí.

Escorxador: Espinalt, President; Grané, Guitart, Prunés, Vilalta i Suaña.

Places i mercats: Grané, President; Pla, Martí, Rovira i Vilalta.

Sanitat: Clari, President; Vall-Ilossera i March.

Neteja pública: Clari, President; Roqueta, Rovira, Guitart i Vilalta.

Sèquia: Espinalt, President; Martí i Rovira.

Àigües potables: Espinalt, President; Pons i Suaña.

Cementiri: Vall-Ilossera, President; Espinalt i Armengou.

Primer Ensenyament: Puig, President; Costa, Soler, March i Cirera.

Teatre Conservatori: Prunés.

APÈNDIX

ELS ALCALDES DEL SEXENNI DEMOCRÀTIC I DE LA RESTAURACIÓ A MANRESA: 1868-1923

- **JOSEP VINTRÓ I SOLER (1833-1889)**

Aquest advocat manresà de filiació progressista va ser l'alcalde elegit per la Junta Revolucionària definitiva, i posteriorment ratificat per les eleccions municipals d'octubre de 1868. Va ser president de la Junta d'Instrucció Pública durant el Sexenni, i després jutge municipal i magistrat suplent de l'Audiència de Manresa ja amb la Restauració. L'any 1875 era tinent de la segona companyia de la Milícia Local.

- **JOSEP MARIA DE MAS I CASAS (1803-1883)**

Aquest alcalde de procedència unionista ja havia estat regidor durant el règim isabelí, entre 1852 i 1868. Amb el Sexenni, fou candidat suplent a la junta revolucionària definitiva i elegit regidor arran de les eleccions municipals d'octubre de 1868. Va ser alcalde de la ciutat fins a l'octubre de 1869. Era escriptor, propietari, escrivà, historiador i paleògraf. Va escriure com a obres històriques remarcables *Ensayos históricos sobre Manresa*, publicats en diverses edicions, respectivament, 1836 i 1882, i *Memoria histórica de los hebreos y de los árabes en Manresa* (1837). També es va destacar per la seva activitat com a editor, en concret de *El Lacetano* i de *La Correspondencia ibérica*. El 1851 va participar en la redacció dels estatuts de la Societat de Propietaris i Terratinents de Manresa, i el 1882 era secretari de la Congregació de la Bona Mort.

- **MANUEL MARCH I SOLERNOU (1841-1909)**

Constitueix un exemple de polític que desenvolupa la seva carrera a cavall entre el Sexenni i la primera etapa de la Restauració. La manifesta endogàmia que caracteritzava la classe benestant manresana també es palesava en

l'activitat política. No en va, aquest advocat era fill d'un alcalde isabelí, l'hisendat i advocat Ignasi March i Coma. Designat el gener de 1869, va ocupar l'alcaldia de la ciutat entre l'octubre d'aquest any i el gener de 1870, i entre juny de 1870 i febrer de 1872. El maig de 1893 va tornar a ser designat pel Governador Civil de Barcelona, ara com a tinent d'alcalde, en el consistori presidit pel republicà Francesc Llatjós i Perramon. En tant que hisendat, i per tal de defensar els interessos del patrimoni familiar, va pertànyer a diferents associacions agrícoles, i va arribar a presidir la delegació manresana del prestigiós *Institut Agrícola de Sant Isidre* l'any 1861.

- **ESTEVE BURÉS I SOLER (1819-1881)**

Fill del també fabricant Francesc Burés i Fransoy, va militar tota la seva vida en les files del republicanisme federal i es mostrà anticlerical fins i tot en la processó que va acompanyar el seu fèretre després del seu traspàs. Va ser membre de la Junta Revolucionària definitiva havent aconseguit el més elevat número de vots. El gener de 1869 esdevé segon tinent d'alcalde del consistori presidit per Josep Maria Mas i Casas, i un any més tard ocuparia l'alcaldia. En les eleccions municipals següents, va detenir la quarta tinença d'alcaldia amb l'ajuntament encetat el febrer de 1872. També seria regidor durant el període republicà, i en les primeres eleccions locals de la Restauració l'abril de 1877. Finalment constatar que va ser soci fundador del Cercle Artístic Industrial de Manresa.

- **VICENÇ MARTRUS I CABANES (1827-1881)**

Fou l'alcalde republicà federal més remarcable del període revolucionari encetat amb la Gloriosa el 1868. Era fill del comerciant Francesc Martrus i Codina mort el febrer de 1878. L'any 1869 ja figurava com a capità de la Milícia Nacional. De seguida començà a militar en les files del republicanisme federal: el 1871 era membre del comitè republicà federal de Manresa i comarca, i amb posterioritat formaria part del comitè provincial republicà federal. S'estrenà com a regidor en el consistori format el gener de 1870, si bé la vara d'alcalde la detení entre el febrer de 1872 i el febrer de 1873. En plena alcaldia va patir les

vexacions d'haver caigut presoner en mans de la partida de Joan Castell al teatre manresà de les Vestals el 8 de desembre de 1872, la primera entrada dels carlins a la ciutat. Conegudes són també les gestions que va realitzar de cara a contenir la insurrecció de l'exèrcit el 1873. D'altra banda, també excel·lí en el camp del periodisme essent corresponsal de diversos diaris polítics de Barcelona i Madrid.

- **JOSEP PLAYÀ I VILASECA (1831-)**

Sastre de professió va començar la seva carrera política com a republicà federal durant el Sexenni per evolucionar cap al republicanisme possibilista. Va ser membre de la Junta Revolucionària definitiva, i posteriorment elegit regidor arran dels comicis municipals de 1869. L'any 1872 ocupava la primera tinença d'alcaldia, i entre febrer i octubre del 1873 fou alcalde de la ciutat. Renovaria el càrrec de regidor amb els ajuntaments elegits després de les eleccions de 1885 i 1887, respectivament, i també l'any 1893 sota l'alcaldia de Francesc Llatjós. Va intentar ser reelegit en les eleccions de 1893 i 1895 sense aconseguir-ho.

- **JOSEP CLARET I BOSCH (1836-)**

Oriünd del municipi de Súria (Bages), aquest humil teixidor republicà va ser elegit regidor amb les eleccions municipals de 1873, i per un espai molt breu de temps, els mesos d'octubre i novembre d'aquest any, va ocupar l'alcaldia manresana. També va ser membre de la Junta d'armament i defensa durant la darrera carlinada.

- **JOAN SANLLEHÍ I ROCA (1827-)**

Aquest republicà federal, d'ofici fondista, va ser regidor durant la Primera República i síndic segon l'octubre de 1873. Més tard, entre el novembre de 1873 i el gener de 1874 ocuparia efectivament l'alcaldia de la ciutat. Durant la Restauració va provar sort presentant-se com a candidat en les eleccions municipals de 1891 sense ser elegit, així com a candidat a interventor pel districte quart en les eleccions provincials de 1888.

- **IGNASI OMS I MARCH (1841- 1890)**

Aquest hisendat era gendre de l'alcalde del Bienni Progressista Josep Rovis i Vilaplana i pare del regidor catalanista Josep Oms i Rovis. Va ser promotor de la *Caixa d'Estalvis de Manresa* en l'any de la seva fundació (1863) i vocal del consell d'administració del *Banc de Manresa* l'any 1882. Així mateix, bona part de la seva vida social la va passar en associacions de caire religiós com la *Congregació del Sagrat Cor de Jesús*, de la qual esdevé membre el 1882, la *Congregació de la Bona Mort*, de la qual era consultor, i la *Congregació dels Dolors*.

Va seguir una dilatada carrera política desenvolupada en el marc local. Així, fou alcalde entre gener i setembre de 1854, i de gener de 1859 a gener de 1861. Durant el Sexenni Democràtic, va ser regidor de l'ajuntament elegit el 1869, i més tard, ocupà la segona tinença d'alcaldia i l'alcaldia efectiva durant uns dies en el consistori nomenat pel Capità General de Catalunya el gener de 1874. En plena Restauració, fou elegit regidor el març de 1877, interventor el juliol de 1881, tercer tinent d'alcalde el juliol de 1883 i regidor altra volta el 1885, sempre en consistoris de signe conservador.

- **MANUEL OMS I DE PRAT (1837-1907)**

Fou el primer alcalde de la Restauració. Aquest advocat i hisendat ja havia estat elegit com a membre de la junta revolucionària definitiva el 1868. Amb posterioritat, va ser nomenat regidor en l'ajuntament designat per Govern Civil el gener de 1869, i presidit per Josep Maria de Mas i Casas. El Capità General de Catalunya el nomenà per primera vegada alcalde el 20 de gener de 1874, càrrec que revalidà amb ocasió de les eleccions municipals de març de 1877. Una altra volta, amb un govern conservador en el poder de l'Estat, esdevé alcalde entre març de 1884 i gener de 1886. Va excel·lir en activitats periodístiques pel fet de ser cofundador l'any 1861 de *El Manresano*, juntament amb el seu cunyat, Josep d'Argullol i Serra. Així mateix, figurà en els consells d'administració de nombroses societats com la *Caixa d'Estalvis de Manresa* (en

fou un dels fundadors), el *Banc Vitalici*, la *Societat Catalana de Quintes* o el *Montepío Manresano*.

- **SALVADOR MARCET I SOLER (1837-1922)**

Advocat conservador natural del municipi de Sant Vicenç de Castellet (Bages). Fou membre de la Junta Revolucionària definitiva de Manresa l'octubre de 1868, i candidat a les eleccions municipals de desembre de 1868. Va ser alcalde de la ciutat entre el març de 1877 i el novembre de 1878. Es tornaria a presentar com a candidat en els comicis de 1897 sense gaire sort. Va ser degà del Col·legi d'Advocats entre 1882 i 1891, i després entre 1895 i 1900. També va ser catedràtic de filosofia al Col·legi de Sant Ignasi. El gener de 1889 va signar un manifest de protesta adreçat a la Reina Regent Maria Cristina en defensa de la religió catòlica.

- **PERE ARDERIU I BRUGUÉS (1855-1895)**

Era l'home de Cánovas del Castillo i de Manuel Duran i Bas a Manresa. Amb tan sols 26 anys, aquest advocat va assolir l'alcaldia manresana el gener de 1879, alcaldia que va conservar fins el juliol de 1881, moment en què n'ocupà la primera tinença. Anys més tard, va ser nomenat alcalde interí del consistori de juliol de 1890, i alcalde de Reial Ordre, entre juliol de 1891 i maig de 1893, quan hagué d'abandonar el càrrec per motius de salut. Durant el seu mandat va haver de sortejar les famoses vagues que tenien com a epicentre la ciutat, i viure la traumàtica fi del contracte d'arrendament que vinculava la Companyia de Jesús amb l'ensenyament secundari al Col·legi de Sant Ignasi (1892).

El veurem present en diferents associacions: gran prior de la *Congregació dels Dolors* el 1881, signant del reglament de la *Lliga Antimaçònica* el desembre de 1887, president del *Foment de Manresa* el març de 1894, tesorero del *Col·legi d'Advocats*, etc. Un fill seu, Antoni Arderiu i Pascual, fou diputat de la Lliga Regionalista pel districte de Manresa en la curta legislatura de 1919-1920.

- **MARIÀ BATLLES I MARCH (1846-1922)**

Fill del veler i comerciant Marià Batlles i Dalmau, era cunyat del diputat a Corts catalanista, Josep Claret i Asols. Durant el Sexenni aquest hisendat i fabricant políticament conservador i ultracatòlic es va presentar com a candidat en les eleccions municipals de desembre de 1871 sense obtenir cap regiduria. Amb les primeres eleccions de la Restauració va obtenir la tercera tinença d'alcaldia el març de 1877, i amb les de 1879 en seria el primer tinent d'alcalde. Va ser alcalde de la ciutat entre el juliol de 1881 i el gener de 1884. Tornaria a provar sort com a candidat en els comicis de 1897 i 1899 respectivament. També figuraria com a elector de la candidatura manresana en les eleccions municipals de 1901 i 1911.

Durant la seva alcaldia va haver de fer front a la primera vaga obrera del període de la Restauració, per la qual cosa va ser un dels màxims impulsors de l'Associació d'Obrers Catòlics el 1883 que pretenia neutralitzar la reorganització de l'obrerisme manresà. De tarannà profundament catòlic, va ser vicepresident de l'Acadèmia de la Joventut Catòlica just en la seva creació el març de 1870. L'any 1882 era membre de la Congregació del Sagrat Cor de Jesús, assistent de la Congregació de la Bona Mort, i consultor de la Congregació dels Dolors. A partir del maig de 1886 es va fer soci de l'Associació d'agricultors del partit de Manresa, i des de 1909 ocuparia la presidència del Patronat Obrer i de la Mutual Manresana.

- **JOSEP FÀBREGAS I SOLÀ (1845 -)**

Era, a diferència dels anteriors, un destacat polític liberal-fusionista, adepte als dictats de Sagasta. Fou indistintament alcalde (1886, juliol 1887 i gener de 1889), diputat provincial (pel districte de Manresa-Terrassa el setembre de 1888 i el 1892) i el segon tinent d'alcalde del consistori de juliol de 1885 en períodes de preponderança liberal, tal com corresponia al funcionament del torn dinàstic. Aquest advocat va complir fidelment el seu paper de cap dels liberals sagastins a Manresa formant part del comitè provincial del partit constitucional l'any 1881, després d'haver estat membre del Centre Monàrquic Liberal a partir de 1871. Durant el Sexenni havia estat partidari de l'abolició de

les quintes i de la llibertat d'impremta. En la seva vida polifacètica hi hagué lloc per a presidir diferents associacions, com el *Círculo Artístico e Industrial Manresano* el 1882, i de l'associació de propietaris agricultors del partit de Manresa (1886). També va dirigir el setmanari *La Prensa* (1882) . A partir de 1894, va traslladar el seu domicili a Barcelona, tot desvinculant-se de la seva ciutat natal.

- **FRANCESC LLATJÓS I PERRAMON (1850-1918)**

Segurament aquest comerciant graner fou el polític de més llarga i pròdiga carrera política de l'escenari local, carrera que hagués continuat si el grip espanyol de 1918 no l'hagués estroncada. Ben aviat, mentre es deixava endur per vel.leïtats guerrilleres (era membre de la Milícia Nacional de Manresa l'any 1869 i corneta del Xic de les Barraquetes que comanava els Guies de la Diputació Provincial), es va començar a apassionar per la política i així esdevingué regidor en el darrer consistori de la Primera República l'octubre de 1873. Continuà amb la fe republicana, però a les ordres d'Emilio Castelar, pròcer fundador del partit republicà històric o possibilista de Manresa.

L'any 1879 es presentà com a candidat de la coalició liberal en els comicis municipals, però no seria elegit regidor fins el juliol de 1885, mèrit que renovaria en les eleccions següents. El maig de 1893 aconseguí que el Govern Civil el designés per primera vegada alcalde, vara que tornaria a ostentar, quan va ser nomenat per Reial Ordre després de les eleccions de novembre de 1893 i fins el maig de 1895. El febrer de 1899 retornà a l'ajuntament designat pel Governador Civil, si bé es tornaria a presentar en les eleccions de 1905 integrant la candidatura de la Unió Republicana, i les de maig i desembre de 1909, respectivament. El gener de 1912 presidí de nou l'alcaldia, en qualitat de liberal seguidor de Santiago Alba, tot abandonant el credo republicà. L'últim període que presidí el consistori fou el comprès pels mesos de gener a abril de 1916.

A aquest polític l'anomenaven "l'home de la gorra i les espadenyes", si bé també va rebre d'altres apel.latius com el "corneta retirado" o el "crema-pa". Era un home molt conegut en els cercles polítics barcelonins i madrilenys, cosa que li va permetre mantenir correspondència epistolar amb polítics de molta

talla com els possibilistes Castelar, Junoy i Maisonave, i el liberal Francisco Toda y Tortosa, entre molts d'altres.

- **FRANCESC GALLIFA I GOMIS (1868-)**

Pertanyia a una de les famílies notables de la ciutat. Era fill de Francesc Gallifa i Perera a qui va sorprendre la revolució de setembre de 1868 en ple mandat de la seva alcaldia. Com la majoria dels alcaldes de la Restauració, pertanyia a una família de prohoms, que es distingia pel seu poder econòmic. En efecte, aquest advocat era soci de *la Companyia Anònima Manresana d'Electricitat* que subministrava el llum elèctric al municipi. Va presidir la corporació municipal entre el juliol de 1895 i el novembre de 1897. Durant aquest temps, Francesc Gallifa va crear l'arxiu i museu municipals, així com va facultar la creació de la càtedra de llengua catalana en el col·legi de segon ensenyament.

- **JOAQUIM SOLÀ I SOLERNOU (1853-1921)**

Cosí germà de Leonci Soler i March, i amic personal del diputat liberal fusionista Francisco Toda y Tortosa. Aquest procurador dels tribunals va obtenir en vida la distinció de *Comendador de la Real Orden de Isabel la Católica* (1889). Des de 1890 era el cap del partit liberal fusionista de Manresa, i a partir de l'agost de 1896 seria el president del comitè fusionista de la ciutat. El juliol de 1887 va obtenir la quarta tinença d'alcaldia, i el gener de 1889 seria nomenat alcalde, i ho tornaria a ser del consistori elegit el febrer de 1890. En l'ajuntament presidit per Francesc Gallifa va detenir la tercera tinença d'alcaldia (juliol de 1897). Entre novembre de 1897 i el febrer de 1899 va ser designat alcalde de R.O. Finalment seria el cinquè tinent d'alcalde en l'ajuntament constituït el juliol de 1899.

- **JOSEP BOSCH I CARRERAS (1857-1908)**

Fabricant i propietari d'una fàbrica de llisos i pintes. Era militant del partit constitucionalista i de militància sempre liberal. Sota l'alcaldia de Pere Arderiu,

fou el síndic primer el juliol de 1891. En l'alcaldia de Francesc Llatjós el gener de 1894 seria elegit regidor. Va ser candidat en les eleccions municipals de 1897, si bé no en sortiria elegit. Això no fou impediment perquè fos escollit per votació secreta alcalde de la ciutat el febrer de 1899, un cop anul·lats els resultats dels comicis de 1897. L'abril de 1899 tornava a ser regidor amb l'alcalde Miquel Oms, i entre els mesos d'abril i novembre de 1901 seria designat alcalde de R.O.

Era soci de la Congregació dels Dolors, del Casino de Manresa i de la Cambra Agrícola. Així mateix, va presidir la Cambra de Comerç i Indústria de Manresa en el moment de la seva fundació el 1907. També va ser vocal secretari de la Junta de l'Hospital i de la Junta del Patronat de l'Escola d'Arts i Oficis.

- **MIQUEL OMS I VIÑAS (1855-1914)**

Industrial espartenyer i botiguer de professió, fou un dels homes que va liderar Fusió Republicana a partir del moment que en fou president des de 1895 fins a principi del segle XX. A partir del juliol del 1901 esdevé membre de la junta consultiva del Centre Republicà, i vocal de la junta municipal del partit republicà després d'octubre del 1903. Va accedir al consistori el juliol de 1887, i es convertí en síndic primer en l'ajuntament escollit el febrer de 1890. Tornarà a ser regidor amb el consistori presidit per Francesc Gallifa el juny de 1895. El Govern Civil el va nomenar alcalde des de l'abril fins al juliol de 1899. En les eleccions municipals de 1899 fou reelegit, i posteriorment va revalidar l'alcaldia entre el novembre de 1901 i el gener de 1902. En el consistori presidit per Maurici Fius, ocupà la primera tinença d'alcaldia, i en el de Pere Armengou, la cinquena. En els comicis locals de 1905, es presentà com a candidat de la Unió Republicana, sense sortir-ne elegit. Des de 1886 era membre del Centre de la Unió Comercial i Industrial de Manresa, i des del febrer de 1894, formava part de la junta directiva de l'Hospital.

- **IGNASI DE LOIOLA MARCH I BATLLES (1857-1925)**

Un polític catalanista de la Manresa de principi de segle. Fou un dels pocs alcaldes que sumà a l'alcaldia (entre juliol de 1899 i abril de 1901), d'altres càrrecs polítics, com el de diputat provincial en representació del districte de Manresa-Berga entre els anys 1905 i 1909. De procedència política integrista (fundà el setmanari *La Verdad* i després dels diaris catalanistes *La Veritat* i *El Pla de Bages*), milità posteriorment en les files de la Lliga Regionalista, i fou el president del Casal Regionalista de la Comarca del Bages entre 1919 i 1923. Advocat i hisendat, com el seu cosí germà, Leonci Soler i March, també va participar activament en diferents entitats com la *Joventut Catòlica* que presidí durant el període 1890-1894, les *Conferències de Sant Vicenç de Paul*, el *Col·legi d'Advocats* del qual fou degà entre 1900 i 1904, la *Mútua Manresana d'Incendis*, la *Caixa d'Estalvis de Manresa* i la *Cambra de la Propietat Urbana*, entre d'altres.

- **MAURICI FIUS I PALÀ (1863-1920)**

Fou sens dubte el polític manresà més carismàtic de tot el període estudiat. A diferència de la majoria d'alcaldes i de polítics en general, Maurici Fius provenia d'una família humil, ja que el seu pare, com ell mateix sovint recordava, era una modest teixidor de velles. El pas pel seminari de Vic va constituir la formació necessària per iniciar la carrera de Dret en la Universitat de Barcelona. Començà l'exercici de l'advocacia treballant com a passant en el bufet del cèlebre juriconsult Josep Maria Vallès i Ribot, qui era l'home de Francesc Pi i Margall a Catalunya. Aquí, als 19 anys, se li despertà la vocació política militant en les files federals.

De personalitat inquieta, alternà amb freqüència l'advocacia amb el periodisme, ofici en què excel·lí com a director de nombroses publicacions periòdiques o bé com a redactor, a *Lo Torronyau*, *La Montaña* (des d'on feia campanyes antclericals), *Diario de Manresa*, *La Fraternidad*, *La Reforma*. Des de 1887 va iniciar un viratge conservador que el duria a trasvassar-se l'any 1893 cap el possibilisme, data en què esdevé el president del comitè local d'aquest partit. La primera vegada que accedí a l'ajuntament fou l'any 1897, si bé no seria fins el gener de 1902 en què prengué la vara d'alcalde, vara que no

volgué abandonar i que hagué de compartir a contra-cor amb els regionalistes i carlins per un cantó, i amb el seu etern rival, Francesc Llatjós i Perramon.

Durant les seves intermitents alcaldies, inaugurà *l'Escola d'Arts i Oficis* (1903), posà en funcionament les escoles nocturnes per a obrers (1902), generalitzà les campanyes de vacunació sistemàtica per prevenir les endèmies i epidèmies (1903), va cobrir un tros del torrent de Sant Ignasi i del de Predicadors (1911), modernitzà les instal·lacions de l'hospital de Sant Andreu, completà la xarxa de clavegueram, etc. Tota una sèrie de reformes imprescindibles que converteixen a aquest polític en el primer alcalde modern de la nova centúria.

Aquest polític va ser recordat durant molts anys com el “Rius i Taulet de Manresa”, perquè havia fet per Manresa el que aquest polític liberal per la capital del Principat. Si bé també per les abundoses obres de teatre que va escriure; els seus *Cants del treball*, fascicles de poesia de crítica social, en què Fius glossa tant el plor del rabassaire desnonat per l'amo com a conseqüència de la crisi de la fil·loxera, com la relació de l'obrer amb la màquina i l'explotació de la mà d'obra infantil; i, els llibres d'assaig i història de Manresa.

La seva personalitat era tan carismàtica i polèmica que es va guanyar diferents sobrenoms com el de “l'home de les dues cares” per part d'aquells que el vilipendiaven i que el veien com un agitador de la classe obrera a l'estil d'Alejandro Lerroux. En la seva necrològica, hi figuraven els mèrits oficials que va obtenir en vida com el d'haver aconseguit per a la ciutat de Manresa l'apellatiu de “benèfica” en referència a les tasques d'ajut als damnificats per l'explosió d'una caldera en una fàbrica del Pont de Vilomara, i ell mateix la medalla de la beneficència, i la gran creu d'Isabel la Catòlica.

- **PERE ARMENGOU I MANSO (1854-1909)**

Fou el polític que es va tornar l'alcaldia amb Maurici Fius i Palà a l'inici del segle XX. Com el seu amic Ignasi de L. March i Batlles, va militar en les files de l'integrisme, per evolucionar vers el catalanisme de dretes, sense pronunciar-se mai com a tal. Va iniciar la seva carrera política en les eleccions generals de gener de 1869 com a secretari escrutador del districte primer. Després fou elegit alcalde de barri l'any 1891 sota l'alcaldia del canovista Pere Arderiu i

Brugués i finalment regidor arran de les eleccions municipals de 1901. Fou alcalde de la ciutat d'una forma ininterrompuda entre els anys 1904 i 1909, fins que el sorprengué la mort. Descendia del general Manso per via materna i era membre d'una acabalada família de comerciants ferreters oriünda de Castellar de N'hug.

Del seu pas pel consistori manresà es recorden obres tan importants com l'Escorxador, la concessió del Grup Escolar en commemoració de les batalles del Bruc (l'actual Institut Lluís de Peguera), l'eixample i perllongació del Passeig de Pere III, l'empedrat de diverses vies urbanes, com la baixada dels Drets, els carrers de Sant Miquel i de Sant Francesc, les Muralles, etc.

- **SANTS YELLESTICH I FERRER (1875-1956)**

Advocat i fabricant de farines era natural d'Arenys de Mar (Maresme). Es va emparentar amb la família Jorba quan va esdevenir cunyat de Pere Jorba i Rius. Era el propietari de la fàbrica de farines "La Favorita". Com a catalanista de la Lliga va ser el tercer tinent d'alcalde amb l'alcaldia de Pere Armengou inaugurada el gener de 1906, i després ocuparia la primera tinença d'alcaldia a partir del juliol de 1909 amb Joaquim Gomis com a alcalde. Entre el febrer i el juliol de 1909 serà nomenat alcalde de la ciutat, un cop esdevingut el decès de l'anterior alcalde. En les eleccions municipals del novembre de 1911 figurarà com a elector de la candidatura manresana.

D'altra banda, va ser un dels organitzadors de l'Exposició Manresana de 1901, i membre de la Cambra de la Propietat Urbana a partir del mes de juny de 1921. Un any després s'erigia com el tercer gran contribuent de la ciutat. Amb posterioritat, serà conseller dels Magatzems Jorba de Barcelona, i n'ocuparà la presidència a partir del 1948.

- **JOAQUIM GOMIS I CORNET (1869-1957)**

Procedia d'una família de fabricants de filats de cotó, però ell es decantà per la indústria elèctrica, àmbit on promogué la instal.lació de la xarxa a bona part de la comarca. Es va iniciar en la militància carlina dirigint el setmanari

tradicionalista *La Voz Manresana*, per després finançar directament *L'Amich del Poble*, i posteriorment, el setmanari *Seny*, els dos destacats portaveus d'aquest corrent. El setembre de 1892 ja era secretari del Centre Catòlic de Manresa, i més tard fou soci de la Joventut Carlista Manresana. El 1913 ocupava la vispresidència de la Junta Tradicionalista de Manresa.

Va ser elegit per primera vegada regidor de l'ajuntament de Manresa arran de les eleccions de 1903, i ho seria consecutivament fins a les de 1917. Entremig, després del decés de l'alcalde Pere Armengou i de l'alcalde Yellestich, va detenir la vara d'alcalde, en concret des de maig de 1909 fins al gener de 1910. Durant aquests anys, va participar plenament en la vida política local, dirigint el grup polític dretà al consistori manresà, ben bé fins a la irrupció de l'alcalde regionalista Josep Coll i Roca el 1917. Un cop retirat de l'escenari polític local, la seva projecció cal situar-la en el món del periodisme barceloní, per tal com va finançar *El Correo Catalán*.

- **RAMON TRULLS I SOLDEVILA (1861-1927)**

Industrial i comerciant de gra. Un republicà amb una trajectòria molt àmplia com a representant dels interessos municipals. De republicà autonomista, passarà pel republicanisme centralista i desembocarà després a Fusió Republicana. Un cop unificades les diferents famílies del republicanisme ingressaria a la Unió Republicana, esdevenint-ne un dels grans dirigents, i amb posterioritat esdevindria republicà radical. El juliol de 1897, sota l'alcaldia de Francesc Gallifa, va ser escollit per primera vegada regidor, condició que renovaria arran dels comicis de 1899. Amb l'alcaldia de Maurici Fius el 1902, ocuparà el càrrec de síndic primer, càrrec que conservaria amb el consistori presidit per Pere Armengou a partir del gener de 1904.

Va continuar essent regidor amb les alcaldies d'Armengou el 1906, de Joaquim Gomis el juliol de 1909 i la de Fius inaugurada el gener de 1910. Dos anys més tard esdevindrà el segon tinent d'alcalde amb el consistori encapçalat per Francesc Llatjós, i ocuparà la primera tinença una altra vegada amb Llatjós el gener de 1916. Serà alcalde ineterís durant un breu període de temps entre l'abril i el juliol de 1916. Després dels comicis de 1917, amb Fius a l'alcaldia,

serà el segon tinent d'alcalde, i serà regidor fins el consistori format l'abril de 1920. A partir de 1923 fixarà la seva residència a Barcelona.

En un altre ordre de coses, cal esmentar la seva militància en la Unió Comercial i Industrial des del febrer de 1882, i des d'aquesta instància la seva participació decidida en les manifestacions proteccionistes a favor de l'economia catalana. L'any 1906 va ser fundador i vocal secretari de la Cambra de Comerç i Indústria, i en seria el segon vicepresident el 1921. Finalment destacar que va ser un membre molt actiu de l'Ateneu Manresà de la Classe Obrera.

- **JOSEP COLL I ROCA (- 1956)**

Aquest procurador dels tribunals procedia de la vila de Sallent (Bages). Va ser el propietari de l'òrgan d'expressió de la Lliga Regionalista al districte de Manresa, *El Pla de Bages*. El 1910 era membre de l'Associació Catalana Obrera i estava molt vinculat al Centre de Dependents. La seva trajectòria política en l'àmbit local era anterior a la seva presència en la junta directiva del Casal Regionalista de la comarca del Bages. En efecte, en formaria part els anys 1921, 1923 i 1925. Durant la Dictadura, presidirà aquesta entitat política, i també amb la Segona República, el 1932 i 1934, respectivament.

En les eleccions municipals de 1911 figurarà com a elector de la candidatura manresana. No serà fins a les de 1913 quan és elegit per primer cop regidor. En el consistori presidit per Francesc Llatjós el gener de 1916, ocuparà la cinquena tinença d'alcaldia. Serà alcalde de forma intermitent en diversos períodes: juliol de 1916 – octubre de 1917; abril – novembre de 1920; març 1921 – abril 1922; i, finalment, entre els mesos de febrer i abril de 1931, a la vetlla de la proclamació de la Segona República.

Aquest polític catalanista no accedí a la presidència del Casal Regionalista fins el 1926, quan ja duia uns quinze anys de política activa, i havia detentat successives vegades l'alcaldia de la ciutat. Després d'aquesta llarga promoció política, i fins després de la mort d'Ignasi de Loiola March i Batlles, aquest no fou elegit president de l'entitat. De totes maneres, i a voltes a desgrat de la direcció oligàrquica de l'associació, Coll i Roca gaudia d'un bon marge de discrecionalitat que li permeté de practicar una política de caire

personalista a l'Ajuntament. L'únic obstacle que li impedia fer-se amb el monopoli del Casal, al marge de la dificultat institucional d'ascensió jeràrquica esmentada, era l'oposició de la *Juventut Nacionalista de Manresa*, adherida al Casal, que no veia bé la política possibilista i intervencionista que ell desenvolupava.

Va ser durament criticat tant per alguns sectors del seu propi partit, com pels grups municipals adversaris, en el sentit de comportar-se com a un alcalde absolutista, que no escoltava el parer de les comissions municipals, d'impedir la convocatòria de reunió de la Junta Local de Reformes Socials que arbitrava els conflictes entre obrers i patrons, de negar l'entrada d'alguns vocals obrers, etc... Amb motiu de l'Assemblea de Parlamentaris que inicià la crisi de 1917, Coll i Roca decretà censura a la premsa manresana per tal que no en publicqués les deliberacions, així com fou llargament atacat per haver estat absent de la Corporació municipal quan es votà l'adhesió d'aquesta darrera a l'Assemblea.

A finals de 1921 inicià una política d'aproximació a la minoria republicana radical, liderada pel comerciant Joan Espinalt i Oller, de cara a l'obtenció d'un emprèstit que contribuís a paliar les dificultats financeres que patia la hisenda municipal, fet que no seria perdonat per alguns membres del seu partit. Aquest apropament desencadenaria conseqüències polítiques a llarg termini, ja que l'interval de la Dictadura no fou suficient com per fer oblidar a l'opinió política manresana el pacte de govern establert entre republicans i catalanistes en els darrers anys de la Monarquia. Amb tot, Coll i Roca es va valdre durant la Segona República del bagatge polític acumulat que d'una manera o altra el legitimava, ja que consolidà el seu predomini polític, i esdevingué portaveu de la minoria catalanista en els consistoris de l'època.

- **JOAN ESPINALT I OLLER (1875 -)**

Abans de militar al Partit Republicà Radical, aquest comissionista i representant d'assegurances, havia format part de la plataforma que unia liberals i republicans anomenada *Bloque Liberal*, el desembre del 1909. Amb la Segona República, el 1932, esdevindrà el president del partit radical de Manresa. S'inicià en la política en les eleccions municipals de maig de 1909 com a candidat liberal, si bé en els comicis següents, de desembre del mateix

any, va ser elegit regidor en representació del republicanisme radical. El gener de 1912, amb Francesc Llatjós a la presidència, fou nomenat síndic primer, i després de les eleccions de 1913, en seria el segon síndic. Una altra vegada amb Llatjós com a alcalde va ser el quart tinent el 1916. Posteriorment fou elegit de nou com a candidat de la Coalició Republicana en les eleccions municipals de 1917, 1920 i 1922. Així mateix, durant els darrers anys de la Restauració ocuparia l'alcaldia manresana entre desembre de 1920 i març de 1921, i entre abril i novembre de 1922.

- **CONRAD COSTA I PONS (1881 -)**

Aquest catalanista de la Lliga era propietari d'una fàbrica mitjana de filatura. En els comicis municipals de 1917 va ser elegit regidor en representació del Casal Regionalista de la Comarca del Bages, condició que renovaria en les eleccions de 1920. El seu pas per l'alcaldia manresana es va efectuar durant uns dies del mes d'abril de 1922. En les darreres eleccions locals de la Restauració, les de 1922, es desvinculà del regionalisme manresà, per a formar part, juntament amb els de la candidatura administrativa que competiria amb el Casal. Aquesta escissió va ser breu perquè en les eleccions municipals d'abril de 1931 tornaria a representar els interessos de la Lliga Regionalista en la ciutat de Manresa.

- **IGNASI SUAÑA I ESTEVE (1880-1926)**

Aquest catalanista de la Lliga i viajant de professió, va ser elegit regidor arran dels comicis municipals de 1920. El gener d'aquest mateix any figurava com a secretari del Casal Regionalista de la comarca del Bages, i el 1923 era vocal del seu comitè d'acció política. Ocupà l'alcaldia de la ciutat entre el novembre de 1922 i l'octubre de 1923.

INDEX DE GRÀFICS

- Gràfic núm. 1: La condició socioprofessional dels regidors durant el Sexenni democràtic. Manresa, 1868-1874.
- Gràfic núm. 2: La condició socioprofessional dels regidors durant la primera etapa de la Restauració. Manresa, 1875-1899.
- Gràfic núm. 3: La condició socioprofessional dels regidors durant la segona etapa de la Restauració. Manresa, 1900-1923.
- Gràfic núm. 4: L'edat d'accés a la política dels regidors. Manresa, 1868-1923.
- Gràfic núm. 5: L'adscripció política dels regidors. Manresa, 1877-1922.
- Gràfic núm. 6: La filiació política de les actes de regidor elegides durant la primera etapa de la Restauració. Manresa, 1877-1899.
- Gràfic núm. 7: La filiació política de les actes de regidor elegides durant la segona etapa de la Restauració. Manresa, 1901-1922.
- Gràfic núm. 8: Filiació política i condició socioprofessional dels regidors. Manresa, 1877-1899.
- Gràfic núm. 9: Filiació política i condició socioprofessional dels regidors. Manresa, 1900-1922.
- Gràfic núm. 10: El pes de les actes de regidor ocupades per dinàstics i no dinàstics. Manresa, 1877-1923.
- Gràfic núm. 11: La condició socioprofessional dels alcaldes. Manresa, 1868-1923.
- Gràfic núm. 12: La filiació política de les actes dels alcaldes. Manresa, 1868-1923.
- Gràfic núm. 13: La condició socioprofessional dels republicans. Manresa, 1876-1899.
- Gràfic núm. 14: La condició socioprofessional dels republicans per tendències polítiques. Manresa, 1876-1899.
- Gràfic núm. 15: L'estructura socioprofessional dels districtes urbans. Manresa, 1895.
- Gràfic núm. 16: La condició socioprofessional dels republicans radicals i dels republicans nacionalistes. Manresa, 1910-1923.
- Gràfic núm. 17: La condició socioprofessional dels ciutadans per filiacions polítiques. Manresa, 1876-1899.
- Gràfic núm. 18: La condició socioprofessional dels ciutadans per filiacions polítiques. Manresa, 1900-1923.

INDEX DE TAULES I GRÀFICS

- Taula núm. 1: Actes aconseguides per les diferents forces polítiques en les eleccions legislatives (1875-1923).
- Taula núm. 2: Diputats elegits en les eleccions generals al districte de Manresa (1876-1899).
- Taula núm. 3: Diputats elegits al districte de Manresa entre 1901 i 1923.
- Taula núm. 4: Filiació política dels electes municipals dels pobles del districte de Manresa l'1 de gener de 1912.
- Taula núm. 5: Evolució de la població de Manresa entre 1870 i 1936
- Taula núm. 6: Distribució dels electors per sectors productius i taxa d'analfabetisme. Any 1895 (%).
- Taula núm. 7: Estructura de l'analfabetisme per districtes electorals. Any 1914.
- Taula núm. 8 : Evolució del cens electoral de Manresa entre 1877 i 1899.
- Taula núm 9: Evolució de la participació en les eleccions municipals a Manresa (1891-1899).
- Taula núm. 10: Filiacions polítiques dels regidors elegits a Manresa (1877-1899).
- Taula núm. 11: Filiació política dels regidors elegits a Manresa (1901-1922)
- Taula núm.12 : Nombre de socis dels principals centres polítics locals l'any 1908.
- Taula núm. 13: Les eleccions generals als districtes de la ciutat de Manresa entre 1901 i 1923. Resultats electorals aconseguits pels dos candidats més ben situats.
-